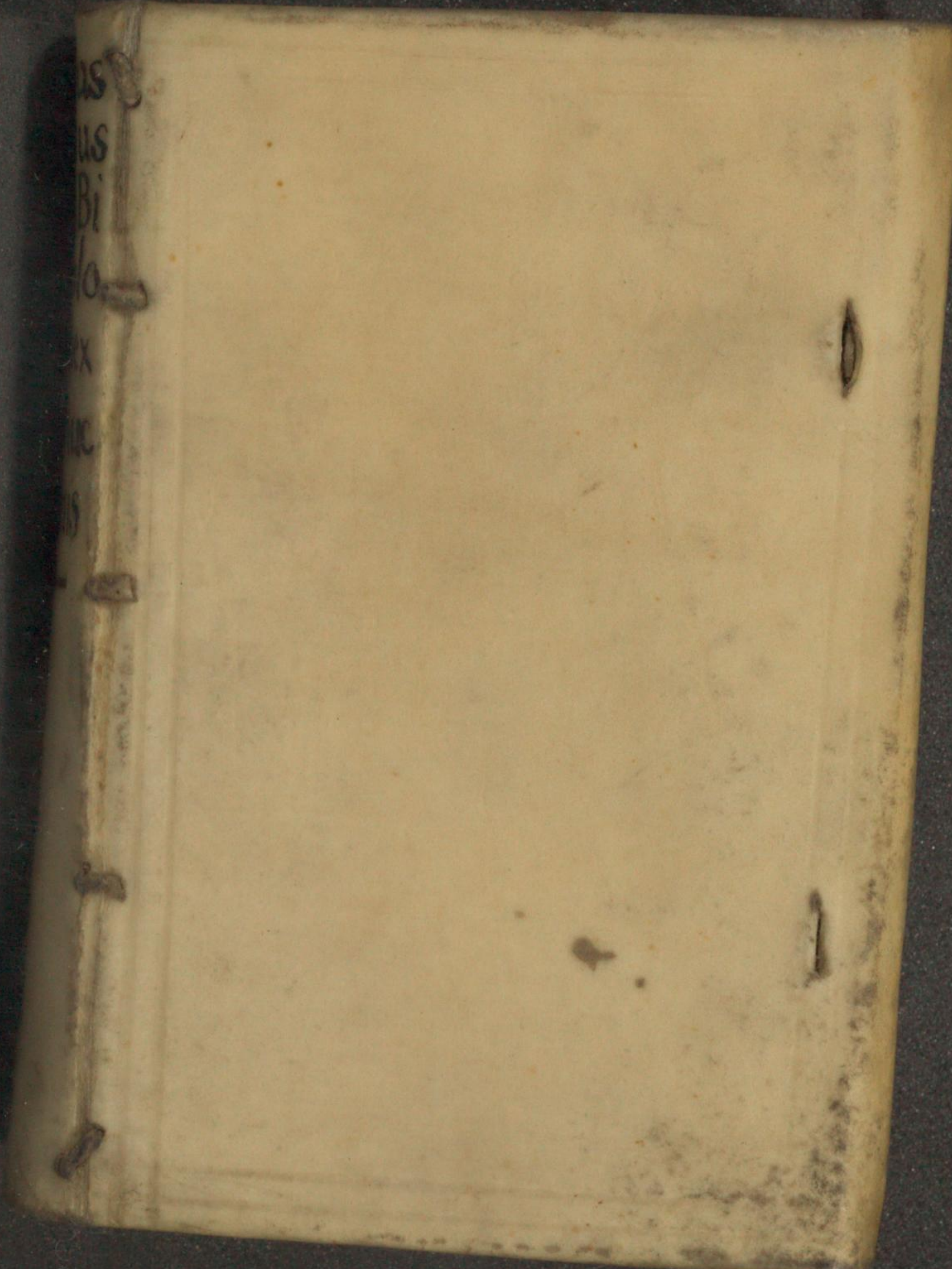

Leuinus
Lemnius
de herb. Bi
de Aſtrolo
de Cõplex
Frãc: Ruc
de Gemis
1596

SIMILITVDINVM AC PARABOLARVM QVÆ IN BIBLIIS EX HERBIS ATQVE ARBORIBUS desumuntur, dilucida explicatio:

In qua narratione singula loca explanantur, quibus Prophetæ, obseruata stirpium natura, conciones suas illustrant, diuinaq; oracula fulciunt: Auctore

LEVINO LEMNIO.

SEORSVM ACCESSERVNT

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM D. IOANNES Apostolus in sua Apocalypsi meminit: De aliis quoque, quarum vsus hoc æui apud omnes percrebuit,

LIBRI II,

Auctore FRANCISCO RVEO, *D. medico Insulano.*

Item LEVINI LEMNII De Astrologia Lib. I.

46868

Cart.ª in Bucheim

FRANCOFVRTI
Ex Officina Paltheniana, sumtibus viduæ
Petri Fischeri. *M. D. XCVI.*

EXIMIO, SVMMÆQVE VIRTVTIS AC DIgnitatis viro, D. Thomæ Thieldio Diui Bernardi in confiniis Antuerpianis ad Schaldam, Antiſtiti cumprimis reuerendo, Leuinus Lemnius Medicus Zirizęus ſacrarum literarum ſtudioſus,

S. P. D.

QVVM mihi nuper ampliſſime deprædicaret virtutis tuæ decus, & mentis præſtantiam, Antiſtes ſpectatiſſime IACOBVS SVSIVS, *vir præter antiquæ nobilitatis inſignia, omni diſciplinarũ genere excultiſſimus, cœpit ilico animus noſter in tui nominis amorẽ ac venerationẽ incitari. Quis enim erga*

*illum non afficiatur, qui in pacificandis o-
ptimatum dissidiis, in dirimendis sopien-
disque controuersiis hæreditariis, de fundis
ac suburbanis prædiis singulari pollet dex-
teritate ac prudentia? Quis non vnice il-
lum diligat, veneretur, suspiciat, qui insti-
tutis erectisque aliquot palæstris literariis,
artes ingenuas ac liberales disciplinas foue-
re non desinat? qui rebus tam exulcera-
tis, tantisque opinionum dissidiis distractis
ac diuulsis sana consilia adhibere curat, ac
propositis præmiis doctos quosque ad conci-
onandi munus exstimulare, quo famelica
ac dissipata multitudo salutaris doctrinæ
pabulo saturetur; mentesque aridæ ac siti-
culosæ verbi Dei irrigatione reuiuiscant
ac reficiantur. Nullum profecto excogi-
tari potest opus, quod plus solidæ laudis pro-
mereatur, & quod humano generi sit vti-
lius magisque frugiferum aut salutare.
Quocirca excogitatum est a me argumen-
tum vir præstantissime, tuæ dignitati
aptum, tuoque tam salutari instituto ac-
commodum, quo omnibus innotescat lau-
datis-*

datissimus tuus iste conatus, ac longe lateque propagetur nominis tui honos: tuoque exemplo complures ad illustrandam fouendamque religionem Christianam, ac sincerum Dei cultum stabiliendum exstimulentur. Eo autem magis gratum acceptumque Amplitudini tuæ munusculum hoc literarium fore cõfido, quod tale quiddam a nullo hactenus tractatum sit, ipsaq; rei narratio non minus habeat vtilitatis quam oblectamenti. Tametsi non defuturos ominor, qui, vbi conspexerint Medicum tractare argumentum Theologicum, confestim exclament, Ne sutor vltra crepidam: *tum id*, Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

---Quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri.

Hor.li. 2. epist. 1.

Verum hæ voces non sunt tanti, vt ab harum rerum tractatione me deterreant; quum par sit, vt omnes qui Christo nomen dederunt, ea consectentur quæ maxime salutaria sunt, illiusque doctrinam cumpri-

*

mis illustrent. Quod præter alios spectasse obseruo virum illustrem IOACHIMVM HOPPERVM *iurisconsultum, Hispaniarum regi Philippo a consiliis secretioribus, in enarrando Decalogo. Quamobrem non decet id mihi fraudi esse, quum sacrosancta religio a Regibus etiam atque magnatibus (quorum plerique non semper res prophanas tractant) exculta sit ac propagata, diuinoque afflatu in commentarios redacta. Documento sunt Abrahamus, Isaac, Iacob, Moses, Dauid, Solomon, Esdras, a quibus primum profluxit ac dimanauit cultus & doctrina cœlestis, ac quum scripto, tum viua voce posteris per manus tradita. Eo autem minus vellicari aut arrodi meretur nostra hæc lucubratio, quod pro dimidia parte sit professionis Medicæ. Siquidem ad Medicum potissime spectat herbarum tractatio; etsi quæ ex his sumitur Metaphora, Similitudo, Exemplum, Comparatio, non alienum est ab eius professione dilucide ea explicare. Quum autem professores sacri minus fere exerci-*

tati esse soleant in herbarum cognitione, ac vix vulgatas passimque obuias herbas cognitas, perspectasque habeant; fieri nequit, vt omnia exacte atque ad amussim perspiciant aut interpretentur, suaque dignitate singula exornent destituti notitia stirpium, aut minus explorata earum natura. Quocirca boni consulet æquus rerum æstimator nostram hanc qualemcumque industriam, quum ea tractem quæ magna ex parte ad Medicum spectant, quem naturæ inuestigatio, cui sedulo incumbit, ad contemplandas etiam res diuinas erigit, ad Opificis notitiam eiusque amorem atque admirationem inflammat. Spero autem candidum Lectorem minus alienum futurum erga opusculi huius auctorẽ, vbi eius gustu se expleuerit, ac nonnihil fructus ac commodi ex illius lectione conceperit. Hac enim commendatione Genium consequi libri solent, ac plausibiles esse, summaque auiditate a studiosis expeti, præsertim vbi viri alicuius excellentis patrocinio in lucem prodeunt. Quæ res hoc apud me ef-

fecit Antistes cumprimis obseruande, vt passus sim hoc nostrum Commentariolum tuis auspiciis, tuique nominis fauore in vulgus efferri, multorumque iudiciis ac censuris subiici; quod vnum nonnunquam viros, quamlibet eruditos, ad lucubrationum suarum editionem retardare solet ac peremorari. Quis est enim ea dicendi peritia imbutus, eaque rerum cognitione instructus, vt censores passim tam rigidos, Aristarchos tam oculatos non pertimescat ac reformidet? aut quis sua scripta omnibus approbare, omnique ex parte calumniam abs se depellere posse confidat? præsertim in argumento quod detegit vitia, erroresque hominum, qui fere salutaria monita respuunt; eosque aut odio prosequuntur, aut vellicant, qui illis ad virtutem, ad decus, ad probitatem, ad sinceram religionem sunt incitamento. Quod ipsum nusquam non deplorant sacri vates iis locis quæ illustranda suscepi; qui in eo toti sunt, omnemque suam operam atque industriam conferunt: vt quum omnes, tum illos potissime

officii

officii sui commonefaciant qui Ecclesiastico munere funguntur, ac diuinis ministeriis sunt addicti, quo subditis absolutum virtutis ac pietatis exemplar exprimant, summoque studio enitantur, ac rationem ineant, qua collapsæ atque inclinatæ Religioni medelam adferre queant, eamque erigere atque instaurare. Illorum enim interest, ac munus delegatum exposcit, vt deuias balantesq; ac dissipatas oues ad Christi ouile dirigant, atq; ad saluberrima cælestis doctrinæ pascua reducant; vt egenis ac calamitosis, omnique præsidio destitutis subueniant, atque illis aliquid solatii, nonnihil subsidii adferant; vt ingenuos ac bonæ indolis adolescentes, in quibus elucet ac se profert aliquod viuidæ erectæque ac generosæ mentis indicium, liberalibus disciplinis institui curent, quo aliquando Patriæ vsui sint atque ornamento: vt virgunculis maturis ac coniugio aptis dotem conferant; ne qua pudicitiam expugnari contingat, ac publice vt mercenarias prostitui. Hac enim ratione obtinebi-

mus ne passim tot exsistant validi errones ac grassatores nocturni, qui aliena inuadāt ac deprædentur, nec tot contaminatæ integritatis puellæ, quæ in lustris ac fornicibus extra legitimam vitæ societatem, corporis sui vsum omnibus promiscue concedunt. Quod dedecus fœdaque vitæ consuetudo ne inter Christianos inolesceret, in fragilem illum sexum sua beneficia ac munificentiam liberaliter contulerunt veteres illi Ecclesiæ proceres; qui quod cæteris virtute morumque integritate prælucerent, ac subditorum vsibus commodisque sedulo prospicerent, Episcopi, præsules, antistites vocabantur: atque a paterno pioque affectu ac propensione in gregem suæ fidei ac tutelæ commissum Abbates ac Cænobiarchæ; sic vt dignitati & honori solicitudo & cura coniuncta esset. Consopiebant illi tumultus ac dissidia quæ in magnum Reipublicæ detrimentum erant euasura, resarserunt laceratam ac diuulsam ciuium ac popularium concordiam, omniaque reddiderunt tranquilla ac pacata; mitigabant Re-

gum

gum ac Principum irritatos animos, qui ſiniſtris parumque auſpicatis nonnullorum conſiliis inflammati, grauiora quam pro æquitate, onera ſubditis inferre meditabantur. Quale exemplum editum eſt in Roboam Solomonis filio; qui quum in paternam hæreditatem aſcitus atque inauguratus, imperio, iuuenum potius quam ſenum conſilio acquieſceret, florentiſſimum regnum abs ſe diuulſum alienauit. His ac pleriſque aliis præclaris virtutibus enituere veteris Eccleſiæ miniſtri, atque iis ſe potiſſimum exercuerunt, in quibus ſitus eſt præcipuus Caritatis fructus, totiuſque pietatis ac religionis ſumma conſiſtit, vt Iacobus Apoſtolus palam teſtatur. Nam erigere operoſa palatia, magniſque ſumtib. exſtruere porticus, pauimenta, xyſtos, ambulacra, periſtilia, conuiuari lautius ac magnifico ſplendidoque ferculorum apparatu; aut denique exquiſito cultu opes profundere ſubleuandis tenuioribus deſtinatas, alienum prorſus eſſe debet ab illorum conditione, natura, moribus, quorum pro-

3.Re.12

Cap.8.

fessio atque institutum frugalitatem ac moderatum rerum usum exigit, ab omni luxu pompa, fastu, ambitione, strepitu, aliaque mundana ostentatione remotum. Hæc, vir humanissime, libere quidem, at amanter ac sincero affectu a me amplificata sunt, quo plerique exstimulentur, ut Spartam suam exornent, suamque minam aut talentum auctione conduplicent; illi inquam, qui in clarissima luce hominum versantur, ac velut in totius orbis theatro constituti, omnium ora atque oculos in se cõuertunt. Sic enim futurum confido, ut qui nunc multorum animos abs se habent auersos atque alienatos, sibi magna veneratione ac reuerentia deuotos deuinctosque experiantur. Est enim virtus vitæque integritas fauoris ac beneuolentiæ, totiusque humanæ societatis conciliatrix. Qua de re quum nuper in amœnissimo tuo secessu serio simus philosophati, præsente clarissimo ac Senatorii ordinis viro NICOLAO *de* VOOCHT *Iurisperitissimo, ac multa ultro citroque agitata sint, non visum est o-*

peræ-

peræpretium diutius huic argumento inhærere. Deus optimus maximus, cui, Christi fiducia, vota precesque nostras deferimus, te diu nobis seruet incolumem, ac tuos conatus promoueat, magnaque incrementa ac progressus conferat. Zirizææ ex Museo nostro Non. Maii, Anno M.D.LXVI.

PASCASII OENII HEICRVCINI IN AV-ctoris & operis commenda-tionem Carmen.

VEnturo quotquot Medicus clarissimus æuo
Sacrauit, Genium constat habere libros.
Hic tamen inprimis docti suffragia cœtus
Promeritus, nullo fine superstes erit.
Res magnas, res difficileis, res denique sacras
Eruit eximium candide lector opus.
Auctor enim siluas inter reptãdo salubres,
Cælestis Sophiæ largiter hausit aquas.
Quando vel arboribus, vel humi serpentibus herbis
Accessit prisco tempore tantus hono.?
Ecquis crediderit sacri tot mystica verbi,
Clausa sub extremo cortice sensa tegi?

Si

Si non assiduo diuinæ Pallados vsu
Lemnius occultas explicuisset opes;
Nullo, inuoluet posthac Labyrinthicus error
Flexibus ambiguis, multiplicíq; via.
Seu per odorato vestitos gramine colles,
Seu per frondosum te iuuat ire nemus:
Non secus, ac Theseus Ariadnes fila sequutus,
Quotecunq; feres, hoc duce tutus eris.
Si iucunda igitur, si quæris idonea vitæ,
Hanc propera in syluam ferre subinde gradum.
Fatidicæ stirpes, pleno quasi Copia cornu,
Pascendis animis pabula læta dabunt.

AMPLISSIMOS REGES AC SACRATISSIMOS VATES HERBARVM COGNITION: exacte fuisse imbutos, desumtæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant: quæ hic spectandæ exhibentur.

CAP. I.

REges præstantissimos ac magnanimos illustresq. Heroas in ipso etiam armorum strepitu tumultuque bellico, studiose olim excoluisse rem Herbariam, ac stirpium cognitione cū primis fuisse delectatos, præter veterum historias, Bibliorum codices abunde testantur. Quum enim harum rerum inuestigatio amœnissima varietate exornata sit, nec minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, non visum est Regum amplitudini, nec Imperatoriæ maiestati indecorum huiusmodi occupationibus distineri, præsertim vbi ab vrgentissimis negotiis, ac functionibus publicis respirare, atque aliquid sibi laxamenti impetrari licuit. Hac enim quum animi, tum corporis cultura non minus celebris facta est illorū memoria, non minus illustratus nominis splendor & magnificentia; quam rebus aliis præclare gestis, aut hostibus vel subactis, vel ad internecionem deletis. Sic Mithridates Ponti atque vndeuiginti regnorum Rex, propter eximiam herbarum notitiam, & singulare antidoton contra venena morbosque omnes contagiosos præsentaneum, illius nomine insigni-

Reges herbarū cultores.

tum immortale nomē est consequutus. Lysimachus, Eupator, Gentius Illyricorū rex, Artemisia Mausoli Cariæ regis vxor, multiq. alii, præter belli gloriam, herbarum cognitione illustres sunt. Marcus Curius Imperator Romanus post deuictum Pyrrhum Epirotarum regem, Lucius Cincinnatus, Marcus Valerius Coruinus plantarum amœnitate allecti, procul a strepitu & ambitione ciuili ruri consenuerunt.

Solomon herbarū studiosꝰ.

Solomon vero regum amplissimus, qui præter immensas opes eam consecutus est a Deo Opt. Maxim. sapientiam ac rerum cognitionem vt nullus regum illi sit comparandus, in herbarum notitia mirifice excultus, exacteq. versatus legitur, ac disseruisse non solum de piscibus, alitibus, quadrupedibus, astris, sed de arboribus etiam & stirpibus, a cedro Libani vsque ad Hyssopum qui egreditur e pariete, hoc est a minutissima herba ad procerrimas, celsissimasque arbores vsque, omnia habuisse cognita, & explorata.

3. Re. 4.

Sapie. 7.

Sunt præter Solomonem proceres aliquot vatesque Hebræi qui passim vaticiniis suis herbarum nomina effectusque interserunt, ac comparationes ex iis mutuantur.

Varii herbarum effectus.

Quum enim stirpes aliæ aliis rebus adhiberi soleant, ac nonnullæ alimenti vsum præbeant, aliæ medicamenti, pleræque vtrumque, nonnullæ noxiæ sint ac naturæ infestæ, aliæ salutares morbisque expugnandis accommodæ: ex iis Prophetæ appositissimas similitudines, scitasque & concinnas comparationes desumunt, quibus conciones exornant, ac fidem narrationi adstruunt. Quum autem multa sint in humanioribus disciplinis ac politioribus literis, totaq. philosophia humana quæ hominum animos affatim oblectant, illorumq. mentes exemplis ac morum integritate imbuunt, tum nulla ad hæc perficienda maiorem vim atque efficaciam obtinent, quam ea quæ sacri vates, quorum nemo nō diuinitus adflatus, concionibus adhibēt, adeo vt qui-

uis

nis vel in naturæ operibus vel diuinis contemplationibus mediocriter exercitatus, facile perſpexerit, quam nō ſit ſterilis & ieiuna illorum narratio, quam non prorſus infœcunda illorum doctrina, ſed vtilis, ſalutaris, fructuoſa. Siquidem Scriptura ſacra a cæleſti patre diuini Spiritus afflatu promanans, mentes hominum ſuauiſſimo pabulo paſtuque ſalutari reficit. Quod ipſum Dauid rex indicat, deſumta peramœna ſimilitudine a viridante floridoq. prato ac ſaluberrimis aquis, quibus armenta maxime pingueſcunt & ſaginantur: *Dominus regit me, nihil mihi deerit in loco paſcuæ vbi me conſtituit, ſuper aquas refectionis.* Sic quum ſibi gratularetur ac plauderet, quod Dei munere in diuidenda hæreditate, vberrima pecora, ſolumq. ac fundū maxime fœcundū ſortitus eſſet; *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris.* Solent enim olim funibus extentis metiri iugera, ſuoſq limites cuiq. aſſignare ac partiri prata: quod apud nos nunc decēpeda perficitur. Huius generis quū innumera exempla in veteri nouoq. teſtamento ſe proferant, non ſolū in vulgato vitæ vſu & conſuetudine, ſed ex natura rerū quę nihil non ſuppeditat, depromta: operæpretiū viſum eſt iſta eruere, atq. auido lectori ſpectanda exhibere; quo illi innoteſcat, quantus ſcientiæ ac ſapiētiæ theſaurus reconditus ſit in arcanis literis, quæ non tam dulcia, quā ſalutaria hominibus proferunt. Nec ſane quiſquam ex vllis Philoſophorum aut Rhetorū Poetarumq. ſcriptis tam vberem & copioſam doctrinæ frugem, tam ſalutare animæ mentiſq. pabulum eſt percepturus, quam ex vberrimo atque inexhauſto Diuinitatis fonte, illorumq. oraculis quæ diuino afflatu ſunt prodita Quod ſi cui libeat attente cōſiderare atque intime excutere diuina eloquia, quantaq. ſi ſint ſapientia qui tam ſalutaria documenta nobis prodiderunt, mentemq. ac voluntarem Dei mortalibus indicant, illucide perſpecturus eſt, quid diuina

Dauidis ſelectiſſimæ ſimilitudines.

Pſal.23.

Pſal.16.

Sacra prophanis potiora.

prophanis præstent, & quam sint res æternæ ac solidę
caducis ac momentaneis præstantiores. Sacros vero
vates præter exactam diuinitatis cognitionem in na-
turæ reb. exquisite versatos nec vllius disciplinæ fuis-
se rudes, vel illud argumento est, quod ex intimis at-
que arcanis naturæ similitudines & comparationes
desumant, deniq. ab animantibus, herbis, arboribus,
elementis, igni, terra, aquis, aere, fluminibus, riuulis,
fontibus, cisternis, Oceano, astris, gemmis, lapidibus,
a fulmine, pluuia, rore, æstu, frigore, flatibus, grandi-
ne, niue, gelu, glacie, a satis & semente, a sale, a fer-
mento, a sagena, verriculo, nassa, retibus ab humori-
bus qui corpori humano subsunt, vel ab eo proma-
nant, sanguine, lacte, semine menstruis, a pariente &
partu, a scoria, ferro, auro, argẽto, aliisque innumeris
Tropos ac figuratas elocutiones, Metaphoras seu
Translationes, parabolas, collationes, exempla, sche-
mata, hoc est, ornamenta verborum & Sententiarũ,
& quæ quasi aliquo gestu orationem illustrant, nar-
rationibus suis accommodant, quibus multum lucis
atque intelligentiæ, plurimum dignitatis ac splen-
doris concionibus adferunt, mentesq. ac animos so-
cordes atque oscitantes, suiq. oblitos ad veritatis co-
gnitionem incitant atque inflammant: improbos
adducta ex iis rebus similitudine, a maleficiis deter-
rent, atque ad virtutem, ad solidam felicitatem, ad
Dei metum & fiduciam exstimulant, illisque, omni
adhibita industria, diuinitatis notitiam insigunt:
probos vero & qui vitæ integritatem consectantur,
stabiliunt, vtque perseuerent atque in suscepto ne-
gotio persistant, sedulo exhortantur: obiter, quod &
Paulus præcipit, inordinatos, intractabiles, incompo-
sitos officii sui commonefaciunt, ac salubri placidaq.
monitione increpant: pusillanimos & mœrentes so-
lantur, imbecilles ac labantes fulciunt: collapsos eri-
gunt lenitate & clementia vtuntur erga omnes, lẽti

Prophetæ omniũ rerum cognitione instructi.

Deus vi cogit & blandimẽtis allicit.

1.Thes.5.

ad iram, ad vindictam ac violentiam tardi, medentur iuxta Esaiæ ac Christi vaticinium contritis fractisque mentibus, atque animis deiectis, mœstis, afflictis salutarem medelam adhibent, prædicant captiuis remissionem & indulgentiam, occæcatis visum: ita vt diuinæ lucis efficiantur capaces; calamitosis solatiū, vinctis & diaboli tyrannide oppressis, relaxationem ac libertatem, eaque omnia elegantissimis parabolis & collationibus in suis passim scriptis perficiunt. Quum autem nemo non prophetarum, inter quos multi regia maiestate exsistunt: harum rerum specimen exhibeat, atque etiam Iesus Christus quiq eius nomine apostolicæ legationis munere funguntur, in eodem doctrinæ genere versentur: operæpretium me facturum sum arbitratus, si obiter commonstrē quanta sit eruditio, quam recondita sapientia, quæ rerum cognitio ac naturæ inuestigatio, quantus ardor propagandæ religionis atque, expulsa omni superstitione & idololatria proferendi cultus diuini in iis hominibus qui diuino spiritu cœlestiq. afflatu imbuti, tam salutaria nobis prodiderunt, accita ad orationis decus & ornamentum vniuersa rerum natura: quod ipsum patefacere iam meditor.

Esa. 61. *Luc. 4.*

De conditione & natura Mandragoræ, quam a Lia sorore eblandita est Rachel.

CAP. II.

INTER herbas virentes ac floridas, quarum innumeras naturæ ac rerum omnium conditor Deus in vsum hominum e terra produxit, Mandragora non infimum locum obtinet, nec prorsus ignobilis est. Cuius quum in sacris Bibliis exstet mentio, atque in deliciis habita sit, in edendique vsum expetita: de hac instituti argumenti sumetur exordium. Constituuntur huius stirpis duæ species: quarum vna est foliis lactucæ æmulis, sed augustioribus, saturati vm-

Genes. 1.

Mandragoræ duæ species.

brosique viroris. Pomum vero emergit e centro imoque stirpis meditullio, quod herbaceo stilo incumbit, auellanæ nucis, nonnumquam iuglandis aut castaneæ magnitudine. Hæc species fœminæ nomine insignitur. Mas vero speciosa magnaque foliorum amplitudine ac pompa luxuriat, lacteo virore perpolita. Primum vero quod ex passis patulisq. quaquauersum foliis e media stirpe prodit orbiculatum ac circinatæ rotunditatis, oui gallinacei vitello aut luteo prorsus affine est, odore non sine grauitate quadam soporato, iucundo, radice crassa, pilosaq. ac bifida, atque in humanæ coxendicis aut cruris formam bifurcata. Qua occasione circumforanei quidā impostores ex huius & bryoniæ radice imagunculas cōfingunt humana specie atque vtrumq. sexum emoliuntur, ac credulæ turbæ persuadent ea forma ac specie e terra enatas. Nonnulli serio prædicant vitalem fuisse subterraneum hunc fœtum, atque ex locis quibusdam funestis eruisse, quibus supplicio affici solent sontes ac facinorosi; qua persuasione rudi atque imperitæ plebi imponunt, atque huiusmodi impostura argento illos emungunt: Belgæ Mandragoræ poma *Deolappelen* vocant, quo nomine & radicem designant, quod mentem amatorio quodā fascino in errorem pertrahant, & quodammodo incantent. Huius pomi fuisse auidam Rachaelem, summoque eius desiderio occupatam sacri codices referūt. Quum enim triticeæ messis tempore Ruben in rus digressus, Liæ matri attulisset Mandragoras, Rachel sterilis ac sororiæ fœcunditatis æmula, eas sibi concedi offerrique postulauit. Lia exasperata importuna interpellatione, poma illi denegauit: tandem sopita altercatione hac lege ac conditione res transacta est, vt Lia subsequente nocte marito concubitu frueretur (nam id alternis vicibus, duabus sororibus vni marito dedicatis perfici solet) Rachel vero potiretur Mandragoris, quas ea mente atque animi

Pomum Mandragoræ blā dimentū amoriū.

Genes. 3.

intentione a sorore eblandita creditur, quo amabili ac gratioso cum patriarcha Iacobo congressu, esu illius pomi, conceptui effici posset idonea. Quum enim inuidia in sororem permota sterilitatis probrum a se depellere atque amoliri cuperet, expostulauit cum marito, quod sterilis degeret, quum soror numerosa prole ferax esset & fœcunda. Iacobus indignatus, se perfunctum maritali munere profitetur, ipsumque nec culpari posse, nec ignauiæ argui; cæterum fœcunditatem ac conceptum Dei donum esse, illiusque arbitrio negotium istud perfici. Cæterum an Mandragora fœtificandi vim mulieribus conferat, atque vtero retinendi seminis efficaciam conciliet, in dubium vocari posset. Quum enim soporifero effectu prædita sit, & impense frigida, hæc qualitas ad tale quiddam præstandum prorsus inefficax censeri solet & inidonea. Quod tamen ita dilui posse video, vt in frigidis humidisque regionibus, atque in vtero humecto & algido tale quiddam perficere nequeat, sed in torrido æstuantique & exusto. Sic in Africa, Hispania, Iudęa, Mauritania, Numidia, Ægypto, in quibus fere regionibus mulieres adustos arentesque habent vteros ac feruidos, tum squallidos ac strigosos, non incommode hoc pomum adhiberi posse crediderim. Si quidem eius esu corpus ad temperiem reduci posse existimo: quum post amplexum & congressum maritalem soluto in somnum corpore, vterus retinendi vim seminis asciscat, nec id in fumos ac fuliginem euanescat, vt in calido atque æstuante vtero assolet, in quo vtriusque semina minus coalescunt aut vniuntur, sublata omni posteritatis spe; quod multis vsu venisse obseruaui etiam in Belgica, qui ob plus satis calidam vteri intemperiem effœtę exstiterunt, tametsi mariti sedulo illis suam operam præstarent, suoque officio alacriter fungerentur: quin & viri

ex frequenti illorum concubitu aliquando pudendarum partium vitia contrahunt a salsuginosa atque acri mordacique uligine, quæ genitali virus infert ac contagione inn... Huiusmodi mulieribus quæ fere sunt indomitæ libidinis ob ignitos vrentesq. locos, poma Mandragoræ inoffense, imo magno commodo exhiberi possunt, cum pepones, cucumeres, cucurbitæ, melones, portulaca, lactuca, solanum, aliaq. refrigerantia, quibus intensus ille feruor ac vitiosa vteri qualitas retunditur, & quo minus concumbēti deleteria sit, cohibetur. Scio equidem multa esse stirpium genera apud Belgas & Septentrioni obuersas regiones, quibus quum subsit noxia vis & perniciosa, valetudinem deteriorem efficiunt ac depopulantur, nisi illorum affectus in destruenda naturæ temperie coerceatur. Sic omnes herbæ quæ frigida qualitate imbutæ sunt, pipere, zinzibere, & grano paradisi, quod nonnulli inter species cardamomi statuunt, condiuntur, quibus refrenatur illarum malitia, & obtunditur hebescitque ferocia. Sic fungi, boleti, tubera, aliaq. excrementa terræ Italis ac Transalpinis innoxia sunt: Cisalpinis vero ac Belgis nocentissima ac venenata, nisi condimentis calorificis mitigetur venenosa illorum qualitas, adde quod in calidis regionibus, quæque Sole affatim illustrantur, & incalescunt, omnia melius maturescunt; quæ vis efficit vt illa fercula vtpote libidinis incitamenta a delicatis ac ganeonibus in delitiis habita, atq in excitandæ tentiginis vsum expetita, minus incommodi corporibus inferant. Cæterum Mandragoram odoris fragrantia ac suauitate recreasse olim Hebræos; Epitalamium siue Canticum Solomonis indicat; sic vt existimem in Iudæa illam in ratione expetitam, ac manibus contractari solitam, quod suaui quodam odore imbuta sit non sine vi somnifica & soporosa, quæ lassos & languidos recreat; vt fere esse solent

qui

qui amoribus dediti ſunt, aut aliquem depereunt, tamquam amatorio philtro incãtati. Mihi vero quid de Mandragora accidit, obiter enarrabo. Quum autem æſtiuis menſibus (nam eo tempore poma Mandragoræ ſe proferunt) ſemel atque iterum in muſeo noſtro amabilem ac ſpecioſum eius ſtirpis fructum negligenter collocaſſem, ita ſomnolentus ſum effectus, vt ægre ſopor excuti poſſit. Quum autem obnixe obluctarer ſomnolẽtiæ, illamq. excuſſiſſe conarer, ægre id obtinui, nec rationem tanti veterni inire potui: tandem quum quaquauerſum dimouiſſem oculos obtulit ſe a tergo pomum Mandragoræ, quo amoto, atque in alium locum translato factus ſum alacrior, atque torporem depuli, omnemq. oſcitantiam diſcuſſi. Cæterum ab hoc ſuaui olenti, mireque odorato pomo, quod gratiam fauoremq geſtanti apud amaſium conciliat, Sponſus captat occaſionem exſpatiandi. Quum enim vernis æſtiuiſque menſibus omnia frondeant ac niteſcant, ac Mandragora ſtirpeſque aliæ odorem ſuauiter in auras diffundant, Sponſam extra limen & conclaue euocat quo relicta vrbe ruri atque in ſuburbanis prædiis ſe oblectet, ac tot paſſim florentibus herbis & arboribus, nardo, viola, liliis, malo punico, mandragoris, ipſaque floreſcente vite ſe reficiat. Quum autem ſingula quæ e terra emergunt verno tempore frondeſcant, ac florum quum amœnitate, tum fragrantia homini blãdiantur, tum ipſa vitis præ cæteris fragrantiſſimum odorem exſpirat, ac naribus ſuaues halitus effundit: profert hæc ſub finem veris floſculum minutum & ſtellatum feſtucis ramentiſque orbiculatis obſitum, vt lichen, vulgo vſnea, colore ſub ſpiceo aut flaueſcẽte, eximiæque ſuauitatis, quo in aſteriſci formam deciduo, confeſtim ſpecimen racemorum exhibetur. Odor huius floſculi cerebrum & cor mirifice recreat, ſic vt mihi gratiſſimum ſit floreſcente vite ſub vinea

De Mãdragoræ pomo hiſtoria.

pergulata ac pampinis concamerata fornice ac testudine prandium cœnamque absoluere, aut cum æqualibus eruditis fabulis temporis tædium fallere. Huius autem flosculi odor, tanti effectus prædicatur, vt venenatas bestias abigat, adeo vt serpentes, colubri, bufones hunc perferre nequeant, sed remotissime ab eo se subducant; eruo circa florescente vite non solum salubris est & peramœna ambulatio, sed etiam secura & tuta; licet enim in herbido thoro ac viridante gramine decumbere, ac sub arbore patulis diffusa ramis opacum frigus captare, atq. æstum propulsare, vel apricatione Solis radiis incalescere & illustrari, nullo metu aut trepidatione serpentum; qui aliquando latenter in herba delitescunt, atque improuiso obrepunt, hominique terrorem incutiunt, Quum autem sponsus (quo nomine Christus a Ioanne Baptista designatur, qui erga suam sponsam nēpe Ecclesiam cœtumque illi fidentium vnice afficitur) nusquam non speciem, & venustatem, decorēque Sponsæ amplificet; atque e diuerso Sponsa mutua compensatione illi paria faciat ac vices repēdat, quidquid præclarum est, & admiratione dignum in natura vniuersi, cælo, sideribus, montibus, siluis, nemoribus, campis, herbis, flosculis ex quibus suauis odor emanat, arboribus quæ non minus salubres quā spectabiles & speciosos fructus proferunt, vino generoso ac saporis eximii quod ex lectissima vite exprimitur, huc vterque congerit, ac similitudines appositissimas pro vtriusque dignitate producit. Sic nardo Sponsus comparatur herbæ cum primis odoratæ, fasciculo myrrhæ, botro aut vuæ Cypriæ ex generosissima vite decerptæ. Sponsus vero amicam lilio comparat ob eximium candorem, atque odorē suauissimum; adeo vt si pedissequa & quibus stipari solet, Sponsæ conferantur, Spinę sint nulla specie, nulla formæ dignitate commēdabiles, hoc est, puellę quæ

illam

illam comitantur velut hybridæ parumque ingenuę, nihil habent amabile aut ſpecioſum, nihil ſpectabile, aut vlla gratioſa venuſtate viſendum. Huiuſmodi metaphoris ac figuratis elocutionibus ſcatet non ſolum hoc canticum; ſed tota paſſim Scriptura ſacra, ita vt ampliſſimus ſe campus aperiat, quo ſtudioſus lector poſſit oblectari, tota mente ac cogitatione a naturæ præſtantia in Opificis admirationem erecta. Sumuntur in hoc Cantico elegantiſſimæ ſimilitudines ab iis rebus, quæ ſyncopi atque animi deliquio collapſos erigunt ac ſpiritus ſopitos labanteſque inſtaurant: vt ſunt vinum odoriferum, faſciculi manuales & olfactoriola ex redolentibus herbis concinnata ac congeſta. Sic ſponſa cum langueſcit ac iam defectura videtur immodico ſponſi amore, puellari clientelæ imperat, vt aliquid fomenti adferant, vt odorata quæque naribus admoueant: *Fulcite me*, inquit, *malis, ſuſtentate odoribus, ne deficiam.* Sic etiam noſtrates, defectu animi periclitantibus, cinnamomum, caryophyllos, acetum ſambucinum, poma citria, & quæ ſub eodem genere comprehenſa limones dicuntur, myrtum, ſaliuncam, aliaque odorifera olfacienda exhibent, quibus paſſim Scriptura vtitur, ac ſalutarem doctrinam deſignat, quæ mentes languidas refocillat ac reficit.

Cant. 2.

De Manna cælitus delapſa, tum ea quæ Medicis in vſu eſt.

CAP. III.

QVOD Hebræi in vaſta illa ac ſiticuloſa ſolitudine Manna paſti ſunt, non prorſus naturali cauſæ adſcribi poteſt, ſed Diuinæ potentiæ, quæ tamen naturæ vſa ſit miniſterio, vti etiam coturnicibus, gregatim in caſtra delatis, aut quum percuſſa petra refocillando populo aqua proflueret, lignoque aqua amara dulceſceret, tum etiam quum Euri-

Exod. 16. Deute. 8.

Nu. 12. Pſal. 77.

Exod. 15. violentiſſimo flatu rubrum mare exſiccatum tranſitũ Hebræis patefaceret, ad internecionem deletis
Exod. 17. inſequentibus. Similis eſt ratio de farina multipli-
Num. 20 cata & adaucta oleo Heliæ & Heliſęi precibus. de cor-
Exod. 14. uo illi adferente panem & carnes: quod etiam de
3. Reg. 17 Antonio & Paulo Heremita refertur, ſi Eccleſiaſticæ hiſtoriæ habenda fides: de angelo miniſtrante Heliæ panem ſubcinericeum & aquæ poculum, quibus corroboratus quadraginta dierum ac noctiũ iter emenſus, peruenit ad montem Dei Horeb, in cuius ſpelunca tutus erat a Ieſabelis tyrannide, quæ omnes prophetas in mortem crudeliter venabatur. Hæc atque alia admiranda, quæ paſſim in ſacro codice memorantur, Deus iuſſu nutuque ſuo perficere potuiſſet nulla adhibita materia, ſed tamen vti voluit rerum naturalium (quarum ipſe effector eſt & moderator) adminiculo ac velut inſtrumento, eaq. ratione ſuis, proſpicere viſum eſt, atq, afflictis mentibus
Ezec. 38. ſolatia adferre. Quod etiam in Ezechia moribundo ac Dei ſententia morti deſtinato obſeruari poteſt; cuius apoſtema, admoto cataplaſmate ex ficubus contuſis quæ maturandi facultate pollent, ad ſanitatem perductum eſt. quo argumẽto declaratur, morbis vrgentibus, non reſpuenda medicamentorum præſidia; ſed ea, implorata Dei ope, alacriter adhi-
Ioan. 9. benda, quibus vita in aliquot annos producitur. Eodem vſus eſt medendi modo Chriſtus in diſpellenda cæcitate mendici, confecto collyrio ex luto & ſaliua,
Marc. 7. eaque abluta exterſaque in piſcina Siloe. Similiter
Matt. 9. in diſcutienda ſurditate, digitos in aures inſeruit, im-
Mar. 10. miſſoque in linguam ſputo, loquelam muto reſti-
Luc. 18. tuit. Cuius generis miracula alias ſolo tactu, aut verbo peregit, ab iis tantum ſtipulatus impetrandi fiduciam, quam quum inter alios clamoſus ille cęcus Bartimæus inter turbæ fremitus teſtaretur; confeſtim nullo adhibito viſibili externoque ſigno, viſum re-

cepit

cepit. Quum autem Deus pro immenſa erga genus humanum bonitate ac fauore, multis magniſque rebus munificentiam ſuam declaret, tum præcipue inauditis ſtupendiſque miraculis mirandam potentiam patefecit: quod inter innumera Manna demõſtrat tam affluenter ex aere in terram effuſum, vt numeroſiſſimam multitudinem ſatiaret. Dum enim fremeret confuſa multitudo ſexcentorum millium, Deoque ac Moſi obſtreperet quod ex Ægypto in tam vaſtam ſolitudinem perducti inedia conficerentur, Deus veſpere incredibilem coturnicum vim & copiam in caſtra coegit; mane autem ros, vndique diffuſus eſt per caſtra, ſolique planiciem: quumque operuiſſet ſuperficiem terræ apparuit in ſolitudine minutum quiddam, rotundum, tenue, perinde ac ſi pruina eſſet conſtrata humi ſimilitudine ſeminis coriandri, ſpecie bdellii, guſtu ſaporeque ſimilaginis, melle confecta. Quum autem tam ſubita innouatio, atque inſolita rerum facies admirationi eſſet turbulento populo, ac nonnullis ſtuporem incuteret, pleriſque (vt quidam opinantur) contemtum & irriſionem adferret, *Manhu*, inquiunt, quid eſt hoc? Similis eſt illa Chremetis ironia & ſubſannatio in Clitiphonem filium perſonatæ atque e mentitæ probitatis. Sed ipſe egreditur, quam ſeuerus; rem quum videas, cenſeas. Cæterum Manna quæ Medicis in vſu eſt, calida & humida abſceſſu primo, huic non prorſus diſſimilis eſt; colligitur enim in calidis regionibus aereum roſcidumq mel, quod æſtiuis menſibus, ferueſcente interdiu Sole nocturno frigore in grumos coit, atque in ramenta conglobatur ex defluxu rorulenti humoris ac madore aereo, omnibuſque paſſim arboribus, herbis, lapidibus incumbit mellita iſta colore flaueſcente, quæ ſingula agitata zacchari more liqueſcit ac palatum fauceſq. dulcedine imbuit quo fit vt gulæ & fauciũ

Num. 31

Heaut. ſcena 5. actus 3.

aſperitatem leniat; verum quum illi ſubſit medicamentoſa quædam facultas, zaccharo minus alit, ventrem autem vt caſſia fiſtularis, & Cylindracea emollit, ſed paulo clementius; quocirca tuto impuberibus, ſeniculis, prægnantibus, pauperibus exhiberi poteſt, vnciæ pondere, obſeruata cuiuſque natura ac corporis conſtitutione. Mannæ autem vel mellis aerei nomine inſignitur, quoniam ex halitu ac vapore terræ, colore ſolis ſublato, ex aere defluit, atque ęſtiuæ noctis frigore concreta plantis inſidet ea propemodum forma ac ſaporis dulcedine, qua in Bibliis Manna deſcribitur, cuius eſu multis annis paſti ſunt Iſraelitæ, ita vt aſſiduo eius vſu nauſeam illis pareret, ac Dei donum faſtidirēt. Exemi ego aliquando vulgare hoc mannæ genus aut roſcidum mel ex plantarum foliis, quum antelucanis horis Academiæ Louanienſis pomœria egreſſus, perquirendis herbis eſſem occupatus, deſinente potiſſimum vere, aere tranquillo ac placido, nulliſque ventis incitato. Diuenditur autem adulterinum mel aereum ex Sena incruſtata, zaccharo confecta: verum vbi id ore volutum liqueſcit, proditur dolus. Colligunt quidem nonnulli circa aluearia, illaque loca in quibus apes mellificant ac faueum confingunt, excrementa quędam flaueſcente colore, ſapore melleo, quæ nonnulli exiſtimant ex aereo concreto coaluiſſe: quum nihil aliud ſint, quam excrementicius liquor & ſaliua quæ a veſpis, fucis & culicibus prodiit. Siquidem inſecta apū laboribus inſidiantur, & mel exſugūt, quod obſeruantes apes in illa inſiliunt, ac turmatim conficiunt: quod indicat Virgilius:

Adulterina Mãna.

Geo. li. 4.

Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus, aliæ puriſsima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.

Æn. lib. 1.

Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.

De Lactuca syluestri. CAP. IIII.

QVVM Deus pro inexhausta sua bonitate erga homines afficiatur omnibus modis illorum commodis prospicit ac saluti inuigilat, suamque munificentiam cumulate illis impendit, non aliud pro tam obuia ac benigna promtaque liberalitate ac gratuitis muneribus exigit, quam summum amorem ac venerationem solidamque fiduciam, qua illi innitimur, atque indubitatam certamq spem concipimus de eius promissis. Commonefacit Deus sedulo oscitantes ac socordes sui officii, suaque beneficia subinde illis in mentem reuocat, ne vel excidere contingat, vel obliuione obrui: atque huius rei causa certos ritus ac statas solemnesque ceremonias instituit, non solum in veteri Lege, in qua omnia de Christi eiusque regno typis adumbrata sunt, sed etiam in Euangelio in quo promissa exhibita sunt, atque omnia ad vnicum vsque apicem, vt Christus exspirans testatus est, consummata peractaque. Sic signis quibusdam, certisque symbolis ac sacramentis quæ sub sensum cadunt ac sunt visibilia, promissiones suas, atque erga homines gratiam & reconciliationem testificatur. Siquidem Baptismus signaculum fidei, ac primus in Ecclesiam aditus, Circumcisione ac maris rubri transitu adumbratus nos Deo consecrat, eoque illi inserimur, impetrata per fidem peccatorum reconciliatione. In agni vero Paschalis esum surrogata est Synaxis, hoc est, corporis & sanguinis Christi communio, quam palam exerceri voluit, atque in cœtu Christianorum publicitus peragi, ne vnquam intermoreretur aut exolesceret mortis & resurrectionis eius memoria, sed continenter in mentem reuocetur

Exod. 12. Num. 6.

Sacramẽta in quẽ vsum exhibita.

Baptismi effectus.

Symbolis corporis Christi in quem vsum exhibitum.

insigne illud beneficium, quo genus hominum Diaboli mortisq. tyrannide oppressum, gratuito ac nullis meritis libertati assertum est, atq. impetrata per Iesum Christum, pacificatorem omnium scelerum remissione, salutem adeptum, Siquidem *Lex per Mosen promulgata, gratia autem & veritas per Iesum Christum exorta est.* Exhibitum est olim huius mysterii, quod in Christo expressum est specimen quoddam atque adumbratio, dum Abrahamus filium vnicum Isaac victimæ destinat, dum Moses ex Dei præscripto, agni immaculati ac masculi esum instituit, eumq vescendum cum agrestibus lactucis, quæ insigni amaritudine sunt imbutæ, præscribit, quo assidue in recenti memoria versaretur miseranda seruitus, qua olim sub Pharaone oppressi sunt: excussoque intolerando iugo in libertatem restituti. Quocirca instituta sunt agni Paschalis anniuersaria sacra, vt memoriam sibi renouarent eius diei, qua olim apud Ægyptios agni sanguine postibus illito a periculo angeli exemti sunt, qui in primogenita Ægyptiorum grassabatur, atque incolumes mare rubrum transierunt: quem diem cum primis celebrem & sacrosanctum a transitu angeli, qui illos intactos præteriit, denique a mari rubro feliciter magnoque successu emenso appellabant Phase, qui nobis dicitur Pascha, Gallice *passage*, apto appositoque ad huius æui decursum vocabulo: qui nobis in hac mundi impedita ac vasta solitudine, ad immortalitatem ac cælestem patriam sedesque beatas sit transitus. Præcipitur autem edendus agnus cum lactucis siluestribus, siue herbis amaris. Siquidem in huius sæculi curriculo omnia amara sunt, acerba, tristia, calamitosa, & quæ plus aloes quã mellis habeant, Sunt qui lactucæ nomine Seridis species designari credunt, & intiba, hoc est, Cichorium & quæ corrupta voce Scariola dicitur, Belgis a candore *vvitte*, hoc est, candida *Endiuia*, cęruleo flore

Ioan. 1.

Phase quare institutum.

eaque

eaque in lacinias diſſecto ſpectabilis, hanc ſabulo obrutam hybernis menſibus inter acetaria primis menſibus inferunt. Hoc ſiquidem artificio tractata amaritudinem exuit, atque eximium candorem adſciſcit, vt ſunt interna braſſicæ capitatæ folia. Commode autem magnoque ſucceſſu adhibentur huiuſmodi herbæ hepatis obſtructionibus: habent enim amaritudinis ratione abſtergendi vim, qua meatus recludunt, atque oppilationes expediunt. Tertianas quoque febres expugnant, atque icterum ſeu morbum regium, diſcutiunt. fellis enim atque hepatis intemperiem, cui fere Iudæos eſſe obnoxios color muſtellinus indicat, mitigant. Sunt autem iſtæ ſtirpes Virgilio decantatæ in Georg. *nec amaris intyba fibris Officiunt* ——

Cicheriũ hepati ſalubre.

Geo. li. 1.

Rurſus:

Forſitan, & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis ——

Geo. li. 4.

Commendat hæcquoque Columella in hortulo, eaque excolenda præcipit tamquam alteram ſuccidiam (ſic enim prouentum hortenſem nominat Cicero)

Lib. 10.

Spargite quæque viros acuunt, armantq; puellas
Iam breue Cerephilum, & torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris.

Congeneres iſtiſque ſunt affines Chondrilla, Sonchus ſiue Cicerbita, & quæ vulgari voce Dens leonis, & roſtrum porcinum vocatur, hieracium, quæ omnia lacteo ſucco madeſcunt, ac flaueſcenti floſculo conſpiciantur, leporibus cuniculiſq. gratiſſimum pabulum. Siquidem earum ſtirpium eſu minus hydrope hæc animalcula turgeſcunt, amaritudine exſiccante humiditatem. Quocirca earum nonnullæ, quæ

De Secht.

non intentius amarescunt, ineunte vere ibi folia te-
nerescunt, acetariis immiscentur, in pratis obuię e-
quino generi pabulationem suppeditant, aliæ lacte
turgescunt, inuitis hortorum cultoribus erumpunt
atq. eruncandæ eruendæque sunt, ne salutares her-
bas strangulent. Cæterum lactucam illam siluestrem
quæ Endiuiæ nomine insignita est, in edendi agni
Paschalis vsum adhibitam, velut condimenti loco,
non facile mihi persuaderi potest: quum ob insignẽ
vrentemque amaritudinem quæ linguam vellicat,
non sit esculenta, nisi quum primum emergit, nec
adhuc spinis in dorso parteq. auersa armata sit: vin-
cit enim Endiuia, vulgaris, quæ germana est lactuca
siluestris amaritudine reliquas stirpes quæ succo la-
cteo madescunt. Quocirca medici nouellam ac te-
neram in vsum medicamenti adhibent, non adultã,
quæ aculeata est ac spinulis horret, tum vetustate a-
marescit: Intybi vero species cocto elixoque agni-
culo condimenti vice adhibitam prorsus credide-
rim, nempe Cichorium & Seriolam, ex quorum nõ
solum foliis, sed radicibus etiam acetaria conficere
Belgæ didicerunt. Siquidem radix ad sesquicubiti
fere longitudinem se porrigit, quam autumno ena-
tam in taleolas ac tessellas dissecant, vt rubram pa-
stinacam, quam Carotam vocant, eamque ex aceto
& oleo, insperso piperis polline, esitant, vt etiam
cucumeres, critmũ, rapistrum, vulgo *Raiponse*, com-
pluraque alia quæ tempestiue suaque anni parte
hortus profundit.

Quæ vera lactuca siluestris.

De olea, oleastro, oliua, oleo.

CAP. V.

VT palma quæ ponderi non cedit, victorię insigne,
ita Olea pacis index, cuius rei specimen columba
ex arca Noe remissa edidit, quum desinente diluuio
defluxisq. ac subsidentibus aquis, oliuæ fruticem at-
tulit,

Apoc. 7.

Genes. 8.

tulit, mitigatæ iræ Dei argumentum. Folio autem est hæc arbor salicis aut ligustri, superne viridi, auersa imaq. parte qua terram spectat, albescente, atq. incano vt alba populus, flosculo minuto sed folioso, colore luteo, non sine grauitate odorato, fructifera vero est fœcundaq. numerosis baccis, oblonga forma atq. ouali, quæ vbi maturescunt, atq. nigrescere incipiunt, oleoso pinguiq. succo turgescunt, ex quibus oleum exprimitur articulis firmandis, fouendisque membris, tum mitigandis doloribus accommodum; agilitatem enim vigoremq. iis præstat foris adhibitū potius, quam in corpus admissum: eo siquidem corpora perfusa non solum nitescunt, sed robur etiam concipiunt, atque ad obeundos labores redduntur habiliora: Quod indicasse Dauidem obseruo atque Deum ob huius aliarumq. rerum munificentiam in immensum extulisse: *Ipse est enim qui germinare facit fœnum & gramina iumentis; herbas in vsum hominum; panē vt vires augeat ac conformet; vinum, vt cor hominis lætificet; oleum, vt corpus eo niteat ac vires concipiat.* Quo spectat illud Plinii: *Duo liquores corporibus humanis saluberrimi, intus vini, foris olei.* Quin & Samaritanus quo Christus designatur, duo hæc fomenta vulnerato adhibuit; vinum, quod abstergit & emundat; oleum, quod lenit, quod dolorem mitigat, quod vulnus ad sanitatem perducit: quo indicatur Christum secus quam sacerdotes Leuitasq. officii sui negligentes, salubri doctrina afflictis ac sauciatis mentib. mederi animique vulnera obligare, ac cicatrice ita obducere vt nullum vestigium appareat, hoc est, nihil eorum quę ante commisit, illi imputetur. Oleum autem intus exhibitum aluum mollit ac lubricum efficit, aspera quæque mitigat, venena paulo ante hausta retundit atque hebetat, eaque innoxia facit, ac ventriculum ad vomitū incitat, quo fere noxia ac perniciosa quæque excutit, efficitque lubrica vi, ne venenatæ po-

Psa. 103.

Luc. 10.

tiones venas ſubeant, mortemque inferant: qua facultate hoc etiam adfert commodi, vt præſumtum temulentiæ obſiſtat, & ne quis confeſtim ebrietati ſuccumbat. Præter artis rationem faciunt qui ruptis, luxatis, contuſis, collapſis, ruinaque oppreſſis oleum vel butyrum exhibent, vt membra afflicta conſolident atq. inſtaurent, niſi omphaceum oleũ, hoc eſt, immaturum quod nondum matureſcente oliua exprimitur. Nam id adſtrictionis eſt particeps, qua vi corporis partes ac diſſolutæ coaleſcunt hiantes atque vniuntur. Butyrum vero & oleum maturum inter initia, inciſa primum vena, ſi ætas patitur, non incommode exhibentur ad dolorem mitigandum, ac diſſoluendum conglobatum concretumque ſanguinem, in quem vſum potionem conficio ex ramentis rubiæ internis ac nuce muſcata: poſtmodum conſolidantia propinari curo millefolium, roſas rubras antequam prorſus dehiſcere incipiant, aut folia dilatare, myrti baccas, omnes ſymphyti, hoc eſt, conſolidæ ſpecies, ſuccinum marinum, quod ſperma Ceti vocatur, gneſiam ac germanam mumiã, rhabarbarum, ac nucem muſcatam toſtam, eaque omnia decocta in vino rubro ſtiptico adſtringentis naturæ: baccæ quæ omni fere nationi oliuæ dicuntur, ante maturitatem lectæ, quum adhuc virideſcunt in muria aſſeruantur ad pellenda ciborum faſtidia, ac nauſeam: acuunt enim appetentiam, atque vt amygdalæ amaræ, ebrietati obſiſtunt. Sumuntur autem ab huius ſtirpis fructu & floribus a ſcriptoribus ſacris ſimilitudines concinnæ cum primis & elegantes. Sic Iob quum improbo cuique & facinoroſo præmaturum interitum denuntiat: *Antequam*, inquit, *dies huius impleantur, peribit, & virtus illius areſcet; lædetur quaſi vua floreſcens botrus eius, & velut olea proiiciens florem ſuum:* hoc eſt, ante diem ac properata ſubitaque morte conficietur, nec ad ætatem maturam

Quomodo ruina oppreſſi tractãdi.

Potio cõſolidans.

Oliuarũ vſus.

Capit. 15. & 17.

Similitudines ex olea.

aut

aut ad ſtatutum legitimumque vitæ tempus eſt peruenturus, ſimilitudine deſumta ab arboribus ac florentibus herbis, quæ ineunte vere ſpectatiſſime prodeunt, ac floreſcunt: ſed quarum floſculi vel vredine pereunt, vel ab Aquilone ſeu Borea decutiuntur. Deus enim non ſinit nefarios diuturna proſperitate frui aut optatum ſucceſſum conſequi, adeo vt quũ multum vitæ ſupereſſe poſſit, atque illud produci longius, præmaturam mortem illis accelerat. Sic legimus in Geneſi acceleratius oppreſſiſſe homines diluuium, quod moniti non reſipiſcerent, nec ad frugem ſe conuerterent, ſed in dies in deteriora prolaberentur. Et quum Deus Sacerdotibus & optimatibus Ephraim minitatur atque inopinatum exitium denuntiat ob religionis neglectum, in quem propter ebrietatem ac temulentiam erant deuoluti, ſic in illos per Eſaiam iram ſuam exacuit ac vaticinium fulminat: *Væ Coronæ ſuperbæ, flori decidenti & defluo, & erit flos deciduus & quaſi temporarius ante maturitatem.* Quo indicat illos cum omni faſtu & arrogantia, vt flores decuſſum iri, vt ficus primas & præcoces quæ confeſtim decerptæ deuorari ſolent, & æſtiui fructus qui in hiemem aſſeruari nequeunt. Non diſſimile argumentum amplificat contra Ægyptios, obita Dei nomine legatione Eſaias: *Ante meſſem totus efflor uit Ægypti populus, & præmatura perfectione germinauit, & præſcindentur ramuſculi eius.* Quo deſignat Ægyptiis tale quiddam obuenturum quale præcocibus fructibus ac primitiuis baccis, ipſiſque ſegetibus & vitibus quæ feſtinantius erumpunt, atque intempeſtiue ac præter temporis rationem matureſcunt. Citiſſime enim huiuſmodi fructus corrumpuntur, nec ad conſeruãdum vſui ſunt. Quo denuntiat illorum felicitatem non fore diuturnam. Per Oleam etiam aliaſque arbores indicantur piorum ſucceſſus, rerumque omnium affluentia, & præter hæc progreſſus & incre-

Cap. 6.

Cap. 28.

Cap. 18.

Psal. 1. menta virtutum: Quod ipse omnibus testatum esse vult Dauid, qui virum pium ac Deo addictum arbori frondosæ & fœcundæ æquiparat, quæ non otiosa est & sterilis, sed fructuosa & fertilis, suosque ramos late diffundit, & fructus edit salutares; quibus non tam ipsa, quam alii se oblectant ac reficiunt,
Cap. 17. Hieremias quoque idem argumentum amplificat atque improbis qui nulla habita Dei ratione humanis præsidiis innituntur, ac rebus caducis fidunt, omnia aduersa pollicetur: *Maledictus, inquit, qui confidit in homine & a Domino recedit cor eius; erit enim velut mirica quæ in siticulosa ac ieiuna terra posita, nullum bonum, nihil sentit commodi ex aeris clementia. Felix & beatus qui confidit in Domino, in eoq; omnem spem & fiduciã collocat; is arbori similis est, quæ in irriguis locis consita est, suasq; radices ad humorem diffundit, nec æstum pertimescit, quo fere excrescere solent, quæ in arido solo sita sunt: & erit folium eius viride, frondosum, & tempore siccitatis fructum proferre non desinet.* Commendatur huiusmodi Metaphoris fiducia in Deum, nec alio deflectendam mentem, alio dirigendum cor, quam ad illum a quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præstare sit
Psal. 51. paratus Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, secus quam impii; *Ego,* inquit, *sicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in misericordia eius.* Rursus quum indicat homini minime otioso, & qui se in Dei eloquiis exercet vberem rerum prouentum, vxori numerosa
Psa. 128. prole fœcunditatem. *Beatus,* inquit, *qui timet Dominũ, & ambulat in viis eius, prosperabitur manuum suarum labore, felix & beatus ipse erit. Vxor tua, sicut vitis fœcunda, in lateri b. domus tuæ. Filii tui, sicut plãtulæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. Ecce, sic beari ac ditescere solet homo qui timet Do-*
Cap. 11. *minum.* Similiter apud Hieremiam Deus illũ cui vnice afficitur, quo se oblectat ac reficit oliuam pulcram vocat, vberẽ, speciosam, fructiferam, hoc est, nomen eius

eius

eius apud illum gratioſum eſt & amabile. Huic Oſeas conſonat qui ex eodem fonte oracula ſua hauſit, eodem ſpiritu conciones ſuas perfecit. *Et erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani.* Quo deſignat illos, qui Deo indiuulſe adęhrent illiuſque placitis ſe oblectãt, fauorabiles eſſe illique gratos & acceptos. Vt enim ſuauis halitus & fragrantia, ſpiritus fouet ac recreat: ita Deum reficit & oblectat odor hominis, qui ſalutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ volũtati ſe præbet obſequentem. Sic Paulus quo oſtendat illos apud Deum gratioſos eſſe & fauorabiles, qui eius Euangelium propagant, ac fide alios inſtruunt: *Chriſti*, inquit, *bonus gratuſq; odor ſumus in omni loco.* Et Patriarcha Iſaac: *Odor filii mei, tamquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Denique in Cantico Sponſa: *Curramus in vnguentorum forum,* hoc eſt, id quiſq. efficere ſtudeat, vt paſci poſſit ac refici ſalutari illius doctrina, quæ laſſos ac labantes fulcit ac recreat, non ſecus quã ſuauiſſimus odor naribus oblatus collapſos animiq. deliquio ſopitos inſtaurat atque erigit.

Cap. 14.

Simile a rebus odoratis.

2 Cor. 2.

Gen. 27.

De Rhamno aculeato frutice.

CAP. VI.

RHamnus vbi adoleuit, validis robuſtiſque quaquauerſum vallata aculeis, homini ſi manum incautius admoueat, infeſta eſt: adhærent illi racematim exiguo minimoq. petiolo numeroſę baccę colore croceo, orbiculatę, magnitudine vel myrti vel iuniperi, ſapore acidiſſimo, quas qui improuiſo decerpere tentat, crebro infixo aculeo ac mucronata cuſpide manum vulnerat; baccę vbi dentibus linguaq. atteruntur, vel prementibus digitis contrectantur, croceo ſucco manus inficiunt; ſunt enim flaccidę & vliginoſæ. Quum autem tres ſint Ramni ſpecies, iſta Zeelandicis ſabuletis, dumoſiſque colliculis copioſe innaſcitur, Oceani accolę *Dunen* vocant, quæ

vox corrupta an a Dumo ac dumeto deducta sit, non ausim certo statuere. Sunt tamen arenosi isti, maritimique tractus passim multis densisque virgultis, viminibus, spinosisque ac lenticosis fruticibus, atque aculeatis stirpibus fœcundi; vt sunt Ramus, rubus, Halimus, paliurus, oxyacantha, carduus stellatus, eryngium, Ononis siue resta bouis, præter insignes alias herbas, quas affatim ea loca suppeditant. Bellonius qui Palæstinam ac Syriam peragrauit, existimat Christi Seruatoris sertum, seu spineam coronam illius capiti implicatam, ex Ramno fuisse confectam, quod in iis regionibus nulla alterius generis spina se proferat. Desumit autem Dauid ex spinoso hoc frutice appositissimam similitudinem contra fastum ac tyrannidem, contra factiones & sæuitiam improborum qui innocentibus insidiantur atque infesti sunt, damnaque inferre meditantur, quorum conatus & molimina irrita fore prædicat & inualida. *Antequam spinæ vestræ*, inquit, *indurescunt in Rhamnũ vllosq; aculeos infigere possint. Dominus velut tempestate quadam exorta conteret & conficiet vos, infringetq; vires vestras, & robur imminuet.* Quibus verbis indicat illos fraudes, imposturas, technas, sycophantias, cædes, omniaque hostilia comminisci ac meditari, sed antequam vires illis suppetant ad perficienda quæ animo conceperint, conficientur ætate immatura, hoc est, priusquam adolescant ac vires ad inferenda incommoda sint consequuti, quibus verbis hæc quoque sententia subest, vt ex hac vitæ statione, in qua in tenuiores tyrannidem exercent, exturbandi sint, vt ex olla aut lebete eximi solent carnes semicrudæ, quæ non satis elixatæ esui sunt inidoneæ, quum vix calorem conceperit ab igne, qui ex spinoso atq. aculeato stridentique rhamno exstruitur. Solent enim strues lignorum aut fasciculi ex paliuro, rhamno, iunipero, rubo, vepribus, ac sentibus confecti non solum manibus

Psal. 57.

Locꝰ Dauidis explicatus.

nibus tractantium vulnus infligere, ſed foco immiſſi crepitantibus flammis ac ſtridore quodam horrendo aſſidentes territare: ſic vt etiam fauillas ſcintillantes atque ignitas faculas in obuios quoſque eiaculentur. Hic itaque ſenſus ex Prophetæ verbis erui debet. Quamlibet illi ſæuiant atque innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut animi ſententia ſucceſſurum, ſed inopinato ac repentino illorum interitu inſontes periculo eximendos. De Rhamno ac deſumta ex hac ſtirpe ſimilitudine nonnulla tractata ſunt, lib. 4. cap. 9.

De Cucurbita ſilueſtri, vulgo Colloquintida.

CAP. VIII.

Colocynthis ſeu agreſtis cucurbita Medicis vſui eſt in expugnanda pituita, & bile tum flaua tum atra, quos humores violenter & valide extundit non ſine virium detrimento, & reſeratis venarum fibris, ſanguinis eductiõe, quocirca coercetur illius ferocia maſtiche, & aliis, quæ ventriculo robur conciliant. Fructus huius ſtirpis orbiculatus eſt, vbi maturuit, candidus pilæ magnitudine, vel vt malũ Medicum seu citrium, quod ab auri colore *arrangium* vulgo vocant, ſi extima putaminis pars flaueſcens cultro adimatur, eximiæ nec prorſus ferendæ amaritudinis: quod indicatur in Regum hiſtoria. Quum enim Heliſæi famulus in rus digreſſus, herbas colligendo pulmento collegiſſet, inter alias cucurbitam ſiluaticam, quam vulgus *Colloquintidam* vocat ignarus quid eſſet, in ollam coquinariam coniecit, illiſque edendum appoſuit, vbi deguſtaſſent, *Mors in olla*, conclamant; hoc eſt, venenum nobis exhibitum eſt. Heliſæus non imperitus naturæ, confeſtim inita ratione qua amaritudo eximi poſſet, farinam ollæ immiſcuit: quo facto pulmentarium eſculentum perfecit, abolito exotico atq. alieno ſapore quo erat imbutum. Subeſt

4. Re. 4.

Farina qua rãcorem pulmẽtũ eximat.

huic rei ratio Physica. habet enim farina polentaria eam vim, vt extraneum atque amarulentum saporem diluat atq. aboleat, præsertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tum cremor massaque polētaria, zythi ant ceruisiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi salictarii floribus quæ triuiali voce lupulus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruisiæ potus ex istis fere conficitur, qui ex hoc liquore vuidi sunt, ac zytho madidi, quod identidem vsuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfusi. Cæterum quotidiano experimento comprobatum habemus salsam atque amaram aquam dulcescere admixta polenta, siue ex ordeo cōfecto cremore qui ex hac stirpe est concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeo vt duarum horarum spatio mitescat ac poculenta efficiatur, citraq. offensam in corpus admitti possit.

De salice. CAP. VIII.

SAlix nota arbor, a saliendo nomen sortita, quod celeriter assiliat ac confestim arborescat, Belgis a simili etymologia *vvillige* dicta, quoniam promta est ac voluntaria in crescendo. Quum autem huius stirpis plures sint differētiæ, ea Belgæ æstiuis calorib. cœnacula adornant, atque etiam virenti hac fronde ac pampinis, ægrotantium lectos velant, quæ Virgilio *glauca* dicitur, quod ad albedinem vergat: hæc siquidem gratum odorem in auras diffundit, atq. aeris feruorem æstumque mitigat. Ex hac Deus per Esaiam similitudinem cumprimis elegātem desumit, qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt, rerum omnium affluentiam, vberem annonæ ac rei frumentariæ prouentum, prosperum in omnibus negotiis successum, nec solum externa bona & quæ corpori inseruiunt, se exhibiturum confirmat ac pollicetur, sed solida & æterna, quæq. mentes quamlibet aridas & siti-

Cap. 44.

& ſiticuloſas vberrimo Spiritus diuini pabulo foueant, atque inexhauſto Diuinitatis fonte perfundant, qua irrigatione mœrentes arenteſq animi in optimam ſpem eriguntur, atque vberrimos fructus amoris & caritatis erga Deum & proximum proferunt. Sic enim concionem ſuam orditur Vates eximius, atque huius ſeriem proſequitur. *Ne timeas aut metu concutiaris ſerue mi Iacob quem elegi: nam effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam, perfundã ſpiritu meo ſemen tuum, & benedictionem ſuper ſtirpem tuam, ita vt graminum more germinent, & quaſi ſalices iuxta profluentes aquas.* Vt enim ſtirpes in locis irriguis conſitæ ſpectatiſſime frondeſcunt ac foliorum pompa luxuriant: ita animus humanus ſalutari doctrina perfuſus ac Diuini ſpiritus fonte irrigatus, omnium virtutũ ſplendore niteſcit, ac ſolida viuidaque fide fultus fuſiſſime ramos diffundit, ac ſolidis Deoq. acceptis operibus exornatur, vt arbor fœcunda frõde & fructibus, quæ alios etiam reficit ac fructibus ſatiat. Iudæi abducti in Babylonia, omni ſolatio deſtituti, ſuſpenderunt in ſalicibus citharas ſuas, quib modulari ſolent diuinos hymnos ac cantilenas gratulatorias Deo viuenti, omniaq. queruntur in tam triſti exilio, lamẽtoſa, lugubria, funeſta, amara, luctuoſa, ita vt nulla ratione induci potuerint, quo vllum lætitiæ argumentum proferrent, ſcite tractandis organis. Appoſite in ſalicibus ſuſpendiſſe deſcribuntur a Pſalmographo inſtrumenta Muſica, quum hæc arbor ſterilis ſit & frugiperda, & quæ vt polluti ſemen ante maturitatem abiiciat his accedit quod amara ſit, nec admodum ſpectabilis & amœna vti platanus, palma, cedrus, cupreſſus, terebinthus, quocirca huic arbori accommoda aptaq exilii comparatio, & quod eius ramis citharæ affixæ ſint. Vt enim ſalix amaritudine imbuta eſt, nec admodum ſpecioſa aut aſpectu grata: ita exſilium & tranſmigratio in Chaldæam

Simile a fructuãtibus arboribus.

Pſal. 136.

fuit acerba, tristis, amara, calamitosa Iudæis, eoque magis quod identidem recrudesceret dolor, & acerbitas renouaretur continenti recordatione Sionis & vrbis Hierosolimæ, ipsiusque augustissimi templi, in quo sacris carminibus Deum soliti sunt honorare. Tantus siquidem mœror illorum animos occupauit ob conculcatam sacratissimam religionem atq. abactus prophetas vrbemque dirutam ac solo æquatã vt nulla oblectamenta, nulla solatia admitterent, nec vllis blandimentis perpelli potuerint, vt sacris Deoq. dicatis cantionibus alienas profanasq. aures demulcerent, quum ad irridenda sacra modulamina essent arrecti qua petulantia victis dolor non sopiri, sed recrudescere cœpit ac redulcerari. Siquidem vt habet Prouerbium, *Musica in luctu, importuna narratio*, scite itaque ab iis responsum.

Hierem. Threnor.

Eccles. 2.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena atque inter illos qui nostræ miseriæ & calamitati non indolescunt, sed insultant ac subsannant eum cultum quem exhibere consueuimus Deo immortali? itaque frustra fatigant nos, vt illos oblectemus citharis nostris, quum & nos, & Deum Hebræorum despiciant, ac dentatis dicteriis exagitent.

De Saliunca. CAP. IX.

SAliunca quam nonnulli Celticam nardum existimant, pusillus est frutex non in eam altitudinẽ assurgens, in quam nostra *Lauendula.* Siquidem ab humo se non attollit: quod Virgilius annotauit, ducta comparatione a nonnullis stirpibus in commendationem eius, qui scite calamum tibiamque inflare nouit, atque æmulo peritiorem pronuntiauit;

Eclog. 5.

Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Digeritur autem Saliuncula in fasciculos manuales

& ol-

& olfactoriola, quæ subinde naribus admoueri solent, vel instaurandis fouendisq. corporis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne spiritus contagione aliqua inficiantur. Est enim eximiæ suauitatis, sic vt vestibus ac tegeticulis lodicibusque interposita, gratissimo illa odore commendet, ac tineas blattasque abigat: quod etiam Belgæ moliuntur pseudonardo siue *Lauendula*, qua passim scatent excultique sunt apud Belgas horti, spicato cæruleoq. aut cæsio flore, caloris tam intensi vt caput grauedine inficiat. Non defuerunt nostra memoria hospites & caupones quidam, qui aquam lauendulæ e turbine aut meta stillatoria, quam *Alembicum* vocant, iniectam vino immiscerent, quo generosius videretur, minusque dilutum, & facilius inebriaret: qua impostura id incommodi consequuti sunt conuiuæ, vt postridie acerrimo capitis dolore sint affecti, qui vix vllis remediis discuti aut mitigari potuit, nisi adhibita somnifica potione, aut aqua frigida, vel sero lactis affluenter hausto. Cæterum Deus qui suis amplissima quæq. pollicetur & præstat, ex hoc exili ac minuto frutice comparationes desumit: *Montes & colles*, inquit, *cantabunt vobis laudes & omnes arbores plaudent manu*: hoc est, omnes gratulabuntur & applaudent vestræ felicitati, singuli vobis honorem deferent, & magnifice laudes vestras deprędicabunt, quod excusso iugo, Dei beneficio salutem sitis consequuti, atque illius munificentia ad amplissimam dignitatem euecti, tantisque donis ac muneribus exornati, finito tam tristi atq. acerbo exilio, *pro saliunca assurget tibi abies, pro spina pinus, & pro vrtica crescet myrtus*. Quibus verbis designat omnia istis futura incremento, atque optatos prosperosq. successus habitura, ita, vt pro minutis abiectisq. herbis aut etiam noxiis spectatissimæ arbores ac fructiferæ sint emersuræ. Hæc autem non solum ad externa ac temporalia bona, sed ad externas do-

Esai. 55.

tes,atque animi mentisque decus & ornamenta referenda sunt: vt pro ferocia,violentia, sæuitia,fastu, arrogantia,superbia, atque animi elatione; quæ (vt Paulus testatur) non dubia sunt carnis opera, succedat clemētia,humanitas,mansuetudo,lenitas, comitas, placabilitas, beneuolentia, benignitas, ac pleraque alia quæ inter fructus spiritus ab Apostolo referūtur,sic vt expulsa iniustitia, iniquitate,nequitia, æquitas,iustitia,probitas elucescant, pro luxuria, libidine,prodigalitate, pudicitia, moderatio, frugalitas,temperantia se proferant; pro ignauia, desidia, torpore, somnolentia, alacritas, fortitudo, magnanimitas,infirmarum rerum contemtus & despicientia, præstantia virtutis substituantur. Sic inuerso rerum ordine pro vitiosis ac deprauatis affectibus vel potius perturbationibus quæ mentem a ratione, a naturæ & Dei Lege auertunt; pax & tranquillitas quam parit fiducia in Deum, animum placide ac secure regat ac moderetur.

Gal.5.

De herba Borith, quæ medicis veteribus Struthion *vocatur, Mauritanis, Arabibusq. scriptoribus* Condisi, *cui affinis recentioribus vocata* Saponaria, *&* herba fullonia, *Belgis* Zeep cruydt, *quod vt smigma eluendis maculis adhiberi soleat.*

CAP, X.

QVVM populus Iudaicus paulo ante vrbis excidium inquinatissimis esset moribus, multisque horrendis flagitiis ac sceleribus contaminatus, sic vt ad summam impietatis nihil esset reliqui, Deus eleganti similitudine illos perditos ac profligatos pronuntiat,nec vllis,quamlibet præsentaneis remediis, ad saniorem mentem,ad integritatem vitæ,ad decus virtutis posse perduci. Quum enim a sacratissima religione, Deiq. cultu ad idololatriam defecissent, aliunde quam a Deo viuente salutis præsidia conquirere cœperunt, aliunde responsa petere atq. oracula

Ca.2.Hieremiæ explicatū

scitari,

ſcitari, quum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum vt inſontes non clanculariis inſidiis conficerent, ſed aperte ac paſſim in triuiis, nulla iuſtitiæ reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillum mali perpetraſſe, aut ſi quid patratum eſt, ac ſcelus admiſſum, perſuadent ſibi a veritate deuii atq. errore impediti, facile abſtergi atq. elui poſſe maculas & ſordes contractas cultu quodã alieno ac ſuperuacaneo, qui Deo ingratus eſt & deteſtabilis. Quocirca quum Deus videret illos contemto ſuo præcepto, inanes ſpes fouere, ac fallaces rationes ac modos comminiſci, quo ſe puros præſtare conentur, iiſq. ſibi plaudant ac ſedulo perſuadeant omnia ſalutaria cõſequutos: Deus, ne illi pereat ſuus honor & magnificentia, expoſtulat cum populo ſuo, quod alio ſe cõferat, alias ciſternas ac ſcrobes eruat, quod alio properet quam ad fontem aquæ viuæ, quæ non cœnoſa eſt, non fæculenta, non exitioſa, ſed ſuauis & ſalubris. Sic autem inſtituit cum defectoribus expoſtulationem, ita vt ſingulatim quemque illorum appellet: *Ego*, inquit, *te plantaui vitem electam & generoſam, atq. lectiſſimo ſemine, præſtantiſſimis malleolis ac ſarmentis conſeui: qui fit vt in prauam*, hoc eſt, *alienam ac degenerem ſpuriamque vitem conuerſa ſis?* Et quo oſtendat non facile elui poſſe maculam aut nęuum aſperſamque animo labem: *Si laueris*, inquit, *nitro & multiplicaueris tibi herbã Borith, maculata tamen eris coram me in iniquitate tua:* Quo indicat, tametſi in ſpeciem primaque fronte excuſſiſſe ſordes, atq. eluiſſe maculas, videaris ſuperſtitioſo quodam cultu quam tuipſe tibi fingis, & obſcuras DEI gloriam, fictaque religionis vmbra numquam tibi perſuadeas Deum tali ratione poſſe placari, aut te priſtinum nitorem conſequi: alia ineunda ratio, alius excogitandus modus, quo poſſes niteſcere, & factori tuo reconciliari, excutienda prorſus ex

Hier. 6.

animo idololatria, hoc eſt, adulterinus, ac fictitius cultus alteri quã Deo attributus, amplectenda vitæ integritas, exſtirpanda e mente omnis nequitia, vni Deo firmiter inhærendum, illique omnia fiducia ſtabiliter innitendum, alioqui externis rebus cultuque commentitio ac ſuperſtitioſo quem Deus non exigit nec præſcripſit, ſibi ſalutem atque animi puritatem polliceri, non ſolum inane eſt & ſuperuacaneum, ſed etiam damnoſum & Dei maieſtati iniurium. abſtergit quidem atque emaculat ſordes Struthion ſiue lanaria quæ laneis veſtibus candorem adfert, cutem expoliunt ac lentigines næuoſque abolent ſmegmata, verum nihil excogitari poteſt tanta abſtergendi vi ac facultate præditum, quod animæ tuæ ſordes poſſet eximere, quod plus ſatis inolitam penituſque infixam labem poſſit eluere. Qui enim morbum ſuum non agnoſcit ac ſalutarem doctrinam a fido medico oblatam reſpuit, inſanabilis eſt & deſperatus, cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat, illoque dignior Chriſtus deſerẽdos præcipit, vbi omnem operam ſtudiumq. illis conſeruandis impenſum eſt. Cæterum Deus apud Malachiam ſe Angelum miſſurum pollicetur qui viam præparet, quo vaticinio Ioannem Baptiſtam deſignari Euangelium teſtatur, ac ſtatim venturum Dominatorem, hoc eſt, Chriſtum, qui multa innouabit, multamque operam inſumet corrigendis illorum vitiis formandiſq. moribus quorum intereſt populum ſalubri ſanaque doctrina imbuere: *Ipſe eſt enim quaſi ignis conſtans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit illos quaſi aurum & argentum*, hoc eſt, puros reddet, nitidos, terſos, expolitos ademta omni rubigine & ſcoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria expoliri metalla ſolent. Itaque primum viſum eſt miniſterio, abſterſis ſordibus, ornatum ac nitorem adferre, ne qua culpari poſſent tanquam

Cap. 3.

Matt. 11.
Mar. 1.
Luc. 7.
Eſai. 40.

quam contaminati ſceleribus qui Dei munia obeũt ſacriſque functionibus deſtinantur; quocirca ſimilitudinem deſumit a rebus externis eamque ad animum transfert. Siquidem fullonia herba ſiue Struthion incredibilem vim obtinet in eluendis maculis, atque imbuendis candore lanis; pollet enim vi abſterſoria; adeo vt etiam pituitam e capite eliciat, ac ſternutamentum moueat tanta violentia, vt partum emortuum excutiat.

De Cocco vermiculo, Conchylio, Murice, Oſtro.

CAP. XI.

FRutex eſt puſillus exilibus ramis, folio aculeato, cui annaſcitur coccus ſeu granum tinctorium, quod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aſpectu gratiſſimum, oculiſque amabilem: cuius tinctura aut ſucco imbuta lana aut byſſus, exuberantiſſime mireque ſplendido rubore illum inficit. Inuenitur etiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis eſt arbor Belgis vulgaris, folio læuore perpolito; quaquauerſum aculeato, perenni virore, vt cui numquam folia decidant. Ex hoc grano Coccinea veſtis nomen obtinet, cuius in Bibliis ſæpe fit mentio, vermicula, muricata, qualis eſt roſis rubore perfuſis, oſtrina, quiſquiliata quæ purpureo colore flagrat atque amabili rubore collucet, oculiſque blanditur, qui color Imperatorum ac regum paludamentis dicatus eſt, ac purpuratorum apud Romæ nos pallis ac galeris. Sic in Cantico ſponſæ rubicunda labra, vittæ coccineæ comparantur. Sic puellæ Belgicæ venuſtatis ſtudioſæ labella corallina & coccinea moliuntur. Ioſuæ defuncto Moſe, dux Iudæorum conſtitutus, pallium coccineum geſtaſſe legitur. Sic Chriſtus in ludibrium affectati regni chlamyde purpurea indutus deſcribitur: In Apocalypſi vero mulier illa ſcor

Cap. 4. *Cap 2 & 7.* *Mat. 27.* *Cap. 17. & 5 8*

tatrix, quæ domum suam patefecit omnium cupiditati, insedisse describitur bestiæ coccineæ, eaque mulier induta erat purpura, coccino, auroque deaurata, & gemmis, & margaritis, habens poculum in manu sua plenum abominationibus, & immunditia libidinis suæ. Et fronti inscriptum erat mysterium Babylon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus interpretatur: quibus insignibus fastum indicat, superbiam, arrogantiam, mentem sanguinariam atq. innocentem cæde cruentam. Diuitem vero illum epulonem præter sumtuosas mensas atque apparatum ferculorum, indutum fuisse purpura & bysso historia Euangelica testatur, nulla humanitate, nullo pietatis in egenos & miseros affectu. Ex huius succi rubicundo colore desumitur apud Esaiam comparatio, atque instituitur concio cõtra illos qui innocentum sanguini inhiant, atque innoxios opprimere meditantur, eosque Deus ad saniorem mentem reuocare, atque vt resipiscant, vt a sceleribus resiliant, amanter exstimulat, quod si obtineri possit, pollicetur amnestiam, hoc est, omnium scelerum obliuionem, quamlibet horrenda fuerint & enormia, adeo vt culpari sustineat, ac violatæ fidei, ruptiq. fœderis crimẽ subire nõ recuset, nisi stet promissis, ac præstet quod sit pollicitus. Sic.n. cum illis concionẽ instituit: *Abluite manus vestras sanguinolentas, mundos vos præstate, auferte malum cogitationũ vestrarũ ab oculis meis, desinite agere peruerse, studete æquitati, subuenite oppresso, pupillos subleuate, viduis patrocinamini, si fuerint peccata vestra vt coccinũ, fient niue cãdidiora, & si rubra vt vermiculus*, hoc est, purpureus & cõchyliatus color, qui ex marina cõcha eximitur, *velut lana alba erunt.* Quo indicat quamlibet scelera vestra cruenta sint cæde & sanguine innocentum, facile expiari possa atque elui pœnitentia ac fiducia in Deum, conceptoque emendatioris vitæ proposito. Cæterum vestes coccineas seu muricatas ac

Luc. 16.

Cap. 1.

purpu-

purpureas, denique & bombycinas, quas Belgæ ob exquiſitiſſimam lini lanæque texturam *keſpen* vocant & *bombazyn*, & præter hæc ſericas & holoſericas, quæ in Aſiatica Scythia olim confici ſolent, in vſu fuiſſe Hebræis, eaſque ad decus & ornamentum corporis, ad honeſtatem, nonnumquam ad luxum, & pompam inanemque oſtentationem adhibitas Bibliorum codices paſſim teſtantur. Vnde apud Hieremiam Iſrael inſultat ac dira minatur, quod deſerto Deo a quo omnis ſalus dependet, ſe idolis proſtituat tamquam adultera, alienis ſe oculis exponit, ornatuque exotico ſe comit ac polit, vt illos in ſui amorem alliciat. *Quum* (inquit Dominus) *magna ſit vbique ſtrages ac vaſtitas, omneſque fortes in fugam verſi ad loca ardua atque hoſtibus inacceſſa ſe conferant: tu vero perdita & vaſtata quid facies? Etiamſi veſtieris te coccino, & ornata ſis monili aureo, & pinxeris ſtibio ſeu fuco oculos tuos, fruſtra componeris, deſpiciunt enim ac deſpuunt te amatores tui*, nihil prorſus afficiuntur ornamentis politiſque tuis veſtibus, ſed in animam vitamque tuam ſunt intenti. Ezechiel quoque Dei nomine non minus acerba denuntiat Samariæ & Hieruſalem, quos adulterii inſimulat, quo nomine Idololatriam atque a Deo defectionem deſignat, Vt enim inexpiabile ſcelus eſt & deteſtandum violatum coniugium, hoc eſt, legitima & indiſſolubilis vitæ ſocietas contaminata adulterio: ita etiam exſecranda res idololatria, qua Deo viuenti ſuus honor, ſuum decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eo autem in illos incandeſcit acerbius, quod non ſolum in lucis vmbroſiſque vallibus gentilium more ſuas aras, ſtatuas, delubra adornarent, magnaque pompa & vitulorum apparatu ſacra ſua peragerent: ita vt legitimus cultus videri poſſit, in eoque ſalutis columen conſiſtere; ſed quod accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefaria ſacra perficerentur, ſæpe (in-

Cap. 4.

Idololatria adulterio comparatur.

quit) ſpectatoribus omnia magis auguſta ſanctaque videretur, in illorum gratiam lauiſti te & depinxiſti ſtibio ſeu fuco oculos tuos, ornataque mundo muliebri ſediſti in lecto pulcerrimo, inſtructa menſa ante te, ſuper quam thymiama ſiue ſuffimen, vnguentumque meum poſuiſti, adhibito tamquam in ſolemni feſto exſultantium ſtrepitu. Itaq. is cultus qui mihi offerri debuit, exhibitus eſt idolis ac dæmonibus aſtante confuſa multitudine ex gentibus conflata, qui eadem qua tu, fruuntur inſania.

De Paliuro aculeata ſtirpe, cui ſanguinarii comparantur atque inſidioſi, quique ad inferenda damna promti ſunt.

CAP. XII.

QVVM nuſquam non Prophetæ vitia inſectentur, illorumque rabiem ac ferociam reprimant, qui hominibus infeſti ſunt, atque ad iniuriam damnaque inferenda promti: horum nonnullos lupis, leonibus, pantheris, colubris, aliiſque infeſtis belluis, denique vulpibus & muſtelis inſidioſis animalculis componunt: nonnullos aculeatis ac ſenticoſis ſtirpibus aſſimilant. Sic Micheas vates deplorat extinctam religionẽ, pietatem proculcatam, cultumque diuinum prophanatum, omnes ab integritate collapſos, nec aliud, quam fraudes, ſycophantias, technas, impoſturas, inſidias, omniaque hoſtilia meditari. In hunc itaque modum ſcelera illorum amplificat; ac ſingulorum improbitatem exaggerat in immenſum, a ſpinoſis aculeatiſque ſtirpibus deſumta ſimilitudine. *Periit ex terra ſanctitas,* exulat probitas, *& rectus* atque integer, *inter homines non eſt, omnes ſanguini inhiant, & vir fratrem ſuum ad mortem venatur, & malum manuum ſuarum dicunt bonum*, hoc eſt, ſuis erroribus blandiuntur. *Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt.* h.e. in omnib acquieſcit & obſequitur illi⁹ poſtulatis, nullaq habita aut obſeruata iuris æquitate, ſinit illum omnia pro arbitrio ac voluntatis imperio

Cap. 7.

perio agere, vel tenuem plebeculam arrodere atque exactionibus opprimere, vel tyrannidem in tenuiores exercere. *Qui optimus ex eorum numero, est quasi Paliurus, & qui probus & integer tamquam spina in sepimētu.* Quocirca huiusmodi hominibus in imperio cōstitutis, cum rerum statum futurum indicat, vt delatoribus passim inquirentibus in ciuium vitam, mores ac studia, non satis tutum sit cuiquam fidere, aut sua arcana committere, ne familiari quidem atque intime noto. Ingruente enim huiusmodi tumultu, atq habita de ciuium opinionibus quæstione, exploratisq' illorum sententiis, labascunt multorum animi, atq. amicos non solum deserunt, sed nonnumquam produnt; quod euenturum Christus etiam vaticinatus est. Itaque in tam dubia ac vacillante multorū fide; *Ab ea,* inquit Propheta, *quæ cubat in sinu tuo, custodi claustra oris tui,* hoc est, ne vxori quidem mentem tuam patefacias: *quia filius contumeliam facit patri, & filia cōsurget aduersus matrem, nurus aduersus socrum suam. Et inimici hominis domestici eius:* in tanto rerum humanarum æstu, ac tam turbulento Reipublicæ statu, quo præsidio quisq. se fulcire debeat obiter commonstrat: *Ego autem Dominum respiciam, exspectabo Deum seruatorem meum: Exaudiet me Deus meus.* Propter summam fiduciam erga Deum, & quod totus in illo conquiescit, ab eo pendet, salutem sibi pollicetur, ac præsentaneū auxilium contra potentiam, ac fastum, ac superbiam, contra sæuitiam ac nocendi rabiem. Quū enim Deus mansuetus sit, placidus ac mitis: illi rabidi sunt, feroces, crudeles, inhumani, atq. vt sentes, tribuli, spinæ, atq arbores aculeis armatæ, quibus innocentib. damna atq. detrimenta inferunt. Quamobrem desumitur in hac concione ab arboribus validis firmisq. aculeis vallatis similitudo, qua hominum improborum naturam & conditionem ad amussim exprimat: Siquidem paliurus spina alba quæ mense Maio, can-

Matt. 10.
Mar. 13.

Nusquā tuta fides.

dido ac ſuauiter olēte floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur, ſentes, rubus, Creſpinus; quæ pharmacopeis *Berberis* dicitur, foliis, floribus, baccinis vel acinis racemiſq. oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamentis vſum habent: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt, ſi incautius ac parum conſiderate præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pūgant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio, Dioſcoridi, Columellæ decantatus, ſed non omnibus eadem facies exprimitur, tametſi omnes fateantur ſepibus minuendis accommodam quod minacibus aculeis pecus atque homines, qui hortorum fructibus inſidiantur, arceat, non prorſus diſſimilis oxyacanthæ, ſiue acutæ ſpinæ, quod menſe Maio ſpectatiſſime floreat, exiguo quidem & minuto floſculo, cui in medio rubicundæ quædam feſtucę inſident, ſed quæ candore & ſuauitate eximia commendabilis ſit, adeo vt nemo non apud noſtrates hac fronde ædium veſtibula exornet, ramis in vrceis aſſeruatis, atque aqua identidem irrigatis: vbi vero arbos hæc deflorеſcere incipit, baccas exhibet primum virides, oblongas, maturitate rubentes, oſſiculo intus lapidoſo quod ambit membrana, intus pingui vnctoque ſapore imbuta, quo vtimur in atterendis calculis, ac leniendo veſicæ meatu.

De Gith, quæ Græce Melāthion, *vulgo a nigrore* Nigella *dicitur, Belgice* Svvarte, *Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumta comparatio.*

CAP. XIII.

Cap. 28. ESaias quem alias teſtati ſumus rerum naturæ periтiſſimum, in illuſtranda ſua concione ac vaticinio, quaſdam ſtirpes, earumq. & flores & ſemina narrationi

tioni accõmodat, nempe Gith siue Melanthion, Cuminum, Triticum, Hordeum, Milium, viceam, speltã vel zeam, quæ vulgo notissima sunt, & quum armentis pabulum, tum hominibus alimentum suppeditãt. Gith, vulgo Nigella, passim in hortis obuia est, frutex cubitali altitudine, aliquando maiori pro soli vbertate, vt Zelandicis agris assolet, foliis feniculareis, tenuiter dissectis, flore cæruleo quo euanescente capitulum se exhibet in summitate papaueraceum, corniculare, oblongum, membranarum septis ac loculis distinctum, cui semina includuntur nigerrima, porri seminis non absimilia, sed odoris fragrãtissimi, quod olim panis crustæ inspersum, antequam is furno immitteretur, grato sapore illum commendabat: verum is vsus nunc apud Cisalpinas nationes in dissuetudinem venit atq; exoleuit, ipsoq; semine Medici ad catarrhos discutiendos vtuntur, ad enecandos lumbricos vẽtri admodum infestos, ad dentium dolores leniendos, ad menstrua vrinasq; ciendas, ad abolẽdas lentigines, næuos, maculas, tum fœda vitia quæ extimam cutem deformant. Cuminum Belgis nomen retinet *Cumyn*, vulgo semen vulgatissimum, quo plebeii in discutiendis flatibus, in sopiendis intestinorũ doloribus ac torminibus, in hernia flatuosa reprimẽda vtuntur, cui ego nigellam & lauri baccas commiscere soleo, & milii farinam, cuius etiam in hoc capite Propheta meminit. Hordeum, fruges nota quinto generi gratissimum pabulum, quo etiam in annonæ penuria ac tritici raritate, plebecula vtitur. Medici huius decocti cremore & ptisana vtuntur in æstuosis febribus ac pulmonis atq; vocalis arteriæ vitiis, præsertim quum ex salsa pituita aut flaua bile illæ partes vel exasperatæ, vel exhulceratæ sunt admixtis violarũ aut buglossæ flosculis. Ex huius quoq; frugis polenta aut maza Belgæ sapidissimum liquorem eliciunt, qui iis Ceruisia dicitur, colore vt coctori visum est, fuluo,

Cuminũ.

Hordeũ.

croceo,luteo,flauescente, rubicundo, spiceo,præsertim vbi fæx & spumosum excrementum, quo Belgæ in pinsendo pane vtuntur, subsederit. Tunc enim gratissimum colorem adsciscit, vt vinum Creticum, vel illud exoticum, quod *Bastardum* vocant, ac saporem vinosum, qui non secus quam vinum, temulentiam excitat.

Triticũ. Triticum,inter frumentacea præcipuę nobilitatis, ex cuius farina, simila, similagine multiplicis differentiæ panis conficitur,syncerus,secundarius, nauticus,furfuraceus,& aliquot adhuc genera quæ recensere superuacuum. *Miliũ.* Milium frumenti genus, cuius quum plures sint differentiæ,Sarmaticum,Indicum, Hispanicum,omnes apud Zelandos spectatissime crescunt,Saracenicum vel Indicum,grano vel rubro,vel flauescente; ex his nostrates,& pultes, & panem cõficere didicerunt. *Vicia.* Vicia leguminis genus, iumentorum pabulum est,vt lens,pisum,faba. Hæc obiter indicare visum est,quo Prophetæ mens exacte ac dilucide possit explicari, quæ in hoc versatur,vt declaret Deum nihil temere aut fortuito, nihil inordinate aut cõfuse,sed omnia distincte aut distribute,certaq. ratione ac lege perficere,nunc pœnas infligere coercendis hominum sceleribus,nunc plagis & vulneribus mederi, afflictisque mentibus solatium adferre, quod aliquando maturius,nõnumquam serius peregit,sic vt vltionem differat, ac lente ad vindictã progrediatur,quod etiam in præstanda salute euenit: aliquando subito potentiam suam vtrobiq.exserit. vt expedire illi videtur,atque occasio se offert. Quocirca commonefacit vates illos, qui Dei iudicia non satis pro æquitate interpretantur, vt modeste ac reuerenter de illius Maiestate & prouidentia sentiant, vt magnifice & syncere de illo loquantur, ne quid culpent,aut calumnientur in eius factis,quum videt sceleratos rerum omnium prosperitate frui, pios calamitatibus

mitatibus atq. ærumnis esse expositos, quum pro incredibili sua sapientia, atque inscrutabili consilio res mortalium recte & legitime regat ac moderetur. Desumitur autem in illustranda hac concione appositissima similitudine de agricolarũ studio & occupatione, ipsaq. arandi ac serendi triturandiq. ratione. Siquidem colonus tempestiua anni parte, subacta terra, atq. æquata soli planicie, certo modo & mensura semina suis quæque locis, atque agrorũ dimensionibus humo committit; obseruatoq, ordine atq adhibita ratione telluris, aliam agri partem tritico & hordeo deputat, aliam pro frumẽti aut leguminum natura nigellæ, lupino, speltæ, milio designat, neque enim indiscrete & permixte grana solo mandat ac sulcis committit, sed singulis discriminata iugera agrosque peculiares accommodat. Peracta autem satione, arator nõ cessat nec conquiescit aut otiosus est; sed post sementem messi inhiat; quocirca antequam ad maturitatem deueniant segetes, frugesque Cereales flauescere incipiant aut maturitatem consequi, lolium, zizania inutilesq. herbas eruũt exstirpantque famuli, curat ne sata strangulent, illisq. alimentum depopulentur, quo tempestiue metat, atq. annonæ prouentum mature in horrea conuehat; demessa segete, eaq. recondita, iam alius illi labor, alia opera peragenda oboritur: siquidem trituræ atque excutiendis granis e loculis, illaque ex gluma, acere, paleis eximere ac purgatioria efficere meditatur: in quo opere eum delectum habet, vt singulatim cum iudicio quæq. aggrediatur, nec vlla ratione cõfundi semina sustineat. Itaque alia cura adhibetur minutis pusillisq. seminibus, alia robustis, alia tritico, ordeo, siligini, auenę, farri, lupinis, phaseolis, viciæ, lenti, cumino, Gith. Sic quum agricola industriis omnibus laborem impendat, omniaq. certa ratione & modo pro rei natura exsequitur, sedulo operi insistit, ac re-

rum suarum satagit, quo emolumentum vberemq. fructum ex rusticatione percipiat. Ita Deus in hoc mundi theatro, tantaque ac tam confusa hominum multitudine, omnes ad frugem perducere tentat. Et quemadmodum agricola proscissa vomere terra, occationi intentus est & confringendis glebis, vt serit, vt metit, vt triturat ac fustibus semina excutit, vt paleas vanni flabello ventilatas a granis secernit, vt arbores truncat ferroque coercet ne luxurient, ac latius, quam par est, ramos diffundant; vt denique inserit atque ex aliena arbore germen includit, solidoque docet inolescere libro. Ita Deus homines tractat, ac suo arbitratu nonnullis damna ac detrimenta infert seuerumq. iudicium in illos exercet, alios calamitatibus exercet, & explorat constantiam: nonnumquam malos tolerat ac manum a feriendo suspendit in spem emendatioris vitę. Nec est quod quisquam illi obloquatur aut obmurmuret, quum singulari sua prouidentia omnia moderetur, illiq. constet consilii sui ratio. Quocirca si quid aduersi inciderit, aut infligatur, si morbi ingruant, si clades, calamitates, pestes aliaque vitæ incommoda infestent, omnia hæc a Deo inferri cogitemus quo castigati ad illum confugiamus, illius opem ac subsidium imploremus, in illo omnem spem ac fiduciã consequendæ salutis collocemus. Quod si prospera obueniant, omniaque ex voto atque animi sentẽtia decurrant, si affluant opes, si accrescant latifundia, si offerantur honores ac dignitates, si res domestica bene aucta sit & stabilita, si corpus validum sit & inculpate constitutum ad eũdem omnem successum rerum nostrarum referemus, atque res prosperas & aduersas ab illo administrari habeamus persuasum, illiusq. ductu & auspiciis omnia perfici. Quod non solum apud Esaiam Cyro Persarum regi in mentem reuocat, cui Dei virtute, idque in gratiam ac fauorem gentis Iudaicæ,

daicæ, res feliciter gestæ, subactæque nationes, sed nulli non mortalium testatũ esse vult Deum omniũ rerum auctorem esse, illiq. omnia attribuenda, quã vim & potentiam quum alias, tum potissime apud hunc Prophetam ipse asserit, quum inquit: *Ego Dominus, & nullus præter me. formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum: ego Dominus faciẽs omnia hæc.* Quo indicat prosperos successus illius esse muneris: damna vero, detrimenta, aduersitates, vastitatem, pestem, famem, bellum, in vindictam scelerum ab illo inferri. Ipse enim efficit, vt qui ab illo depẽdent, illi fidunt atque innituntur, pacate viuant: e diuerso, vt ii qui sceleribus se contaminant, omni calamitatum genere diuexentur. Cæterum Dominus Hieremiæ quoque agricolæ officium assignat, admotaque manu ori illius; *Ecce ego*, inquit, *dedi verba mea in ore tuo, Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, destruas, perdas & dissipes, vt plantes & ædifices.* Quo indicat illum munitum & vallatum potentia verbi sui, virtutem habiturum ad exstirpanda vitia, ad eximendos errores, ad euellendas ex animo enormes cupiditates, atque inserenda semina pietatis, ad instillandam salutarem mentemque inflammandam solida fide in amorem ac venerationem Dei viuentis. Simile argumentum tractat CHRISTVS, quum desumta a vite & palmite similitudine: *Ego sum*, inquit, *vitis vera, pater meus agricola est; omnem palmitem in me non ferentem fructum*, hoc est, qui fidem suam non declarat per opera caritatis, *amputat*, atque vt inutile sarmentum igni destinat, *omnem vero surculum ferentem fructum purgat*, amputatis resectisque cupiditatibus, *quo plus fructus proferat.* Ab hac non est aliena Pauli similitudo de oleastri in oleam insitione auulsis ramis ex natiuo oleæ trunco, Quo indicat alios a felice statu

Esa. 45.

Ioan. 18.

Rom. 11.

Pauli locus explicatus.

delapſos, atque a ſalute excidiſſe, alios aſcitos eſſe & cooptatos in numerum fidelium, nullo ipſorum merito, ſed ſingulari Dei fauore & gratuita bonitate, quam niſi agnoſcant, impenſiq. beneficii ſint memores, ac conſtanter in fide perſiſtant, rurſus exſcindēdos pronuntiat, atque ob ingratitudinē a Dei conſortio alienandos, aſſumtis inſertiſq. poſtliminio iis qui mutata vitę conſuetudine, excuſſàque mentis cæcitate & caligine, ad frugem, ad morum integritatem, ad veritatis cognitionem ſe conferūt, ac Chriſtum a quo deſciuerunt, amplectuntur. Hac autem ratione Deus partim reprimit ferociam faſtumque hominum atque inſolentiam compeſcit, ne quis inani ſanctimoniæ perſuaſione intumeſcat, ſuique fiducia ſibi blandiatur, aut calamitoſis & abiectis inſultet: partim fouet atque alit illorum ſpem; qui abalienati a Deo, per fidem rurſus ſunt in natiuā oleam inſerendi, atque in conſortium cœtumque fidelium aſſumendi.

De Lentiſco, quæ Græce Schinos dicitur, & Ilice.

CAP. XIV.

QVVM habita eſſet quæſtio in Senatu adſtante confertiſſima populi multitudine, de proſtituta Suſannæ pudicitia, ac commiſſo adulterio, in quo illam deprehenſam criminati ſunt veteratores duo fraudulenti & mendaces, Daniel prudenti ac diuinitus immiſſo conſilio explorata rei veritate, excuſſaque facti cauſa inſontem mortis, periculo eximit, ac patefacta calumnia, ſuſpiciōe criminis illā liberat. Quum enim ad ſupplicium raperetur pudica matrona, nullius ſibi criminis conſcia, & quæ apud Deum ſuam cauſam referret, Daniel Dei ſpiritu impulſus, elata vocę conclamat, nullo ſuo merito illam morti adiudicatam, ac rei cauſam accuratius excutiendam. Itaque conuocato ſeniorum conſeſſu & populi frequentia,

Dan. 13.

quentia, calumniatores semotos asseruari iussit, ac separatim constitui, deinde accito altero eorum, sciscitatur sub qua arbore mœchus cum illa sit congressus: *Sub lentisco*, inquit: Daniel dira illi comminatus ablegat, atque alterum produci iubet, cui quum similis interrogatio proponitur de inito congressu ac perpetrato illegitimo concubitu, *Sub ilice*, inquit: itaque vterque, & mendacii & illatæ calumniæ conuictus, ex lege Mosi morte sunt mulctati. Cæterum vt lentisci natura obiter explicetur, arbor est patula & sic satis procera, acinis rubentibus, maturitate nigris, quæ vt Terebinthus resinarum ac gummosum liquorem fundit, quem medici *mastichem* vocant, Belgis eodem nomine cognitam, quæ vetustate coit in globulos candidos ac spissatur, catarrhos autem exsiccat ac fluxiones sistit, suffitu sincipiti admotum, vel ramentis aliquot ore conuolutis, dentes mobiles ac vacillantes, atque vligine vitiatos firmat, ac gratum oris halitum efficit, Ex hac arbore cuspides conficiuntur ab Italis, vt apud Belgas ex Iuniperi & lauri sarmentis, extergendis poliendisque dentibus accommodæ; Sic vt prouerbiali figura dicantur *Lentiscum mandere*, qui eius rei curiosi sunt, ac plus nimiam operam dentibus poliendis adhibent. Nostrates nunc ardeæ stellaris ex auro, argento, ebore, vngue, quam alitem *Putoir* Belgæ vocant, ex pastinaca marina, vulgo *Pulsteert*, ab aculeato telo sic dicta, a Galeo pisce, Zelandis, *Haye*, conficiunt, verum ex lentisco confecta dentiscalpia minus gingiuas vulnerant, sed condensant potius astrictionis ratione. Hunc veteribus in vsu fuisse Martialis indicat;

Deut. 9.

Lentisco melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

In Apophoretis.

Cæterum alter qui mendacii colore calumniam adornare atque obtegere meditatur, sub pruno, hoc

Ilex. eſt, ilice patratū scelus impudenter confingit. Hęc inter glandiferas arbores refertur, foliis perenni virore, nec deciduis, cuius fruticulis viſcum innaſcitur, quo medici vtuntur in expurganda epilepſia, morbiſque aliis qui ex turgidis ſpumoſiſque humoribus excitantur. Eſt vna ilicis ſpecies quæ coccum granum præbet, vulgo. *Verumilion, Carmezyn, Scharlaken*, quo infectores vtuntur illuſtranda lana, byſſo, ac bombyce exuberantiſſimi ruboris colore. Eximitur non *Acrifolium.* diſſimile granum ex acrifolio arbore foliis quaquauerſum aculeatis, leuore perpolitis, quæ quum apud Brabantos circa ſepes & compita proueniat, raro in iuſtam magnitudinem aſſurgit. Vidi tamen in municipio quodam Zirizeæ contermino magnitudine pruni arboris, eamque cultoris induſtria & crebra ſtolonum amputatione in ſummam proceritatem faſtigiatam, profert autem ineunte autumno baccas orbiculatas piſi magnitudine, inſigni rubore perfuſas, quales etiam exhibet ruſcus, quæ noſtratibus *buxus* aculeata vocatur: tum taxus arbor quæ folio laricis aut piceæ vel abietis, vt ſuperioribus annis Londini mihi conſpecta eſt, cuius vmbra apud Britannos non eſt mortifera, nec baccæ letiferæ: in Hiſpania enim illis venenati quiddam ſubeſſe prædicant, nec temere in alimenti vſum aſſumunt indigenæ, tametſi gallinas illis ſaginari ac pingueſcere nõnulli experiantur, exſuta opinor natiua inſitaque ferocitate.

De Hyacintho, veſteque hyacinthina, vel a viola colore Ianthina.

CAP. XV.

VITTAS, tegmina, fimbrias, chlamydes, pallas, velamina, operimenta, ſtragula Hyacinthino vel Ianthino, hoc eſt, violaceo colore imbuta, ad decus & ornatum adhibita, ad oblectandos paſcendoſque oculos olim, vt etiam noſtro ſeculo in deliciis habita

Biblio-

Bibliorum codices passim demonstrant. Sic Pontifici Iudaico eius coloris indumenta regali splendore præscripta sunt ex auro, Hyacintho, purpura, cocco iterato, hoc est, bis tincto, bysso, atque opere Phrygio, quo cultu ac nitore populus rudis olim officio continebatur, quo esset in religionem propensior: nunc vero, hoc est, coruscante Euangelii luce interna potius & spiritualia ornamenta spectanda sunt, atque erigenda mens ad ea quæ magia salutaria sunt, eamque inflammant in amorem & fiduciam omnipotentis Dei. Siquidem externus ornatus ac vestium pompa imperitæ plebis superstitionem nonnumquam fouet, atque oculos perstringit earum rerum admiratione, quas Deus aut contemni voluit, aut in moderatum vsum adhiberi, vt sunt tegmina ac pallæ auro gemmisque rigentes, ac chlamydes Hyacintho ac purpura aliisq. operosis coloribus picturatæ. Desumitur autem coloris huius appellatio partim ex Hyacintho spectabili gemma, aut Ianthina, hoc est violacea tinctura, partim ex amabili eius nominis flosculo qui exuberanti cæruleo purpurascit, qualis conspicitur in Amethystio gemma, in Cirsio seu vulgari buglosso, aliisq herbis passim obuiis, quarum flores purpureo colore collucent atque oculis suauiter blandiuntur. Insectatur autem nonnumquam Deus illorum luxum factumq. ac superbiam, qui operosis sumtuosisque huiusmodi tegumentis magnificentiam suam aliis inani ostentatione venditant, atque Ianthino purpureoq. amictu elati, infimos quosq. despicatos habent & fastidiunt. Nonnumquam ex his desumit concinnas Metaphoras ac similitudines, easq ad internas dotes transfert, id animi decus mentisque ornamenta accommodat. Talibus enim exemplis homines socordes commonefacit sui officii, & quid Deo præstare, qualem illi cultum exhibere, & quam solicite expulsa omni su-

Hier. 10. Exod. 28.

Hyacinthus herba.

Hyacinthus gemma.

perstitione & idololatria in ipsius religione consistere debeant, accurate demonstrat. Quod ipsum quum alias, tum diserte apud Ezechielem in hoc capite exprimitur. Primum enim in mentem illis reuocat, quanta, quamque immensa beneficia in hos contulit, qua vsus sit erga illos bonitate, quibus illustrauit tum animi tum corporis muneribus, quam salutaria præcepta tradidit, quam sacra religione mentes illorum cognitione Diuinitatis imbutas, instruxit. Deinde expostulat cum desertoribus, atque ingratis, quod omnibus istis in probrum ac dedecus abusi sint atque in profanum vsum, cultumque alienum ac nefarium transtulerunt, sic vt mentem, rationem, intelligentiam, animi præstantiam, acumen ingenii, omnesq. vires non in illustranda illius maiestate, nō in obseruanda tuendaq. sacratissima ipsius religione: sed in erigenda stabiliendaq. idololatria, in superstitiosis & commentitiis cultibus inducendis cōferrēt. Sic enim prosequitur concionem obiurgatoriam ad Hierosolymam conuerso sermone: *Quum*, inquit, *nudus esses, inops, egena, omnique subsidio ac solatio destituta, velut infans recens in lucem editus, sordibus & sanguinolenta illuuie inuolutus, cui nondum vmbilicus præcisus est, nec materni vteri inquinamenta abluta, ego præteriens, te conspicatus in sanguine tuo volutatam, multiplici incremento, tamquam stirpem & germen terrestre te auxi*; adeo vt sensim tacitisque auctibus adolescere cœperis atque progredi, vt comi & poliri, mundoque muliebri exornari posses, id esse tempestiuum vbera indicant iam prætumida, & germinantes densi vndique capilli. Et quamquam in hac ætate esses constituta, nuda tamen eras & deiecta, oculisque spectantium (contra quam illius sexus pudor aut decus patiebatur) exposita; quod ego dum hac iter ingredior conspicatus, obseruaui te pubescere, atque in ea ætate constitutam, quæ esset amoribus idonea, & a procis atque amasiis,

Cap. 16.

Cap Ezechiel. 16. paraphrastice euariatum.

amasiis ambiri posset tamquam nubilis maturaque viro, & cui sponsus designari debet. *Ego vero expandi amictum meum super te*, & velaui quæ parum pudenter & verecunde oculis spectantium exhibentur, ac decentius obteguntur, ac data fide initoque fœdere te mihi desponsaui, atque vnitam assumtamque in legitimam vitæ societatem ablui a sordibus, ita vt nulla labes, nihil inquinamenti tibi inhæreret: deinde vnguento delibutam ornaui veste variegata, calceaui hyacintho, torque, armillis, corona capitis illustraui te: tu vero tam insigniter comta, tam operose culta prostituisti te alienis, omniaque ornamenta nostra nulli quam mihi consecrata in profanos vsus conuertisti. Quo indicat, vt mulierem impudicam adulterio, ita illam idololatria contaminatam, eumque honorem & cultum, quem Deo impendi par erat, dæmonibus exhibitum, quum omnes cogitationes, vota, desideria, spes & fiducia in Deum essent referenda, a quo vno dependet hominum salus. Tunc autem maxime Maiestas & amplitudo supremi numinis imminuitur, ac contumelia ignominiaque afficitur, quum illi adimitur, atque in alium transfertur, quod nulli præterquam ipsi attribui debet, hac enim ratione debita illum laude, istoque honore fraudamus, & nos deserto sincero eius cultu ad perniciosum rapimur magno salutis nostræ detrimento.

De Carice, Scirpo, Iunco palustri, papyro.

CAP. XVI.

CAREX scirpi modo fruticat locis palustribus & vliginosis, forma triangulari, vtroque latere secandi vi prædita, qua virenti fronde Belgæ & Britanni triclinia ac cœnacula ædesque sacras æstiuis mensibus consternunt, quo æstum propulsent, ac suaui gratoque halitu reficiantur. Scirpus iunco palustri affinis frutrex est læuore perpolitus, orbiculatus

Carex.

Scirpus.

ſtilo enodi, nulliſque geniculis aut internodiis diſtincto: fungoſa intus candidaque medulla, quam noſtrates in amenti aut craſſioris fili modum exemtam in multos vſus accommodant. Siquidem in nuptiali pompa ex hac ornamenta & ſupellectilem fictam & commentitiam confingunt, nempe calathos, vrceos, diſcos, pectines, ſcopas, ſedilia, crumenas amentatas, quales mulieribus vſui, ceſtos, ſeu cingula, zonaſque virgineas: multaque alia miro artificio ac concinno contextu elaborata conficiunt, quibus in gratiam ſponſæ laquearia adornant, peractiſq nuptiis pro apophoretis ac ſtrenis ſingulis diſtribuunt. Quoniam autem huic ſtirpi culmus eſt leuis ac minime geniculatus aut nodoſus, prouerbio locum fecit, *In ſcirpo nodum quærere.* Quod in hos quadrat, qui plus nimio anxii ſunt & ſcrupuloſi, quique fruſtra, ac nullo fructu ſe fatigant. Belgæ fruticem hunc qui aliquando in mediocrem altitudinem aſſurgit, *Bieſen* vocant, ex quo ſtoreas noſtrates contexunt, ſtragula, naſſas, quallos, fiſcellas, quoniam viminoſus eſt, flexilis, naturaq. tam ſequaci, vt quiduis ex hoc elaborari poſſit. Sunt paſſim obuii in ſabuletis Zelandicis ac colliculis arenoſis, iunci non admodum proceri, cacumine aculeato, ita vt in ambulantium ſuris infeſti ſint, ac puncturas infigāt, cuius fruticis frequens eſt apud nos plantatio in eum vſum excogitata, vt arenam & puluerulenta quæque æſtu quodam vento agitata remoretur, ne agros, & noualia ſementi deſtinata obruant, quocirca noſtrates *Helm* vocant, quod vt galea caput, ita iſte fruticulus agros muniat, ac tueatur ab arenæ impulſu. Ex iunci forma ac ſpecie adoleſcentulæ quæ gratioſę videri affectant ac teneritate commendari, iunceæ apud Terentium dicuntur, quod etiam noſtratibus vſuuenit, quæ vt gracili corpore ſpectabiles ſint, ſe arctius preſſiuſq. aſtringunt ac ſalem liguriunt. Hæc enim

Prouerbium.

Iunci maritimi.

enim ratione se reddunt iunceas, ne si qua paulo sit habitior, magisque opima aut obesa, athleta censeatur. Sic Chærea Terentianus quum miro affectu esset erga am eam, cui erat decora oris figura, color verus nec ascititius, corpus solidum ac succi plenum, in ipsoque flore ætatis constitutum, illudit aliis quæ student operosa cura gracilescere. Itaque Parmenoni mentem suam aperit, atque indicat in quam oculos coniecerit, & qua potiri cupiat, quũ præ hac omnes quotidianæ formæ illi vilescant, ac sint despicatæ; Siquidem, vt is ait.

Eunuch. Acto. 2. Scena 3.

Haud similis virgo est virginum nostrarum: quas matres student
Demissis esse humeris, vincto pectore, vt graciles fient.
Si qua habitior paulo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas.
Itaque amantur.

Papyrus frutex.

Vt autem apud nos scirpus, iuncus, arundo, typha palustris, ita in paludosis Nili aquis papyrus nascitur, ex hac olim in tenuissimas membranas dissecta chartæ confici solent, vt nunc in Europa ex linteolis minutatim contusis, atque aqua maceratis: quæ quum eundem cum veterum papyro vsum & commoditatem obtineant, vetus nomen reseruant. Assurgit autem papyri frutex nonnumquam in octo aut decem cubitorum altitudinem, vt arundo in Hispania, internodiis distincta, forma triangulari ea crassitudine, quæ manum complicatam impleat, ex quibus vbi inarescunt, scipiones conficiunt læuore perpolitos colore spadicio, qualis est castanearum extimus cortex. iis enim Patricii ingrauescente atque inclinata ætate, se fulciunt, ac gressum labantem firmant. Exhibet se hac stirpe esculenti quiddam vt in nostræ arundinis radice candida & geniculata, sapore mellito, sed expresso tantum succo dentibus, reiecto cortice. Ex Papyro olim lembos, scaphas, cymbas,

Scipiones ex papyro.

aliaque nauigia pice oblita conſtruxiſſe Ægyptios, præter Plinium Eſaias vates indicat, qui minatur terræ quæ trans flumina Æthiopiæ ſita eſt, hoc eſt, Nili accolis qui per mare legatos mittunt in vaſis papyri, hoc eſt iunceis ac ſcirpeis nauibus, vt inito fœdere ac coniunctis copiis cum aliis nationibus Iſraelitas opprimant Cæterum vt argumentum ſuſceptum proſequar, deſumuntur in Bibliis iam commemoratis ſtirpib. concinnæ ſimilitudines & Metaphoræ. Sic quum Iob diſceptaret cum Satrapis aliquot, quibus viſum eſt officii cauſa, atque humanitatis impulſu illum adire, quo tam afflicti hominis calamitati condoleſcerent, tantamque cladem commiſeratione dignam deplorarent, multa inter hos vltro citroque agitata, atque in controuerſiam vocata, de humanæ vitæ curſu, de Dei erga homines prouidentia, de afflictione hominum, quæ bonis non minus, quam malis impendet, de proſperitate & ſucceſſu rerum, quibus æque mali ac boni fruuntur, vnus adſtantium, nempe Bildad Suites, qui ſolidis rationibus ex natura rerum petitis argumenta ſua fulcire nititur, conuincere tentat impios, infames, nefarios, facinoroſos, improbos, calumniatores, hypocritas, quique ficta & ſimulata religionis ſpecie hominibus imponunt, ac Deo fucum faciunt, non diu ſubſiſtere, illos quidem ad tempus ſpectatiſſime florere, verum qui ingruente Dei iudicio citiſſime exareſcant & conterantur, vt carices, vt ſcirpi, vt iunci, vt gramina virenteſque herbæ aquarum irrigatione deſtitutæ. Impii enim in afflictionibus, periculis, calamitatibus imminente morte, deſtituti fiducia ac ſolatio DEI labaſcunt, nec habent quo ſe fulciant, ſed in deſperationem ac diffidentiam deuoluuntur. Non diſſimile eſt Eſaiæ vaticinium contra Ægyptios, quos ad egeſtatem redigendos pronuntiat, ac primum mentem atque animum, deinde omnia illis adimenda,

Lib. 13. c. 11. *Cap 18.* *Iob 9.* *Iobi loco explicatus.* *Cap. 18.*

quo-

quorum vſu & commoditate negotiatio, piſcatura, aliaque opificia ſubſiſtebant, atque vberrimum quæſtum præbere conſueuerunt, *Areſcent*, inquit, *aqua a mari, & fluuius exſiccabitur, exhaurientur & ſiccabuntur riui, calamus ſiue arundo, papyrus & iuncus inareſcent, & omnes virentes herbæ circa fluuios, aut riui ripam peribunt.* Quo maximam ſterilitatem fore denuntiat, ac nullam piſcatorum frequentiam, nullos commeatus, nullum ementium concurſum. Nonnunquam Deus ſucceſſum piorum hominum, progreſſus & incrementa pietatis, omnem rerum ſalutarium affluentiam ſalientibus aquis & fluminibus, denique virentibus herbis, floridiſque pratis & viridariis comparat. Atque Eſaias fœcunditatem pollicetur ſqualidis, incultis, ſiticuloſis agris, eoſque irrigandos ſaluberrimis ac ſcaturiendis aquis pronuntiat, multiſque ſpecioſis herbis decorandos. Quo indicat aridas atque ieiunas mentes irrigandas verbo Dei, ac ſalutari eius doctrina, eiuſque ſpiritu perfundendas. Sic autem eius rei vaticinium proſequitur: *Lætabitur deſerta & inuia, & exſultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium, vertetur locus aridus in ſtagnum, & ſcaturient ſiticuloſa aquis, in cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & iunci.* Hoc eſt, Expulſis profligatiſq. vitiorum monſtris, proferent ſe virtutes ac pietatis ſemina, emerget Amor & Caritas erga Deum & homines, erigetur in animis hominum Spes & Fiducia conſequendæ ſalutis, ſic vt mentes ante ſteriles, fotæ atque irrigatæ verbi Dei ſcaturigine, ac fidei robore fultæ vberrimos fructus proferre incipiant non ſecus, quam ager bene cultus lætas ſegetes ac ſpectabiles herbas profundit.

Eſa. locus explicatus.

Cap 35. Metaphora Eſaiæ explicata.

De Abſinthio. CAP. XVII.

TRES ſpectantur apud Belgas maritimos Abſinthii ſpecies, Ponticum vulgo Romanum, quod in

hortis colitur, non insuaui odore: Marinum in Oceani crepidine passim obuium: Vulgare insigni amaritudine, expugnandis vermibus cum primis efficax & præsentaneum, quod tamen in hortos translatum mitescit adeo, vt non solum sapor, sed foliis etiã color immutetur. Ex incanis enim & cinericeis virorem asciscunt, nec odorem prorsus ingratum aut fastidiosum. Ex hoc amarissimo frutice Scriptores sacri passim similitudines desumunt, easque impiis accommodant. Sic quum Deus apud Hieremiam improbis tristia, acerba, amarulenta minitatur, ac calamitates denuntiat, *Ecce ego*, inquit, *cibabo populum istum absinthio, & propinabo aquam fellis, & dispergam eos in gentes ignotas, & gladio illos persequar.* Rursus ad prophetas mendaces qui Dei verbo abutuntur, & adulterant verbum eius, *Ecce ego*, inquit, *saturabo illos absinthio, & potabo eos felle, quoniam a Prophetis Hierusalem progressa est impietas, & pollutio diffusa est in totam regionem.* Amos autem vates quum inuehitur in pseudoprophetas qui in speciem blanda magis, quam salutaria proferunt, ac prætextu religionis, sincerum Dei cultum superstitionibus contaminant, deinde quod proceres & optimates, quorum interest æquitati studere, atque administrare iustitiam: *Conuertam*, inquit, *iudicium in amaritudinem, & fructum iustitiæ in absinthium*, hoc est, deflectent se ab æquitate, nec recte perfungentur iudicis officio, quod prorsus amarulentum est & acerbum homini innocenti, qui ab iniuria vindicari cupit, ac subleuari, in æqua causa non opprimi. Insectatur autem Esaias pluribus locis huiuscemodi iudices corruptos, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Rursus alio loco illos exagitat, qui muneribus occæcati opprimunt innocentes, quorum causam tueri

Cap. 9.

Hieremiæ loca explicata.

Cap. 23.

Cap. 5 & 6.

Cap. 5.

cri deberent, illisque suum ius eripiunt. Sic enim insurgit aduersus huiusmodi nomophylaces, hoc est, legum conditores, *Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent viduæ illis præda, & pupillos diriperent.* Apud Hieremiam non minus acerbe in illos incandescit: *Inueniuntur*, inquit, *in populo meo impii insidiātes quasi aucupes, ponentes laqueos ac pedicas ad capiendos homines, sicuti decipula & cauea plena auibus, sic domus eorum referta dolo & fraudibus, causam viduæ non iudicant, pupillis non patrocinantur, & iudicium pauperibus eripiunt.* Cæterum vbicumque in scriptura Absinthii fit mentio, maximam atque acerbissimam calamitatem animique tormentum subesse indicat. Sic in clade illa funestoque ac luctuoso Hierosolymæ excidio Hieremias ciuium suorum personam sustinens queritur se felle circumfusum, & oppletum amaritudine, & Absinthio inebriatum. Quo indicat ad summum luctum atque angorem animi nihil esse reliqui, nec quid amplius posse adiici. Non dissimilis est deploratio ac querimonia Dauidis quum in dubio belli euentu constitutus esset, ac illi ab hostibus periculum immineret. Sic enim ad Deum sua vota dirigit: *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, & misertus es nobis: commouisti terram, & conturbasti eam, obiecisti populo tuo dira, potasti nos vino compunctionis*, hoc est, ea spectacula oculis nostris obiecisti, quibus non sumus exhilarati, sed in mœrorem & mœstitiam, in anxietatem & mortis horrorem deiecti, vt ii quibus mortifero aliquo poculo, aut venenato lethalique potione vitalia perfusa obstupescunt. Eadem vsi sunt Metaphora Esaias, Hieremias, Ezechiel, qui propinatum vini furiosi calicem describunt quum regibus, tum promiscue plebi, quo gustato in rabiem atque insaniam stuporemque acti sunt, pror-

Cap. 10.
Ezec 22.
Cap 5.
Cap. 3.
Psal 49.
Dauidis locus illustratus.
Cap. 51.
Cap. 23.
Cap. 25.

ſuſque orbati mente, ratione, iudicio, rerumque gerendarum prudentia & conſilio. Nec prorſus clementius tractatur qui meretricum conſortio aſſueſcit, illarumq. blanditiis, fallaciis, illecebris, lenociniis capi ſe ac deliniri patitur. Quod quum a Solomone ſit obſeruatum, ſtudioſe commonefacit filium ineuntis ætatis inſcitię, vt longe ab alienis ſe ſubducat, nec vlla ratione earum blanditiis mentem incantari ſuſtineat. *Fauus enim* (vt inquit) *diſtillans labia meretricis*, hoc eſt, ſermo blandus & mellitus, eiuſque fauces & guttur nitidius molliuſque oleo: *nouiſsima vero ac rei exitus amarus vt abſinthium, & lingua eius acuta vt gladius anceps.* Siquidem omnia agit inſidioſe, ſimulate, fraudulenter, atque incredibili aſtutia, venationi & aucupio intenta omnes ingenii vires ad emungendum confert. Cæterum quum fellis & Abſinthii nomine triſtia quæque, noxia, amara, tetra, calamitoſa denuntiari ſoleant, tum tale quiddam etiam in Apocalypſi deſignatur. Si quidem clangente tuba Angelo, cecidit de cœlo magna ſtella, facis in morem ardens, qua ira Dei accenſa in impios denotatur (erat autem ſtellæ nomen Abſinthium) eaque delapſa in terram, fluuiorum partem, & aquarum fontes: conuerſa eſt tertia pars in Abſinthium, multique hominum in aquis interierunt, quod amaritudine imbutæ eſſent. Vt autem naturalis ſiderum concurſus, aſpectuſque, & (vt vocant) conſtellatio aſtrorum feralis aliquando eſt & noxia, magnamque ſtragem hominibus & brutis animantibus, ſatiſque ac ſementi infert: ita vis iſta cæleſtis exitialis fuit humano generi, magnaque detrimenta intulit, vindicta Dei in reprobos inflammata.

Prou. 5. & 7.

Cap. 8.

De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in ſcriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.

CAP.

CAP. XVIII.

STirpes istæ quæ sponte fere atque inuitis colonis nusquam non erumpunt, nihil propemodum cō-[m]odi hominibus adferunt, sed aculeis infestæ sunt, [a]c sementi officiunt. Quocirca quum Deus maledi-[c]tionem Adamo trangressori, atque ærumnas vi-[t]amque laboriosam impendere denuntiat, *Maledi-[c]ta terra*, inquit, *in opere tuo*, in laboribus comedes ex [e]a, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo, spinas & tribulos, [s]entes & carduos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.* [S]ic Deus accensus furore in populum Israeliticum, [q]ui nulla grati animi argumenta erga ipsum profe-[r]ebat, sub vineæ nomine dira illi minatur, quod post [t]antam culturam, pro sapidis vuis labruscas produ-[x]erit: *Ostendam*, inquit, *vobis quid facturus sim Vineæ [m]eæ: auferam sepem eius, & erit in direptionem, diruam ma-[c]eriem eius, & erit in conculcationem & ponam eam deser-[t]am, non putabitur, nec fodietur, & ascendent opprimentq; eam [s]entes, vepres, & spinæ.*

Gen. 3.

Cap. 5.

Qua figurata loquutione indicat se extremam im-[p]endisse operam fouendis erudiendisque Israelitis [s]alubri doctrina, mentesque illorum verbo suo con-[t]inenter irrigasse, nec quidquam prætermisisse eo-[r]um quæ ad animorum cultum spectant, sed frustra [co]nsumsisse laborem, nec quidquam se profecisse [d]eplorat: quapropter illos pro desertis habet, ac pa-[t]itur ruere in omne probrum ac dedecus, in cupidi-[t]ates ignominiosas, & fœdas, in mores improbos & [v]itiosos, sic vt mens illorum inculta, nullisque orna-[t]a virtutibus, vitiis vndique scateat vt solum negle-[c]tum & cultura destitutum, herbis noxiis. Rursus a-[li]o loco sterilitatem illis denuntiat, ac rerum penu-[r]iam, nullasque futuras fruges aut annuos prouen-[t]us, sic vt terra maledictioni obnoxia, humus situ & [s]qualore obsita non aliud quam spinas, vepres, ac tri-[b]ulos profundat. Sic vt quocunq. loco fuerint, mil-

Oseæ 10. Esaiæ & Oseæ locq explicatus.

Rom. 4.

Esa. 5.

le vites æstimatæ mille argenteis, ibi in vepres & spinas locaque senticosa vertentur, adeo vt in vniuersa terra nullus ager victum suppeditet, sed tota regio in solitudinem eamq. vastitatem sit redigenda vt fruges, vt alimenta, vt cibaria defutura sint, omniaque in agris horrida se proferant, squallida, siticulosa, inculta, omni nitore atque amabili viriditate destituta. Paulo autem inferius atrociora magisque horrenda impiis obuentura denuntiat. Sic enim contra Idumæos, hoc est, Dei & Ecclesiæ hostes vaticinium instituit: *Conuertentur eius flumina & torrentes in picem, & humus eius in sulfur, & erit terra in picem ardentem nec exstinguetur in sempiternum & desolabitur in perpetuum nullo per eam transeunte. vlula, ericius, noctua, ibis & coruus:* quæ alites & animantia hominum consortia fugiũt, *Nobiles eius erũt absq. regno, & principes ad nihilũ redigẽtur,* hoc est, nullus erit Reip. status, nulla politia, nullus principi honor aut dignitas, nulla imperii maiestas, nullus ordo vel cõsularis vel senatorius, sed mera inter plebem & optimates confusio oppressis legibus, ac iuris æquitate sublata: quũ hoc etiam accedat ad malorum cumulum, ac miserandam rerum faciem, vt Regum palatia solo sint æquanda, omnesque ædes splendidæ atque operosius ædificatæ diruendæ sint, atque ad nihilum redigendæ, sic vt hominum frequentia vacuæ, feris & alitibus lustra & latibula præbeant. Sic enim hæc quum isto, tum aliis locis amplificat, ac regionis vastitatem exaggerat in immensum: *Et orientur in domibus eius spinæ, vrticæ, sentes, cardui, vepres: & paliurus in munitionibus eius*, vt fere conspici solet in ruinosis palatiis, belloque dirutis arcibus. Et erit inibi latibulum draconum, & struthionum statio, & occurrent in desertis iis locis inter se dæmonia, onocentaurus, Syluani, pilosique Fauni & Satyri, nocturnæque Striges & Lemures. In iis etiam habitaculis residebit Lamia, nidulabitur bubo

Cap. 32.

Esa. 34.

Esaiæ locus interpretatus.

Esaiæ 13.
Sophon. 2

bubo, vultures & rapaces milui. Quarum rerum commemoratione horrendam vastitatem ac solitudinem, ruinasque celebrium locorum oculis obiicit, eoque funesto spectaculo acrius percellit hominum animos, quod nulla in florentissima regione spectabitur negotiatorum frequentia, nullus populi concursus, nulla commeantium turba, nulla nundinatio aut mercatura, sed tantum monstra, harpyiæ, & Chimæræ se oculis spectantium offerent, immanesque belluæ & nocentes feræ, quarum aspectus vel fortissimo cuique terrorem ac trepidationem incutit. In has deformes horrendasque bestias se nonnumquam dæmones & mali Genii transformãt, vanisque spectris ac præstigiis pauidas mentes territant, præsertim illas quæ cognitione Dei non admodum imbutæ sunt, illiusque verbo fultæ. Huiusmodi etiam imagines monstrosas, ac simulacra inaudita animo menteque concipiunt melancholici, maniaci, phrenetici, deliri, ebrii, febricitantes, aut qui conscientia scelerum furiis agitantur. Istis enim variæ rerum species, & absurda phantasmata animo obuersantur affecto cerebro; ac spiritu animali, tetris densisque vaporibus offuscato: sic vt illis ex vitiosa capitis affectione mentem, rationem, iudicium, memoriam eripi contingat, ac perturbata imaginatione confuse de rebus obuiis iudicare.

Dæmon se in mõstra transformat.

De Ficu, Carica, Grosso.

CAP. XIX.

FICVS apud Belgarum etiam extremos atq. oceani accolas aliquando bifera, hoc est bis in anno fructifera, quæ æstate feruida fructus prorsus maturos profert. Sic anno redemti orbis 1540. desinente mense Iulio quum imperator Carolus eius nominis quintus peragrata Belgica Selandiam, tractusque

maritimos perlustraret, ac Zirizeam inuiseret, oblatæ sunt illi melones inusitatæ magnitudinis, mireq. sapidi & succulenti, ac ficus turgidæ adeo maturæ, vt Cæsar rei nouitate delectatus (quod tale quiddam in frigida regione non speraret) assereret ne in Hispania quidem melius potuisse maturescere, verum id nobis non est perpetuum, quod aliquando æstiuis mensibus calor languidus sit, & remissior, quam vt possit huiusmodi fructus ad maturitatem producere. Fici arboris fructus duplicis est differentiæ. Nam Caricæ ficus sunt tempestiuæ, quæ ab arbore eximũtur antequam prorsus siccescant, deinde exsiccatæ in fiscellas ab Hispanis reconduntur. Grossi primitiuæ ficus succosæ, præcoces, & intempestiuæ, quæ non maturescunt, vel serius maturitatem assequuntur, vnde serotinæ dictæ. Quum autem ficus flore destituta sit, cæteris florescentibus arboribus ista grossos producit. Sumuntur autem ex hac stirpe eiusque fructus similitudines & exempla in arcanis literis cũ primis elegantia. Sic quum Christus vaticinatur Iudæis obuenturas calamitates, & deuastandam Hierosolymam ne quem dies Domini inopinato opprimat multis exemplis ad excubias ac vigilantiam omnes exstimulat, sumtaque similitudine a germinante ficu, quibus indiciis aduentus Domini obseruari possit, commonstrat. Vt enim quum huius arboris rami tenerescunt ac frondescere incipiunt, suosque grossos parturiunt, instare æstatem indicant: ita proditiones, pestes, bella, fames, terręmotus initia sunt dolorum atque in foribus esse iudicii diem testantur. Cæterum ficus maturandi ac leniendi facultate pollere Esaias etiam commonstrauit. Siquidem cataplasma illum confecisse legimus ex contusis ficubus atque Ezechiæ regis apostemati admouisse, eoque præsidio illum sanitati restitutum, sicut Deus singulari suo beneficio, quo Regi vita in quindecim

Ficus fructus duplices profert.

Carica, Grossi.

Mat. 24. Mar. 13.

Cap. 38.

m annos prorogata est externam, medicinam adibuit quæ illius munere corporibus humanis efficax est & præsentanea. Naum propheta quum omnia humana præsidia inualida pronunciat atque infirma, nec vllas munitiones, turres, propugnacula contra Dei vim subsistere, ficubus maturis illa comparat, quæ leuissimo motu atque agitatione arboris decidunt. Itaque Assyriorum genti sic insultat: *Omnes munitiones tuæ sunt ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint, cadunt in os comedentis.* Quo indicat omnes illorum vires, robur, potentiam corruere atque ad nihilum redigi extenta exporrectaque manu sua. DEVS autem per Oseam ex suauissimis huiusmodi fructibus sumpta similitudine expostulat cum populo Israelitico, quod a tam amabili propensoque Domino defecerit, atque idololatria se contaminarit. Sic enim amorem erga ipsum animique propensionem exprimit: *Tamquam vuas in deserto inueni Israel, & quasi prima ficulneæ poma.* Quo designat non secus se affici erga Israelem, quam viator lassus ac siticulosus afficitur erga sapidam & succulentam vuam, quæ ex inopinato se obtulit in vasta aliqua solitudine ac loco sterili, aut præmaturo ac præcoci ficus fructu, quo nihil illi ad reficiendas vires obtingere potuit gratius magisque acceptum. Atqui quum tanto illum amore complectatur, eoque se oblectet vt fructu aliquo delectabili, ipse non respondet amore mutuo, sed ad *Baalphegor*, hoc est, Priapi idolum rapitur, illique abominando cultu se contaminat. Sumuntur item ex ficu eiusque foliis & fructu innumeræ passim apud Prophetas similitudines, quibus nonnumquam vbertatem, rerumque omnium affluentiam designant, piorumque successum & incrementa: nonnumquam sterilitatem, rerumque necessariarum inopiam atque improborum interitum. Sic Christus exsecratus est ficum frondosam quidem,

Simile a matura ficu.

Naum 3.

Cap 9. Oseæ locus explicatus.

Mat. 21. Marc. 11.

ſed minime fructiferam : qua denotauit fucatam quandam ſpeciem & oſtentationem religionis operibus ſolidis fructuque fidei deſtitutam. Similiter Micheas vates ſumta metaphora a terra horrida & inculta atque ab arboribus ſpoliatis ſuis fructibus, vt finita meſſe, peractaque vindemia aſſolet, in hunc modum deplorat præſentis ſeculi ſtatum, in eaque ſe incidiſſe tempora queritur, quæ nullos probos aut integros exhibeant: *Væ mihi qui factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non eſt botrus ad comedendum: præcoquas & maturas ficus deſiderauit anima mea, periit ſanctus de terra, & rectus hominibus non eſt* Quo deſignat profligatam eſſe iuſtitiam & æquitatem, exſulare pietatem, exſtinctam religionem, cultumque Dei inundaſſe, impietatem, omnia paſſim plena eſſe crudelitatis & nequitiæ, Sunt autem huius generis multa in ſacris literis obuia, quæ hic congeri poſſent, ſed non viſum eſt lectorem iis excutiendis defatigare.

Ioelis 1. Eſai 34. Hiere. 5. & 8. Amos 4.

De Palma arbore, eiuſque fructu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.

CAP. XX.

PALMA arbor eſt trunco valido ac procero, folio arundinaceo, gladiolo affini, fructus fert ſapore dulci, Græci *dactylos* vocant, a digiti forma, Latini *palmulas*, quibus medici vires inſtaurant exhauſtis & extenuatis. Humorem enim nutricium quem *radicalem* vulgo vocant, fouent, ac corpori arido alimentum conferunt. Cæterum quum hæc arbor oneri renitatur, nec prementibus vrgentibuſque cedat, hoc inſigne in certaminibus victori decerni ſolet, quod inuictum animi robur palmæ naturam referat, ac ſit rei fortiter atque animoſe geſtum ſymbolum ac trophæũ. Sic martyres qui inuicto infractoque animo aduerſus Tyrannorum ſæuitiam ſubſtiterunt &

Palma victoriæ index. Apoc. 7.

...runt, amicti stolis albis palmis manibus gestasse le-...antur in victoriæ argumentum. Similiter qui iusti-...am colunt & æquitatem qui Dei hostibus se intre-...de opponunt, palmæ aliisque speciosissimis arbori-...us sunt similes. Vnde Dauid, *Iustus vt palma florebit, ...t cedrus in Libano, multiplicabitur.* Quum enim im-...i, vt herba confestim arescant, tum pietatis culto-...s, vt palma, diutissime vigent & subsistunt, ac fru-...us suaues proferunt, deniq. vt Cedrus celsa arbor ... odorata, nulloq ęuo putredini aut cariei obnoxia, ...ratissimam vmbram ministrat. Hoc ipsum designat ...ob, quũ rectę administratæ iustitiæ sibi conscius, cõ-...denter pronuntiat, *In nidulo meo moriar, & sicut palma ...ultiplicabo dies:* quibus verbis pollicetur sibi vitæ diu-...urnitatem, annosq florentes ac senectam viridem ...agna cũ animi tranquillitate. In cantico vero Spõ ...comæ & cęsaries palmæ elatę assimilantur, quę cõ-...aratio desumitur a tenello termite ac cauliculo, i-...soq germine quod e palma prodit, vel ab ipso inuo-...ucro atq integumento ex quo fructus emergit, qui ...hœnicobalanus, *Coriota, palmula* vel *dactylus* dicitur, qui ...olor phœnicius, hoc est, spadiceus subest, sic vt desi-...net illum rutilanti esse capillo, eoq firmo nec deci-...uo, quum palmæ folia nõ defluant. Huiusmodi au-...em coloris crines spectantur in Pannoniis, hoc est, ...ungaris & Austriacis, quorũ capillitiũ fere fuluescit ...q aureo colore perfusum est. Cæterum quum De-...s indignanter ferat populum suum vitiis occęcatũ ... obstupefactum obsurdescere ad omnia salutaria ...monita, ac nullis afflictionibus, nullis calamitatibus ...xpergisci ac resipiscere, nec vllis plagis induci posse, ...t a Deo inferri has plagas agnoscat, sed in res fortui-...as eas reiiciat, atque in ordinarium naturæ cursum ...ferat, longe acerbiora magisq. atrocia illis obuen-...ura denũtiat, ita vt præter bruchum, & locustam, e-...ucã, rubiginem, quæ fruges vitiant ac depopulãtur,

Psal. 92.

Cap. 29.

Cap. 5.
Palma elata quid.

vineas per Ioelem exscindendas pronūtiet, omnesque spectabiles ac fructiferas arbores exstirpādas, ita vt nusquam alimenta suppetant, nusquam vlla frugum spes affulgeat, quibus fames posset sedari. Sic enim prodigiosam sterilitatem, terraque vastitatem adesse indicat, atque ingruente præsentanea clade, somno vinoque sopitos excitat: *Expergiscimini ebrii, flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit in ore vestro. Posuit vineam in desolationem, ficum decorticauit* (ablato enim cortice arbores emoriuntur) *vitis exaruit, & ficus elanguit, malogranatum, palma, & malus, omnesque arbores exaruerunt.*

Cap. 1.

De Hebeno, & aliis quibusdam exoticis, quorum in scriptura fit mentio.

CAP. XXII.

QVanta olim fuerit in Tyro totius Asiæ emporio celeberrimo negotiatio, quæ hominū frequentia, qui mercium apparatus, præter illustres Historicos Ezechiel vates amplissime describit, recenset enim singulatim multorum regnorum ac prouinciarum mercimonia rara & exquisita, quibus explere solent negotiatores hanc vrbem, quod omnibus facilem aditum, accessumque commodum præberet, nulla natio hunc locum non frequentabat, eratque commeantium incredibilis concursus, antequam ab Alexandro Macedonum rege in ruinam esset redacta, quod futurum hoc capite Ezechiel vaticinatus est. Inter innumeras autem merces quas hic recenset vates, Hebenum, ebur, resinam, stactem, calamū, balsamum, corallum, crystallum, & præter pretiosissima aromata, aurum, variasq. gemmas commemorat: Hebenus lignum est nigerrimi coloris, adeo pōderosum, vt etiam in tenuissimas laminas dissectum in aqua demergatur nec fluitet. Quum autem duæ sint huius arboris species, vna Indica, altera Æthiopica:

Cap. 17.

Hebenꝰ.

pica: ex postrema elaboratam vidi fistulam incurvam sesquicubiti longitudine, eleganter nitore expolitam, vt fere conspici solet Gagates, duritie lapidosa ac plusquam buxea: vbi contrectaui, non satis discernere potui, an in lignum aut saxum, an etiam durissimum cornu referri deberet. Est huic affine exoticum lignum gentili nomine *Guaiacum* appellatum, quod in scobem ac ramenta limæ attritu redactum, atque in aqua ad tertias decoctum salubriter exhibetur morbidis ficosisque corporibus, & qui labe venerea sunt contaminati. Vsus sum autem magno successu aqua fœniculi, in qua huius tritura macerata est, ad discutiendas oculorum caligines ac glaucomata siue suffusiones. Ad sudores vero prouocandos huius decoctum exhibeo cum fumaria, calthæ floribus, melissa, ficubus, atque ad exigendos variolos, ac puerorum exanthemata in extimam cutem euocanda. Ebur adstringendi spissandique est natura: quocirca pectines qui ex hoc cōficiuntur capillorum defluuium prohibent & caput confortant. Quoniam autem eximii sit candoris, præsertim vbi dentes primum ex elephantis mandibulis eximuntur: ideo Sponsa in describendo Sponsi corpore, ventrem illi eburneum attribuit, propter candorem & puritatem, sapphiris distinctum, quo castitatem designat: ea enim gemma castos commendat. Sponsæ vero collum turri eburneæ assimilatur, quod candidum sit, firmum, & erectum, nec obstipo capite progrediatur. Hieremias autem Nazaræos Deo consecratos ebori componit, quod vetustate rubescit. Sic enim deplorat illos ita deformatos, vt agnosci nequirent: *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, Sapphiro pulcriores, denigrata est super carbones facies eorum.* Ex quo coniice in quam calamitatem erant deiecti. Myrrha quæ ex arbore destillat Terebintho assimili, corpora a putredine as-

Eboris natura.

Cant. 5.

Thren. 4.

Myrrha

seruat: Stacte liquor resinosus & stillicidium myrrhę, eiusque pinguedo quæ vulgo Styrax liquida creditur, quum Medicis etiam in vsu styrax calamita. Thus Deo dicatum, suffimen a fumanti vapore vbi igni iniicitur. Gutta thymiama ammoniacum ex arbore in arenam defluit, vnde nomen sortitum Cyreniacus vel Syriacus, hoc est, concretus succus, quem *Benzoi* vocant, ad suffitus & odoramenta præcipui effectus & olfactoriola in peste, vt zibethum, ambra, seu succinũ Orientale, muscus, Casia cinnamo affinis effectuq. par, quæ cor recreat, animiq. deliquio oppressos erigit, vulgo *Cancel.*

Styrax *Thus.* *Gutta.*

Aloe.

Aloe concretus liquor ex arbore smaragdini coloris, quam nostrates ex Hispaniis allatam laquearibus affigunt, ac biennio amabili virore absq. vlla aquæ irrigatione conseruant. Expressus ab hoc frutice succus putredini obsistit, ac vermes enecat, morbosque contagiosos impugnat. Lignum quoque aloes quod *Agallachum* vocant, asphaltho non dissimile, Hebræis etiam in vsu fuisse constat, quoniam halitus suauitatem commendat, vt lignum Rhodium. His omnibus iam memoratis, vt etiam balsami nobili lacryma, scriptura decus & virtutis præstantiam designat, ac suauem gratumq. halitũ salutaris doctrinæ, qua mẽs hominis affatim perfunditur. Sic cum Dauid Solomonis nomine Christi splendorem, amplitudinem, magnificentiam, maiestatem amplificat, *Myrrha*, inquit, *gutta, & casia in vestimentis tuis a domibus eburneis.* Quo indicat gratissimum esse odorem & fragrantiã, quæ ab ipso promanat, ac longe lateq. se diffundere, ita vt omnes mortales reficiat ac recreet. Tale quiddam obuium est in Cantico: Sic Sponsa mirifice delectata suauissimo Sponsi colloquio, *Labia eius*, inquit, *lilia distillantia myrrham primam & electam.* Quo designat sermones eius & eloquia plena esse gratia & veritate, quæq pios fulciant atque ab omni vitiorum cor-

Lignum aloes.

Psal. 44.

Can. 5. 3. 4.
Ioan. 1.

corruptela cōseruent, impios vero amaritudine imbuant, atq. illos vel conficiant, vel ad pœnitentiam impellant, metaphora sumta a myrrha, quæ tametsi mire adorata sit, insigniter tamen est amara.

De Terebintho. CAP. XXII.

Terebinthus arbor in Syria ac Palaſtina ſpectabilis & amœna, folio fere lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris. fundit hæc arbor æſtiuis caloribus terebinthinam reſinarum præſtantiſſimam, mire odoratam, adeo pellucidam vt fundum poculi in quo aſſeruatur, conſpici queat, medetur hæc vulneribus, ac dolores mitigat; intus vero humorum collectiones diſcutit, ac calculos atterit, meatuſq. vrinarios peruios præſtat, ac ſaniem omneſque purulentas concretiones in ſtillicidio vlceroſo, cui fere ficoſi obnoxii ſunt, expurgat, atque vrinæ liberum tranſitum, atque expeditum facilemque decurſum perficit. Sumuntur ex hac arbore ac pleriſque aliis inſignes comparationes & ſimilia. Sic Eſaias poſt illatam cladem Iſraelitis aliquid conſolationis afflictis mentibus adfert, illoſque in ſpem emergendi erigit: qui a calamitate ſunt reliqui *Multiplicabitur,* inquit, *quæ derelicta erat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtentationem vt Terebinthus & quercus quæ expandit ramos ſuos, ſemen ſanctum erit id quod ſteterit in ea.* Quo indicat tale quiddam obuenturum populo Iudaico quale arboribus, quibus Aquilonio hibernoque frigore folia decidunt, aut ictæ fulmine, vel turbine conuulſæ exſtinctioni videntur proximæ, tamquam omni vitali ſucco deſtitutæ, quum tamen aliquis vigor nonnihil inſiti humoris illis ſubſit. quo ineunte vere ac recur-

Terebinthi natura.

Eſa. 6.

Eſai. locꝰ explicatus.

rentis anni amœnitate reuirescunt ac postliminio frondescere incipiunt. Itaq denuntiat Israelitis excidium ac vastitatem, qua vix decimus quisq superfuturus sit, sic tamen vt non omnia penitus in nihil sint redigenda, aut exstirpanda funditus, sed futuræ sint aliquæ reliquiæ, atq homines aliquot a clade residui, qui tametsi visi sunt internecioni dati, sublata omni emergendi spe, reuiuiscunt tamen, ac verbi Dei semine fulti, in pristinum statum ac dignitatem reducentur, non secus quam stirpes aliquot speciosæ, vt tilia & terebinthus, quæ brumali frigore concussæ exaruisse visæ sunt; rursus nouo vere repubescunt ac pullulare incipiunt, fœcundaque stirpe spectatissime se propagant. Cæterum æterni patris sapientia Christus Terebintho multisque aliis speciosissimis stirpibus se comparat: & quam auide quisque illius doctrinam amplecti debeat, obiter commonstrat. Sic enim Sapientia sui commendatrix omnibus quibus propria salus curæ est, se approbat: *Ego ex ore altissimi prodii primogenita ante omnem creaturam, ego feci vt in cælo oriretur lumē indeficiens: quasi cedrus exaltata sum in Libano, & vt Cupressus in Sion, quasi palma in Gades, vt plantatio rosa in Hiericho, vt platanus expandi ramos iuxta aquas, in plateis vt cinnamomum & balsamum odorem diffudi, quasi myrrha electa, quasi storax, galbanum, onyx*, hoc est, blattæ Byzantinæ, seu onyx & stacte, *suauem odorē exspiraui; Ego quasi Terebinthus expandi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.* His omnibus & si quid amplius huc congeri posset, amplissime commendatur Dei patris Sapientia Christus, quo certatim omnes eo se conferant, atq ab hoc vberrimo fonte aquam viuā, hoc est, salutarem doctrinam depromant, nec alio diuertant, aut ad cisternas dissipatas se cōferant, hoc est, aquas turbidas & cœnosas quæ arida corda non refocillant aut reficiunt, sed potius veneno imbuunt, vt testatur apud Hieremiam Dominus. Cęterum

Eccl. 24.

Cap. 2.

de Cedri & Cupreſſi natura & viribus ſuperuacuum eſt multa hic referre, quum apud Dioſcoridem & Plinium compluresq alios copioſe earum natura & vires explicentur, hoc tantum indicaſſe ſufficiat, multiplices deſumi ſimilitudines in arcanis literis ex harum arborum radicibus, trunco, ramis, foliis, floribus, ſemine, ab earum ſpecie & decoro aſpectu, ab odore & fragrantia, a durabili æternaq. ligni materia, ab vmbra ſalubri quam viatoribus laſſis præbent, a ſuauiſſimis fructibus quos in hominum vſus proferunt, quibus paſſim deſignatur decus & virtutis pręſtantia, dignitas & excellentia piorum hominū, mētiſq. integritas & mores inculpati, qui proſunt omnibus, nocent nemini. Nonnunquam indicant faſtum improborum & ſuperbiam, animi elationem, arrogantiam, tumorem, ferociam, Sunt enim celſiſſimæ arbores, ſummæq. proceritatis, atque in immenſum faſtigiatæ; quarum pleræq. humilibus infirmiſq arbuſtis detrimenta inferunt, vt opulenti tenuioribus. Vt autē Deus concitata aeris intemperie altiſſimos montes & proceriſſimas arbores fulmine deiicit, vt iuxta Dauid, *confringit cedros, quercus, ilices, robora:* ita ſuperbos & elatos, faſtuq. turgidos qui ſe aduerſus Deum erigunt, atque hominibus ſunt infeſti, conuellit, deiicit, comminuit, Quo ſpectat illud Eſaiæ; *Dies Domini exercituum ſuper omnem ſuperbum & excelſum, & arrogantem, quem humiliabit ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan*: quo declarat Deum minimo negotio fortiſſimas quaſq munitiones & propugnacula deiicere, opes & potentiam elatorum hominum comminuere, nec quidquā tam validum eſſe ac firmum, quod contra illius vim poſſit ſubſiſtere. Quod ipſum etiam Zacharias populo ſuo inculcatum eſſe voluit, ne temere fidant humanis præſidiis, quum nullæ munitiones quantūuis vallatæ illi poſſint obſiſtere, ſed confeſtim expor

recta eius manu cedant ac collabantur. Quocirca in hunc modum tamquam per fecialem (*Araul* nostri vocant, qui Principis sui nomine vel pacem vel bellum denuntiat) figurate Israelem alloquitur: illiq. dira minatur. *Aperi Libane portas tuas, & absumet ignis cedros tuas, Vlula abies* (quo designat potentiæ inferioris proceres) *quia cecidit cedrus*, quoniam magnifici vastati sunt. *Vlulate quercus Basan* (quo denotat duros & intractabiles) *quoniam succisus est saltus minutus.* Simili cladi subiicit pastores qui superbia elati imperabant plebeculæ cum austeritate & potentia, quod Ezechiel alias deplorat; denique perfectos & optimates populi, qui tamquam leones sæuitiam ac tyrannidem exercuerunt in subditos.

Cap. 11. Cap. 34.

De Myrica siue Tamarice, & erica, quæ vulgo a solitudine & loco arido Heyde *vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis scopas conficiunt.*

CAP. XXIII.

Bucol. Eclog. 4. Erica. Heyde.

MYrica quæ Tamarice, humilis est pusillusque apud nos frutex, quod Virgilius etiam obseruauit, folio scabro, sabinę non absimili, flore purpureo, concretu muscoso quo apes impense delectantur. Huic affinis erica, sed improcerior, flosculo ex candore, purpurascente, quo passim scatent solitudines Brabanticæ, a quibus, quoniam nihil pretiosi profundunt, herba hæc nomen sortita est. Belgæ siquidem loca squalida, strigosa, senta, atque situ horrentia, nullis consita arboribus, nullis frequentata hominibus, raris ac prope nullis culta ędificiis aut exornata villis, *Heyde* vocant; quasi dicas solitudinem & desertum, solique vastitatem, ingruente enim aeris tempestate, exortaque pluuia, tonitru, fulmine, coruscatione, ne minimà quidem domicilia aut gurgustia se offerunt, in quibus possis diuerti ac delitescere: nihil autem in iis locis spectatu visuque dignum, qua-

quaquauersum dirigis oculos, nisi humiles abiectique frutices & squalore obducti; a quibus Prophetæ passim similitudines desumunt, si quando hominibus calamitates & tristia quæque obuentura denuntiant. Sic Hieremias, *Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a Domino recedit cor eius.* Quibus verbis detestatur illum qui in re corporea ac fragili spem & fiduciam suam collocat, & in periculis aliunde potius, quam a Deo subsidium ac salutis præsidia conquirit: *hic enim myricæ erit similis in deserto*, quæ ex aeris temperie & clementia nihil boni aut commodi consequitur, sed in terra horrida, ieiuna, siticulosa, salsa constituta, non diu subsistit: *Benedictus vero & felix qui confidit in Domino*: erit enim vt arbor circa riuos aquarum plantata, quæ continenter humore irrigata, radices & ramos longe lateque diffundit, sic vt folium eius semper exsistat viride, & tempore siccitatis fructum ferre non desinat. Rursus quum Deus excidium imminere denuntiat Moabitis, qui ex Iudæis oriundi, nempe Loth Abraham fratre, infestissimi illis hostes erant. *Fugite*, inquit, *& salutate animas vestras, eritis enim quasi myricæ in deserto.* Quo illos commonefacit, vt mature se ex suis stationibus subducant vt saluti suæ prospiciant, vt celeri fuga vitæ suæ consulant: quoniam eorum ciuitates deuastandæ sint, ac futuræ desertæ nullosque habituras incolas, tum ciues spoliandos omni honore ac dignitate, nulliusque futuros existimationis aut nominis, sic vt non pluris æstimandi sint, quam Myricæ in vasta solitudine.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus

Psal. 1.

Hier. 47.

De Resina, Belgice, Hars.

CAP. XXIIII.

RESina est omnis illa oleagina pinguedo & gummosa cõcretio, quæ incalescente sole, ex pino, picea, abiete, latice, lentisco, Terebintho, profluit, apud

Resina quid.

nostrates etiam cerasus & prunus mellei coloris resinam profundunt atterendis calculis idoneam; populus quoq. alba, quæ vulgo *Abeelboom* vocatur, succini modo gummosum liquorem ex hiante corticē exhibet. Terebinthina ex omnibus principatum obtinet, proximum locum sortitur Lentiscina, hoc est, *mastiche*, cui succedit pinea & abiegna, picea, strobilina vero & Colophonia postremum locum occupā[illegible]. Est autem Resina duplicis differentiæ, vt & pix, liquida & sicca, quæ ad nos ex Noruegia aduehitur: illam *Hars* nostri vocant, Hispani *Herpens*; alteram nempe concretam a speculi nitore, quoniam pellucida est & splendescit, *Spiegelhars*. Harum vis effectusq. est dolores mitigare, vulnera astringendi glutinandiq. vi cicatrice obducere, præsertim resina Terebinthina, cuius vires & effectus Hieremias Metaphoricos ad animi vulnera transfert, quæ verbi Dei lenimento sanescunt ac sanitatem consequuntur. Itaque in hunc modum expostulat cum Israelitis: *Nunquid Dominus non est in Sion, aut rex eius non est in ea? Nunquid resina non est in Galaad aut medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix populi mei? & cur valetudo eius tam segniter procedit?* quasi diceret; Obuia est hæc parataque medela quæ mentem animumq. lacerum sanet, sed filia populi mei, salutis suæ oblita, nō adhibet remedia vulneribus suis sordidis & purulentis, non admittit salutaria verbi Dei fomenta & cataplasmata, sed putrescit in vitiorum suorum sordibus, nec vomicas suas exercitato expertoque Medico, nempe Deo, detegit, aut curandas offert, penes quem præsentanea sunt remedia medendis exulceratis mentibus, adhibito vino & oleo consolationis & misericordiæ, vt Christi parabola indicat de Samaritano, cuius ipse typum gerebat, & viatore saucio ac vulneribus confecto, quo designatur genus humanum astu & malitia Satanæ, integritatis & innocentię integumentis spoliatum,

Resinæ multæ species.

Hier. locus explicatus.

Luc. 10.

liatum, omni vitiorum genere afflictum & desperationi proximum. Quum autem Deus in scelerum vindictam vulnera nobis infligat, hoc est, inedias, calamitates, clades, infortunia nobis immittat, vult vt ab eodem instaurādæ valetudinis præsidia petamus. Qua de re exstat suauis cum primis & consolatoria apud Hieremiam concio, in qua Deus indigne ac dolenter fert, quod homines aliunde quam ab ipso salutis ac sanitatis præsidia conquirant & venentur, quod idololatriæ, superstitioni, ac ridiculis vanisque cultibus dediti, deserto tam liberali ac munifico Domino, tyranno fallaci, insidioso, noxio se dedant.

Cap. 2.

Quocirca non sine causa ad hunc modum cum suo populo expostulat: *Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina, quæ vel nihil prorsus vel maligne aliquid profundit? Cur ergo populus meus a me deficit, & se reuersurum negat?* Similitudine desumta a solo sterili & infœcundo, ab agris ieiunis, aridis, siticulosis, squalidis, qui sementi inidonei sunt, nec vllas fruges aut fructus in vsum aliquem effundunt, quum longe absit hæc sterilitas a cœlesti patre rerum opifice, apud quem est omnium quæ excogitari aut mente concipi possunt, copia & abundantia, summa vbertas & affluentia, nulli non obuia & exposita; sicut liceat si visum est, ample & inculpate illius munificētia frui, illius exornari muneribus, ita vt omnibus modis culpandi sint, qui a tam munifico Domino descifcunt, quum nulla subsit legitima defectionis causa, nec quidquam in eo possit desiderari. Quocirca rei indignitate permotus, adducto alio exemplo scelus exaggerare pergit: *Nunquid*, inquit, *obliuiscitur virgo ornamenti sui aut sponsa fasciæ pectoralis suæ*, qua redditur oculis spectantium commendatior? nulla certe ratione tam erit sui negligens, vt tale quiddam in animum induxerit. *At populus meus* nulla habita dignitate suæque salutis ratione, *oblitus est mei*

Hier. loco explicatur.

diebus innumeris. Cæterum quum Deus saluberrima ac maxime salutaria remedia afflictis mentibus adhiberi velit, insultat Ægypti populo, quod sinistra parumque apposita medicamenta vulneribus applicat, quibus exasperatur potius malum, quam mitescit: Proinde commonstrat vnde petenda sanitas, a quo salus expetenda: *Ascende, inquit, in Galaad & tolle resinam virgo filia Ægypti, frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi.* Erat autem Galaad vna ex sex oppidis, in quam vt in asylum & perfugium se recipiunt qui fortuito atq. imprudenter, nulla destinata malitia alicui vitam eripuerant, eaq. ciuitas Leuitis & Sacerdotibus assignata erat, apud quos vigebat lex & verbi Dei ministerium. Siquidem vt Malachias ait, *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore illius requirent, quoniam sit angelus Domini exercituum.* hoc est, Dei legatus & interpres cui incumbit docendi munus & doctrinæ studium. Quocirca propheta huc afflictum conuocat, atque a Deo eiusque ministris petendum auxilium demonstrat, alioqui non solum irrita fore remedia aliunde conquisita, sed etiam damnosa; quod iis vsuuenit qui in alium, quã in Deum defigunt oculos, aut conualescendi spem & fiduciam collocant. Sic idem Vates contritæ & conquassatæ, conuulsæque Babyloni, quæ est velut scelerum quædam officina, resinam adhibendam conclamat, si forte sanetur. Sed quum salutaria monita respuat atque auersetur, quum ad Dei verbum eiusque monita & vellicationes obsurdescat, vt insanabilem ac morbo deplorato implicitum omnes certatim deserunt atque alio se conferunt. Qua metaphora indicat Hieremias Concionatores sacros ac Dei ministros nulla non remedia adhibuisse sanandis eius vulneribus, medendis animi vitiis, atque extremam impendisse operam eximendis menti erroribus: sed non successisse curationem, omnéque

Galaad Leuitarũ statio, & homicidarum asylum.

Nu. 35. Deu. 19. Ios. 20. Cap. 2.

Hier. 50.

que

que medendi operam frustra insumtam. Quocirca visum est illam relinquere suæ cæcicati, & subiicere Dei iudicio, a quo illi miseranda clades & acerba calamitas, concitatis in illam hostibus ferocissimis, imminet: quod Christus etiam Iudæis euenturum denuntiat, qui tot prouocati beneficiis, in Prophetas ac seruatorem, eiusq. assectatores immaniter sęuierunt. *Mat.* 1[illegible]

De Vite seu vinea, cuius partes atque appendices, sarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, seu acinorum granum: & quam apposite horum pleraque concionibus ac vaticiniis adhibentur.

CAP. XXV.

QVVM multæ passim in sacris Bibliis ad stabiliendam veritatem, ac rei dubiæ vel obscuræ faciendam fidem Parabolæ, hoc est, rerum notissimarum similitudines narrationibus adhibentur, tum nullæ magis vel vaticinia, vel conciones illustrant, quam quæ ex vite eiusque sobole desumuntur. Primum enim se offert insigne illud vaticinium Iacob Patriarchæ de Messia, qui ex Iudæ semine oriundus salutem & reconciliationem, reditumque in Dei fauorem & gratiam mortalibus attulit. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius*, hoc est, non desinet, nec abolebitur imperium, *donec veniat qui mittendus est*, nempe Sospitator ac salutis auctor *IESVS CHRISTVS*, *Et ipse erit exspectatio gentium*, hoc est, ad illum gentes se conferent, illius doctrinam amplectentur, illi fident, atq. innitentur, illius imitabuntur vitam, mores, & studia, *Ligans ad vineā pullum suum, & ad palmitem vitis asinam suam, Lauabat in vino stolam seu indumentum suum, & in sanguine vuæ pallium suum.* Quo crucis & effusi sanguinis mysteriū exprimitur, cuius virtute expiati sumus, atque a Diaboli mortisque tyrannide per resurrectionis

Gen. 49.

Propheti a de Christo.

efficaciam in libertatem asserti. Tale quid designat Esaias, quum inquit, *Erit in illa die radix Iesse, Qui stat in signum populorum, ipsum gentes conquirent & deprecabũtur.* Allusit ad erectum vexillum aut signum aliquod quod eminus conspici possit, quale nautæ *Baken* vocant, in quod velificantes interdiu continenter oculos defigunt, vt noctu in Cynosuram aut polum arcticum, quo cursum inoffense dirigant, nec vspiam impingant, aut diuersi rapiantur. Cęterum quum vitis aspectu sit amœna, pampinorum ac foliorũ pompa, clauiculorum amplexu, vuarum turgescentium vbertate, in statu connubiali vxor numerosa prole fęcunda, huic stirpi comparatur; quum Dauid inquit, *Vxor tua sicut vitis abundans,* quæ longe lateq. palmites diffundit, *in lateribus domus tuæ.* Sapientia vero sui commendatrix; *Ego,* inquit, *quasi vitis fructifera, gratißimum vndiq; odorem diffundo,* hoc est, suauissima eloquia & salutarem doctrinam omnibus profero, quo refici possint, tamquã succulenta ac sapida vua. Quisquis enim huius sermones amplectitur, prosperos successus est habiturus, magnaq in virtute progressus & incrementa. Quam felicitatem Deus per Oseam præclaris aliquot metaphoris Israeli, & quisquis in gratiam cum Deo redierit, pollicetur: *Sanabo,* inquiens, *contritiones eorum & diligam illos spontanee;* quo indicat liberalem, & spontaneã, gratuitamq. peccatorum veniam: *Quia auersus est furor meus ab eis: Ero quasi ros Israeli, & germinabit quasi liliũ aut rosa, & erumpet radix eius vt arbores Libani, & propagabunt se rami eius, & erit quasi oliua gloria & decor eius, & odor vt libani. Et germinabunt quasi vinea, & augescent vt triticum,* quo etiam affluenter fruentur. Horum commemoratione omnium rerum affluentiam ac prosperitatem indicat, ac florentissimum fore Reipubl. statum, nec quidquam etiam defuturum eorum, quæ ad internum animi decus, mentisque ornamentum spectant:

Cap.11.

Simile a vexillo erecto.

Psal.127.

Eccl. 24.

Osea 14.

ſtant: iis vero qui munificētiæ diuinæ immemores, delitiis ac voluptatibus dediti ſunt, ac luxuria diffluant, contraria omnia euentura Eſaias denuntiat nē pe vineas exſtirpandas, nullam fore vindemiam, defuturum vinum iis qui ſe inter pocula cantilenis, ac Muſicis inſtrumentis oblectare ſolent, ac plus nimio laſciuire, atq. inſoleſcere; illam denique ſubſequuturam cladem & vaſtitatem, vt populus quo ciuitates maxime illuſtrari ſolēt, ad nihilum fere ſit redigendus, ſic vt pauci futuri ſint reſidui. Nam tale quid illi euenturum prædicit, quale decuſſis oliuis aſſolet ex olea, & racemis peracta vindemia. Vt enim in huiuſmodi ſtirpibus non ita omnia decerpūtur, quin aliquid reſtet: ita ex ingenti clade quam perpeſſi ſunt exiguus aliquis numerus erit reliquus. In eodem argumento verſatur per Hieremiam Dominus, qui improbos non ſolum vaſtandos pronuntiat, ſed etiam fame ac rerum omnium inopia opprimendos adeo, vt deſint vuæ vitibus, & non ſint ficus in ficulnea, ſic, vt decidentibus foliis, nihil ex his ſperari poſſit. Quo deſignat nulla fore ſedandæ famis ſolatia, quibus corpus poſſit ſubſiſtere, nulla afflictæ mentis fomenta, quibus poſſit fulciri; deniq. illos ad vnum omnes, ſicut ficus & vuas colligendos vt nullæ reſtēt reliquiæ: quemadmodum ſi finita meſſe aut peracta vindemia nihil ſuperſit ſpicilegii, nulla racematio. Vt autem matureſcentes vuæ ſapidæ ſunt & ſucculentæ, palatumque & fauces ſapore grato reficiunt: Sic doctrina ſana & ſalubris, ſermo gratioſus & ſuauis, mentes hominum fouet ac refocillat. Quocirca Moſes doctrinam pernicioſam & noxiam, improborum hominum commercia, eorumque vitam, mores & ſtudia vuis venenatis comparat, quæ animos hominum noxio ac prauo ſucco imbuunt, menteſq. bene inſtitutas, a Dei cultu & religione auertunt. *De vite*, inquit, *Sodomorū vinea eorū, & ſuburbanis Gomorrhæ:*

Cap. 4.

Hier 8.
Cap. 48.

Hier. locus explicatus.

Deut. 32.

Moſi locus explicatus.

vua eorum vua fellis, & botrus amarißimus, fel & virus draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile, hoc est, sermo illorum tam pestilens & venenatus est, vt confestim inficiat & perimat. Quo spectat illa apud Oseam subsannatio in hos, qui superstitiosa doctrina imbuti, ac cultu pernitioso dementati, respectant ad Deos alienos, vt ebriosi ad vini pocula & lagenas. *Ipsi,* inquit, *respiciunt ad Deos extraneos, & diligunt vinacea vuarum.* Comparat enim illorum vesaniam, qua rapiuntur ad idololatriam, temulentorum conditioni, qui semper ad calices & pateras vinique nidorem oculos ac nares habent intentas, ac conspectis poculis, vel temulentorum sodalitio exsultant ac gestiunt. Cæterum quum in vineæ mentionem incidimus, illud obiter indicandum, Prophetas vitis vuarumq. & aliarum stirpium nomine, nunc rerum abundantiam ac fertilitatem, nunc inopiam & penuriam, nonnumquam populi raritatem vel interitum, aliquãdo frequentiam, & qui ex paucis in numerosam stirpem sunt propagandi. Sic Deus apud Hieremiam eleganti Metaphora Idumæos ita spoliandos pronuntiat, vt nihil ex illis sit reliqui, adeo vt hostes futuri sint illis paulo clementiores, quam ipse: *Si te,* inquit, *vindemiatores aggreßi fuissent, reliquissent forte racemum,* hoc est, non prorsus te exspoliassent, aut omnibus tuis bonis exsuissent. *Et si fures* nocturniq. oppressores *ades tuas inuasissent, rapuissent quod visum illis fuisset satis,* non tamen omnia forte conuastassent, sed passi fuissent aliquid superesse: *At ego,* ait Dominus, *ita spoliaui Esau,* ita abdita quæque detexi, *vt excußis omnibus angulis, nihil celari potuerit,* nec vlla supellex sit relicta. Quũ autem prorsus odiosa sit, & detestabilis Deo superbia, & fastus ex rerum affluentia ac prosperitate ortus, qua dulci fortuna ebrii insolescunt ac ferociunt; illam tamen acriter contundit ac reprimit, & tales quamlibet multos prost[ra]ndos pronuntia[t] vt se-

Cap. 3.

Oseæ loc9 explicatus.

Esa. 17.

Cap. 49.

Hier. loc9 explicatus.

getes,

getes quas messores plenis vlnis exporrectisque brachiis vellunt, atq. in manipulos complicant, sic vt etiam ii qui ex paucis futuri sunt reliqui, colligēdi sint; vt spicæ finita messe, interim plerosq. superfuturos pollicetur, allata alia similitudine, vt vuæ in vitibus, & oliuæ in olea. Quemadmodum enim nusquam tā exacte perficitur vindemia, quin aliqua supersit racenatio, nec tam diligens oliuarum excussio, quin vel sub foliis aliquid delitescat, vel in cacumine aliquid se proferat, ita a clade & vastitate aliqui superfuturi sunt qui in spem misericordiæ sunt reseruandi: *In die illa*, inquit *attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcesset. Et erit sicut cōgregans in messe quod restiterit,* (vt in spicilegio assolet omnibus manipulis sublatis) *& brachium eius spicas leget.* Interim *relinquetur in eo velut racematio, & sicut excussio oleæ vel duarum vel trium oliuarum in summitate rami, & sicut quatuor aut quinq; in cacumine arboris.* Quo indicat opulentos atque optimates fastu & arrogantia turgidos deiiciendos: ex tenui vero plebecula nonnullos superfuturos, quemadmodum exacta vindemia aliquot botri aut acini, quibus tenuiores se fouent ac recreant.

Esa. 7.

Esaiæ metaphora expl.

De Hyssopo. CAP. XXVI.

HYssopus hortensis herba eodem etiam nomine Belgis cognita cōdimenti vice iuri innatat, quod eximii sit odoris, ac sapore non ingrato, sic vt elixa quæque non minus salubria efficiat, quam sapida. Nam pectus & pulmonem expurgat, capitisq. pituitam extergit, quocirca in expugnando pleuresi ac morbo quouis laterali singularem effectum obtinet. Qua ratione visum est Deo herbam hanc solemni sacrificio adhibere, quum vel leprosi lustrandi sunt, aut scelus aliquod piaculare expiandum, instincto hyssopi fasciculo in sanguine passerculorum vel vitulorū. Quocirca Dauid adulterii atq. homicidii sce-

Hyssopi effectus.

Leui. 14.
Num. 19

Psal. 50.

lere contaminatus, aspergi expiariq hyssopo cupit; quo abstersa omni macula, animi mentisque puritate nitescat, respexit is ad veteris testamenti ritus & sacrificia. quęcunque enim purificabantur iuxta pręscriptum legis Mosaicæ, sanguine cum lana coccina & hyssopo aspersa, puritatem sunt consequuta. Quæ omnia vmbram quandam & figuram exhibebant, vt Paulus ad Hebræos testatur, Christi, cuius sanguine omnia nostra scelera expiata sunt, ac fidei accessu obliuioni data. Cæterum quum Hyssopi mentio incidat in libris Regum, ac Salomon disseruisse memoretur de arboribus a Cedro Libani vsque ad Hyssopum quæ erumpit e pariete: non videtur mihi nostra designari, quæ non est exilis & minuta herba, sed aliquando spicato purpureoque flosculo in sesquipedalem magnitudinem assurgit. Quocirca Adiantũ, siue capillum veneris illum intellexisse interpretor, cirratis crispisque foliis, quæ nisi murorum aspergines persequitur; & quoniam rutę foliis affinis est, hanc Belgæ *Steenruyte* vocant, hoc est, murariam rutam. Huic *Trichomanes* affinis iisdem semper locis proueniens, quæ recto stylo eoque iunceo assurgit medii digiti longitudine, foliis minutis, vtroque latere distincta serie, concinnoque ordine digestis, vitore perenni, vtraque herba eosdem habet effectus, atque vt Hyssopus tussiculosis & anhelantibus, pulmonisque vitiis medetur. Vocantur autem nunc polytrichi nomine nunc callitrichi, ab effectu, quo capillum confirmant, & nigredine imbuunt, illumque crispum & densum perficiunt. Quoniam itaque exiguus est humilisque fruticulus, vix palmari altitudine, atque e parietinis erumpit, hunc pro Hyssopo designari arbitror. Nam hic illius dicti sensus est, A celsissima quauis arbore ad minutissimam herbã quæ parietinis innascitur, omnia illum exactissime habuisse explorata.

Exo. 24.

Cap. 9.

3 Reg. 4.

De

De arundine quæ Græcis Calamus, Belgicè Riet *vocatur, eiusque differentiis; de lino, stipula, quisquiliis & plerisq. aliis, ex quibus similitudines desumuntur.*

CAP. XXVII.

ARundinis plures sunt differentiæ; vna species est læuore perpolita, enodis, nullisque distincta geniculis aut internodiis, quæ Typha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita, in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut imperatorii forma, cuius cacumen duarum fere palmarum altitudine, ac crassitudine pollicari, densa compactaque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holosericum aut villosam quandam congeriem contrectare te credas, quæ tamen post dies aliquos dissoluitur in pappos, atque in diffusam lanuginem euanescit. Alia in locis humectis atque irriguis passim conspicitur, quæ *Canna palustris*, aut *Donax* vocatur, culmo geniculato, terete, fistuloso, lanuginosa in cacumine congerie, eaq. diffusa, non compacta. Scatent hac passim vrbanæ fossæ quæ mœnia ambitu muniūt, & in pomœriis paludosa loca ac stagnantia. Plebecula apud nos æstiuis mensibus radicem huius stirpis certatim eruit, quod habeat esculenti quiddam non sine nauseosa quadā dulcedine, quæ qualitas efficit vt apostemata ad suppurationem perducat, ac spicula spinasque atque aculeos corpori infixos extrahat. Quoniam autem arundo nutanti est cacumine, auraq. leuissima hinc inde impellitur, ob id illi assimilantur inconstantes, mobiles, lubrici, vacillantes, volubiles, & qui in dictis factisque, atque in omni vitæ actione non satis sibi constant, aut in sententia firmiter persistunt, nempe arundine magis volubiles. A quo vitio quum Ioannes Baptista esset alienissimus, Christus in laudem eius constantiæ, & quod illius doctrina ac de-

Mat. 27. Typha palustris quid.

Canna palustris.

Arundinea radix esculēta.

Luc. 7. Christi de Ioāne praconiū.

Messia testimonium veritati forent consentanea, prolixam concionem habuit, qua persuasum esse voluit promiscuę multitudini, illum arundini vento agitatæ prorsus dissimilem, vt qui nusquam vacillet, aut aliud stans, aliud sedens loquatur, vel leui momento a paulo ante probata sententia dimoueatur; sed constantem esse, stabilem, veracem, & cuius verbis nulla subsit vel leuitatis vel incōstantiæ suspicio; quocirca æquum esse, vt quiuis magnifice de tanto præcone sentiat ac loquatur, illumque non ex vulgata hominum opinione, sed ex rei veritate æstimet. Cæterum vt reliqua persequar, ex Arundinis conditione desumitur Prouerbium; *Scipioni vel baculo arundineo inniti*, de eo qui spem suam ac fiduciam collocat in illo, qui non solum non fulcit aut præsidio est; sed etiam nocet ac detrimenta infert. Eadem vtitur metaphora Esaia teste Rapsaces in obsidione Hierosolymæ, qua inuictum, Deoque fidentem Ezechiæ regis animum labefactare nititur, omnibusque minis ac minis ad deditionem solicitare. Apud Ezechielem quoque Dominus eadem vsus similitudine insultat regi Ægypti, illique internecionem minatur. Quum enim Israelitas illius præsidio innixos fulcire studuit, *ipse velut baculus arundineus confractus*, & sibi vulnus inflixit, & illos fœde lacerauit, lateribus humerisque vndique dissolutis ac perforatis. Quo indicat omnes illorum vires attritas & collapsas esse, omneq. belli robur conuulsum & dissipatum. Sic enim Deus, vt Dauid testatur, increpat feras arundines, hoc est, hastatos ac lanceis armatos milites conuellit, labefactat, prosternit ac deiicit, Metaphora desumta a longis firmisq. arundinibus, quales etiam brachii crassitudine spectamus, quas in acie vibrare solent, atque eminus cuspidem hosti obiicere; quod nunc Turcas in Palæstina factitare audio ab iis qui ea loca religionis ergo frequentant. Similem cladem

Cap 36. *4.Re.18.* *Cap. 29.* *Psal.67.*

cladem Deus stirpi Hieroboam intulit, atq. Israelitis idolorum cultui deditos concussit more nutantis in aqua arundinis, eosque euulsit e terra vbere & fœcunda, quam a progenitoribus Dei munere erant consequuti. Quo designat illos ad nihilum redactos, atque opibus, potentia, honore, dignitate spoliatos. Vt autem Deus desumta ab arundine similitudine, inani fiducia inflatos, & qui rebus caducis & momētaneis innituntur, nonnumquam conuellit & deiicit: Sic e diuerso fragiles, imbecilles, pusillanimes, vacillantes, mœstos erigit, cōsolatur, fulcit, animumq. ægrotum ac labantem salubri doctrina fouet, instaurat, reficit. Quo referre debet insigne illud vaticiniū apud Esaiam de Christi lenitate & mansuetudine, quæ afflictas quasque mentes in spem salutis erigit. *Ecce seruus meus quem elegi, dilectus meus in quo sibi complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super illum & iudicium gentibus annuntiabit, non contendet neque clamabit, neq; audiet quisquam in plateis vocem eius, arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans nō exstinguet, nō erit tristis nec turbulentus, & in nomine illius gentes sperabūt.* Duabus hisce metaphoris; nempe Arundinis conquassatæ, seu confracti calami, & lini fumigantis declarat, quanta Christus erga contritas afflictasque mentes mansuetudine & clementia, quam salubri doctrina in ruinam inclinatos erigat, labentes fulciat, mœrentes soletur, imbecilles & vacillantes in fide instauret, & si quid aliunde accesserit damni atque incommodi resarciat, adeo vt plagas menti illatas leniter tractet & placide, nihil agat vi, minis, terrore, sæuitia; vt nonnulli feroci & turbulento ingenio, qui lapsos sublata omni resipiscentiæ spe, sęuius tractant, quam mansuetudo Christiana exigat. Similiter nec linum fumigans exstinguet

3. Re. 14.

Esa. 42.
Luc 4.
Cap. 42.
Mat. 21.

Esa. 61.

Esaiæ locus explicatus.

Quæ similitudo desumitur a lychno pensili, siue elychnio, vel stupa, vulgo *Lement*, quod oleo imbu-

rum flammam alit nonnumquam subobscuram & fumidam, minusque luminosam, vbi vel pinguedo deest, vel parcius illa fouetur; itaque hac comparatione designat fidem modicam, debilem, vacillantẽ, inclinatam, quæ tamen non prorsus exstincta sopitaque est, licet aliquando sit exstinctioni proxima, quã Christus, & quisquis eius ministerio fungitur, nec exstinguit, nec opprimit, sed tantisper dum aliqua pietatis scintilla emicet, & subsit menti vel exiguus igniculus, nutrit, fouet, exsuscitat, atque animum Spiritus sancti flabello accendit & illustrat, vt discussa omni caligine, lumen fidei & pietatis perspicue eluceat ac longe lateque in vsum proximi se diffundat.

Doctrina Christi quid momenti præstet.

Ita autem Deus doctrinam suam quæ est velut fomentum animæ, mentisque pabulum, temperat & moderatur, ne quis nimia seueritate possit ab instituta professione resilire, atque ab Ecclesia alienari; nec etiam lenitate & mansuetudine nimia, tamquam molli educatione corrumpi, ac seueritate quadam oscitante ac supina ad omnem virtutem obtorpescere. Siquidem iudicii seueritate in officio continentur impii, imbecilles lenitate & mansuetudine. Sic in Euangelio quo cuique salus denuntiatur, *Dulcia permixta amaris*, hoc est, consolationes minis, & amara dulcibus, hoc est, minæ cõsolatione mitigatæ.

Quisquilia quid designẽt.

Per fumum & vaporem, nebulas; per fœnum, festucas, paleas, stipulas, fauillas, pulueres, quisquilias, aliaq. reiectamenta designantur in Bibliis quum homines, tum res viles, leues, inanes, futiles, minutæ, nihili, nauci, nulliusque momenti vel pretii, & quæ plus detrimenti quam commodi adferunt. Ex his variæ & multiplices similitudines a sacris Scriptoribus sumuntur, quibus narrationes suas exornant.

Psalm. 1. Esa. 17.

Sic Deus impios vt paleas dissipandos pronũtiat, exurendos vt stipulas, vt puluerulenta quæque discutiendos, vt quisquilias aliaque ventiludibria dispellendos.

lendos. Quo spectat illa apud Iob sententia: *Lucerna impiorum exstinguetur*, hoc est, splendor eorũ, gloria, honor, decus, magnificentia obscurabitur & exolescet: *Et erunt improbi velut paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla quam turbo dispergit*, hoc est, repentino funditus comminuentur. Sic Esaias triturandos pronuntiat Moabitas, & quicunque Dei verbo obsistunt, vt teri solent paleæ in plaustro, & non minore negotio absumentur, quam ignis deurit stipulam aridam. Non minus atrocia minatur iis, quibus consuetudo peccandi in naturam abiit & vitiis suis iam domesticis atque assuetis occalluerũt. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, & pardus varietates suas*, hoc est, tegmen maculosum illi natiuum, *& vos poteritis benefacere quũ malis estis assueti Quocirca ego vos dissipabo tamquam stipulam quæ vento rapitur in deserto.* Simili clade perituros denuntiat apud Esaiam illos qui cultus adulterinos stabiliunt, & omne præsidium ac fiduciam in idolis constituunt: *Eritis*, inquit, *sicut quercus defluentibus foliis, & sicut hortus absque aqua. Et erit fortitudo vestra*, hoc est, Deus ille ficulneus, cui innixi estis, *vt fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur vtrumque simul, nec erit qui exstinguat:* hoc est, Omnis illa pompa ac spectaculum fictæ religionis abolebitur incendio, vt purgamenta lini & stupea congeries accensa face deflagrant. Cæterum vt reliqua persequar: Amos Propheta acriter insectatur negotiatores frumentarios, quod quum granaria habeant onusta frugibus, in annonæ penuria famelicam turbam deglubunt, ac præter stateras dolosas, trutinamque accisam ac parum ęquam, qua populares defraudant, tenui plebeculæ pro sincero tritico quisquilias, paleas, glumã, acus, hoc est, peripsemata seu purgamenta, furfuribus deteriora obtrudunt, ac carius diuendunt fallaci astu, ac inopia reddunt sibi obæratos atque obnoxios, vt non liceat alio diuerti, etiamsi merces vilius

Cap. 21.

Cap. 25.

Cap. 5.

Hiere. 13.

Cap. 1.

Cap. 8.

proſtent. Quoniam nemo debitorum Græca fide, hoc eſt, promta numerataque pecunia emtionem cum creditoribus tranſigit. Quod ſi cui libeat hanc Prophetæ Satyram excutere, quam contra hos inſtruit, qui plus nimio quæſtui inhiant, magnoq. inopum detrimento pretia rerum intendunt, dilucide perſpecturus eſt, quam graphice atque ad viuum noſtræ ætatis homines ſuis coloribus depingat, & quid Deus illis minetur, qui pauperes abſorbent, atq. egeſtate oppreſſis victum vitæque ſubſidia ſubtrahunt. Verum iis miſſis, ſermonem referamus ad Metaphoras, quæ ex inutili ac volatili hac congerie deſumuntur ad illuſtrandas res veras ac ſolidas. Deus quum apud Hieremiam verbum ac doctrinam ſuam cumprimis ſalutarem, efficaciſſimam in erigendis paſcēdiſque famelicis mentibus prædicet, tritico illam comparat, quod ſolidum alimentum corpori pręſtat, vt illa animæ; doctrinā vero inanem, ſuperſtitioſam, adulterinam, fucatam, inſtabilem, fallacem, noxiam, infrugiferam ſomno ac paleis, *Quid tritico*, inquit, *cum ſtramentis & paleis*, hoc eſt, quid vanitati cum veritate, quid ſomno inani ac fallaci cum re vera, certa & indubitata? quid denſiſſimis tenebris cum clariſſima Euangelii luce? Paleæ etiam metaphora Ioānes Chriſti præco vtitur, quum acriter inſtigat ſocordes ad amplectendam ſalutem, adeſſe enim Meſſiam, *qui* accepto in manu ventilabro, *expurgabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum: paleas vero exuret igni inexſtinguibili.* Quibus verbis indicat pios recipiendos in æterna tabernacula poſt exactos huius æui labores: impios vero æternis incendiis deſtinandos. Vt autem Ioannes magna ſeueritate commonefacit populum officii ſui, & hortatur ad reſipiſcentiam adhibitis parabolis de ſecuri arbori admota, mox exſcindendæ, de ſecernendo tritico a paleis: ita Chriſtus cui ſemper fuit odioſa ac deteſtabilis hypocriſis,

2. Cap 6. — *Matt. 3.* — *Simile a tritico & paleis.* — *Matt. 7.*

crisis, hoc est, simulata sanctimoniæ species, fictaque pietatis vmbra, adducta trabis & festucæ similitudine, acriter castigat illos qui plus nimio sunt oculati in alienis vitiis, ac minutissimos errores curiosius obseruant, eosque exaggerant in immensum, quum vitiis suis maxime blandiantur, eaque ita extenuent, vt in nihilum recedere patiantur. Quo autem huiusmodi vitiosi affectus & complures alii, nempe philautia, hoc est, cæcus amor, suique fiducia, & fastus, arrogantia, animi elatio, proximi despectus odium, ira, vindictæ cupiditas hominum animis eximantur, sacri vates ac sapientiæ professores mentes illorum ad modestiam suique cognitionem ac naturæ notitiam reuocant, vt obseruare condiscant æui huius breuitatem, & quam sit inanis, fugax, fragilis, caduca, euanida vita mortalium: & quum innumeris malis exposita, tum angustis arctisque finibus terminata, breuissimis spatiis circumscripta, sic vt ab iis apposite spiritus ipsaque vita qua homo subsistit, somnium censeatur, fumus, vapor, halitus qui confestim euanescit, atque in aera diffunditur, vmbra, bulla, fœnum & herba cito arescens, flos & folium mox deciduum, & vt Iob ait, ventus qui per aera voluitur: Quibus metaphoris designant sacri vates gloriam, decus, magnificentiam, & quidquid est humanæ sapientiæ, quidquid fortitudinis & prudentiæ, vanum esse, fluxũ, caducum, ruinosum, nisi stabili atq. ęterno Dei verbo fulciatur, nisi cælesti virtute sustentetur. Hæc omnia Scripturæ testimoniis abunde stabiliri possent, sed opus in immensum cresceret. Quo circa quædam in margine designasse sufficiat, quæ studioso auidoq. lectori, si perquirere velit, omnium specimen sunt exhibitura.

Iob 4. Ps 36 37. 101. 103. Iob 8. 14. 13. 7. Esa. 9. 45 Osea 13. Esai. 40. Iacob 1. 1. Pet. 1. Eccle. 14.

De Cucumere & plerisque aliis herbis quarum in Bibliis fit mentio.

CAP. XXVIII.

CVCVMIS vel cucumer notior est, quam vt describi debeat. Hunc autem & plerasque alias herbas Hebræis atque Ægyptiis fuisse vsui Bibliorum historia commonstrat. Quū enim Moses vexaretur a populo Israelitico, ac vulgus promiscuū flagraret desiderio carnium: *Quis*, inquiunt, *dabit nobis carne ad edendum?* recordamur piscium quos in Ægypto comedimus. In mentem venerunt cucumeres, pepones, porri, cepe, & allia. Istis autem non solum plebeii vtuntur, sed etiam patricii partim in obsoniis & condimentis, partim in acetariis cum oleo, aceto & pipere ad acuendam cibi auiditatem. Erexerunt olim in vinetis & cucumerariis casas & tuguriola, quod etiam hodie Galli & Belgæ factitant, in quibus custodes excubabant, ne quis alienos prouentus inuaderet; peracta autem vindemia, ac sublatis cucumerum aceruis, subducebant se excubitores, ac gurgustia deseruerunt, nullaque amplius conspecta hominum frequentia. Ab hac solitudine desumit similitudinem Esaias contra Hierusalem, quam pronuntiat desolandam ac redigendam in vastitatem, vt vix tenue vestigium supersit, futura sit velut in deserto vineto & cucumerario tugurium vacuum. *Et erit*, inquit, *Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas obsessa quæ vastatur.* Baruch autem statuas, delubra & simulacra idolorum non plus terroris incutere ait, quam tugurium in cucumerario. *Nam quale est*, inquit, *formido aut terriculamentum in cucumerario nihil custodiens: tales sunt istorum Dii lignei, aurei & argentei; aut qualis est in horto rhamnus aut spina alba cui auicula insident.* Alludit ad Priapi statuam quæ in hortis collocari solet ad abigendos terrendosq.

Exod. 11.

Cap. 1.

rendoſque nocturnos fures. Quod huiuſmodi verſibus indicat Horatius qui Baruch verbis prorſus conſonat, ac pari irriſione vulgi ſuperſtitionem exagitat;

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber incertus, ſcamnum, faceretne Priapum
Maluit eſſe Deum: Deus inde ego, furum: auiumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet,
Obſcænoque rubet porrectus ab inguine palus.
Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatq; nouis conſidere in hortis.

CAP. XXIX.

VT Cucurbita vmbraculum & velut opus topiarium Ionæ præbuit, atque a Solis æſtu liberauit: Sic iuniperus Heliæ ex itinere laſſo ac defatigato vmbram exhibuit. Quum enim vates hic profugus ceſſiſſet furori Ieſabelis, ac loca deſerta peragraret, ſub quadam Iunipero reſedit. Hoc ſiquidem arbuſtum quum denſius fruticetur, ad arcendum ſolis calorem non eſt incommodum. Quocirca mœſto & delaſſato fuit is seceſſus moleſti itineris ſolatium, quum autem hic paululum reſpirat inedia tędioque confectus, finem vitæ ſibi imponi cupit. Cæterum quum ſomnus (*vt ſic conſtitutis aſſolet*) obreperet, ac ille paululum obdormiſceret; ecce aderat genius, & illum ad cibum capiendum inuitauit, oblato pane ſubcinericeo, & aquæ poculo, quo refocillatus rurſus iter ingreſſus prouenit ad montē Oreb, in cuius ſpelunca noctem illam ſecure peregit, tutus ab inſidiis illorum qui furibundæ mulieris mandato Dei Prophetas ad mortem rapiebant. Quæ documento cuique eſſe debent, Deum in vitæ huius ſtadio miris modis ſuos exercere, verum non prorſus deſtituere, quos tametſi calamitatibus premi patiatur, nonnumquam tamen illos opprimi ſuſtinet. Iob quum

Cap. 4.
3. Re. 19.

Helias profugꝰ.

ex tanto opulentiæ & felicitatis gradu in extremas calamitates esset deiectus, deplorat se irrideri ac subsannari a sordidis infimæque sortis homuncionibus, qui prægestate atq. alimenti inopia victum in syluis venabantur, ac Iuniperi rubiq. baccis, atq. herbarum radicibus famem sedabant, vt conspicimus hodie validos, vagosq. nebulones, quos nostri a liguriendis ollis (nam encęnia festaq. Genialia passim consectantur) *Pot boeuen* vocant radices Iryngiorum, dauci, pastinacæ syluestris eruere, atque acinos rubiq. mora ex sentibus & virgultis decerpere.

Cap. 30.

De Labrusca. CAP. XXX.

LAbrusca vitis est syluestris, vuã proferens gustatu peracerbam, quæ non maturescit. Hunc fructum, quoniam nihil gratum palato proferat, Deus moribus & naturæ hominum deprauatæ apud Esaiam accommodat. Quum enim formandis colendisq. Iudæorum mentibus nihil non operæ, nihil non laboris impendisset, omnis labor & industria frustra insumta est. Quantumuis enim studiose atque accurate vineam suam excoluerit, nihil effectum est, nec vnas vllas sapidas produxit, sed labruscas, hoc est, acerbas & immaturas vuas; exspectauit ex tam diligẽti cultura iudicium, æquitatem, mores inculpatos, vitæ integritatem, gratitudinem erga tam sedulum atque industrium cultorem: sed vice versa, prolata sunt acerbissima quæque, iniquitas, iniustitia, virtutum neglectus, odium, ira, indignatio, ingratitudo erga tam munificum animi mentisque cultorem. Eandem vocem accommodat impiis, quibus Deus in obliuionem & contemtum deuenit, quorum irritum fore conatum indicat, ac frustra illos laborẽ insumturos excolendis vineis; Sic in die, inquit, plantationis tuæ labrusca proueniet; plantabis plantationem amœnam, sed germen alienum conseres, hoc

Cap. 4.

Esa. 17.

hoc est, tametsi amœna plantaria humo commiseris ex generosa vite desumta, sic vt omnia tibi spem optimam polliceantur opimæ vindemię, vbi aduentare incipiet maturitatis tempus, pro suauissimo fructu labruscas percipies. Similiter in segete quæ maturius ad messem deuenisse tibi videbitur, peribit tibi speratæ annonæ prouentus; eo siquidem die quo demetendæ erunt fruges, ac messi insistendum, alieni subito irruent ac depopulabuntur segetem, nec quidquam in horrea conuehes eorum, quibus tam sedulam curam impenderis. De his paulo fusius superius quædam enarrata sunt.

De Mentha, Ruta, Anetho, Cumino, quæ Christus parabolis adhibet in insectanda Pharisæorum auaritia, & fucata Religionis sanctimonia.

CAP. XXXI.

Herbæ istæ in crebro vsu sunt apud omnes, quum plebeios tum patricios, ac passim in compitis & triuiis prostant venales. Quoniam autem holitores visi sunt aliquem quæstum ex iis consequi, Pharisæi decimarum exactionibus etiam hæc grauare cœperunt, atque aliquid lucri ex iis corradere. Quocirca cum Christo inuisa esset simulata Religionis species atque auaritia Scribarum detestabilis & odiosa, insectatur illos acriter & seuere, qui omnia ad compendium suum rapiunt, ac minutissima quæque consectantur, quum illa quæ multum habent momenti ad summam pietatem; & in quibus consistit columen Religionis, negligant, nec ad ea magnopere sint intenti. Sic in extorquendis decimis adeo sunt superstitiosi, vt e vulgaribus holeribus mẽta & aneto, quæ Belgis *Dil* vocatur, decimas exigant, quum pro nihilo dicant iudicium, misericordiam, fidem, quæ virtutes illos commonefaciant, ne quem afficiant iniuria, vt egenis subueniant, ne quẽ fallant periurio, sed cuique fidem seruent, itaque iis

Mat. 24
Luc. 11.

neglectis quæ ſunt in Religione præcipua, ſuum negotium agunt, ſuumq. quæſtum ac commodum plus ſatis ſpectant: in maximis cæcutientes, in minimis mire oculati.

De Sinapis vi & natura, cui fides ac Dei verbum comparantur.

CAP. XXXII.

QVO omnibus innoteſcat ac perſuaſum ſit, quam ſalutaris ſit doctrina Euangelica, quæ mentes hominum, in Deum eiuſque notitiam erigit, ac fide ſolida imbuit, Chriſtus multis variiſque parabolis ex rebus paſſim obuiis deſumtis, nulli non mortalium ad hanc amplectendam auctor eſt & inſtigator. Cõparat autem regnum cœlorum, hoc eſt, doctrinam Euangelicam quæ fidem alit ac fouet ſemini, margaritis, fermento, ſagenæ, ſiue ferriculo, grano Sinapis minuto quidem illi & exili, ſed quod vi efficaci & adurente torpentem linguam vellicet, ac palato languescenti ſaporem gratum excitet: Sic omnes nationes huius ſemine comminuto, attritoque manuaria vel truſatili mola affuſo aceto vel omphacio condimenti vice vtuntur. Quemadmodum autem Sinapis minutiſſimum ſemen ſolo commiſſum, vbi adoleuit in ſtupendam proceritatem aſſurgit, ac lõge lateque ramos diffundit; adeo vt alitibus & vmbraculum & nidulandi commoditatem præbeat: ita verbum Dei & fides minime otioſa, tametſi in ſpeciem humilis videtur & exilis, ſe tamen ſenſim propagat, atque vt fructifera frondoſaque arbor, vires, incrementa ſuſcipit. Rurſus vt Sinapiſmus, hoc eſt, cataplaſma ex contuſo Sinapis ſemine, mẽbris ſtupidis vel lethargo, vertigine, apoplexia, paralyſi, epilepſia oppreſſis motum ſenſumque excitat, atque inhulcerata nonnihil cute, ſanitati reſtituit: ita fides Dei verbo fulta ſtupidas torpenteſque mentes erigit, &

Mat. 13. Luc. 13, & 17. Mar. 4.

git,& instaurat, atque ad omnia pietatis officia agi-es reddit & expeditas. Quocirca ardor & acrimonia Sinapis, saporque feruidus & ignitus, qui non sine narium vellicatione lacrymas elicit, ac caput sternutamento a pituita expurgat, apposite verbo Dei assimilatur, quod etiam mentes concutit, vrit & inflammat, atque animos languidos & oscitantes ad pietatis studia incitat atque accendit, & nonnumquam pœnitentiæ lacrymas extundit. Quam solicitudinem ac curam rerum terrenarum, qua fere discruciari solent anxiæ mentes; Christus animis hominum eximit, lilia nos contemplari vult non hortensia quibus cultus adhiberi solet, sed agrestia ac sponte nata. Itaque horum exemplo in munifici patris fiduciam nos excitat, qui nobis de pabulo & commeatu affluenter prospicit, vt alitibus; de victu, de nitore cultuque vestium, vt liliis agri, quæ tam nitide tamque operose exculta sunt, vt ne Solomon quidem Regum amplissimus conspici potuerit, vel cultior vel ornatior, etiam quum in summo splēdore esset constitutus. Quamobrem Christus summo studio inhiare nos vult doctrinæ Euangelicæ, ac rerum cœlestium contemplationi insistere, adeo vt nihil nobis defuturum polliceatur earum rerum quæ in hac fragili vita & caduca necessariæ sunt, et etiam vltro ac spontanea Dei liberalitate sint accessuræ.

Par effectus verbo Dei & sinapi.

Matt. 6.

De Hedera, quæ arboribus ac parietibus tenaci amplexu adhæret.

CAP. XXXIII.

Hedera quæ Ionæ Prophetæ aduersus Solis æstum vmbraculum præbuit (quamquam alii Cucurbitam satis apposite verterunt) ab herendo nomen sortita est: quod natura sit sequaci, omnibusq. se affigat. Hinc Persius;

Cap 4.

In prooemio.

Heliconidasq; & pallidam Pirinen
Illis relinquo, quorum imagines lambunt
Hedera sequaces. ——

Hedera Baccho sacra. Quum autem hæc arbor Baccho poetarum præsidi sit consecrata, vt olea Mineruæ, ob id poetæ hac coronari solent quemadmodum lauro victores;

Eclog. 7. Sic Virgilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Laurus Victoriæ sacra. Et quum Augustum orbis domitorem suo poemate celebraret, allegoricos petit suo quoque carmini locum esse inter eius triumphos, ac patiatur hederam, qua poetæ exornari solent, inter lauros imperatoribus victoriosis dicatas, nonnullum locum obtinere:

Eclog. 8.

A te principium, tibi desinet: accipe iussis
Carmina cœpta tuis; atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Quum autem superstitiosa gentilitas Bacchi orgia, hoc est, sacra Liberi patris tertio quoque anno (vnde *Trieterica* dicta) solemni ritu celebraret, ex hac virente fronde serta & coronas confecit. Sic in libris Machabæorum Antiochus Iudæos coegisse legitur, vt detestatis patriis legibus, contemtisq. diuinis institutis, bacchantium more hedera redimiti orgia celebrarent, & qui id facere recusaret, morte plecteretur. *Lib. 2. Cap. 6.*

Hedera cur Baccho sacra. Quod autem hæc arbor quæ perpetuo frondet, nec vmquam foliis destituta est, Baccho sacra sit, hinc ortum puto, quod ebrietati obsistat, ac discutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis sit accommoda, foliis etiam aut ramusculis foris capiti admotis, sic, vt videri possit huius arboris vmbra Ionæ vati non incommoda, vt quæ capitis grauedinem ex æstu & lassitudine contractam discutiat. Mira autem describitur a Catone vis & natura Hederæ. Si enim poculum ex ligno eius conficiatur & vino impleatur, si id dilutum sit atque aquæ mistum, continuo vinum effluit *De re rust.*

effluit, atque inferne per lignum diffunditur. Tanta est enim inter hæc *antipathia*, hoc est, discordia, vt alterum alteri admisceri non sustineat, sed vasculum hederaceum vinum respuat. Cæterum an hedera fuerit quæ Ionam ab ardore Solis tutata sit, & quam indignanter tulit exarescere, radice a verme erosa, nonnulli interpretes, tũ etiam Augustinus ambigit, quum Cucurbita in eum vsum sit accommodatior, quam vox Hebræa designare videtur, quod amplissima folia proferat, atq. clauiculorũ amplexu in sublime nitatur, opusque topitiariũ citissime perficiat, sub quo capturæ opacum frigus atq æstum solisque ardorem propulsare liceat; quum enim infrigidãtis sit naturæ feruido cæli statu foris corpus a calore tuetur, intus etiam atq. in corpus admissa intemperiem ex æstu contractam mitigat, vt acetaria ex cucumere, melone, pepone, citrullo, lactucis, atriplice, portulaca confecta quæ primis mensis inferri solent, atq. etiam eorum nonnulla naribus admoueri, quo spiritus collapsi recreentur.

Hedera vino obsistit.

Cucurbita.

De Moro arbore & fructu eius.

CAP. XXXIV.

MOrus arbor Belgicæ nationi notissima, æstiuis mensibus in vsum refrigerandi expetita, caudice est vel trunco valido, cortice vbi adoleuit, scabro, nec vllo læuore perpolito; ligno intus colore buxeo & subflauo, foliis in expansæ manus modum dissectis, ficui non absimilibus, fructu oblongo, ouali, granoso, primum candido, quum pubescit, rubro, maturitate nigricante; arborum omnium, postremo floret, nec in folia floresq. se expandit, nisi ver stabile sit, quasi nolit vllam hiemis iniuriam aut aeris inclementiam perpeti, at quæ omnium primo fructum maturum & esculentum edat. Inficit Morum manus sanguinolento colore vbi maturuit, eluit extergetq;

maculas ac næuos immaturum, hoc est, album ac nondum rubicundo colore perfusum, sic vt nihil necesse sit aquam aut quid aliud extergendis manibus adhibere, sed succum tantum mororum quæ adhuc virescunt. Fructus huius arboris salubriter expetitur in refrigerandi vsum æstiuis præsertim mensibus, quibus potissimum viget, idque in prima mensa atque ante cibum assumtus: nam peracto prandio aut cœna in corpus admissus putrescit, ac morbis ex corruptione excitatis seminaria ministrat, vt cerasia, pruna, corna, persica, vuæ recentes, &c. quæ ante cibum refrigerant, sitimque sedant, ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt; nec vero grauate post cibum admittere soleo, modo horum fructuum succus deglutiatur non admisso in corpus cartilagineo illo stamine, quod a pediculo cui fructus adhærescit per morum se porrigit, sic enim vino exhilaratis fumos reprimit, vt poma succulenta, punica, arengia, limones, & mala Citrea quæ absoluto prandio hoc efficiunt, vt quis minus ebrietati succumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim a naturali ratione non videri possit alienum, nec valetudini contrarium, quod Horatius cecinit;

Mora quando edenda.

——— ille salubres
Ætate peragit, qui nigris prandia moris
Finiet. ———

Alioqui si affluentius deuorantur mora, vt a lasciuis ac petulcis puellis assolet, substituendum est, *Incipiet*. Conficitur ex mori arborib. fructu, tũ ex eo qui ex Rubo colligitur medicamẽtũ aut ἔκλειγμα quod *Diamoron* vocatur, reprimendis vuulæ ac tonsillarum fauciumque tumoribus aptum. Adimi autem aliquando hęc solatia ac naturæ fomenta improbis qui vel Dei munificentiam non agnoscunt, aut eius donis abutuntur. Dauid passim testatur,

Psal. 77.

inter-

inter hæc alias quoque vitæ delicias complexus. *Consumpsit, inquit, bruchus & locusta fruges illorum, grando vites, & pruina moros eorum.* Sæpius enim contingit aeris inclementia atq. intempestiuo gelicidio florescentes vineas, moros, segetem, oleas ita confici, vt nullus prouentus ex illis percipiatur. Cæterum quum in Mori mentionem incidimus obiter enarrandum, quod in Maccabæorum historia scriptum est. Quum enim Antiochus Syriæ rex Iudæis esset infestus atque omni armorum genere oppugnaret, duos & triginta Elephantos, in illorum dorso turribus ligneis erectis, armatoque milite instructis, in aciem produxit, & quo belluæ efferatæ in pugna essent ferociores, obiecerunt illis rubicunda velamina ororum atque vuarum rubentium succo perfusa; nam sanguinolento colore exasperantur elephantes, atque in hostem sunt atrociores, maiorique impetu feruntur.

2. Mac. 2. Historia ex libro Macha.

Elephāti rubro colore efferantur.

De Sycomoro & caprificu.

CAP. XXXV.

SYcomorus vtriusq. partis nomen exprimit, adscito a ficu & moro nomine, cuius fructus est Sycaminos. Arbor adscribitur a Dioscoride & Plinio amplissima, ficus similitudine, foliis moro proximis, quæ fructus edit ignaui gustus, insipidos & immaturos, quos non ramis vt ficus, sed caudice ipse gerit, caprificis similes, & qui non maturescunt, dulciores tamen præmaturis ficubus quas *Grossulos* vocant, nulla intus granorum congerie. Præbuit hæc arbor Zachæo qui Christi videndi erat auidus, suggestum; quum enim statura pusillus esset, in Sycomorum se subduxit, velut procul a sordidis ac caducis rebus, vt illi Iesus esset conspicuus, sic vt in Zachæo typus sit expressus gentium, quibus factus est aditus in cœtũ consessumq. fidelium per fidem in Christum, cuius

Sycomori descriptio.

Luc. 19.

Matt. 2.

quanta ſit vis & efficacitas, ficus arefactæ portētoſum oſtentum declarat, cuius exemplo Chriſtus exſtimulat Apoſtolos, vt illam in mentibus ſuis foueant, eaque pollicetur tantum acceſſurum roboris & potentiæ, vt ſi Sycomoro imperent, vt eradicetur, & in mare ſe transferat, illorum iuſſis obſequuturam: tum etiam, ſi viſum ſit, montem loco dimouere, atque id exigat profectus Euangelii, confeſtim atque abſque mora perficiet quod facere iuſſu eſt, modo adſit in Deum fides minime vacillans, eamque vim habeat quam granum Sinapis: quod tametſi minutum ſit, tamen attritum exſerit acrimoniam ſuam, ac nares vellicat, totumque corpus excitato ſternutamento concutit: itaque appoſite fides & doctrina Euangelica huic grano comparatur, quod mentem hominis inflammet, atque in Dei amorem ac venerationem rapiat, qua de re ſuperius. Cæterum vt ad Sycomorum oratio recurrat, Eſaias acriter inſurgit in populū Ephraim & Samariæ incolas, quod ſuperbo atque elato animo Deo inſultarent atque illuderent. Quum enim illos cladibus ac calamitatibus afficeret, quo ad reſipiſcentiam reuocaret, contemtui illis fuit Dei manus, & pro ludibrio habita: ſic vt nihilo facti ſint emendatiores; vt pueri inſolentiores, qui a parente flagris cęſi, obſtinate perſiſtunt, ac ſe deteriora facturos pollicentur. Quum autem plagæ illos ad ſaniorem mentem reuocare deberent, facti ſunt obſtinatiores, magiſque præfacti, calcitroſi, refractarii. Sic enim allegoricos ac figurata locutione ludibrio habent illatas clades, incendia, ruinas ædibus ſuis immiſſas: *Lateres ceciderunt, & collapſi ſunt quadrato lapide eoq; expolito ædificabimus. Sycomori ſucciſæ ſunt, Cedros ſubſtituemus*; quaſi dicerent, Exiguum eſt, nulliuſq. momenti damnum ac detrimentum, quod perpeſſi ſumus minimo negotio, paruiſque ſumtibus reſarcietur: imo omnia magnificentius inſtaurabuntur

Luc. 17.
Mat. 17.
Marc. 11.
Luc. 13.
Cap. 9.
Eſai. loc9 explicat9

ac

ac ſpectabilius; pro lateritiis marmoreas ædes erigemus; pro Sycomoro, hoc eſt, vulgari paſſimque obuio ligno Cedrina laquearia erigemus, omniaque operoſius perfici curabimus. Quamobrem quum obſurdeſcerent ad Dei vellicationẽ ac monita, omniaque illis eſſent non ſine irriſione deſpicata, Deus irritatus ſcelerum continuatione, extenta manu atrociora illis inferre meditatur, quod moniti atque acerbe caſtigati non referrent pedem, atq. ad percuſſorem confugerent. Huius arboris mentio etiam fit apud prophetam Amos, qui quum neque Propheta eſſet, nec ex Propheta oriundus, nulliſque artibus liberalibus inſtitutus ſed ruſticanis negotiis ac paſtorali vitæ aſſuetus, adſcitus eſt a Deo in prophetici muneris functionem, illiq. mandatum eſt, vt contra Ieroboam Regem, & Amaſiam Sacerdotem horrendum vaticinium fulminaret; cuius conatibus quũ obſiſteret Amaſias, Amos primum excuſatione ſe purgat, quo cogatur hanc functionem obire, tametſi nec Propheta ſit, nec propheticis inſtitutis ab incunabulis imbutus. Quocirca, quũ hoc onus illi a Deo ſit impoſitum, illi potius quam regi & ſacerdoti obſequendum. Amaſias inſtat & ſuadet, ne pergat vaticinium in regem proferre, ſed in Iudæam ſe ſubducat extra Iſraeliticos limites, ſuæque vitæ fuga conſulat, ne illum ad vincula, mox ad ſupplicia, rapi contingat. Amos exſerte ac palam vocationem ſuã tuetur, nec in animo ſibi eſſe teſtatur, vt eam deſerat, aut ab imperata legatione ſit diſceſſurus, Itaq. Amos ingenue fatetur, ſe nõ eſſe Prophetam, nec Prophetę filium, ſed armentarium ſeu bubulcũ, aut pecuariũ, qui Sycomoros vellicet, hoc eſt, Caprificos decerpat colligat. *Verum abduxit me* (inquit) *Dominus Deus* (quemadmodum etiam Dauid de poſt fœtantes ad regni ſolium euectus) *quum ſequerer gregem, & ait ad me: Vade Propheta ad populum meum Iſraeliticum.*

Cap. 7.

Amoſi locus explicatus.

Pſal. 77.

Itaque neglecto regis & Amasiæ Sacerdotis mandatò vaticinium suum libere exsequitur, atque vtrique internecionem denuntiat. Qua fiducia etiã vsi sunt Apostoli, quum interdictum illis esset a Pharisæis, additis minis, ne omnino loquerentur, neque docerent de nomine IESV. Petrus enim & Ioannes confidenter, sed citra contumeliam responderunt; An iustum sit in conspectu Dei vestris potius iussis obtemperare, quam Dei, vos qui Legis pręcepta tenetis, iudicate; non enim possumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.

Acto. 4.

De Malo punico, vulgo Granat Appelen.

CAP. XXXVI.

MAlus Punica, a Punica Carthaginensi regione, & a corticis colore nomẽ obtinet *Granata* quod mala rubentibus granis scateant. In illa Hispaniæ parte, quæ *Bætica* dicitur, nunc *Granata* a Mauritanis auorum nostrorum memoria occupata, (nam illos Ferdinandus Arragonum rex expulit) frequentissima. Arbor est non admodum procera, folio angusto, nitidi læuoris expolitique viroris, flore qui Cytinus puniceo, syluestri qui Balaustium dicitur, rubicundo, pomo, quod duro cortice seu tegmine aut putamine coriaceo integitur, *Sycion* Græci, *malicorium* Latini vocant perficiendis coriis idonea astrictionis ratione, & quod atro colore illa inficiat, granis intus exuberantissimi ruboris, succulentis, & angulosis numerosa congerie arctissime in se compactis, aut velut septis aut loculis, tenuiq ac flauescenti intus membrana distinctis, sapore aliquando dulci, mitigandæ siti idoneo, aliquando acido ac vinoso hepati refrigerãdo accommodo, & quum astrictionis sit particeps, cohibendis cruentis ac dysentericis fluxionibus. Sistunt enim acida poma omnium profluuia, ac partem affectam corroborant. Mali Punici in sacris Bibliis

Arboris mali punici descriptio.

Granata acida dysenteriæ apta.

bliis frequens mentio, eoq. designatur decus & ornamentum virtutis, vitæque integritas, tum etiam dulcia, puraque ac casta eloquia. Sic Sponsus conuocans sponsam suam, ac blandimentis verborumque lenociniis alliciens; *Dabo tibi*, inquit, *poculum ex vino condito*: hoc est, aromatibus confecto, quale nostrum *Hypocraticum mustum*, hoc est, succum suauem mali Punici recenter expressum, quo nihil palato gratius: hoc est, refocillabo te suauissimo meo colloquio, reficiam te salubri doctrina, & spiritali comparatione te exhilarabo. Rursus alio capite: Quum Sponsus incredibili amore sponsam amplectatur, hoc est, mire afficiatur erga Ecclesiam suam Christus, cui Sponsæ aspectus, oculi, genæ, palpebræ sint visu gratissimæ; *Vt fragmen*, inquit, *mali Punici, ita & genæ tuæ*, hoc est, sicut dimidiatus cortex mali Granati confracti aut dissecti, qui fragrantissimi ruboris grana spectanda exhibet, sic malæ tuæ quæ non enormiter extumescunt, aut sunt inflatæ, aut indecore protuberant, sed decenter constitutæ, amabili ac gratioso rubore perfusæ; quo castitas designatur, modestia, pudor, probitas, quibus rubicundus color attribuitur. Deinde paulo inferius; *Emissiones tuæ* siue propagines, *aut plantaria tua, paradisus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus*, aliisq. fragrantissimis herbis, quæ quod proxime assistant, omnia efficiunt suauiora, magisque odorata. Quib. designat gratissima quæque, omniaq. mentis solatia, ac fomenta, quæ numquam satiant, & quibus animus maxime reficitur. Quum autem in hoc Cantico Sponsus & Sponsa singulis fere momentis vltro citroque suauissimo colloquio se reficiant, quo languorem, qui amori inesse solet, excutiant, alter alteram identidem ad inuisendos hortos inuitat, quo spectent an vineæ florescant, an mala Punica germinare incipiant, an aliqua ex florib. oblectamenta possint concipere; non enim patitur al-

Cant. 8.

Cap. 4.

Cap. 6 7.

ter ab alterius amplexu se diuelli, sed indiuulse sibi mutuo adhærere cupiunt, atque alter alterius suauissimo colloquio ac consuetudine frui. Quoniam autem mala Punica seu *granata* miris modis oculis blandiuntur, ac gustum saporemque suauissimum salubris succi exhibent, ideo Deus præcipit ad horũ similitudinẽ confici orbiculata poma, ac tintinnabula foraminosa in formam mali Punici, in quib. se spectandum exhibet rubicundum illud granorum blãdimentum, quo in mentem reuocaret obliuiosis Iudæis durum Legis corticem, sed postmodum coruscante Euangelii luce subsequuturum suauissimum Euangelicæ doctrinæ succum.

Exo. 28. 39. 3. *Reg.* 7. 4. *Re.* 25. 2. *Par.* 3. *Hier.* 25. *Agg.* 2. *Ioelis* 1.

De Citreo ac malo medico, Limonibus & Aurangiis, vulgo Aranien appelen.

CAP. XXXVII.

Malum Medicũ.

NON defuit etiam genti Hebreæ, quum in oblectamentum, tum condimenti vsum malum Medicum seu pomum Citreum, cuius generis sunt vocati *limones* & *aurangia*, aureo croceoque colore, quorum pleraque orbiculata sunt, nonnulla oblonga atque ouali forma, præsertim Citrea, & quæ *limonis* nomine passim innotescunt, eximii odoris, & quæ cor mire recreant; ex horum corticibus in laminas aut taleolas dissectis, ac melle conditis aut etiam zacchar o incrustatis cõficiuntur tragemata ac bellaria, quæ non solum palato grata sunt, sed cor etiam reficiunt ac vires instaurant; in quem vsum etiam huius arboris flores melle condiuntur, antequam prorsus dehiscunt, aut se in folliculos expandunt. Spiritus enim extenuatos erigunt, ac tabidis aridisque corporibus fomenta ministrant. Est alia ab hac arbore *Citrus* etiam vocata, sed quæ huiusmodi mala aurea nõ proferat, siluestri Cupresso aut Cedro non absimilis; sic vt nonnulli existiment ipsissimam esse arborem

Citrea mala.

quam

quam lignum *Sethim* Biblia vocant, ex quo confici præcipit Deus trabes, mensas, contignationes, tabulata, laquearia, tigna. Est enim lignum a carie ac teredine vermiculisque alienū, nec vllo æuo corruptioni obnoxium. Vbi autem ascia perpolitum est ac dedolatum, crispanti venarum discursu picturarū conspicitur, vt apud nos vestes polyanthicæ ac variegatę, siue polymiticæ, hoc est vario & versicolore filo contextæ, quod in vulgari cameloto, atque etiam in byssina, sericaque textura, perspicimus, quæ *Damascena* vulgo appellantur. Spectantur apud nos ex hoc ligno elaboratæ mensæ ductiles ac versatiles, tum vt nunc passim conficiuntur in hospitum inominatum aduentū emissitiæ & extractiles, quo plures accumbant, spectabili ac peramœna colorum varietate, lęuore perpolitæ, quorum nihil non natiuum est & genuinum, nec vllo pictoris pigmento fucatum. Quocirca existimo Deum ex hoc splendido atque incorruptili ligno voluisse construi ea. quæ vsui erant Sacerdotibus in templo, sic vt arca fœderis, & quidquid in sacris Hebræorum spectabile erat ex Cedro & Citreo ligno confectum fuerit. Quum enim rebus externis afficerentur Iudæi secus quam Christiani, omnia in illorum sacris splendida esse voluit sumtuosa, magnifica, atque operosius elaborata, quo omnia essent augustiora, maiorq. religionis cultusq diuini veneratio, ac populus melius in officio contineretur.

Citrus lignum sethim.
Exo. 35.
Exod 34. 37. & 38

De Croco. CAP, XXXVIII.

CRocus radice bulbosa ac cepacea, in capillamenti exilitatem spargit folia iuncis multo tenuiora, e quibus flosculus emergit, tametsi is aliquanto ante folia cōspiciatur, cęrulei coloris, in cuius medio velut crocea stamina ac filamenta se proferunt fragrantissimi odoris, adeoq intensi, vt cerebro vi soporosa officiat. Cor vero Crocus ita recreat, vt digito annulari

ſiniſtrę manus affrictus confeſtim ad cor penetret; tanta eſt illi cum corde ſocietas, vt vel foris vel intus adhibitus, abſque mora per arterias illuc perferatur; quo fit vt corpori venuſtatem adferat, & colorem floridum conciliet, modo ne ſit immodicus eius vſus; nam immoderatus riſum perpetuum homini excitat & (vt tradunt medici) nimio gaudio hominem conficit, ſi trium drachmarum pondere exhibeatur. Quum itaque tantopere Croco hominis cor reficiatur, non ſine ratione Sponſæ hortulo ac viridariis Crocus odoratiſſimis aliis herbis interſeritur, vt ſic fragrantiam ſuam tamquam in vnum faſciculũ coactæ inter ſe conferant Cyperus, nardus, crocus, calamus, & cinnamomum cũ præſtantiſſimis *Libani* arboribus herbiſque cum primis odoratis. Quibus deſignatur decor atque omnium virtutum ornatus, oratio quoque Eccleſiæ & piorum hominum, qui ſuauiſsimum odorem Dei naribus offundunt, ſic vt oratio ad Deum feratur, iuxta Dauidem; *tamquam incenſum & ſacrificium in odorem ſuauitatis.* Cæterum quum Crocus ſuccos, liquores, lintea, veſtes, lanam, colore vel luteo, vel flauo, vel fuluo imbuat, aut ſi exuberantius affuſus eſt, rutilanti, rubentique ac rubicundo, fit vt iſti colores rebus in quibus apparent, atque ſe proferunt, ex Croco nomen ſortiantur. Sic Medici in æſtuoſis febribus & feruida hepatis intemperie lotium obſeruant croceum, vel luteum, vel flauum, vel crocatum: quod feſtucas & filamenta Croci referant, quæ ad rubedinẽ deuergunt, ac rubenti colore perfuſa ſunt; ita intenſior eſt color crocatus & croceus, qui crocum ipſum æmulatur quam flauus aut luteus, aut quem a Citreo pomo Citreum vocãt, nam iſti colores dilutiores ſunt. Sic Caltha, vulgo *Calendula*, ab auri fulgore luteo & ſubcroceo colore ſpectatur; ſic viola lutea & muraria, quæ Mauris *Cheiri* dicitur: Sic vnguentum quod Croci colorem ęmulatur

Dioſcori. lib. 1.

Cant. 4.

Pſa. 40.
Eccl. 45.

Ex croco colorum nomina.

Caltha flos luteus.

latur & eum recipit. Crocomagina vocatur & Crocinum. Sic Oxycroceum a croco & aceto nomẽ obtinet. Quod vero ad veſtes attinet croceo colore, tum coccineo ac purpureo imbutas: multa eius generis in ſacris literis obuia ſunt; quemadmodum etiam apud alios Scriptores paludamentum Imperatorium coccineum legitur, Hyanthinum,& veſtis Crocatula crocei coloris, Belgæ *Rovvaens* vocant a Rotomago Galliæ ciuitate, vbi lana eo colore inficitur. Sic etiam Hieremias lamentatur, redactam eſſe in nihilum Hieruſalem, omne decus & ornamentum ciuitatis ſublatum, nec in ea quidquam eſſe ſpectabile, aut viſenda ſpecie, ſed omnia deformata: inductam extremam calamitatem, ſordes, miſeriam, inopiam: *Qui*, inquit, *delicate ac voluptuoſe veſcebantur, atq; delitiis affluebant, in via conculcati ſunt: Qui nutriebantur in croceo*, hoc eſt, crocei coloris velamentis vel rubenti coccino, *amplexati ſunt ſtercora.* *Thre. 4.*

De Myrto, quæ apud omnes nationes nomen retinet; & de Myrto ſylueſtri.

CAP. XXXIX.

MYrtus arbuſcula, aut potius apud nos frutex & virgultum, perpetuo virens, Veneri dicata eſt, ac ſacrata coniugio, in quo exigitur caſtitas & cõcordia, folia profert oleę aut liguſtro anguſtiora, ſaturati viroris baccas nigras Iunipero affines, ſaporo vinoſo, ex quibus, vt etiam ex molliſſimis eius foliis oleum exprimitur: quo Heſter delibuta regi Aſſuero in matrimonium aſſumta eſt. Conficitur etiam ex baccis vinum myrtites, quod pollet vi aſtrictoria, ac ſtomachum diſſolutum confortat; id etiam ruptis atq ex alto delapſis commode exhibetur. Huius arbuſti ramis Hebræos adornaſſe ædes ſuas ac veſtibula in Encæniis, hoc eſt, ſolemnitate feſtorum quæ celebrari *Myrti deſcriptio.* *Cap. 2. Heſter oleo myrtino vſa.*

1. Esd. 4. solent, ob templum post Persarum exilium instauratum: in *Scenopegia*, hoc est, tabernaculorum festo a fingendis tabernaculis nomen sortito Scriptura passim testatur. Sic Neemias vrbis ac templi legisque instaurator præcepit populo reduci ex captiuitate atque exilio in Hierusalem, vt velut in publica lætitia ac triumpho conferant se in montes ac syluas, atque ex nemoribus adferant, Oliuæ, Cupressi, Citri, palmarum ac Myrti ramos, quo conficerent ex virenti fronde vmbracula, passimque inter se exhilarescerent, atque essent Geniales. Hic mos etiā Belgis vulgaris est, siquando solemnis aliqua annuaque pompa exhibetur, aut Regem vel Principem inaugurari contingit, aut parta ex hostibus victoria, longaque obsidione liberata ciuitate triumphus per vicos ac compita agitur. Id etiam Troianos factitasse absoluta longa vrbis obsidione, pulsisq. (vt iis persuasum erat) Græcis Virgilius testatur;

7. Mac. 10.

Ioan. 7.

2. Esd. 8.

Æne. 2.

Nos delubra Deum miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.

Cæterum Esaias (quem alias testati sumus, in illustrandis vaticiniis stirpes, herbasque suis narrationibus accommodasse) illos pronuntiat felices fore, omniaque illis ad prosperitatem ac successum optabilem futura adiumento, qui Deo fidunt, eiusque bonitati & clementiæ innitūtur, ita vt nihil incommodi sit accessurum, adeo, vt quæ nocitura videbantur, rebus mutatis, fructum non exiguum sint allatura, quod sic indicat, *Pro saliunca assurget abies*, a proceritate dicta, & quod in sublime abeat; *pro vrtica* mordaci & contemta herba, vulgo *Netel*, *myrtus*, suauis, speciosus, & odoratus frutex. Quo designat pro noxiis infestisque fruticibus fœcundos, amabiles, salutares, frugiferos substituendos, hoc est, pro vitiis virtutes, pro seruitute libertatem, pro exsilio reditum regressumque in cælestem patriam. Rursus quum osten-

Cap. 55.

ostendit se non defuturum afflictis ac desperationi proximis, sed in extrema calamitate, clade, angustiis subuenturum; *Irrigabo*, inquit, *scaturigine aquarum terram aridam* ac siticulosam; *ponam in deserto abietem, vlmum, cedrum, myrtum, cupressum ponam in locis incultis*, ac squallidis, *pinum & buxum*, arbores quæ perenni sunt virore, & quibus folia non defluunt. Quo Deus indicat se præter naturæ ordinem, præter spem atq. hominum opinionem rebusque deploratis adfuturum populo suo, sic vt in regione deserta speciosissimę arbores se proferant, hoc est, hominum mentes ieiunæ ac siticulosæ florentissima virtutum germina sint allaturæ. Paulo inferius idem argumentum prosequitur, ac pollicetur consolationem ac mentis tranquillitatem, futurum enim esse, vt instauretur Ecclesia, ac cœtus dispersus sit colligendus, ac pristino cultu ac nitore postliminio illustrandus, quod hoc tropo confirmat; *Gloria Libani ad te veniet, abies, pinus, buxus, simul ad decus & ornatum sanctificationis tuæ.* Quibus verbis indicat non solum Ecclesiam ædificandam eximiis arboribus quas sylua Libani suppeditat, sed quidquid in hominum societate excellens, magnificum, heroicum est, huc allatum iri, non solum plebeios atque infimæ sortis homines, quos minus despicit Christus, quam sublimes, sed Reges & Principes, satrapas atque heroas in hanc societatem conuocandos. Cæterum quum myrteti apud Zachariam Prophetam mentio incidat, oblataque inter hæc Prophetæ visio, de illo pauca dísseram: Nam omnia ad amussim exsequi nimis quam operosum, & ingenii nostri captum superat. Sortiuntur ab herbis atque arboribus nomina Syluæ ac nemora, quod huiusmodi stirpibus consita sint, ab arundine Arundinetum. Vnde in libro Sapientiæ; *Fulgebunt iusti, & tamquam scintillæ in arundineto discurrent:* hoc est, Sanctorum fulgor & claritas impios, vt

Esa. 41.

Esa. 60.

Cap. 1. Myrtetũ & ex eo Allegoria.

Cap. 3.

stipulas crepitantibus flammis deuret. Palmeta, quæ palmis scatent. Myrteta loca myrto, & vrbano, & syluestri fœcundissima. In hoc autem vireto exhibita est Zachariæ visio, quam populo indicat, quo Prophetia visioni cōiuncta maioris apud illos sit auctoritatis ac ponderis; atque acrius oscitantes socordesq mentes stimulet. *Vidi*, inquit, *noctu, & ecce vir insidens equo rufo*, hoc est, spadiceo colore, vulgo (*castaenne bruyn*, *& ipse stabat inter myrteta in profundo, & post eum equi, rubri, varii, & albi: & dixi, qui sunt hi; & respondit vir qui stabat inter myrteta*, (quo Christum designari puto, qui Ecclesiam obscuratam ac deformatam vitiis emendatam cupit) *isti sunt, quos misit Dominus vt perambulent terram*: Quibus verbis commonstrat in valle huius mundi vmbrosa, atque opaca, in qua mali bonis permisti sunt, Deum singulari sua prouidentia curare res humanas, atq. hominum commodis consulere ac prospicere, ipsamq Ecclesiā per Christum & Apostolos, aliosque verbi Dei ministros, qui in tanta ac tam confusa hominum multitudine ac diuersitate, suis quique officiis funguntur, vt illis partitus est Deus, erigere, de mandata illius prouincia, vt tacite explorent quid rerum geratur in terris, in quo statu consistant res mortalium, sic vt ea cura pastoribus incūbat, ac munus delegatum sit, vt salubri exhortatione (quod Paulus Timotheo præcipit) additis minis exstimulent homines, quo resipiscant atque ad Deum, vnde profugerunt, se conferant, quod ipsum si obtineri possit, desituras afflictiones, nec futuras diuturnas nec perpetuas; itaque Propheta obiecta populo sua hac visione ad resipiscentiam ipsum prouocat, sic enim futurum vt Deus illi factus placatior, pœnas atque vindictas remittat, omniaq in pristinum statum restituat. Hæc de myrto amabili atque odorato arbusto sufficiant. Est huic affinis myrtus nemoralis, cuius baccis turdi, *lysteers* vulgo, & merulæ *meerlen*

Zachariæ visio quid designet.

Myrtus syluestris

len impenſe delectantur, ita vt earum caro ſaporem baccarum referat odoratum; ſic ficedulæ vnde nomen adeptæ, vulgo *Sneppe* ficubus ſaginantur. Huic ſylueſtri myrto affinis eſt frutex aut virgulum Pſeudomyrtus odore non ſine grauitate iucundo, cuius folia & frutices exſiccatos veſtibus interſerunt, quo grato odore perfundantur. Refertur etiam inter ſylueſtres myrtos Ruſcus foliis quidem myrti, ſed latioribus mucronata cuſpide munitis; ſic vt incautius attrectata digitis aculeum infigat, vt veſpæ inhærent foliis, nullo petioli appendice, baccæ, piſi magnitudine, myrteis minores, coralline, rubentique colore perfuſæ, cuius radice vtimur in ciendo lotio, & atterendis calculis.

Pſeudomyrtus.

Ruſcus.

De Pino. CAP. XL.

PInus arbor etiam Belgico ſolo aſſueſcit, ſed non aſſurgit in vllā proceritatem, folio exſiſtit tenui, rotundo, aculeato. Fructum ſeu nucem nihil neceſſe eſt deſcribere, quum paſſim obuia ſit, ac nucleus in alimenti & medicamenti vſum omni nationi veniat. *Pomum* Belgæ vocant, quum nux ſit; ſed quæ in hoſtem emiſſa ac capiti illiſa illum proſternat.. Vnde exſtat apud Macrobium iocus vrbanus Caſellii iuriſconſulti. Lapidatus a populo Romano Vatinius, quū gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Ædiles edicerent, ac proclamari per præconem iuberent, ne quis in arenam niſi pomum mitteret: forte iis rebus Caſellius conſultus quodam an nux pinea pomum eſſet, reſpondit; *Si Vatinium miſſurus es, pomum eſt*; Tanto ac tam acerbo odio flagrabat populus in pernitioſum ciuem, vt illum exſtinctum potius quam ſaluum cuperet. Cæterum Prophetas pinum atque alias memorabiles herbas concionibus accommodare, alias demonſtraui, Eſaias enim in deteſtandis ſtatuis Ethnicorum atque idolorum ſimulacris mi-

Li. Satu. cap. 6.

Eſai. 44.

ro artificio plerasque arbores narrationi accommodat, ac commonstrat, quanta cura ac solicitudine ea studeant effingere atque elaborare fabri, quæ nulli vsui sunt, nec vllam salutem conferunt, adeo intenti illi rei, vt lima, malleo, calenti foco iis efformandis ad lassitudinem se exerceant, ac siticulosi efficiātur, antequam opus perficiant. Artifices vero lignarios (vt concionem prosequitur) normam, & perpēdiculum, amussim adhibere, securim, serram seu runcinam, circinum, & si qua alia sunt instrumenta tornandis poliendisq. lignis idonea, sic vt pars eorum succidat Cedros, ilicem, quercum, pinum, ex quarum assulis, segmentisq. ac scandalis dissectis ignem excitet coquendis panibus atque eduliis, aut vt iis incalescat, ex reliqua arboris parte sculpit Deum, & incuruatus adorat illum. Hæc Propheta Esaias toto hoc Capite prolixe enarrat, ac semel atque iterum repetit, quo homines meminerint, vnde petenda auxilia, cui incuruanda genua, ad quem manus, oculi, corda erigenda, nempe ad Deum, cui soli honor & gloria, & qui per Christum seruatorem nostrum Spiritu suo abunde nos imbuit, & contra omnia aduersa reddit inuictos.

De Buxo, errore vulgari Palma dicta.

CAP. XLI.

Miris modis hallucinari contingit plerosque in herbarum & arborum cognitione. Sic sunt qui Anethum, vulgo *Dille*, quam Christus concioni adhibet, *Anys*, credant, quum *Anisum* sui generis sit, & Belgis nomen retineat, semenque proferat discutiendis flatibus aptissimum, sic vt Anethi foliis vtamur in condimentis, in oleraceis, in carnium elixarum liquamine, verum non illius semine: at Anisi semen & feniculi in cōdiendo instaurādo liquore Ceruisiario, in placentis, in bellariis, in pomis assis salubrem

Matt. 23.

brem

brem vſum obtinet. Sic Abies arbos celſa ac proce-ra, ita vt hinc nomen ſortiatur, quod abeat atque aſſurgat in immenſum, non eſt populus alba, vulgo *Abeel* dicta, vt nigra populus *Pepelier*, ſed arbor Prophetis ſæpius in concionibus ad populum erudiendum adhibita, ſi quando faſtum deprimunt, ac ſuperbiam elatoſque ac ſublimes deprimendos prædicant, ac etiam deiectos erigendos. Abies perpetuo vireſcit, foliis pinnatis pectinum modo reſectis, flore croceo, ſpecioſo atque amabili. Huic picea, vt larix, pino prorſus aſſimilis, ex qua mali nauium, & antemnæ eriguntur. Conſpicitur huius generis arbor in immenſum faſtigiata in Cœnobio Anachoritarum, quos *Carthuſianos vocant*, Ziriceæ contermino, quæ fructum profert pino non abſimilem turbinata ſpecie, ſed qui nucleum exhibeat non eſculentum. Cæterum vt ad Buxum deueniam, in magno errore verſantur, qui buxum palmam eſſe exiſtimant. Cuum ab hac per omnia diſſideat, niſi quod vtraque perpetuo viret, nec foliis ſpoliatur. Hunc errorem ex eo exortum opinor, quod noſtrates hac fronde vtantur die ante Paſchæ ſolemnitatem octauo, qui Dominica Palmarum dicitur: nam eo tempore apud Belgas reliquæ frondoſæ arbores desiderantur. Spectatur hæc arbor in ſingulis fere apud nos hortis, folio myrti exiguo, concauo, ſubrotundo, læuore perpolito, perenni virore, flore herbaceo, odore graui, & quem non ſolum animantes, ſed etiam homines auerſentur, ligno autem duro ac ponderoſo ita, vt in aqua demergatur, colore pallido ad flauum inclinato; ſic vt ii, qui colore luſtellino ſunt, ac giluo, minuſque amabili, buxeo vultu eſſe dicantur. Non deſunt, qui huius arboris ſcabiem ramenta lima attrita morbidis corporibus exhibeant, & luem Veneream ſeu morbum Gallicum iis expugnare tentent, eaque pari effectu

Abietis deſcriptio.

Calor buxeus.

Buxi natura. censeant cum ebeno seu Guaiaco ac ligno Indico, qui mihi toto cælo errare videntur. Lignum enim Indicum odoratum est, succo oleoso ac resinato imbutum, sapore non ingrato; at Buxus arida est, ex acca tetro virosoq. odore, sapore insuaui, & qui venenosæ qualitatis sit particeps, si modo gustare libeat. Conficiuntur autem ex tornatili hoc ligno ac rasili materia pectines, pugillares, manubria, foratiles fistulæ, capuli, pyxides, trochi; in quem vsum quam in medicamenti accommodatior. *Rei gestæ narratio.* Noui enim sacrificũ quendam apud nos; sed non admodum firmi cerebri aut mentis sanæ, qui cineres buxi deustæ, atq in Palmarum consecratæ, quem ritum Romana Ecclesia dominica Palmarum obseruat, cuidam adolescentulo ebibendos propinaret aqua lustrali immersos, adhibito inani ac ridiculo, quodam exorcismo, ad dispellendas, vt adstantibus persuasit, febres, & vermes exigendos: nõ ita multo post, febris quidem depulsa; sed adolescens morte sopitus est, sic vt auctor fuerim meis ciuibus, ne quis tale quiddam iterum attentaret, quum buxeę frondes deleteriæ sint, & exitiales, corporiq. humano noxiæ ac periculosæ, quod odor grauis etiam & virosus indicat: & sapor abominabilis atque amarulentus, quem palatum respuit atque auersatur.

Iam vero vt susceptum argumentum prosequar, hoc est, desumtas a Prophetis similitudines explicẽ, commonstrabo obiter, Buxum etiam adhibitam concionibus, eamque arborem scite atque apposite suis narrationibus Prophetas accommodasse. Quum enim huius arboris lignum cornea sit, ferreaque duritie, sic vt si quid illi insculpatur, non facile obliteretur aut exsolescat, Dominus præcipit Esaię, vt peccatũ *Cap. 3.* Iudæorum, qui Ægyptiis fidebant, amplificet atq. exaggeret in immensum omnibusq. palam faciat, quã fœde a Deo desciuerint, & aliunde potius, quã ab ipso salutem

ſalutem ſint venati: obiter hoc illi dat in mandatis, vt ita deſcribantur eorum ſcelera atque aſſeruentur in monumentis publicis, vt ne vnquam in obliuionem poſſint deuenire. Sic enim vult irritatus ſceleris indignatione. *Nunc ergo*, inquit, *vade & ſcribe hanc prophetiam ſuper buxum*, vel in tabula aut pugillari buxeo diligenter & accurate exaratam, *vt ſit in diem vſq; nouiſſimum in teſtimonium & vſq; in æternũ*, hoc eſt, iſtud effice, vt tam accurate hoc ſcelus obſignetur, vt ſit indelebile, nec vlla vetuſtate contingat obliterari aut exſoleſcere, ſic vt & illorum oculis poſſit continenter obiici, & aliis in memoriam reuocari elapſis iam aliquot ſeculis, omnibuſque teſtatum eſſe illos deteſtabiles eſſe ob patratum ſcelus, edito exemplo atque exhibito ſpecimine, ne alios quoque eo impietatis deuolui contingat. Hieremias quoque ſimili ...titur Metaphora, & proclamat: *Peccatum Iuda ſcriptum eſſe ſtylo ferreo, vngue adamantino exaratum in tabula cordis eorum, & in cornibus ararum ſeu altarium eorum, qui ...s continenter adſtant & in quibus ipſi & filii eorum ſacrificia peragunt.* Stylo ferreo & cuſpide adamantina ſcribitur. (nihil enim adamante durius, ſic vt acutiſſima inſtrumenta exigat, quo perpoliri poſſit) quod indelebile eſſe vult, nec annorum decurſu interire, ſed perpetuo ſubſiſtere, nec vllo æuo obſcurari. In Cornibus ararum tamquam in veſtibulo primoque aditu & ingreſſu templi, vt ſemper habeant in recenti memoria, vt continenter verſetur ob oculos Sic Dauid, *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*, hoc eſt, oculis iugiter obſeruatur mentique aſſidue incumbit, vt nũquam has furias & ærumnas, has animi carnificinas excutere poſſim, niſi ſcelus pœnitentia ex...tum ſit, ac Dei miſericordia expunctum ac deletum, Iob etiam tot calamitatibus preſſus, tantaque ...ole ærumnarum obrutus concepta emergendi fiducia ab huiuſmodi rebus deſumta ſimilitudine, cu-

Eſaiæ locus explicatus.

Cap. 17.

Hier. locꝰ explicatꝰ

Pſal. 50.

pit id quod dicturus est in omne æuum perdurare, esse enim indubitatum certumq. ac fixum, nec se quid quam ambigere aut desperare, quin felicem atque optatum successum res sit habitura. *Quis*, inquit, *mihi tribuet, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo & plumbi lamina, vel celte sculpantur in* saxo vel *silice*? Quo perpetuo exstent, omniumq. animis possint infigi, omniumque oculis obiici. *Scio enim quod Redemtor meus viuit*, certoque persuasum habeo *me in nouissimo die de terra surrecturum & in carne mea visurum Deum Seruatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & non alius, reposita est hac spes* & fiducia *in sinu meo.*

Cap. 19.

Iobi loc9 explicat9

Quibus verbis præter veram corporis resurrectionem (quæ vt in Christo peracta, ita in nobis, hoc est, eius membris perficienda est) hoc agit apud amicos qui illi plus attulerunt molestiæ quam solatii, vt omnibus testatum sit se aliquando ex iis malis ac miseriis emersurum. tametsi enim a Deo adflictus sit atque in nihilum redactus, tamen certam se habere spem, eam concipere fiduciam, vt vindex & instaurator suus Deus hanc cladem ac calamitatem in quã deiectus est, a se auferat, & erecturus sit ex sterquilinio in quo voluitur in pristinam dignitatem, sic vt res ex luctuoso ac funesto initio lætam Catastrophen seu exitum sit habitura non sine numerosæ prolis accessu ac rei familiaris amplissimo prouentu. Quæ res indicat Iobi historiam non esse commentitiam aut fabulosam sed veracem, & cui fides derogari non debeat, sic vt ex re gesta proponatur nobis patientia ac malorum tolerantia, vt testatur Iacobus Apostolus & illo prior Ezechiel.

Iobi 42.
Cap. 5.
Cap 14.

De Nuce. CAP. XXXII.

QVVM Sponsa (quo nomine & Ecclesia & pii cuiusque anima quæ Christo insita est, designatur) omnes

omnes consectetur & captet odorum suauitates, quę e speciosissimis fructibus emanant, hoc est, nulla non requirat oblectamenta virtutum quibus se reficiat, *descendit in hortum nucum, vt longe lateque prospectet, atque inspiciat, an vineæ florescant, an mala Punica germinent an se poma proferant in conuallibus.* Quibus Metaphoris indicatur omnium virtutum chorus. Intelligi autem hic debet non nux auellana, vulgo *Hasenote*, ex coryلo, sed iuglans, quæ est arbor procera & ramosa, foliis non sine grauitate quadam odoratis, latis & oblongis, fructu multis inuolucris ac tegumentis munito, calloso foris atque herbaceo cortice, vt Plinius eleganter describit intus compactili carum loculo. Sunt enim huic nuci bifidæ putaminis carinæ, nucleis vero quadripartita distinctio, lignea interuirescente membrana. Nux autem hæc *Basilica* vocatur, hoc est, regalis; quod a Regibus e Perside in Europam translata sit, communi nomine *Iuglans* quasi Iouis glandem dixeris, quod eam primus hominibus Iupiter commonstrarit. Eduntur hæ nuces salubrius minoríque incommodo recentes & succulentæ, quam aridæ. Nam rancescunt vetustate & capiti grauedinem inferunt, vnde Græcis nux *Caryon* dicitur, quod capiti noxam inferat. Ex hac Medicamen Diacaryon Medicis in vsu est, quod e nucibus confectum faucium vitiis adminiculatur reprimentis ratione. Virides autem decerptæ antequam putamina obdurescunt, melle & Zaccaro condiuntur, diuque asseruari possunt, roborando stomacho vtiles, atque ori palatoque non ingratæ, sic vt mensis inferri possint, etiam inter bellaria vt cortices Citri aliaque tragemata, hoc est, delicata quæque edulia quæ secundis mensis atque alio cibo saturatis apponi solent. Elicitur etiã ex nucibus virentibus necdum interno cortice induratis in turbine ac meta distillatoria aqua ad multos vsus efficax, nempe ad pestis contagia, ad

Cant. 6.

Nucis arboris descriptio.

Lib. 15. cap 22.

Nucis Etymologia.

Virtus aquæ nucum.

faucium ac palati hulcera ac pustularum eruptiones ad eluendas maculas, næuos, lentigines in facie: quod etiam præstat aqua, quæ ex vitis sarmentis verno mense incisis profluit, qua de re nullum veterum mentionem fecisse memini. Cæterum quum nux Regia foris ligneo sit duroque cortice, atque intus suauem sapidumque nucleum contineat, apposite nec incommode illi accommodari vita humana vel potius Christiana potest, atque Ecclesiæ decursus. In hac enim nubila serenis, dura mollibus, aspera lenibus, acerba mitibus, dulcia amaris, solatia castigationibus immista sunt. Durum aliquando est & operosum nucem frangere; quod ipsum si dentibus rentes, periculum imminet, ne si imbecilles sint, illos frangas. Quo spectat illud Plauti, *Qui e nuce nucleum esse vult, frangat nucem* Quo denotat, illi qui dulcia degustare velit, amara degustanda, qui aliquid commodi sectetur aut aliquod malorum solamen conquirat ne laborem fugiat nihil non faciat ac patiatur, quo salubria assequi posset,

Nux ad ne[c]ssitatis & prosperitatis symbolū.

Gurgul.

Præcocia poma quæ.

De pomis in genere, e quibus sacri vates similitudines desumunt.

CAP. XLIII.

POmorum differentiæ & species apud Belgas innumeræ sunt, sic vt superiorem, nostra ætas vincat. nam insitio & inoculatio plurima genera peperit. Inter hæc sunt præcocia quæ præmature maturescunt, sed fugacia, vt omnes fructus verni & æstiui qui asseruari nequeunt. Hiberna vero & Autumnalia in multam hiemem, imo in ver insequens illæsa intactaque seruantur. Horum alia dulcia, alia acida, acerba, austera, vinosa, mitia, diluta, aquosa, alia varii mistique saporis. Præbent autem hi fructus amabiles nulli non hominum oblectamenta, atque oculis. palato, naribus blandiuntur, vt etiam pirorum infinitæ

Serotina poma quæ.

nitæ differentiæ, sic vt si quis vllius generis mala conspiciat, contrectet, odoretur, degustet, mire hoc blandimẽto afficiatur, sic vt etiam eo conspecto in mentẽ veniat Dei munificentia, qui tanta rerum varietate nos cumulatissime instruxit. Inter poma referuntur quæ orbiculata sunt, nam pira fere oblonga sunt & turbinata forma. Horum differentias enumerare non est huius instituti, quum omissis Cotoneis, mespilis, Citriis, aurangiis, Persicis, & volemis, sic dictis quod manus volam impleant, Punicis, Armeniis, &c. hoc tantum admonere visum est, Deum has delicias homini indulgere partim in alimenti vsum, partim in sanitatis conseruandæ tutelam, cumque nonnunquam adimere hæc vitæ solatia, si quando erga illius munificentiam sunt ingrati. Desumitur apud Amos prophetam elegans Metaphora ex pomis æstiuis, quæ cito quidem maturescunt, & vt res nouæ, homines afficiunt, sed quæ confestim putrescunt, nec asseruari possunt. *Ostendit*, inquit, *mihi Dominus Deus vicinũ*, hoc est, corbem seu canistrum *pomorum æstiuorum, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixit, canistrum pomorum*, (quibus designat fructus præcoces & primitiuos) *Et dixit Dominus ad me, Finis super populum meum.* Hac Metaphora pomorum quæ non possunt diu subsistere, indicat imminere populo interitum, instare corruptionem vt pomis maturis, quæ si diu asseruantur, putrescunt, vt sunt pruna, cerasia, persica, corna, quæ perennare non possunt, aut in hyemem perdurare, sic vt appositissima similitudine pronuntiet, maturos esse vt consumantur, atque intereant, aut proximos esse internecioni: eo enim peruenisse illorum nequitiam, atque vt æstiuos fructus maturuisse, vt desituri sint, nec amplius possint subsistere. Idipsum vrget Apocalypsis ac Babyloniæ, hoc est, qui Ecclesiam contaminant, extrema minatur, atque auferendas pronuntiat omnes eius delicias, decus, magnifi-

Cap. 8.

Amos. lo-cus expl.

Cap. 18.

Apoc lo-cus expl.

centiam, splendorem. Inter alia autem *Recesserunt*, inquit, *animo tuo desiderata poma, & praclara quaque & omnia pinguia perierunt a te, nec amplius illa inuenies.* Quo indicat omnia quibus oblectare se solet, & palatum reficere, ablata esse, pompam, strepitum, ferculorum apparatus, bellaria, ac mellita repotia, in quibus suauissimi fructus mensis inferri solent, vt poma sapida ac succulenta, pruna, Persica, aliaque secundæ mensæ delitiæ.

De Quercu, & aliis glandiferis arboribus.

CAP. XLIIII.

MVlta sunt in sacro Codice stirpium genera, quæ seriatim recensere immensi esset operis atque infiniti laboris Quocirca boni consulet ęquus lector, si non omnia ad amussim sum exsequutus. Quū autem Prophetæ arbores concionibus adhibent, non modo satiuas, quibus hortus excolitur, sed etiā sylvestres, quæ fere vrbanis sunt proceriores, earum nonnullas obiter attingam. Sunt etiam nostris regionib. cognitæ fagus, populus, vlmus, quercus, Robur, ilex, acer, suber, cuius cortice suffulta sandalia & calceamenta frigus & aquam arcent, aliæque glandiferæ arbores, quæ olim ante inuentas fruges alimentum hominibus suppeditabant. Vnde prouerbium, *Stultum est inuentis frugibus glande vesci.* Prophetæ per has arbores, validos & robustos designant, qui inopes opprimunt, ac tenuioribus sunt infesti, quos tamen Deus minimo negotio conuellit ac deiicit. *Ipse* enim *tanget montes, & fumigant, ipse Cedros* in immensum fastigiatas *prosternit* & confringit, sic vt vix tenue vestigium tanti fastus appareat. Sic Deus apud Amos, *Ego exterminaui a facie eorum Amorraum, cuius altitudo vt altitudo ac sublimitas Cedrorum.* Quo designat & denotat fastum superbiam, arrogantiam ac Dei contemtum.

Esa. 1. 2. 4. *Psal. 103.* *Psa. 28.* *Cap. 2.*

Simi-

Similiter Zacharias mentem eripit fastuosis, & tamquam rebus desperatis ad lamenta, eiulatus ac fletus prouocat, *Vlulate*, inquit. *quercus Basan, quia succisus est saltus munitus, ac magnificentia vastata est*, hoc est, ablatum est omne robur, omnis vis & potentia, omnis munitio qua substiterunt. apposite illis quernis arboribus comparat. Vt enim maxima duritia robori & quercui est, ita vt eorum nonnulla vix findi queant, vel cuneis, vel secuti, vel serra dissecari: ita & isti muniti ac vallati opibus ac numerosa clientela, ad eas opes ac dignitates honoresque, vt sublimes arbores euecti sunt, vt numquam deprimi potuisse viderentur. Verum Dei potentiæ nihil obstat. Superius fusius de iis tractauimus. *Cap. 11.*

De Rosa, & ex illa desumtis Metaphoris.

CAP. XLV.

ROSA apud omnes nationes flos spectatissimus, mireque odoratus, Cor & Cerebrum odoris suauitate recreat: intus vero adhibita, affectarum partium dolores mitigat, & confortat astrictionis ratione. Succus tamen aut earum dilutum clementer ac placide aluum proluit, flauam bilem expurgat, iecoris obstructioni auxiliatur, in quem vsum conficitur apud nos *Rodopharmacum*, hoc est, Syrupus rosaceus solutiuus, qui citra noxam aluum deiicit, & biliosa excrementa quæ febres tertianas excitant, expurgat. Huius amabilis floris multæ spectantur differentiæ. Vulgatissimæ sunt quæ albescunt, quibus succedunt rubentes & muricatæ, hoc est, quæ purpureo colore collucent, inter quas flagrantissimi ruboris *Milesia*. Sunt etiam apud nos Puniceæ quæ Prænestinæ dicuntur, vulgo *Prouinciales*, colore qui Belgis *incarnaet* dicitur, quod viuæ carnis colorem referant, ac subfloridum aut rutilantem. Sunt etiam Damascenæ, sunt musculatæ minutiore flosculo candido.

Rosa vires.

Rhodopharmacum.

Rosarum differẽtia

Li.2.c.4. odoris eximii vt Cynorhodus vrbanus & ſatiuus vulgo *Negelentier*, quæ Plinio videtur Roſa Græca & *Lychnus*, alia a Coronaria, flore roſeo vel ſubrutilo, minuto, odorato, quæ dos etiam foliis aculeatis ineſt ſecus quam vulgaribus roſis, quarum folia inodorata ſunt. Quum autem Roſa nihil ſit fugacius, nec quod citius marceſcat, aptiſſime huic vita humana fragilis, caduca & momētanea comparari poteſt, tum omnis ſplendor eius, gloria, decus, magnificentia, faſtus, ſuperbia, quæ omnia vt floſculi citiſſime euaneſcunt. Notantur autem in Scriptura ſacra qui luxum fouent & odoratis rebus abutuntur. Sic enim compellant ſe laſciui homines ac delicioſi, qui a morte nihil hominis ſupereſſe ſibi perſuadent: *Quum ætas noſtra imbecilla ſit aut breuis, & vt fumus & vmbra euaneſcat, agite fruamur bonis præſentibus, & vtamur rebus naturæ: dum iuuentus adeſt. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non ſinamus elabi florem temporis*, hoc eſt, non fruſtra patiamur præterire amœniſſimam æui partem, nempe adoleſcentiam, quæ Genialiter nulloque nubilo eſt tranſigenda. *Coronemus roſis antequam marceſcant, nullum pratum aut viridarium ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra*, vbique relinquamus ſigna lætitiȩ, nemo veſtrum exſors ſit inſolentiæ noſtræ, *quoniam hæc eſt pars, hæc eſt ſors & conditio noſtra. Hæc*, inquit Sapiens *cogitauerunt & errauerunt; Excæcauit enim illos malitia ſua, nec Dei arcana cognouerunt*: itaque illorum conceptum improbat, quod non vſum rei ſpectent, ſed luxum & prodigalitatem rerum naturæ, nulla habita Opificis ratione. Cæterum apud Eccleſiaſticum comparatur animæ puritas, candor, integritas, decus, & virtutis præſtantia Roſis aliiſque odoratis ſtirpibus. Sic Sapientia æterni patris, ſui commendatrix, *Ego*, inquit, *quaſi Cedrus exaltata ſum, quaſi palma in Cades, & quaſi plantata Roſa in Hiericho.* In iis enim locis erant præſtantiſſimæ. Rurſum quum ad implexendam Sapienti-

Cynorhodus odoratus.

Sap.2.

Sapiētiæ loci expl.

Eccleſ. locus expl.

Eccle.29

entiam exhortatur, *Audite me diuini fructus*, hoc est, Pii filii, *& quasi rora plantata super riuos aquarum fructificate, vt lilium flores emittite.* Paulo inferius quum Simeonis Pontificis laudes prosequitur, easque amplificat in immensum comparatione desumta a naturæ rebus, *Ipse est*, inquit, *quasi stella matutina in medio nebulæ, quasi luna plena quum suis diebus lucet*, hoc est, vel tota, vel media sui parte a Sole illustrata: *quasi flos rosarum vernis diebus, & quasi lilia apud aquæ riuos*, &c: Ex iis coniicito studiose lector, quam illi frigeant Metaphoræ aut collationes qui ignorat herbæ aut fruticis naturam, ex qua similitudo desumitur, atq. ad ornandam concionem adhibetur. Cæterum quum inter scribendum id Horatii in mentem mihi venisset,

Eccle.39.

Eccl. 50.

Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,

In arte Poet.

lectorem delectando, pariterque docendo, visum est vulgare quiddam de Rosa adiicere, quo iucunda seriis mista minus satient. Inoleuit apud Belgas ac plerasque alias nationes consuetudo, vt si quando lepidi sodales inter se conuiuia agitant, ascitis inter hæc præstantioris formæ aliquot puellis, stipulentur peracto symposio silentii fidem, *ne fidos inter amicos: Sit qui dicta foras eliminet*, eaque de causa; vt id ratum habeatur, *sub Rosa hæc peracta* dictitant. Vnde passim in cœnaculis Rosa lacunaribus supra mensæ verticem affixa conspicitur, quo quisque sit secreti tenax, nequid temere effutiat, sed omnia reticenda meminerit. Ita si quid licentius, parumque verecunde aut reuerenter dictum vel actum sit, aut si in Geniali accubitu inter se cantillent, lusitent, basient ac figant oscula, lasciuient, titillent, insolescant, ante digressum *omnia sub rosa transacta* contestantur, interposita stipulatione silentii ac pactione retcientiæ impetrata, ne quis disseminare audeat vel minimum eorum quæ in hoc sodalitio peracta. Quo spectat Prouerbi-

Horat. li. 1 Epistol.

Rosa cur mensæ affigatur.

Prouerbium in futiles.

um, *Odi memorem compotorem*, in eos qui liberius dicta, postridie in mentem reuocant atque effutiunt, quum vino sint inscribenda atque obliuioni danda quæ in conuiuiis incautius exciderunt. Ita Lacedæmonii ex Lycurgi præscripto in foribus primoq. aditu atque ædium vestibulo inscripserunt, *HAC NON EGREDITVR SERMO.* Vnde autem hic mos receptus sit, vt Rosa in cœnaculis erecta silenda imperaret, quæ inibi agitari solent, Carmen istud graphice exprimit:

Lacedæmoniorū institutum.

Est rosa flos Veneris, cuius quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor:
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis,
Conuiuæ vt sub ea dicta tacenda sciant.

Est autem myrtus & rosa Veneri dicata, his enim herbis odoratis exornari debet Coniugium ac torus Genialis, in quo, exclusa tumultu ac dissidio, omnia decet esse placida, quieta, sedata, & si quid inciderit, silentio inuoluendum. ob id Cupido Veneris filius Rosam Harpocrati silentii Deo, qui digito labellum compescit, consecratam esse voluit, eoque munere illum decorauit. quo exhiberetur hominibus loquacibus Rosa velut silentii symbolum. Vt autem Harpocrates apud Græcos, ita Angerona dea apud Romanos silentio præfecta ast.

Rosa silētii symbolum.

De Zizania, & Lolio aliisque herbis frugibus inimicis.

CAP. XLVI.

Zizaniorum nomine designatur omnis inutilis, vitiosa, noxia fruticatio quæ sementi ac frugum incremento officit, quæque sata strangulat ac necat, succumque quo nutriuntur depopulatur, sic vt segetes aliæque herbæ salutares aut maligne emergant, aut prorsus suffocentur. Quum autem lolium tritico infestum sit, ac noxam inferat inter Zizania, hoc est, ea quæ exstirpanda sunt, principatum obtinet.

Quid Zizaniorū nomine designetur.

net. Conſpicitur autem in ſegetibus folio anguſto, pingui,oleoſo, hiſpido,ſemine in ſpica exili, floſculo purpuraſcente vt phœnix cuius meminit Dioſcorides, huic prorſus affinis,quæ lolium ſylueſtre vel murinum vocatur quod a muribus erodatur, eſt autem ſpuria atque adulterina tritici ſpecies, quæ aliquando a puro diſcerni nequit. Huic fere ſociari ſolet inter ſegetes Githago, vel pſeudomelanthium,ſiue nigellaſtrum,foliis porri,prælongo culmo,flore purpureo,ſemine in loculo papaueraceo, nigro, ſubrotundo, inodoro, farina intus candida ſi dentibus atteratur. Lolium autem Theophraſtus prouenire teſtatur ex tritici ac ordei corruptis vligine ſeminibus aut iis gelido imbre dilutis. Semen eius panibus admiſtum,capiti dolorem, oculis caliginem adfert, quod vaporoſos humores in cerebrum deferat. Vnde manauit Prouerbium in cæcutientes, quique ſunt caligantibus oculis, *Lolio victitare*. Sic Plautus;

Lolium ſegetibus noxium. *Phœnix herba.* *Lib.4.* *Melanthium adulterinum.* *Lolio victitare prou.* *In Milite.*

> *Mirum eſt lolio te victitare tam vili tritico.*
> *Quidnam? quia luſcioſus. Verbero Ædipol, tu quidem cæcus,non luſcioſus.*

Cæterum quum zizaniorum nomine nullæ peculiares herbæ deſignentur, ſed omnes illæ frugũ & herbarum peſtes quæ exſtirpandæ ſunt,ne frugiferas herpas opprimant, Belgæ communi nomine hanc inutilium herbarum cõgeriem *vviet* vocant, & *vvien* eruncare atque eruere, fundumque a noxiis fruticibus purgatum reddere. Quocirca ineunte vere antequam ſata adoleſcant,mature ac tempeſtiue euellenda curant omnia frugum detrimenta. Virgilius autem obiter complectitur quæcunq,Zizaniorum nomine comprehenſa ſint & ſatis noceant.

Geor.l.1.

> *Prima Ceres ferro mortales vertere terram*
> *Inſtituit, quum iam glandes atq; arbuta ſacra*
> *Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.*

Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisque horreret in aruis
Carduus; intereunt segetes, subit aspera sylua
Lappaque tribulique, interq; nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Lib 1. Fast. Ouidius quoq. agros & noualia culta præstari vult,
Vt careant loliis oculos vitiantibus, agri,
Nec sterilis culto fugat auena solo.

Mat. 13. Hinc apposite Christus per Zizania, hoc est, agrorum pestes & vitia, doctrinam noxiam, pernitiosam, insinceram designat, denique improbos & pernitiosos doctores qui hæresi pestifera mentes hominum imbuunt, ac peruersa subdolaque interpretatione, instigante Diabolo, cælestem ac salutarem Euangelii doctrinam deprimunt, ac falsa veris, vitiosa sinceris, dubia certis immiscentes, Verbum Dei ac pabulum animæ inficere student & contaminare, quos tolerari quidem vult Deus in spem emendationis & quo moniti resipiscant, non tamen prohibet, vt Chrysostomus ait, hæreticorum conciliabula dissipare, ora obstruere, loquendi audaciam concidere. *Cap* 13. *in Matt.* Quo spectat illud Pauli ad Titum, *Hæreticum hominem*, hoc est, qui pertinaciter inhæret prauæ opinioni ac destinata malitia pergit tueri falsa, *post vnam aut alteram monitionem, velut insanabilem ac deploratum fugito*, sciens quod euersus est, quoniam ipse suo iudicio damnatus est, suaque culpa perit, quod monitus in errore persistat. *Cap.* 3. Et quamquam Zizania exstirpāda nolit Christus, factiosos tamen, & qui Reipublicę tranquillitatem excitatis tumultibus perturbant, Magistratus imperio subiicit, *Rom.* 12.

De Libanotide coronaria, qua vulgo Rosmarinus *dicitur.*

CAP. XLVI.

Quum

QVVM Bibliorum interpretes non ſemper exacta herbarum cognitione ſint imbuti, viri alioqui linguarum peritia ad miraculum inſtructi, fit nonnunquam vt ſtirpium aliam pro alia ſubſtituant, ambiguitate vocis Hebrææ decepti. Sic non deſunt (inter quos eſt Franciſcus Georgius Venetus reconditæ eruditionis vir) qui Libanotida, hoc eſt, noſtratem Roſmarinum Coronariam pro Hyſſopo vertendam cenſeant, quæ vox a thuris odore nomen ſortita eſt, quem fruticem aut virgultum Iudæi in faſciculos manuales coactum ac complicatum, ſcoparum more, conſpergendis luſtrandiſque hoſtiis immolaticiis accommodabant. Nominis autem vicinitate decepti (nam Latinam vocem refert *Eſop*) Hyſſopum tranſtulerunt, quum vt iſti cenſent, Roſmarinum fuerit interpretandum. Quum etiam Iudæi noſtra hac ætate (vt audio) fruticis huius faſciculo vtũtur, vbi ſacrificia ſua peragũt, ac cæſis hoſtiis peccata expianda ſunt, imbuto intinctoque hoc fruticu animantium ſanguini, quo ad ſtantes conſpergũt. Quod ipſum olim Ethnici factitabant (mutuato a Iudæis expiandi ritu) vt Iuuenal. Perſius, Horatius paſſim teſtantur ramuſculo Oliuæ, cuius rei exſtat euidentiſſimum exemplum apud Virgilium, qui pompam funebrem deſcribit, qua Miſenus Æolides heroſi hominis more effertur. Sic enim rem proſequitur;

Li. 7. ca. 27. de Ha. mundi.

Æneі. 6

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit,
Relliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
Oſſaque lecta cado texit Chorinaus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, dixitque nouiſſima verba.

...c eſt, manibus eius optima quæque precatus eſt. ...o officio etiam noſtrates mortuos proſequuntur, ...s ſepulcro inferri contingit. Noſtri autem ſacrifi... ...x veteri inſtituto in hunc vſum manipulo vtun-

Aqua cõsecratæ aut lustralis origo. tur ex cetis confecto, atque aqua sacrata adstantes conspergunt, nulla quidẽ, vt mihi persuadeo, superstitione gentili, sed vt Dominicis diebus hoc symbolo baptismus in mentem reuocetur, quo is ritus ac ceremonia sit instauratio ac velut repræsentatio eius Sacramenti quod semel adhibitum, numquam iterari debet. cæterum vt ad Rosmarinum referatur oratio, scatent passim omnium horti viuaci hac fronde, folio tenui, crebro, oblõgo crassiusculo, colore intus candido, superne viridi, suauiter odorato, flore cęruleo, oleoso, ita vt si in vasculo distillatorio ex hoc aqua eliciatur, oleũ innatare videas; quod ego paralyticis & apoplecticis salubriter admouere soleo, ceruice ac nuca illo inuncto. Odor fruticis animum reficit, præsentaneam autem vim obtinet in expugnãdo morbo Regio, qui vulgo ictericus appellatur, perfusa extima cute flauo felleoque colore: sic vt hæc vis etiam ad animum transferatur vitiorum nęuis ac maculis deformatum. Rursum morbum comitialẽ qui menti vim infert, impugnat: sic omnibus auctor sum vt in elixarum carnium liquamine crebro eius vsum admittant. Odor accensi fruticis pestis contagia fugat, atq ædes suauis odoris fumigio a vitioso halitu tutas præstat. Conficitur ex eius floribus medicamentum, quod quoniam diu subsistit, *Conseruam* triuiales Pharmacopolæ vocant, cuius vis cerebrum, mire confortat, si nimio humore oppressum est, memoriam collapsam erigit, & ne quis morbo caduco, apoplexia, paralysi, spasmo corripiatur, aut caligantibus oculis efficiatur, singulari vi ac efficacia instructa est. Quum autem thuris odor ac suffimentũ Deo offerri solet, eoq. homines illi litare, non alienũ a ratione est Iudæos thurificis fruticum odorib. esse vsos, ac Rosmarini ministerio (quæ singulari vi pollet in expugnandis cerebri morbis, vbi mentis sedes est, & herba grato odore imbuta est) sua sacra peregisse

Aqua Rosmarini vis.

Morbi Regii remed.

gisse: vt nunc Christiani viuida ac feruenti per fidem in Christum oratione se Deo reconciliant, qui cuius illi omni thure ac suffimento est gratior magisque acceptus. quamquam nihil vetat Basilicas atque ædes sacras odoribus perfundere ac virente fronde, herbisque redolentibus vel suffitu, odoratas præstare, modo absit superstitio, nec columen pietatis in iis vt plerisque aliis constituatur.

Oratio sacrificium Christianum.

Adhibentur enim huiuscemodi adiaphora, hoc est indifferentia ad decus & ornatum religionis, atque vt habeat populus aliqua honesta oblectamenta quibus reficiatur. Sic passus est Christus sibi deferri hoc honoris, vt impuberes ac promiscua multitudo faustis acclamationibus se prosequerentur, sibique congratulantes palmarum aliarumque arborum ramos passim per vias ac compita prosternerent.

Ioan. 12. Mat. 21.

De Amygdalo arbore, cuius paßim in sacris Bibliis fit mētio, & de qua desumitur insignis Metaphora seu collatio à Salomone, Ecclesiast. cap. 12.

CAP. XLVIII.

Amygdalus arbor caudice procero assurgit multis ramis quaquauersum, vt nostra persica brachiata, foliis salici proximis aut ligustro, aut vt ea quæ Belgis *Persica* & volema profert, flosculo candido, foliis distincto, quæ tametsi mense Ianuario aut paulo serius statu cæli adhuc rigido florescat, apud Ziriczæos tamen fructus qui nobis *Amandel* dicitur, præcoci partu maturescit. Vidi enim ante sesquiannum in nuptiali pompa generosi viri *Brunonis Wiengaerds*, in quem Socer *Hieronymus a Seroskerke* Zelandiæ Orientalis cis Scaldem Quæstoriam dignitatem transtulit, Amygdala ex arbore recens decerpta ea maturitate vt cum Italicis vel Hispanicis certare possent, sic vt effracto lignoso putamine nucleum intus exhiberent candidissimum, denique succulentum,

Amygdala Zelandis nō denegata.

miroque ſapidum , adeo vt proceres aliquot Batani qui illuc acciti erant, obſtupeſcerent atque incredibili admiratione afficerentur, quum ſpectarent in tam deſpicata maritimi tractus regione tam ſpecioſus fructus enaſci. Muniti autem erant fructus amygdalini gemino tegumento atque inuolucro puluinati primum calycis, mox lignei potaminis, cui ſuberat nucleus membrana obductus, qui in aqua egelida aut tepeſcenti maceratus membranam totam exſuit, & ſe edendum zaccharo inſperſo exhibuit. Amygdalus non prorſus noſtrati Perſicæ abſimilis, niſi quod huic folia maiuſcula ſint, & flos puniceus, illi candidus, fructus Perſicæ orbiculatus, carnoſus, ſucculentus, ſapidus, vinoſus, foris lanuginoſus, dura intus ac ſcabra nuce, amygdalis prorſus affinis, niſi quod maiori læuore ſit nux amygdalina, nec ita foraminoſa: fructus amygdalini cortex nihil habet ꝙ edi poſſit, ſed tantum nucem ambit membranoſum tegmen puluini forma, intus vero exhibet nucleum nunc amarum, nunc dulcem, quorum prior ebrietatem arcet præſumta, exſiccandi ratione: nam humiditatem vini ac vaporem conſumit, eumque prohibet ad cerebrum efferri. cæterum amaritudinis ratione, & quod incidendi extenuandique vi pollet viſcerum internorum obſtructiones amolitur, hoc eſt, hepar, lienem, renes a craſſis humoribus expurgat, vrinam prouocat, calculum atterit, vt etiam nuclei Perſicorum; næuos, lentigines, maculas in facie cuteque extima eluit abſtergendi efficacia. Quum autem vulpes calidis & ſiccis tabeſcant, vſu amygdalorum amarorum emoriuntur, niſi aquam confeſtim lambant, atque amaritudinem, quæ vitalem ſuccum illis depopulatur, mitigent ac diluant. Dulcia amygdala (quo commeatu Iacob patriarcha filios inſtruxit quum famis tempore in Ægypto illos amandaret) corpus alunt ac ſaginant, pectus expurgant, tabidis

Amara amygdala quid præſtent.

Amara amygdala vulpi noxia.

Gen. 43.

dis conferunt, ſomnum placidum conciliant, delatis ad cerebrum ſuauibus ac ſoporiferis vaporibus: gummi vero eaque reſinoſa concretio, quam fiſſo per æſtatem, hianteque cortice arbor exſudat, aſtringit atque inſpiſſat humores tenues, ac ſanguinolentas excretiones cohibet. Ex hac ſpecioſa atque fructifera arbore quæ præmature floret, atque albeſcente floſculo ſpectabilis eſt, deſumit Solomon inſignē Metaphoram in Eccleſiaſte capite vltimo, adiectis aliis quibuſdam verbis translatitiis tam obſcuris & intricatis, vt non cuiuis ſint explicabilia, & quæ Oedypo opus habeant coniectore, quibus tamen pro virili atque ingenii noſtri tenuitate aliquid lucis adferre conabor. Toto autem hoc capite deſumta ex rebus nouiſſimis, paſſimque obuiis collatione commonefacit hominem officii ſui, vtque in ætate iuuenili ſaluti ſuæ inuigilet, cohortatur, antequam ætas ingraueſcat, & corpus ſenectutis incommodis opprimatur. Itaque Deum ante oculos conſtitui vult atque in eum mentem continenter defixam, nec vllo more committendum, vt in vireſcente ille in obliuionem deueniat, ſed viget ætas atque adhuc in flore æui conſiſtit omniaq. membra ſuis officiis funguntur, Deum vitæ integritate ac moribus inculpatis demereri ſtudeat. Eleganti autem periphraſi indicat, quo modo homo in ætate florida conſtitutus ſenſim defloreſcat, atque vt Iob teſtatur, conteratur, & velut vmbra aut fumus euaneſcat, ſic vt ſingulis momentis detrimenta concipiat, atq. in deterius rapiatur omniumq memborum vſu & functione priuetur. Acceſſu enim annorum (nam ſingula membra Solomō perſequitur) caligant oculi, aures obſurdeſcunt, lingua titubat & efficitur impedita, nares odorandi facultate deſtituuntur, tremunt manus, labaſcunt pedes, dorſum incurueſcit, totaque corporis compages pedetentim diſſoluitur. In hunc autem modum (vt

Gummi amygdalinum.

Cap. 12.

Cap. 14.

auctoris verba enarrem) concionem suam prosequitur. *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*, hoc est, antequam te circumuallent senii incommoda & morbi, *de quibus dices, non mihi placent, antequam tenebrescant Sol & lumen, & stellæ, & Luna, reuertantur nubes post pluuiam*, hoc est, nebula oculorum cum lacrymosa lippitudine, *quando commorabuntur custodes domus*, hoc est, costarum propugnaculum quod interna viscera munit ac tuetur. & *nutabunt* seu vacillabunt *viri fortissimi*, hoc est, pedes qui corpus librant ac fulciunt, *& otiosi erunt molentes in minuto numero*, hoc est, quum edentulus eris, cibumque ægre conficies mandibula: *& tenebrescent videntes*, hoc est, oculi, *& claudentur ostia in platea*, hoc est, via & meatus quo cibus in stomachum defertur in humilitate vocis molentes, *& consurgent ad vocem volucris. Et obsurdescent omnes filiæ carminis*, hoc est, aures quę sonorum modulatione affici solent. *Excelsa quoq; timebunt & formidabunt*. hoc est, quum pedes labant, editiora loca non conscendent, vel aliquid ex alto delapsurum metuant. *In via florebit Amygdalus, & impinguabitur locusta*, hoc est, pedes intumescent ob debilem concoctionem; nam locustæ exporrectis pedibus saliunt, quod senibus est denegatum. *Et dißipabitur Capparis. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & vita aurea recurrat, & conteratur hydria super fontem & confringatur rota super cisternam, & reuertetur puluis in terram vnde venit, & Spiritus redeat ad Deum qui dedit illũ.*

Locus Solomonis Allegoricus.

Hæc partim Allegoria, qua Solomon aliud dicit, aliud intelligit, partim Metaphora (qua verba commoditatis gratia transfert per similitudinem a propria significatione ad alienam), exstimulat hominem oscitantem suæque salutis negligentem, vt Opificis ac Creatoris sui memor sit, illumque identidem ob oculos constituat, nec vmquam in obliuionem deuenire patiatur: atque id præcipue in adolescen-

Caput Ecclesiast. 12 explicatum.

lescentia atque ætate iuuenili quæ minus prouida, segniter saluti propriæ inuigilat, suisque commodis prospicit. quod ipsum eo magis amplificat, quod successura sint deteriora, quibus id perfici non possit. Quocirca acriter stimulat mentes ignauas & socordes, vt ab ineunte ætate in Deum mentem habeant erectam, antequam senium ingrauescat, & accelerari contingat dies malos ac tempora, annosque plenos incommoditatis, molestiæ, afflictionis. Nam silicernio ac capulari seni omnia sordescunt vitæ oblectamenta, voluptates, deliciæ, tripudia, cantilenæ, risus, ioci, lepores, omniaque fastidiuntur edulia, cupediæ, condimenta, bellaria, nec vllis rebus quamlibet suauibus afficiuntur, quibus fere iuuentus occupari ac detineri solet. Hanc autem occasionem redimendæ salutis eo magis arripiendam prædicat, quod in ætate decrepita & inclinata animus vna cum corpore flaccescat, mens obnubiletur, memoria, ratio, intellectus, omnesq. animæ facultates exstinguãtur, exstincta luce, insitoq. naturæ lumine sopito. Etenim (vt ordine ac continuata serie Solomonis caput illustrem) senio confectis oculi cæcutiunt, ac præter caliginem lippitudine vitiantur, vt Sol & Luna illis vix cõspici possint. Tunc manus quarum in perficiendo opere vtimur agilitate ac ministerio tremulę efficiuntur, atq. ad opera manuaria inutiles. Tunc pectus anhelosum est, ac spiritus propter costas subsidentes ægre ducitur. Tunc pedes qui corpus vt basis ac columnæ fulciunt, labant ac incuruescunt, sic vt ingressu scipionis adminiculo indigeant. Tunc dentes qui cibum molunt ac conficiunt, operaq. mandibularum alimenta conterunt, imminuto officio suo perfunguntur, vt edentulis assolet. Tunc visus imminuitur, atque oculi, qui velut ex cauernulis atque animi fenestris prospectant, deficiũt & obscurantur, aut conniuentibus ac collapsis palpe-

bris earumque muſculis minutim ac velut per nebulam vident, vt ii qui vix in platea obuium diſcernunt. Tunc fauces ægre cibum deglutiunt, occluſo ob ſiccitatem gulę meatu ac tramite per quem alimēta in ſtomachum deferuntur, dentibus etiam inualidis, exeſis infirmis, qui cibo elaborando atterendoque non gnauiter inſiſtit. Tunc ſomnus tenuis eſt & exilis ob cerebri ſiccitatem, vt ſenex ad auiculæ ſonitū expergiſcatur. Tunc offuſcatur vox, & ſtridet ariditate exaſperante vocalem arteriam, prorſuſque ad cantillandum eſt inidonea. Tunc ad leuiſſimum ſtrepitum expaueſcit, totuſque meticuloſus ac pauidus ſemper aliquid ſibi imminere, ac e ſublimi delapſurum metuit, ſic vt non temere per compita, & plateas ingrediatur, niſi ſubinde reſpectet. Tunc floreſcit *AMYGDALVS*, hoc eſt, Caput albeſcit canicie ſic, vt eminus conſpici queat, quemadmodum Amygdalus arbor quæ candidos in ſummitate flores producit, ac longiſſime ſe ſpectandam exhibet. Tunc vox exilis erit imminuta, ac ſtridula. Tunc lęuiſſima quæque erunt illi oneri ita, vt ne muſcam quidem perferat. Tunc peribit appetitus, qui fere Capparis condimento irritari ſolet, totumque rerum carnalium deſiderium abolebitur. Hæc aliaque incommoda homini obuentura commemorat Solomon, ingraueſcente ætate ac deuexa, antequam mutua animi concordia ac confœderatio, qua hęc conglutinata ſunt diſſoluatur, & priuſquam ex hoc corpore animum emigrare contingat in ſedes illi deſtinatas. Quocirca homini has ærumnas in mentem reuocat, quo in ætate florida ac virenti in Deum defixos habeat oculos, illique ſuam vitam, mores ac ſtudia approbare ſtudeat, *Antequam* (vt concionem proſequitur) *rumpitur funiculus argenteus:* quo deſignat Spinalis dorſi medullam quæ ex Cerebri ſubſtantia argenteo ſplendidoque colore producta (vt etiam in bru-

Amygdali metaphor.

tis

tis animantibus conspicitur) a basi occipitis, hoc est, capitis parte postica vno productu per quatuor & triginta vertebras (qui & spondyli dicuntur) ad os caudæ quod ad anum desinit; porrigitur. Quum autem istæ spinæ seu dorsi contextus cui costæ velut curuatæ trabes adhærescunt, atque affixæ sunt, sit velut carina, (nautæ *kiel* vocant) cui totius nauigii moles incumbit, tota vis, robur, fortitudo, munimentum humani opificii ac structuræ in spina eiusque medulla consistit, sic vt scite Solomon homini imminere interitum pronuntiet, quando illam cõuelli vel rumpi, vel dissolui contingat, sub confracti argentei funiculi Metaphora, quod instante morte euenit. Cæterum quod sequitur, *Frangitur aut quassatur fons aureus*, ea figurata loquutione Cor vitæ fontem designat, a quo arteriarum riui (vt ab hepate venarum propagines) producuntur, qui & spiritus vitales, & rubicundum sanguinem secum deuehunt, membraque fouent & irrigant. Per Hydriam autem vel quæ conteritur iuxta fontem vel scaturiginem, Renes intelligit & vesicam meatusque vrinarios, qui fere in senibus collapsi & in angustum contracti nõ præstant officium suum, sic vt accelerati interitus causam præbeant. Sequitur, *Et confringatur rota super cisternam, vel conquassetur & corruat currus fractis rotis in foueam* Quibus verbis denotat Caput quod fere moribundis inclinari solet, & in humeros deuolui. Est autem caput rotundum & globosum, quod vt rota versatilis quaquauersum mouetur dextrorsum, sinistrorsum, nunc in pronam, nunc in supinam partẽ, cui mouendi & sentiendi facultas sit tributa, ex eoq. spiritus animales orti per corpus diffunduntur, ac motum sensumque neruis impertiunt: imminente autem morte Caput primum fere labascit ac corruit (vt in oculis perspici potest qui omnium primo moriuntur, aut mortis indicia proferunt) ac totum

Spinæ dorsi carina nauis aßimiles.

corpus in præceps rapit, fractisq. omnibus membris yt axe currus aut vehiculi, omnem corporis structuram in foueam deiicit. Hunc itaque subesse sensum Solomonis verbis, testantur subsequentia: *Nam tunc,* inquit, *puluis in terram ex qua desumtus est, & Spiritus ad Deum qui dedit illum reuertetur.* Cæterum vt ad Amygdalum regrediar, Iacob Patriarcha, cui post a videndo Deo Israeli nomen inditum est, a socero Laban parum ciuiliter aut pro æquitate rei tractatus, miro vsus est astu ac strategemate, subdolo quidem ac fraudulento, nisi industriam interpreteris atque ingenii dexteritatem, qua mercedem auaritiæ prætextu denegatam, atque hæreditatem fraude retentam ad se deriuaret, ratione Physica ad id perficiendum vsus: accepit enim virgas ex amygdalo, corylo, populo, castanea, easque decorticatas in alueo ac canali posuit ante ouium oculos, vt quum potum venirent, in earum conspectu conciperent: cum autem omnibus animantibus atq. etiam fœminis formæ ac species rerum imaginatarum concipiuntur ex rebus obiectis, illæque fœtibus imprimuntur, factum est vt pedes fœtus ederent versicolores ac variegatos, maculisque distinctos, sic vt Iacobus non pœnitendam sortem sit consequutus. Cæterum exstat in Bibliis insigne miraculum de virga Aaronis Amygdali in morem spectabili florum ac fructuum amœnitate germinante, qua Deus præfracto populo voluntatē suam testatam esse voluit, & palam facere omnibus, quem præfici velit diuinis ministeriis ac sacerdotis munere fungi: Absorptis itaque terræ hiatu, soloque dehiscente Dathan & Abyron vna cum primariis aliquot conspirationi contra Mosem & Aaronem consociatis, qui se diuinis rebus ingerere tentabant nullo Dei mandato aut vocatione: cæsis interim ex promiscua plebe ac gregaria multitudine quatuordecim millibus & septingentis, demandauit Deus Mosi vt

Gene.30.

Imaginatio conceptum fingit.

Num.16 & 17.

vt acciperet duodecim virgas inſcriptis ſingulis virgis Principum nominibus, inter quas erat Aaronis Leuiticæ tribus Et poſuit ſingulas Moſes in tabernaculo teſtimonii, poſtridie ingreſſus Moſes tabernaculum oraculi, vnde à Deo reſponſa peti ſolebant, inuenit germinaſſe fruticis in morem virgam Aaronis Leuiticæ familiæ, ac turgentibus gemmis flores emerſiſſe, qui foliis dilatatis Amygdala protulerunt. Proferens autem Moſes virgas omnes de conſpectu Dñi, ſpectandas illas exhibuit vniuerſis filiis Iſrael, qua re viſa, acceperunt ſuam quiſque virgam. Aaronis autem in ſignum rebellionis in tabernaculum relata eſt: quo ſedato ſopitoque murmure ac fremitu inconditæ multitudinis, ea virga exemplo ſit, ne amplius contra Deum eiuſque miniſtros inſurgant. Hiſtoria hęc illuſtre documentum omnibus exhibet, nempe vt nemo ſibi vſurpet aut vendicet vllam functionem aut vltro ſe illi ingerat, niſi Dei iuſſu & vocatione accitus vel etiam communi conſenſu ac ſuffragio eorum quibus ea res per Dei Spiritum demandata eſt, quemadmodum Paulus ad Hebræos teſtatur Chriſtum non ſibi arrogaſſe eum honorem ac dignitatem, vt conſtitueretur Pontifex qui peccata abolet effuſo ſuo ſanguine, ſed hac perfunctum legatione iuſſu Patris qui illum conſtituit perpetuum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech. Cui itaque virga, hoc eſt, regendi docendique munus commiſſum eſt, ac delegata functio propagandi Euangelii, ille ſe alacriter operi deſtinato accingat, ſuæque vocationi gnauiter inſiſtat. Atqui vt Aaronis virga prius arida, virtute diuina vireſcere incepit, ac præterea fructum ſalubrem proferre: ita quoque par eſt, vt miniſtri verbi Dei germina virtutum proferant, ac ſalutari doctrina illos, quorum cura iis demandata eſt, imbuant, vt fructus bonorum operum per fidem in ipſis conſpiciantur,

Documẽtũ ex hiſtoria Aaronis.

Cap. 5.

Hortatio

Quod Christus sedulo inculcauit Petro ter ab illo stipulatus amoris confessionem, & pascendi gregis diligentiam. Videtur autem mihi admodum apposite ac conuenienter Nux Amygdalina posse statui vitæ Christianæ symbolum, in qua vt superius de Iuglande diximus, aspera mitibus, amara dulcibus dura mollibus ac suauibus mista sunt: nam per ligneum durumque putamen aduersitates, labores, ærumnæ, incommoda designantur: per nucleum dulcedine imbutum suauitas & solatium, dolorumque fomentũ & mitigatio.

Amygdalina nux vitæ Christianæ symbolũ.

De platano eiusdemque natura, a qua similitudinem desumunt sacri scriptores.

CAP. XLIX.

PLatanus arbor est externa atque aduentitia, vmbrarum gratia ex Asia in Europam aducta, sic vt Plinius testatur ad Morinos vsque Belgarum olim extremos Romani imperii tributarios esse delatam. Diffundit hæc arbor amplissime ramos, cortice crasso, folio vitis aut ricini, hoc est, eius stirpis quæ vulgo *Palma Christi* dicitur, ob folia inexpansæ manus effigiem articulata, Catapotiæ maioris etiam nomine cognita, quod semen cui inest vis purgatrix, pilulis quæ Græcis *Catapotia* dicuntur, ab orbiculari forma, sit inclusum. verum Platano, quam huic frutici folia paulo minora sunt, longo pediculo, hoc est, petiolo quo folium aut fructus dependet, rubicundo, flosculo paruo ac pallido, baccis rotundis atq; orbiculatis, scabris ac lanuginosis. Præbet hæc arbos, quod patulis sit diffusa ramis, ac quaquauersum exporrectis, scenas & vmbracula, vt apud Belgas fagus, vulgo *Bueken*, laxatis āc deflexis expansisque in omnẽ partem cultoris industria ramis, eaque elegantius Tilia seu Philyra Belgis *Linden*, cuius apud Brabātos ramosa illa arboris propago, & natura & arte exculta vmbram

Lib. 12. 6. 1.

Palma Christi siue Ricinus herba.

Fagus.

Tilia.

bram exhibet & excluſo Solis æſtu opacum frigus adfert ſic,vt ſubſidentes mire afficiat frondoſa concameratio, ac laſſos languidoſque ſuauiter reficiat. Non deſunt qui quum Tiliam hæc præbere commoda videant, ac ſalubri vmbra aſtantes recreare, Platanum exiſtiment: alii fagum, quod Virgilius cecinerit;

Tityre tu patula recubans ſub tegmine fagi;
Syluestrem tenui Muſam meditaris auena.

Verum magno errore inuoluti ſunt,quum illis nulla in foliis cum Platano ſit affinitas. Arcent quidem illæ arbores,vt Platanus,Solis ardorem,ac caput ob denſam foliorum pompam ab æſtu tuentur, ſed non conſpicitur ea ſpecies & forma foliorum in noſtratibus arboribus,non emanat ex fronde ea ſuauitas & exſpiratio quæ ſalubri halitu proximos afficiat. Eſt enim Platanus ea vi imbuta vt venenata quæque arceat,ac Serpentes longe abigat, adeo vt veſpertilionibus hæc arbor aduerſetur, nec facile ſub ea nidulentur,eiuſque vmbram ferre ſuſtineant.

Eclog. 1.

Platani vis & natura.

Quocirca ſacri ſcriptores hanc etiam narrationibus ſuis accommodant,ex eaque ſimilitudines deſumunt. Sic Sapientia ſui commendatrix, atque in enarrandis propriis encomiis occupata,commemoratione excellentium arborum, indicat ſe omni virtutum genere exornatam, ita, vt ſibi adſit decus,honor,dignitas,amplitudo,ſublimitas, fauor,gratia,venuſtas, quib. dotibus ſuos ſectatores etiam illuſtrat, fatetur ſe frondeſcere ac fruticare, vt Platanum arborem ſpecioſam, quæ irrigata aquarum affluentia augeſcit, atque incrementa ſuſcipit. Arbor enim hæc impenſe humore delectatur, ac ſitibunda eſt adeo,vt vini irrigationem non reſpuat, quod ipſum factitaſſe Hortenſium Macrobius refert, quo viuacior eſſet ac magis ſpectabilis. Vt autem Platanus ramos ac propagines longe lateq. diffundit, ac tam gratam

Eccl. 24.

Lib. Sat. 3.

Xerxes platani vmbra delecta tus.

vmbram exhibet, vt Xerxes Persarum rex totos dies illa se oblectaret: Ita sapientia quæ ab Altissimo promanat, omnes qui eo confluunt, ac sub eius vmbra se recondunt, suauissimo Diuinitatis afflatu fouet ac recreat, illorum curam ac tutelam suscipit, illosque ab omni iniuria atque incommodo defendit. Sic orat Dauid, *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Et Hieremias plorabundus queritur se hoc solatio destitutum populi Iudaici personam sustinens: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus*, hoc est, illius præsidio fulti subsistemus & tuti erimus ab omni insultu. Cæterum quum sint in Palæstina ac Syria, totoque illo felicis Arabiæ tractu amœnissimæ summæque proceritatis arbores ob soli vbertatem atque aeris temperiem, Propheta ex rebus obuiis ducta similitudine Regum atque Imperatorum magnatumque splendorem, magnificentiam, sublimitatem, potentiam, maiestatem, celsissimis arboribus vt Cedris comparat. Et si qui aliis sunt paulo inferioris notæ Principes vel Satrapæ, quorum non tanta est potentia, vt cum summis certare possint, aut cum illis paria facere: sed tamen in aliquo numero censeri possint, & quibus obtigit non pœnitenda dominatio, non Cedro sublimi atque immensæ altitudinis arbori sed abieti vel platano, aliisque minus proceris aut speciosis arboribus comparantur. Itaque Deus apud Ezechielem amœnissima vtitur Metaphora in describenda amplitudine ac sublimitate Pharaonis, quantoque vtatur successu ac prosperitate, quid incrementi florentissimo Regno accesserit, quos progressus acceperit, sic vt pronuntiet nullum Regem illi parem, nec quemquã illius magnificentiam, adæquare: illum tamen ex tanto fastigio, ac gloria minimo negotio deiectum iri, quemadmodum celsissimæ arbores securi deiici solent ac conuelli. Sic enim

Psal. 16.

Thre. 4.

Magnates celsis arboribꝰ comparãtur.

enim propheta narrationem proſequitur, qua Deus ſuperbo elatoque Regi, cui vt numquam Deus in mentem venit, ita eius populo fuit infeſtus, exitium minatur: *Factum eſt*, inquit Ezechiel, *verbum Domini ad me: Fili hominis dic Pharaoni Aegyptiorum Regi & populo eius, Cui nam aſsimilatus es in magnificentia tua? Ecce Aſſyrius Cedro ſimilis eſt in Libano, pulcer ramis, frondibus vmbroſus*, tanta proceritate & altitudine vt inter cō denſas frondes ſit cacumen eius, *aquæ nutriuerant eam:* Abyſſus ſeu terræ profunditas qua radices aluntur, in altum illam euexerunt, quumque extendiſſet ramos ſuos, hoc eſt, vires & potentiam aſſequutus eſſet Pharaonis dominatus, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub vmbraculo illius habitabant plurimarum gentium cœtus. Qua Metaphora indicat Pharaonis imperio multas nationes eſſe ſubditas, illique tributarias ac vectigales. Eratque pulcerrimus in magnitudine ſua, in dilatione arbuſtorum ſuorum, hoc eſt, propagando imperio, ac dilatandis proferendiſque finibus. Erat autem eius radix iuxta aquas multas, quæ affluenter illam irrigabant. Quibus verbis deſignat opes illi accreuiſſe in immenſum ob negotiatorum frequentiam, atque vltro citroque commeantium turbam. Cedri non fuerunt altiores in paradyſo Dei, Abietes non adæquauerunt ſummitates eius, & Platani non ſunt æquatæ illius frondibus. Quo indicat nullam prouinciam ei parem, nec Iudæam, quæ ſanctiſſima religione exornata eſt, nec vllas alias nationes, quæ Dei cultum amplectuntur illi conferri poſſe. Ob tantam autem inquit, pulcritudinem & eminentiam æmulata ſunt eam omnia ligna voluptatis quæ ſunt in paradyſo Dei, hoc eſt, inuidia quadā & æmulatione moti ſunt finitimi qui Deū colunt & venerantur.

Ezec. 13.

Loc9 Ezech. explicatus.

Successus impiorũ pios aliquando vrit. Vrit enim aliquando pios felicitas & successus impiorum, ita, vt improborum prosperitas illos propemodum vacillare facit, atq. a studio recti dimoueri. Quod ipsum testatur Dauid, quum inquit, Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, qui zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. *Psal.72.* Huius quoque rei indignatione motus Hieremias cum Deo disceptat, & quodammodo cum illo expostulat, quod via impiorum prosperetur, & bene sit omnibus qui præuaricantur & inique agunt. *Cap.12.* *Cap.1.* In eodem argumento versatur Abacuc, & cum Deo propemodum rixatur: Quare respicis contemtores & taces, conculcante impio iustiorem se? quasi diceret, Cur conniues? cur dissimulas, & quodammodo mussas ad scelera & iniquitates improborum? Iob quoq. indignatur impios in tantam felicitatem euectos, vt reliquos habeat contemtui. *Cap.21.* Quare, inquit, viuunt impii, subleuati sunt & confortati diuitiis? Domus eorum securæ & pacatæ, & non est virga Dei super illos, &c. Hæc autem tametsi in speciem inter felicitates referenda videntur, adeo vt piorum animos fatigent, & velut in lubrico constitutos ad ruinam propemodum impellant exitus, tamen declarat, quam sint fallacia, incerta, momentanea, caduca, fluxa, tẽporaria quib. illi fruuntur, quum Deus subito & repente omnia euertat, ac in nihilum redigat, vt ne vestigium quidem tanti fastus & potentiæ appareat. *Psal. 36.* quod etiam alio loco indicat Dauid, *Adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* Et paulo inferius, *Vidi impium super exaltatum & eleuatum sicut Cedros Libani, & transiui, & ecce non erat: quæsiui & non est inuentus.* Quo denotat improbos in maximam sublimitatem attolli, sed ex florenti rerum statu, ex quieta possessione deturbari, illorumq. pompam ac strepitum euanescere vt fumum, sic vt ne posteritas quidem in vllam regni partem aut hæreditariam *Dauidis locus explicatus.*

posses-

poſſeſſionē admittatur, ſed euertatur florentiſſima familia,& aboleantur ędes & palatia ſplendida, a quibus fere Reges & magnates nomen ſortiuntur. Exempla quotidie ſuppeditant Belgarum aliquot proceres geſtamine Regio decorati, quorū opes, decus, magnificentia defluxerunt,& nominis celebritas exſtincta eſt, quod in tanto ſplendore, in quo erant cōſtituti, nulla habita ſit Dei ratio, nec ſuam felicitatem Supremo nomini acceptam referre ſtuduerint, Quo ſpectat hæc Ezechielis Metaphora, qua Deus Regi ampliſſimo interitum minatur, eo quod Cor eius elatum eſſet contra Deum, ſic vt aliis præda ſit futurus, atque ad internecionem delendus, ipſis etiam confœderatis, in eandem calamitatis ſortem deiectis, quibus accedunt multa alia detrimenta quæ Ezechiel hoc capite multis Metaphoris amplificat. Huic prorſus affinis eſt illa apud Eſaiam Dei comminatio contra faſtum, ſuperbiam, tyrannidem, crudelitatem, ſæuitiam Regis Babylonis, ſuper cuius interitu etiam lætatæ ſunt Abietes & Cedri Libani, vt propheta diſſerit. Qua Metaphora indicat Duces ac Satrapas, omneſque illius iugo oppreſſos exſultare atque exhilareſcere ruina atq. interitu Tyranni ſuauiſſimi. Comparatur ille ob magnificentiam ac ſplēdorem Regni, Lucifero ſideri argentei ac clariſſimi ſplendoris, qui Planeta nocturnis horis atq inclinata iam die, Solem ſubſequutus, Veſperugo & Heſperus dicitur Belgis *Auent ſterre*, de quo Virg. *Ite domum ſatura venit Heſperus, ite capellæ*, Matutinis autē atq. antelucanis horis, primoq. diluculo Solē præcedens Lucifer vocatur Phoſphorus; deniq. ab amabili venuſtate ac ſplendore, lucidoque colore Venus, a qua & dies nomen ſortitur. Cui rei hæc ſubeſt ratio, quod Veneris ſtella ratione epicycli moram ac retardationem faciat in ſignorum ſpatiis. quo fit vt tardius progreſſa, poſt occaſum Solis appareat, velut itineris eius

Eſa. locꝰ explicatus.

Eclo. vl.

comes, mox tamen maturans iter, ociore ambitu vtitur ac transiliendo se eripit a necessitate moræ, iustumque cursum perficit, ac Solem matutino tempore præcedens radianti splendore cælum illustrat. Huic syderi quũ Rex Babylonius memoratur assimilis, successu rerum magnarum elatus, suæque fragilitatis oblitus diuinos honores sibi deferri passus est, oppressaque Dei religione, ac profligatis eius cultoribus pro numine coli voluit, cuius insolentiam ac superbiam, læsæque Maiestatis crimen indigne ferens Deus, illum ex sublimi imperii solio deturbauit, omnique gloria ac decore spoliauit (quẽmadmodũ angelum Satanæ qui diuinitatem affectabat, Deoq. proximas sedes ambiebat) & ea ignominia affecit, vt etiam sepulturæ honor illi sit denegatus, illata etiamnum memorabili clade regno Babylonico, eiusque incolis, atque indigenis vndique prostratis, quæ ruina ac tam magnifici Regis interitus passim prouocauit populares & finitimos, qui eius pompam ac strepitum vel inuiti spectare ac venerari soliti sint, ad dicacitates, scommata, dicteria, sic vt mortuo cadaueri insultarent, quod opulentissimus Rex, qui solo nutu omnes territabat, ex tanta sublimitate ac fastu in tam acerbam ac seruilem conditionem sit præcipitatus adeo, vt non sit inferendus sepulcro more regio, sed (vt Hieremias Ioachimo Regi Iudaico minatur) sepultura asini sit humandus. Quo indicat corpus, vt asini & equi, feris & alitibus palam obiiciendum. Quo spectat illa Esaiæ ironia & insultatio: *Omnes principes nationum dicent, Detracta est ad inferos superbia tua*, hoc est, fastus, strepitus magnificentia, voluptates, deliciæ desierunt: *concidit cadauer tuum. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes*, hoc est, corpus demortui nullo erit oblitum vnguento aut aromate, vt Regibus assolet, quo a putredine corpus conseruetur: sed a lumbricis ac vermiculis

Cap. 22. Esa.19.

Esa. locꝰ explicatus.

arrodetur, vt infimo cuiq cerdonum contingit. *Quomodo de cœlo cecidisti Lucifer qui oriebaris mane ante coruscantem Auroram? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes qui dicebas in corde tuo, In cælum conscendam, supra astra Dei exaltabo sedem meam, & sedebo in monte testimonii in lateribus Aquilonis, Tu vero in sepulcrum detractus es in profundum lacus.*

Ambitio ruina obnoxia.

Quo denotat eum vita, opibus, potentia exsutum, & morte absorptum, qui humanæ conditionis oblitus, se efferre supra humanam conditionem studuit, Deique honorem sibi vindicare. Quæ rerum vices documento sunt Regibus ac mortalium cuique, vt se contineant intra limites, ac meminerint eas esse vices rerum humanarũ, vt minimo momento summa in imum aliquando deuoluantur, eoque magis si homo fastu ac superbia intumescat contra homines, & cristas erigat aduersus Deum. Sic Paulus infelicem ac funestum exitum denũtiat homini illi sceleroso ac perdito, qui effertur supra solium Dei, & se extollit supra omne quod dicitur Deus, aut numen religiose colendum, & a quo cuiusq. salus & incolumitas dependet, adeo vt in templo Dei sedeat ostentans seipsum pro Deo, & exercens palam sæuitiam ac tyrannidem in sanctos qui volunt pie viuere in Christo Iesu: quem Deus suo tempore conficiet potenti spiritu oris sui, atq. amentia falsaq. Diuinitatis specie iactantem abolebit claritate aduentus sui, quo detegetur omnis impostura, & euanescet (multis obstupescentibus, qui eius fraudulentis prodigiis & portentis dementati erant) vt fumus eius doctrina, & fucata fictaque religionis ac pietatis species,

2. Thes.

De frutice, virgulto, surculo, termite, malleolo, palmite, germine, gemma, qui & oculus in arboribus ac plerisque alius, desumta similitudine, quibus Prophetæ vaticinia illustrant.

CAP. L.

Frutex. FRutex appellatur quidquid ab radice multiplici caudice ac ramosum se profert, sed quod ad iustā arboris proceritatem non assurgit. *Virgultū* Virgultum est e terra emergens fruticosa virgularum congeries, quæ compluribus ramulis ac lignosis surculis constat, nec vt herba emoritur. Hæc aliquando excolitur vt arborescat. *Surculꝰ.* Surculus est germen quod ex ramis simplex & indiuiduum oritur, qualis nobis in ramusculorum summitate ad insitionis vsum accommodatur, *Inte* Belgæ vocant, quo efficitur, vt

Virgil. Geor. 2.

Aliena ex arbore germen
Includas: vtidoque doces inalescere libro.

Est autem Surculus in arbore velut succrescens soboles & propago, vt in familia nepotum & agnatorum successio. Vnde *Surculare*, hoc est, adnascentes arboribus surculos adimere. *Malleoli.* Malleoli & palmites a sarmentis, hoc est, prælongis vitis virgulis porriguntur, *Palmites.* nouellæ sunt vineæ germinationes, inter quas sunt pampinarii, qui nihil aliud quam pampinis ac foliorum pompis luxuriant, quibus nihil speres quam ostentamenta stirpis: vt ficus Euangelica Christo detestata. *Ioan 3.* Sunt enim stolones & inutilis fruticatio resecanda ferro, ignique destinanda. Qua Metaphora Christus impios atque improbos designat. Alii palmites fructuarii sunt, a quibus insequente æstate fructus speratur. nam ineunte vere palmites concepto humore, velut animati, protuberare incipiunt, ac velut parituri extumescere, sic vt gemmæ in iis se proferre incipiant. *Gemma in vite quid.* Quod Cicero indicat, In vitibus primo vere exsistit, tamquam ad articulos sarmentorū ea quæ gemma dicitur vel oculus, quod extumescat. Vnde *Gemmare* vites dicuntur ac turgescere in spem futuri fructus. Indicauit id etiam Virgilius,

Eclog. 7.

——— *iam venit æstas*
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.

Germen

Germen est id, quod ex ipsis arborum surculis primo vere exit, ex quo mox folium producitur. Sic vere nouo germinare dicuntur arbores & pubescere. Ex qua re post ver aduentare æstatem coniicimus: vt etiam indicat Christus sumta similitudine a ficu germinante ac proferente grossos suos, quæ Metaphora superius explicata est de ficu. Termes auulsus est ex arbore ramus foliis vestitus, & fructibus onustus, præsertim ex Palma & Olea, de qua Paulus Apostolus similitudinem desumit contra illos, qui fastu tumidi, ac sanctimoniæ specie inflati alios despiciunt, ac concipiunt de se opinionem, quam pro humana fragilitate maiorem. Hæc præfari visum est Lector candide, quo plus lucis adferret plantarũ cognitio, ex quibus concinnæ similitudines & Metaphoræ desumuntur; neque enim solum ex arborib. herbis & fruticibus sacra historia Similitudines mutuatur, sed etiam ex earum partibus & appendicibus, radice qua alimentum alliciunt, trunco, per quem diffundunt, cortice, quo muniuntur ramis, fronde, foliis, flore, quibus exornantur; fructu, semine, quibus propagantur: Sic Esaias, vt rem aggrediar, quum de Christo, eiusque ministerio vaticinatur, atq. illum oculis hominum spectandum exhibet, describit tam salutarem summi patris Legatum nulla specie, nulla formæ dignitate fuisse, sed abiectum, despicatum, ita, vt nullus propemodum illo afficiatur, aut illum vt gratiosum hominem ac fauorabilem complectatur; Similem dicit Christum virgulto aut surculo, qui emergit ex terra arida, ieiuna, squallentique ac siticulosa sic, vt nullam spem pollicere posse videatur hominibus (nam coram Deo nihil illo sublimius) vt in vllam sublimitatem possit euehi, suamque propagare doctrinam, aut vlla ratione efficere, vt aliquam spem de eo quisquam concipiat instaurandæ salutis, vel aliquid magni ab illo sperare, adeo, vt quum mul-

Germen. *Mat. 24.* *Termes.* *Rom. 11.* *Cap. 53.* *Ioan. 16.* *Rom. 10.* *Esaia locus explicatus.*

ti abiecti hominis ſpecie offenderētur, eo res deuen-
tura videatur, vt vix decimus quiſque fidem ſit habi-
turus tam magnificis promiſſis eorum, qui illum
prædicant, ac teſtatum orbi volunt Chriſtum eſſe
Seruatorem, ſalutiſque humanæ vindicem, & aſſer-
torem. Quum enim in eo nihil fuerit ſpectabile
aut viſenda ſpecie (niſi deuicta morte, exhibito re-
ſurrectionis triumpho, ac conſummato ſalutis hu-
manæ myſterio) profecto non mirum cuiquam, aut
abſurdum videbitur tam paucos amplecti eius pro-
feſſionem, eiuſque doctrinam arripere: quum vix di-
gnum deputent, in quem defigant oculos, ac ſpecta-
re ſuſtineant; & abiectior ſit, quam vt eius conſue-
tudine ac familiaritate vti cupiant. Longum autem
eſſet omnia perſequi, quæ in hoc Capite Eſaias com-
memorat de propagatione regni Chriſti, propterea
lectorem ad huius Prophetæ interpretes relego Hie-
ronymum Rupertum Tuicenſem, Adamum Sasbou-
dum recentiorem, & ſi qui alii in illuſtrandis Eſaiæ
vaticiniis fuerunt occupati. Omnium autem Chri-
ſtianorum intereſt locum huius Prophetæ accurate
eruere, in eoq. identidem immorari, ac ſingula me-
ditando excutere: quoniam in eo nobis proponun-
tur, quibus maxime illuſtratur Chriſti & humilitas
& gloria, & quid nobis contulerit, quantaque paſſus
ſit, vt excuſſa ſeruitute ac tyrannide Diaboli, in li-
bertatem damnatos aſſereret. Reuocat nos ad Chri-
ſti exemplum Paulus Apoſtolus rigidus Chriſtianæ
religionis aſſertor & propugnator, atque hortatur
vt ita ſimus affecti, ſic animati, vt Chriſtus Ieſus;
qui quum eſſet in forma Dei, non ſe rapinam arbitratus eſt, (Phil. 2.)
vt eſſet æqualis Deo, ſed ſeipſum exinaniuit, vt aſſumta ſerui
forma factus ſit homini ſimilis & in forma repertus vt homo,
factus obediens vſq; ad mortem Crucis ignominioſam, *qua-* (*Pauli locus illuſtratus.*)
propter Deus illum extulit in ſummam ſublimitatem, & do-
nauit illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen, vt in nomine Ieſu

ſe flectat

se flectat omne genu, cælestium, terrestrium, & inferorum, hoc est, nulla vis, nulla potestas tanta, quæ non submittat se illius imperio. Sic Paulus, vt etiam Esaias duplicem Christi naturam complexus est, humanam qua obnoxius fuit & expositus calamitatibus & miseriis hominum: & diuinam ob consequutum imperium, quo deuicta morte & Diaboli tyrãnide, exstinctoq. peccato, mortales omnes in libertatẽ asseruit, sic vt nemo non illi assurgat, nemo non caput inclinet, nemo non genua incuruet, vbi tam sacrosanctũ Iesu nomen vel proferri, vel exclamari audit. Cæterum vt in argumento suscepto progrediar, quum Esaias nusquam non Christi gloriam illustret, atq. illius regnum, hoc est, Euangelicam professionẽ propagandam prædicet, consolatur afflictos & mœrentes, qui se destitutos omni præsidio existimant, vt cõcepta spe & fiducia in Deum mentem erigant. Futurum enim indicat (assumta Metaphora surculi vel fruticis) instauratum iri spiritale Dauidis regnũ per Christum, omnesq. pios qui se desertos credũt, propugnatorem habituros & vindicem, excussoque tyranni iugo, libertatem assequuturos, quod hoc vaticinio confirmat: *Egredietur*, inquit, *virga* seu virgultum, vel surculus *ex radice Iesse, & flos subsequente fructu ex caudice eius. Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Quo indicat Christum omnibus donis cumulatissimum, quibus suos instruit ac locupletat. Eandem similitudinem paulo post repetit: *In die illa radix Iesse*, quæ inclinatis rebus Iudaicis propemodum exstincta videbatur, vt aridus trũcus *instaurabitur & erigetur*, ita vt omnes nationes, tamquam in scopum oculos habituræ sint defixos in Christum, qui stat erectusque est in signum, ac velut vexillum populi, atque illum requirent;

Mat. vii.

Cap. 11.

Esa. locus illustratus.

eo se conferent, illum certatim gentes deprecabuntur. Cæterum ex radice, quæ humorem e terra elicit, ac vitalem succum per ramos vndique diffundit, sumuntur in Bibliis similitudines perelegantes, quas partim rebus prosperis ac secundis prophetæ accommodant, atque vbi successum pollicetur Deus, vel etiam incrementa virtutum partim rebus deploratis applicant, quum scilicet improbis exstinctionem atque interitum denuntiant. Sic Iob cum floreret opibus & potentia, ac frueretur rerum omnium affluentia, omnesque proceres illum passim honore prosequerētur: *Radix mea*, inquit, *erat humore perfusa*. Metaphora sumta ab arboribus, aqua salubri irrigatis, quæ non arescunt, sed florum & frondium pompa spectabiles sunt. *Et ros morabitur in messione mea.* Quo denotat omnia felicissime successisse, nec quid detrimenti aut iacturæ accessisse rebus suis. Quum autem radix fundamentum sit quo arbores fulciuntur & alimentum percipiunt, Deus apud Oseam pollicetur resipiscentibus atq. iis, qui illi fidunt, vberrima quæque, opesque stabiles & diuturnas: *Ero*, inquit, *quasi ros Israëli, & germinabit sicut rosa aut lilium, & erumpet*, hoc est, dilatabit, diffundetque se *radix eius, & propagabunt se rami illius.* Quo designat non facile morituram illorum felicitatem, sed vt validas arbores, stabilem fore & diuturnam. Solomon autem, quum inanem atque euanidam impiorum spem indicat, qua frustrandi sunt votis suis, nec sunt consequuturi ea, quæ animo conceperunt, *Desiderium*, inquit, *impii, monumentum est pessimorum*, hoc est, ea cogitant ac meditantur, quæ interitum adferunt: *Radix autem iustorum proficiet*, hoc est, pullulabit fructumque salutarem proferet. Vnde Sapientia radicatam se dicit, seu firmas defixisse radices, ac propagatam in populo honorifico, sic vt assurgat in immensum, vt Cedrus & Cypressus, hoc est, longe lateque diffundat vir-

Ex radice stirpiū desumtæ similitudines.

Cap. 29.

Cap. 14.

Pro. 12.

Eccl. 24.

tutes suas, quibus sui studiosos obumbrat, ac saluberrimo halitu fouet ac recreat. Ediuerso, quum Deus interitum minatur improbis, ac confirmat nõ fore stabilem aut diuturnam illorum potentiam, quantumuis illa vallata sit & munita, Radicem illorum eruendam pronuntiat. Quo spectat illud Iobi: *Ego vidi stultum firma radice, & maledixi ac detestatus sum pulcritudinem eius.* Cui & illud consonat, *Cunctis diebus suis superbit impius & numerus annorum & tyrannidis illius incertus est; Non ditabitur nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terram radicem suam*; hoc est, non erit diuturnus: *ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritus oris eius ab eo.* Hæc omnia indicant omnem fastum strepitum, superbiam ad nihilum redigenda. Non mitiora denuntiat Dauid homini sceleraro ac nefario, qui rebus fluxis ac caducis fisus, innocentes opprimit. *Destruet te*, inquit, *Deus in æternum, & euellet de tabernaculo, & radicem de terra viuentium:* Quo indicat illum radicitus exstirpandum, ac funditus eruẽdum, sublata omni spe propagandæ familiæ; nam exstincta radice nulla amplius est posteritatis spes. Eadem Metaphora Christus vsus est, quum os obturat Pharisæis, & discipulos libertate dicendi offensos placat: *Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur.* Quo indicat, Omnem doctrinam aut institutionem vitæ, quæ non innititur Christi solido fundamento, & quæ plus habet superstitionis, quam veræ pietatis, exstirpandam. Solent fere in nihilum redigi & aboleri, quæ humanis conciliis, nec adhibito Deo statuuntur, omniaque dissipari atq. obsolescere, quæ non Scripturæ immobili auctoritate fulciuntur, vel ad ostentationem & quæstum excogitata sunt. De Germine, hoc est, rudimento florescentis plantulæ ineunte vere, par est ratio; nam ex eo desumuntur similitudines, vel in bonam, vel in deteriorem partem. *Si vinea Domini exercituum Israel est*, vt

Cap 5. Iob 15. Psal. 51. Matt. 15. Ioan. 15. 1. Cor. 4. Spruyte. Esa. 5.

Esaias testatur; *Et viri Iudæ germen eius delectabile.* Rursus eodem Capite in deteriorem partem; *Radix impiorum sicut fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet,* hoc est, improbi perdentur, nec in vllam magnitudinem assurgent. Rursus quum idem Propheta consolatur populum, & pollicetur gratiam Seruatoris non defuturam; *In illa die*, inquit, *erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis* seu honorificus. Quo ostendit plurimum ornatus ac dignitatis accessurum iis, qui in fide persistant, ac salutem Christi fauore & munificentia consequuturos. Quo spectat illa exsultatio qua sibi tacite ac velut in sinu plaudit ac gratulatur homo pius, quod tot tantisque donis sit cumulatus. Sic enim omnia sua dona ac munera, quibus affatim ornatus est, ad Deum cum gratiarum actione referens: *Gaudens*, inquit, *gaudebo in Domino & exsultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Sicut enim terra profert germẽ suum, & sicut hortus semẽ suum germinat: sic Dominus Deus germinare facit iustitiam, & laudem coram vniuersis gentibus. Quibus verbis indicat se omni virtutum genere excultum, atque id Dei beneficio, cui vni debetur laus & gloria. Vt enim terra fertilis & fœcunda virentibus herbis exornata testatur Dei erga inferiora hæc munificentiã: ita iustitia, pax, tranquillitas, ac cæteræ virtutes, quibus mentes humanæ exornatæ sunt, declarant summam Dei erga homines beneficentiam & amorem, sic vt merito hæc Dei munera nos ad gratitudinem prouocare debeant.

Cap. 4. *Esa. 61.* *Hier. 33.*

Palmites quid designent. *Psal. 79.*

Palmites vitis, qui se longe lateque diffundunt, explicant, dilatant, atque vmbracula contra Solis æstum præbent, felicitatem, honorem, dignitatem, magnificentiam, decus, amplitudinem, successum in Scriptura designant. Sic Dauid eleganti allegoria vitis &

tis & palmitis, Hebræorum res secundas commemorat, quas calamitates postmodum sunt subsequutæ. Sic enim cum Deo sermocinatur; *Vineam de Ægypto transtulisti*: quo designat populum Iudaicum; *eiecisti gentes, & plantasti eam*, hoc est, curam adhibuisti illis excolendis & instituendis. *Qua* vitis *extendit palmites vsq; ad mare, vsq; ad flumina propagines suas*, hoc est, exporrexit imperii terminos. *Vt quid diripuisti sepem eius, & vindemiant eam omnes, qui hac iter faciunt*, hoc est, diripiunt, conuellunt, lacerant, dilaniant potentiam populi Iudaici, quod destituti sint protectione tua, tuoque præsidio orbati. Idem argumentum tractat Esaias, a vinea ac palmitibus desumta similitudine. *Cap.5.* Exstat autem insignis locus apud Ezechielē exhibita *Cap.17.* parabola ænigmatica, qua declarat Deus producta in concionē Aquila prægrandi ac rapaci, qua Regem Babyloniæ regno Israelitico inhiantem designat, cui talia insignia attribui solent, ac vinea frondosa, multisque palmitibus exporrecta, nihil stabile esse aut diuturnum, nec temere hominum potentiæ fidendum, esse enim Regum ac Principum fœdera, amicitias, pacta, societates infidas, florentissima regna ruinæ obnoxia. Illa enim Deum dissipare & exscindere, vt vineam foliorū ac frondium pompa luxuriantem: erigere autem humilia, abiecta, despicata: Quod ipsum in postrema Capitis parte his verbis indicat: *Et scient omnia ligna* vel arbores *regionis*, hoc est, superbi, elati, sublimes, Reges, *quia ego Dominus humilio lignum sublime, & exalto lignum humile, & siccaui feciq; exarescere lignū viride* & succulentum, *aefrondere* vt virentem arborem, *lignum aridum. Ego Dominus loquutus sum & faciam.* Quo indicat erigere se humiles & despicabiles, atque e sublimi deturbare arrogantes. *Luc. 1.* Quod ipsum agnouit Diua Virgo, & cantico illustri testatum voluit omnibus, Deum clementia vti erga illos, qui eum reuerentur: deiicere autem illos &

profligare, qui animi fastu contra Deum & homines insolescunt, diuites famelicos pati, esurientes autem affatim saturare & implere bonis. Paulo post idem argumentum prosequitur Ezechiel vaticinio fulminato contra Ioatham, Eliachim, & Sedechiam periurum & fœdifragum. Sic enim primo illos suis depingit coloribus, & indolem illorum exprimit; *mali*, scilicet *corui*, vt habet prouerbium, *malum ouum*: *Quare mater tua leana inter leones cubauit? in medio leunculorum nutriuit catulos suos, & eduxit vnum de leunculis, & leo factus est, didicit prædam capere, homines deuorare, eo capto e gentibus non absq; vulneribus, nec sine sanguine, ita vt victoria non fuerit incruenta. Mater frustrata sua exspectatione & spe, sumsit alterum e leunculis suis*, Ioachimum scilicet, *& leonem*, hoc est, tyrannum *constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo, ac didicit prædam capere, atq; homines deuorare, didicit viduas facere, ciuitates depopulari, atq; in desertum redigere, qui etiam vinctus catenis abductus est ad Regem Babylonis*. Quo autem magis exaggeret rei atrocitatem, atque amplificet Regis crudelitatem, quæ etiam illi ab vtero materno adfuit, repetit Capitis initium vsus Metaphora Physica in hunc modum; *Mater tua, quasi vinea in sanguine tuo super aquas plantata est*. Quam Metaphoram, & quæ subsequuntur, nemo nisi Physicus, & qui in re Medica sit exercitatus, recte interpretari poterit. Alludit enim ad infantis gestationem in vtero; nam rubicundo ac sanguinolento sanguine fœtus alitur, ac sensim incrementa capessit; itaque indicat matrem, a qua crudelitatem suxit, mire fœcundam esse, & sanguine in quo fœtus voluitur, redundantem, vt vineam fertilem in locis irriguis: eoque euenit, vt materno sanguine affluenter pastus & saginatus vires validas & robustas conceperit. Quod indicat, quum inquit: *Fructus eius & frondes eius creuerunt in aquis multis*, hoc est, humorũ in vtero abundantia. *Et facta sunt illi virgæ solidæ in sceptro*

Cap 19. Ezec. 21.

Prouerb. in improbos.

Tyranni descriptio.

Locus Ezechielis Physicus.

ptro dominantium. Quo designat imperatoriam dignitatem, & regalem pompam ac strepitum. *Et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum.* Quo indicat illius potentiam ac magnitudinem longe exporrectam, & exaltatam staturam eius inter comantes frondes. Quo designat illum longe superasse magnificentia sua vicinos reges & Satrapas, ac latius propagasse ditionis terminos. *Quum autem in tanto regni fastu* ac strepitu *constitutus cœpisset alienari a Domino Deo suo, ipse vt speciosa ac diffusa vitis, auulsus est, & emarcuerunt*, atq; arefactæ sunt *virga arboris illius, eaq; vinea transplantata est in desertum loco arido* & siticuloso. Quo designat exsilium & captiuitatem, in quã abductus est, ac priuatus honore, dignitate, dominatione, magnificentia Regia; Quod iis verbis indicat: *Non est in ea* (nam persistit in vineæ Metaphora) *virga fortis, nec sceptrum dominantium,* hoc est, nulla est imperii maiestas, nulla magnificentia, nulla auctoritas, quæ illum extra contemtum possint vindicare. Hactenus de palmitibus ac vitis propagine, a quibus Christus etiam similitudinem desumit, atque homines, qui illi per fidem insiti sunt, ac bonorum operum fructum proferunt fructuosis palmitibus assimilat. Improbos vero omni ornatu destitutos, nulloque fidei ac Caritatis succo imbutos, aridis & infrugiferis, qui vt inutiles frutices & sarmenta igni distinantur. Qua de re vberius in Capite de Vinea, vbi Ioannis Euangelistæ locus explicatur. Cæterum rami, qui multiplices ex caudice atque arboris trunco, velut erectis brachiis se diffundunt, simili Metaphora vt palmites concionibus adhibentur; Designantur autem hac voce robur, potentia, firmitas, incolumitas, decor, & ornatus familiæ, totiusque posteritatis propagatio, ac soboles, denique consanguineorum, affinium, cognatorum, nepotumque series. Sic Sapiens quum illi felicitatem ac florentes annos pollicetur, qui Sa-

4. Re 23. Hier. 39. & 52.

Zedechias in Babylonem abductꝰ.

Cap. 15. Ex Ramis Metaphora.

pientiam amplectitur; *Radix sapientiæ*, inquit, *timere Deum, & rami eius longæui*, hoc eſt, in multos annos illi vita prorogabitur, & longum habiturus eſt æui decurſum. Exſtat autem inſignis apud Paulum Concio Metaphorica de ramis auulſis ex olea, & in illorum locum aliis inſitis, in qua ſolidis argumentis ac demonſtrationibus Iudæos non ita exciſos ac diffractos oſtendit ac conuincit, vt ſublata ſit omnis recuperandæ ſalutis ſpes: ſed illos denuo inſerendos, ſi fidem amplectantur. *Si enim primitiæ*, inquit, *ſanctæ, & conſperſio ſancta eſt. Si fermentum ſanctum, oportet & totã maſſam ſtatui ſanctam, quæ fermento vndique imbuta eſt. Si radix ſancta, & rami ſancti erunt.* Si Abraham primus credentium pater fidem amplexus eſt, & illi imputatum eſt ad iuſtitiam: quid vetat & nepotes ac poſteros ſtirpis ſuæ auctorem exprimere, ac fidem eandẽ amplecti, vt ſuperius fuſius a nobis explicatum? Cæterum vt comantes ac longius exporrecti rami aliquando felicitatem denotant, ac rebus lætis ac ſecundis adhiberi ſolent: ita nonnumquam illos rebus aduerſis ſacri Scriptores accommodant, eoq. nomine calamitates obuenturas denuntiant, nec improbos diuturna proſperitate vſuros, quod huiuſmodi verbis indicatur apud Iob; *Cunctis dieb. ſuis ſuperbit impius, ſed nec ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam, ramos eius arefaciet flamma*, hoc eſt, omnia cedent in deterius, & abolebuntur, & ſi videantur ad tempus florere improbi, ſuosq. ramos diffundere, omnia tamen ſublapſa confeſtim dilabentur. Id ipſum Sapiens obuenturum pronuntiat generationi peruerſæ, quum inquit; *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec ſtabile fundamentum collocabunt.* Etſi rami tempeſtiue ſuoq. tempore germinauerint, infirmiter poſiti, a vento concutientur, ſuiſq. ſedibus commouebuntur: *Confringentur enim rami inconſummati*, hoc eſt, imperfecti, & qui nondum

Eccl. 1. *Rom. 11.* *Pauli locus excuſſus.* *Rom. 4.* *Gal. 3.* *Iacob. 2.* *Cap. 15.* *Cap. 4.*

iuſtum robur ac firmitatem ſunt conſequuti, *& fructus illorum inutiles, acerbi ad manducandum*, nec ad vllũ vſum idonei. Quo indicat, vt ex orationis ſerie intelligi poteſt, nec progenitores, nec filios, nec nepotes vſui eſſe Reipublicæ, nec aliquid cõmoditatis aut ſubſidii adferre rebus humanis, quandoquidẽ vt concionem proſequitur; *Ex iniquis* & nefariis *progenitorib. prognati filii, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes*. In Eccleſiaſtico ſeu Concionatore prorſus idem argumentũ tractatur, quod inſtituitur contra adulteram quæ alteri quam viro legitimo corporis ſui vſum conceſſit, ſeſeq. mœcho ſubiecit, ac præbuit (vt Plautus ait) vſurariam. Quod crimẽ ita exaggerat, vt primum declaret illã publicitus infamia notandã, & proles quas putat hæredes poſſe conſtitui, patri putatiuo, nullo honore, nullaq. dignitate habendas, quibus etiã hoc incommodi atq. infelicitatis acceſſurum pronũtiat, vt huiuſmodi proles non figant radices, nec rami earum fructum proferant, hoc eſt, nõ propagabitur vlla poſteritatis, nec erit illis vlla ſobolis ſpes. Cui ſententię iſta eius auctoris conſonet: *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ ſuper cacumẽ petræ*, ſiue in ſumma rupe *ſe extendent*. Quibus verbis indicat (vt Chriſtus de ſemine concionatur, quod incidit in loca aſpera ac petricoſa) illos impuros non poſſe radices figere, nec in vllã ſpem poſteritatis emergere, ſed mox vbi quid ex eorum ſtirpe exortum ſit, emarceſcere atque in nihilum redigi. Tale quiddam etiam Eſaias exprimit, quum inquit, *Ante meſſem totus effloruit; & immatura perfectio germinauit. Et præſcindentur ramuſculi eius falcibus, & quæ relicta fuerint, abſcindentur*. Qua Metaphora declarat impiis omnia proſpere ſuccedere ad tempus aliquod, accelerari iis annonam, meſſem præmature adeſſe, fructus propere matureſcere: verum quum iam omnia maturuiſſe viſa ſunt, ac fructu fruituri videntur, ſegetes,

Eccle. 23.

Ex adulterio pro gnati infauſti.

Eccl. 40.
Matt. 13.
Mar. 5.

Cap. 8.

rami, sarmenta, palmites, propagines excinduntur, hoc est, tota felicitas, successus, prosperitas corruit, ac vana spe illusi sperata vindemia, messisque desiderio, atque auide exspectata iam flauescente segete frustrantur. Flos, ex quo fructus speratur, gaudium est & amœnitas seu blandimentum arborum, quod vernis mensibus oculos hominum oblectat, ac suaui odore nares reficit. Herbæ autem aliæ aliis temporibus florescunt, nunc vere, nunc æstate, nunc autumno, nonnullæ etiam hieme, vbi cœlum clementius est, nec omnia gelu rigescunt. Indicatur non solum in sacris literis, sed etiam apud alios scriptores, floris nomine quidquid præstanti excellentiq specie est. Sic prima indoles, adolescentia, iuuentus, ætas florida & pubescens floris nomine designatur, tum etiam decor & species, venustas, pulcritudo, blandities, ac pleraque alia sagacia in homine, & quæ cito euanescunt, nec stabilia sunt aut diuturna, licet ad tempus spectatu grata ac peramœna. In eodem significatu adhibentur concionibus, folium, herba, omnisque nitor & herbescens viriditas, tum fœnum, stipula, ac pleraque alia, quæ cito languescunt, nec diu subsistunt. Sic Paulus doctrinam inanem, fucatam, adulterinam, infrugiferam, superstitiosam, noxiam, damnosam ligno, fœno & stipulis comparat. Qui enim huiusmodi doctrina minus salutari imbuti sunt, nec solido fundamento innituntur, primum omnium ingruente tentationum procella labascunt ac corruũt, nec prorsus in aduersitate subsistunt, vt nec arida nutrimenta ac fomites contra ignis vim. Cæterum floris nitor spectabilis in Scriptura passim accommodatur rebus caducis, fragilibus, momentaneis, ruinosis. Sic Iob; *Homo natus de muliere, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur*, hoc est, se expandit, se dilatat, sed conteritur, *& fugit velut vmbra* Cui illud Dauidis affine est: *Homo sicut fœnum, dies eius sicut flos*

Metaphora ex flore.

1. Cor. 3. Pauli locus expl.

Cap. 14.

Psa. 102.

flos agri, sic efflorebit. Quibus verbis indicat rem mox perituram, quamlibet ſpecioſa ſit, aſpectuque amabili & gratioſa. Quo autem ſua cuique fragilitas identidem ob oculos verſetur, atque ex aduerſo verbi Dei vis & efficacia, Eſaiæ elata voce exclamandum præcipitur; *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia Spiritus Dei ſufflauit in eo.* Vere fœnum eſt populus, exſiccatū eſt fœnum, & cecidit flos. *Verbum Domini manet in æternum.* Quo palam facit omnem pompam, faſtum, ſtrepitum, ſplendorem, magnificentiam, denique quidquid in homine excellens eſt, & magnificum, ſeu externa ſeu interna ſpectet, ſcilicet, prudentiam, ac ſcientiæ coniunctā ſapientiam, & ſi quid aliud humanæ menti inſitum eſt, flatu Dei euaneſcere. Quapropter nemo rebus tam caducis & momentaneis inniti debet, aut illis fidere, ſibique inaniter harum rerum poſſeſſione blandiri, ſed fulcire ſe verbo Dei, quod ſtabile eſt, firmum, diuturnum, & mentes hominum ſolida ac ſalutari doctrina imbuit: Reuocant nos ad æternas has opes Petrus & Iacobus Apoſtoli, ac ſectanda præcipiunt non fluxa, non temporaria, non euanida, quæ tamquam floſculi ad Aquilonis flatum, aut Solis ardorem emoriuntur: ſed cæleſtia, ad quæ Chriſto duce, eiuſque verbo perduci nos cō tingit. Plures ſunt eius generis apud Prophetas Metaphoræ, atque ex foliis floribuſque deſumtæ ſimilitudines, quarum commemoratione ob oculos ponit mortalium res fragiles & caducas, prorſuſque inſtabiles, quibus tantopere intumeſcunt homines. Sic Eſaias faſtum ac ſuperbiam Ephraim, quorum nomine deſignat omnes iiſdem vitiis obnoxios, foliis ac floribus mox euaneſcentibus ac defluis comparat, Sic enim illis interitum minatur: *Væ coronæ ſuperbiæ, ebriis Ephraim & flori decidenti: Pedibus conculcatur corona ſuperbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos deciduus exſul-*

Cap. 40.

Eccle. 14.

1. Pet. 1.

Iacob. 1.

Solida ſpectanda.

Cap. 28.

tationis eius, Et ſicut fructus temporaneus & præcox. Vt enim nec fructus nec præcocia poma diu ſubſiſtunt; ita nec illorum felicitas diuturnam proſperitatem eſt habitura. Naum quoque Propheta declarat eadẽ ſimilitudine nihil tam ſpecioſum ac ſpectabile, nihil tam blandum & amabile, quod Deus non concutiat ac conterat, vbi exarſerit in nefarios atque improbos ira illius, ſic vt flores & germina elatorum hominum diſcutiantur, hoc eſt, omnis illorum pompa, & ſplendor ad nihilum redigatur; quod iis verbis indicatur; *Infirmatus eſt Baſan & Carmelus, & flos Libani elanguit.* hoc eſt, virtus, robur, potentia ruinoſa eſt, omnis nitor, decor, ſpecies, venuſtas defloreſcit ac deformata eſt. Floribus ſuccedunt fructus & ſemina, de quibus quoniam ſimilitudines deſumuntur, hoc obiter indicandum: Semen duobus modis vt & fructum, vſurpatum in ſacris literis, pro tribu atque illuſtri familia vel proſapia, pro ſobole ac totius poſteritatis propagine, pro ſucceſſione hæreditaria, pro ſtirpe, genere, cognatione, quæ omnia pollicetur Deus in humanæ vitæ decurſu optatum, felicemque ſucceſſum habitura, vbi quis mandatis eius obſequitur, atque morum integritati inſiſtit Quod indicat Dauid in Pſalmis, quum inquit; *Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panẽ. Semen illius in benedictione erit, & iuſti hæreditabunt terrã, Semen vero* ſeu generatio *impiorum peribit.* Sic Elephas vnus diſceptantium cum Iob commendat Dei caſtigationem, eaque ſic erudiri hominem pronuntiat, vt totum ſe committat eius arbitrio, eiuſq. voluntati ſe ſubiiciat, quod ſciat ſe caſtigari, vel ad emendationẽ, vel vt exploretur illius conſtantia, qua ratione conſequitur homo, vt omnia illi proſpere ſuccedant, & accedat optima benedictio; *Spectabis,* inquit, *multiplex ſemen tuum, & progeniem tuam,* hoc eſt, proles, nepotes, & poſteros, *& herbam terræ numeroſam. Ingredieris in abundantia*

Cap. 1.

Semẽ in Bibliis quid deſignet.

Pſal. 36.

Cap. 5.

undantia ſepulcrum, ſic infertur aceruus tritici in tempore ſuo, hoc eſt, generoſi hominis more & magnifice te efferri continget comitante magna procerum multitudine. Rurſus, quoniam ſemen herbis ac arboribus ineſt, atque id ſimilem ſpeciem producit, ſeſeq, ex alia in aliam ſtirpem propagabat, Prophetæ quoque & iſto in concionibus illuſtrandis vtuntur. Deſignat autem Semen ſucceſſum, vberem prouentũ, annonam, fructiferam benedictionem, beneficentiam, vberrimos fructus. Ita quum Deus apud Eſaiã pollicetur felicitatem ac rerum omnium affluentiam iis, qui illi fidunt, illiuſque mandatis inſiſtunt: *Dabitur*, inquit, *pluuia ſemini tuo vbicunq; ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. Paſcetur in poſſeſſione tua agnus ſpacioſe, & tauri tui, & pulli aſinorum, qui operantur, vel colunt terram commiſtum migma*, hoc eſt, ordeum purumque pabulum *comedent, ſicut in area ventilatum eſt*, hoc eſt, ventilabro, vannoque accurate expurgatum a paleis. Quibus verbis deſignat rem familiarem ampliſſime augendam, omniaq. ex voto atque animi ſententia ſucceſſura. De Fructu par eſt ratio; nam & herbarum arborumque fructus in Bibliis deſignat vbertatem rerum, abundantiam, fertilitatem, beatitudinem, proſperum ſucceſſum, opera bona & mala, inopiam, annonæ caritatem & penuriam, iuſtitiam vitæque integritatem, impietatem, nequitiam, mores improbos: quæ etiam frumenti ac frugum nomine deſignantur. Sic Oſeas, quum ad optimam frugem, ad decus, probitatem, iuſtitiam exhortetur homines ſuæ ſalutis oblitos, qui rebus improbis aſſueſcere cœperunt; *Seminate vobis*, inquit, *iuſtitiam, & metite in ore miſericordiæ*, hoc eſt, Miſericordia, clementia, bonitas, vobis cordi ſit, & in ore verſetur, *innouate vobis nouale, dum tempus inquirendi Dominum*. Quo ſuadet immutandum vitæ inſtitutum, quo poſſint vitam, mores, ſtudium approbare

Semen ſtirpium.

Cap. 30. Eſaiæ locus excuſſus.

Fructus ſtirpium quid deſignet.

Cap. 10.

Domino Deo. *Etenim hactenus*, vt Propheta inquit, *arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii* Qua Metaphora indicat nihil illos aliud, quam fraudes, sycophantias, perfidiam, imposturas, dolos machinari, quibus innocentes opprimunt. Quocirca monet, vt excussis atque exstirpatis vitiosis fruticibus ac Zizaniis in exculto nouali puræ mẽtis, probitatem, mansuetudinem, iustitiam, humanitatem inserant. Quod etiam apud Hieremiam accurate Dominus præcipit; *Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas*, hoc est, reddite corda vestra exculta optima semente integritatis, iustitiæ, innocentiæ, bonitatis, exstirpatis spinis ac sentibus nequitiæ. Hac enim ratione omnia prosperrime homini succedũt. Quod Deus apud Esaiam palam testatur insigni consolatione, qua pii hominis mentem in spem ac fiduciam erigit consequendæ salutis. Sic enim securitatem rebus adflictis ac desperatis denuntiat; *Dicite iusto, quoniam bene illi erit, quoniam fructum adinuentionum seu manuũ suarum comedet*. Quo illum commonefacit vt securo sit animo, bene speret, optimam spem cõcipiat: quoniam ingruente calamitate & afflictione famis aut belli, fruetur secure rebus, quas sua manu, suoque labore a Deo Optimo maximo sit consequutus. *Impio* vero, vt idem ait, *male erit, quoniam secundum opera manuum eius rependetur illi*. Cæterum Fructus pro sobole etiam & posteritate sumitur hac liberorũ propagine. Quod munus Dauid Deo acceptum refert, quum inquit, *Ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris*. Quo indicat prolium propagationem Dei donum esse. Rursus quum Deus sub Dauidis nomine Christi regnum fore sempiternum pollicetur; *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Illuc producam*, & germinare faciam *cornu Dauid: paraui lucernam Christo meo Inimicos eius induã confusione. Super ii sum*

Cap. 4.

Cap. 3.

Fructus pro hærede.

Psal. 126.

Psal. 131.

autem

autem efflorebit sanctificatio mea, vel diadema meũ. Quibus verbis amplificat fortitudinẽ, decus, magnificẽtiam imperii, quod longe lateq. sit propagandum, & sub Dauidis typo Christi Seruatoris regnum spirituale, eiusq. Ecclesiam, hoc est, cœtum fidelium, nũquam exstinctum aut oppressum iri, nec vlla vnquã vetustate, vlla temporum iniuria abolendum: quamlibet sæuiant inimici, quantumuis doctrinæ Euangelicæ insultent, illamq. lucem exstinctam cupiant, atq. omnes machinas ad illam opprimendam admoueãt. Quo spectat illud Christi de inconcussa fide, & inexpugnabili solidaq. professione nominis eius: *Et portæ inferi non prævalebunt aduersus eam.* *Mat. 16.*

Quisquis enim tã immobili ac tã firmo fundamẽto nititur, non est quod metuat se ab illo posse dimoueri aut diuelli. Quod Christus etiam alias testatus est, similitudine adducta ex viro prudente ac sagaci, qui ædificium suũ construit non in fluida arena aut fundo palustri & vliginoso, sed in solido saxo aut firma rupe, ne ingruentes tempestates, fulmina, tonitrua, imbres, venti, flumina & concursus aquarum totam molem cõuulsam dissipent ac discutiant. Qua similitudine designat illũ, qui fidem solidã ac viuidam, nõ vmbratilem amplexus est, eamq factis exprimit, incõcusso infractoq. animo subsistere aduersus imminentes tempestates, quæ nullis nõ momentis homini Christiano impendent. Quam securitatem Dauid etiam illi pollicetur, qui Deo confidit, illiusq. præsidio totum se cõmittit, atq omnem suam spem ac fiduciam in Dei misericordia per fidem collocat. Hac enim ratione fit, vt ab omni quantumuis exitiosa peste & periculis tutus sit, & secure subsistat, seu illa noctu, hoc est, tacite & latenter ingruant, vel interdiu, hoc est, palam & aperto Marte grassentur. Quod Altissimus, cui fidit, vmbra alarum suarum illum muniat, suaque protectione tutum præstet. *Mat. 17.* *Fiducia in Deũ.* *Psal. 91.*

CAPITVM HVIVS OPERIS INDEX.

RERVM

RERVM ET MATERIARVM HVIVS OPERIS INDEX.

A

B

C

Mauna

FINIS.

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM DIVVS IOANNES APOSTOLVS IN ſua Apocalypſi meminit: De aliis quoque, quarum vſus hoc æui apud omnes percrebuit.

LIBRI DVO

Theologis non minus vtiles quam Philoſophis & omnino felicioribus ingeniis periucundi, e non vulgaribus vtriuſque philoſophiæ adytis depromti.

AVCTORE

FRANCISCO RVEO, *Doctore Medico Inſulano.*

FRANCOFVRTI

Ex Officina Paltheniana, ſumtibus Viduæ Petri Fiſcheri. *M. D. XCVI.*

LIBRI PRIMI CAPITA.

LIBRI SECVNDI PARS PRIMA, DE Gemmis XIII. in D. Ioan. Apocalypsi memoratis.

PARS II. DE CÆTERIS ALIquot Gemmis & lapidibus.

His subiicitur.

PASCASII Balduini Canonici Phalempinensis ad Fran. Rueum Epistola erudita: qua super his duobus Ruei libris iudicium continetur primum: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, deque earum admiratione, usu, abusu & viribus tractatur.

AUCTORES IN HIS *libris citati.*

Aetius
Albertus Magnus
Antonius Ludouicus
Apuleius
Ariſtoteles
Arnoldus a Villa noua
Auerrois
D. Auguſtinus
Aulus Gellius
Carolus Bouillus
C. Plinius
Dioſcorides
Galenus
Georgius Pictorius Villingenſis
Halyabbas
Hermolaus
Hieronymus Hungeſtus
Iamblichus
Ioannes Manardus
Marbodeus poeta Gallus
Marſilius Ficinus
Nicolaus Florentinus
Numenius
Paulus Ægineta
Petrus Aponenſis
Petrus Crinitus
Plato
Plotinus
Raſes
Solinus
Theodoretus Cyrenenſis epiſcopus
Theophraſtus
Thomas Aquinas
Vincentius in Speculo naturalis hiſtoriæ.

DE

DE GEMMARVM ORTV, LIBER PRIMVS.

De lapidum & Gemmarum generationis causis diuersis.

CAP. I.

VNumquemq. lapidem ex altero maxime duorum elemẽtorum, terra scilicet vel aqua, conflari apud omnes rerum naturalium peritos, tam inconfesso est, atque naturali rationi peruiũ, vt nullus, ni vel Leberide cæcior, addubitarit. Porro qui lapides non perspicui sunt, ex terrea crassioreq. quadam substantia, humido tenaci persuasa, generationis materiã mutuati sunt. Qui vero pellucidi visuntur, ex aqua præsertim consistunt, cui subtilis quædam terrea, nec obscura materies immixta est, vt & in crystallo ac beryllo glaciei speciem plane referentibus videre est. Quamquam & hæc intelligi velim, non quod duo reliqua rerum principia, ignem dico ac aerem, ab illorum mixtura separem, Apud principes namq philosophos complures conuenit, Omne mixtum ex quatuor elementis constare. Verum enimuero ita quæ diximus accipienda sunt, vt alterũ illorum, terram nimirum vel aquam, in quouis lapide præcellere intelligas, etiamsi aliter Plotinus sentire videri possit, de quo alibi fusius egimus.

Nõ perspicuorũ lapillorũ caussæ.

Pellucidarũ Gẽmarum caussa.

Quod aũt ad effectricem vocatã causam attinet, duplicem eã vtriusq. philosophiæ principes numerarunt: altera namq. suprema, altera vero inferior. Princeps causa est Deus ipse Optim. Maximus rerum

Lapillorũ causa efficiẽs duplex.

Deus.

omnium creator & ſeruator, in quo, cum quo, & per quem ſunt omnia, & ſine quo (D. Ioanne Apoſtolo teſte) nihil factũ eſt. Quem & Ariſtoteles Ens entiũ, ſupremamq. vocabat intelligentiam, aſſerens omne opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ. Illum itaq. Deũ, vt omnium rerum creatorem, ita ſingulorũ primariã & ſimpliciter neceſſariam cauſam, vt etiam lapillorũ gemmarumq. Chriſtiani omnes norunt. Quandoquidem ſapientis eſt oraculum: *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul:* quod equidem bifariam interpretatum inuenio. Quibuſdam quod dicitur ſimul, non ad creationis inſtans referentibus, verum ad inſtans propoſiti diuini, vt ſcilicet ſit ſenſus, quod Dominus Deus decreuit ab æterno omnia creare.

Simul creata omnia, quomodo.

Ita enim librum Diuo Auguſtino relatum, qui de mirabilibus ſacræ Scripturæ inſcribitur, habere reperio. Simul itaque Deus vniuerſos lapides ſingulaſq. Gemmas creauit, dum videlicet vnica ſolaq. ſua voluntate multiformem quantumuis ſpecierum ac indiuiduorum diuerſitatem fieri voluit: in qua voluntate vnica ſimpliciſſimaq. ſingula ſimul fecit, quæ ab eorum ortus principio per tempus diſpenſare non deſiſtit. Quamuis & hic accedere poſſit germanior forſan intellectus, cui philoſophi complures & non obſcuri, ipſa quoq. ratio ſubſcribunt: ſcilicet q͛d Deus omnia ſimul creauit, dum omnium formarum, ac rerum futurarũ rudimentum, principium ac ſeminarium quoddã materię primę, ante generum, ſpecierũ atq. indiuiduorum diſcretionem, infudit. Illa ſiquidem materies, diuiſionis adhuc & productionis expers, moles erat quædam informis, omnium tamen formarũ ſeminio ab ipſo creatore perfuſa: vnde tandem aliquando, & iis mediis quibus ſupremus opifex ab ęterno pręſcit & vult, perfecta rerum productio & fœtura extimularetur. Ideoq. & hi admittũt omnia quidem ſimul eſſe creata, nõ autem ſimul eſſe facta.

Confir-

Confirmat & id ſententiæ diuus ille Auguſtinus ſuper Geneſim adſerens, quod quæ a natura generantur, ſecundum rationes ſeminales in materia conſiſtentes, producuntur: quod & multo copioſius diſſeruit, tertio de Trinitate cap. 9. vt ſcilicet inaudias materiam in ſe habere, & quaſi fouere cunctarum formarum rationes ſeminales ſibi a primæua conſtitutione ingenitas inſitaſve, ex quibus tandem agentis actionẽ, pro modo, expertis, educantur, exſtimulenturque formæ naturales, elementorum commixtionem eſſentialiter conſequentes, vt & hinc quæ in potentia materiæ tantummodo inerãt vere, & (vt dicunt) in actum ab agẽtis actione producantur. Verum de his alibi fuſius. Nunc vero hæc de principe illa cauſſa & Gemmarum plaſmatore ſufficiant. Quæ tametſi cunctis ſat eſſe queant: quia tamen pulcrum, decorum atque vtile eſt homini haud vſquequaque indocto, noſſe quibus ſecundis mediiſq. cauſis, vnde cuncta de quibus diſceptatur, originem capeſſunt, non pigebit hoc loci aliarum quoque inferiorum cauſarum commeminiſſe: hoc namq. pacto fiet, vt abſolutior de his noſtra ſit traditio. Quamquam enim Deus omnium ſit cauſa immediata, quędam tamen ſolus & citra alicuius coagentis admiſſionem efficit, ideoque (vt aiunt Theologi) eorum cauſſa eſt tota. Nonnumquam, ſua liberaliſſima bonitate, cooperantes alias ſecum adſciſcit affouetque cauſſas, & hoc propter connexionem vniuerſi: ita tamen vt nulla alteri aduerſetur. Proinde (vt inquit Bonauentura libro ſecundo, quæſtione ſecunda circa finem) *quia diuina voluntas non cognoſcitur, nec ipſa ab actione excludit operationem cauſſæ creatæ, nec etiam ab earum cognitione humanam capacitatem arcet. Ideoque bonum & perutile eſt, ſeſe exercere in cogitatione cauſſarum creatarum.* Ante hunc item multis ſeculis Pindarus aſſeruit, quod quicquid intra ſe terra occultat, & vltra

Cauſſæ inferiores ſecundæ vel mediæ.

cælum positum est, homo contemplatur. Nec id infructuosum putes: quoniam, diuo Paulo auctore, inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Verum vnde digressi sumus, pedem referre libet. Prætermissis itaque nunc superioribus caussis, in sequentium duorum capitum gratiam, non vulgarium philosophorum placita narraturi dicimus, quod a primario illo omnium principio, inferior humiliorque Gemmarum caussa dici potest, facultas cælestis orbis moti, ab ipso Deo trãsfusa, pro ipsius orbis diuersarum partium varia positione, quam astrorum periti aspectum appellant. Porro quid sit cæli orbium, planetarum, syderumve aspectus, situs siue configuratio, non est huius instituti: quamobrem Mathematices peritis relinquo. Hoc vnum præfatus quod pro variorum aspectuum ratione & materiei multiiuga præparatione diuersas in subiecta hæc corpora cælum creditur transfundere virtutes. Qua de re philosophi illi propinquiores sensibilesque caussas scrutati, cælo ipsi extenso vim illam mineralem lapidificam tribuendam censuerunt, mediate vel immediate, vt dicũt, hoc est, intercurrente alia caussa vel non. Mediate quidem, quod tametsi corpora cælica loca non raro mutent, apparet tamen sedes eas lapidificas facultatem illam, semel ac efficacissimo cæli conatu conceptam tam cõtumaciter retinere, vt lapides per multum æuum gignendo, iam dictæ potentiæ fidem propalam testentur.

Adamãtes sivi similes parere.

Hinc fieri arbitror quiddam mirabile & silentio minime premendum. Relatum mihi iampridem est a domina quadam fide digna, quod Domina Heuerensis e Luxemburgorum illustri genere oriunda, duos habeat seruetque hæreditarios Adamantes, qui alios crebro, tanto naturæ miraculo producant,

vt

vt eos quicũq statis tẽporib. intueãtur, συ[γενῆ], id est, congenerem sibi prolem eniti, palam iudicẽt. Cuius caussam, siquidem in naturæ tam raro opere nobis philosophari licebit, putauerim esse, quod vis cælestis parentibus tenaciter insinuata (quam adamantificam quis nominauerit) aerem circumfusum in aquam primum congruamque substantiam, demum in Adamantem gemmam durauerit transformaueritque. Quod ne iusto plus admiretur quispiam, auctor est Theophrastus esse lapides qui pariãt: nimirum quod virtus illa cælestis tenaci materiæ, vti præstruximus, semel transfusa subiectæ contumacius cohæret substantiæ: quæ videlicet quo vehementiorem cæli actionem experta est, eo pertinacius hanc retinere intelligitur.

Instrumẽtalis Gẽmarum causa.

Vicina autem & coniuncta seu instrumentalis lapidum caussa duplex annumeratur. Vel enim calidum quoddã est, (si ex elementis corpora substantialiter fieri statuamus:) aut caliditas, (si solas in mixtis qualitates asseruari sentiam⁹) in materia terrea persistens, & humidum tenax per terreæ molis tenuissimas quasq. partes diducens, digerensq. hac ratione singulorum elementorum, terræ præsertim & aquæ portiones tam apte & ad amussim confundens atq. conglutinans. sed & ab omni excrementosa fæce despumans, vt pro lapidis Gemmæve forma producẽda materiam ipsam recte præparet. Aut demum ea caussa frigidum quoddam est, siue frigiditas in aquea substantia terrestris & siccæ materiæ actionem perpessa consistens, sua constrictione (frigidi namque est constringere) omnem superabundantem humorem adeo exprimens, vt etiam impendio induret, adeoque tantum eius relinquat, quantum ad decentem partium connexionem sit necessarium, vt & hinc inuitandæ formæ materia disponatur

excolaturque. Qua de re non diffitentur philoſophi illi, quod quamuis lapilli hi a frigido coaluerint, a calido tamen, citra alterius humoris appulſum, liquari contumaciter recuſant: quod videlicet tanta in illis humidi ſiccique naturalis commixtio, germanitas & neceſſitudo, vt ſuo omni ex parte contrario affici renuant: nec non, niſi familiaris qualitatis illicio affecti, ad externæ qualitatis actionē conniueant. Quanquam non deeſſe compertum habeamus, qui duo tantum elementa recipiant: ac frigidum vt a natura, ita ab omni actione ſecludant, qui debile calidum Gemmarum cauſſam conſtituunt: de quibus alias.

Quid ſint, & vnde vim ſortiantur Gemmarum proprietates occultæ.

CAP. II.

AVctor eſt Galenus non ſimplicium pharmacorum libro, quod Gemmæ vires habeant partim ſecundum ſubſtantiæ totius proprietatem, partim ſecundum qualitates effectrices, hoc eſt, manifeſtas: quas cum potentiis hic emanantibus ea medicinæ pars quam Græci φαρμακευτικὴν, Latini *Medicatiuã* appellant, in primis contēplatur, cuius conſideratione præſens inſtitutum non amplectitur. Porro ſubſtantiæ totius proprietatem philoſophi vocant occultam, quod ſubſtantia virium, quibus ſtupenda illa munia abſoluuntur, humanæ rationis fugiat captum: vt ne ſummis quidem viris illarum aliquam penitius aſſequi contigerit aliter quam multo vſu. Nimirum quod omnis proprietatis vera ex methodo cognitio colligenda ſit, ab eius cauſis proximis euidentibuſque, quæ bifariam diſcriminantur: vel enim ex mixtionis modo, vel ab ipſius formę ſpecificę ratione. Porro commixtionis modus miſcibilium, mixtura & conglutinatione perficitur, quæ exacte per-

Cur virtus occulta dicatur.

Dua proprietatis cauſſa.

peruestigari humana diligentia nequeat, vel eo maxime nomine quod infinita sit illorum commiscendorum proportio. Eius vero quæ speciem adfert formæ rationem, vel ideo imperscrutabilem intelligere est, quod ipsam prodire autumant, partim quidem (vti præstruximus) ex potentia materiæ, formarum rudimentis seu seminiis a primæua constitutione perfusæ, partim autem (vt magnæ philosophorum illustrium turbæ placet) ab ideis in mente diuina cõsistentibus (quas diuus Augustinus primordiales vocat) id est, ab ipso Deo, hinc ab anima mundi (si Platonicis consentimus) & aliis inferioris ordinis cælicis corporibus, in elementa primum influentibus: deinde & per ea media ad formam iampridem inseminatam & ceu incoatam (tamquam scilicet mentis alicuius & voluntatis diuinæ ministris) disponentibus. Cuius præparationis absolutam considerationem, humana etiam quantumuis diligens aut sublimis sagacitas non assequatur. Cum itaque reconditarum illarum facultatum caussæ humano sensu nequeant prehendi, nemini dubium esse suspicor, quin omnibus peruium, quod nulla illarum proprietatũ rationabili, hoc est, per rationem humanam deducto inuentoque experimento, sed casuali duntaxat euẽtu comperta explorataque dici possit: vel omnino aliquo reuelationis modo, vti per somnia nonnunquam legimus contigisse. Quo modo scitum est syluestris rosæ radicem aduersus canis rabidi morsum, aquæ pauorem omnisque potus metum & graue fastidium adferentem, præstare. Mare scilicet, cuius filius in Lacetania Hispaniæ finitima belligerans, morsus periclitabatur, per somnum (visa in fruteto illius radice sibi suauiter applaudente) præmonita: quam & deinde qua potuit diligentia filio misit, ex lacte potandam, filium obsecrans vt religioni parens matri obsecundaret biberetque. Quo vnico

simplicique remedio, miles ille præter omnem exspectationem seruatus, occasionem præbuit cognoscendæ eius radicis occultæ contra illam affectum factum facultatis. Est igitur mixti latens occultave proprietas facultas quædã per ea, vnde ipsum essentialiter consistit, insita: perq. priuatas operationes, multo vsu periculove solo, vel aliqua releuatione, citra rationem cognita. Quod demum mixtionis ac conglutinationis meminimus, illud obiter lucidioris doctrinæ gratia his quoq. connectere libet (forsitan enim tantæ diuersitatis occasionem scisciteris ac libenter audias) quod tã discrepantis mixturæ & coaptationis caussam philosophi sunt arbitrati esse, vim quandam cælestem subiectę materiæ partes, varias licet, pro sua virtute permiscentem: adeoq. vel vario huius permixtionis tenore, eam materiam ad nouã formam decenter apparentem, in quam tandem ad amussim dispositam & excultam mirificæ illæ transfunduntur virtutes, formas consequentes specificas. Porro hac dicendi consequutione eo tandem deuenimus, vnde earum quæ in Gemmis sunt proprietatum facultatumque reconditarum caussæ, quas ante præstruximus, nobis sese vltro ac præter exspectationem diligentius perscrutandæ, ac in conspectum reuocandæ, insinuent. Celebris est itaq. philosophorũ sententia, quod omnis caussarum turba ab vna eadẽque principe pendet, ducitur atque conseruatur: ad quam & propter quam, ceu ad communem omniũ finem caussæ omnes sua munia tamquam communi quodam & insito consensu dirigunt: Deinde & omnia fieri desuper a summo bono, hoc est Deo ipso; eademq. esse & optima & ordinatissima. Proinde nõ irent inficias, Gemmas & earum virtutes a Dño Deo esse, eumq. etiã solum cunctorum caussam dici posse veram, alias aũt caussas improprie & ceu per analogiam nominari nõ diffiterentur. Verumtamen quamquam

Quid mixti recondita proprietas.

Omnium caussarũ vnica princeps.

quamquam philosophis illis cognitum id & optime perspectum esset, nihilo tamen magis conquieuit mira infatigabilisque illorum auiditas discendi, & in suis operibus creatorem admirandi contemplandique desiderium. Quinimo insito quodam cælesti ardore vigoreque ad propinquiores rerum caussas, ceu videlicet primæ illi ac veræ vtcumque instrumentarias animorum suorum pene diuinam atque perspicacissimam sublimitatem intenderunt. Hinc itaque, cum bono, mentem, hoc est, primam sapientiam, quam & boni verbum illorum quidam nominant: & cum mente, intellectum, totum vtrumq. mundum (intelligibilem dico & sensibilem) statuere sunt opinati. Quum vero bonum ipsum, mentem & intellectum vnum quid esse, ac vnica simplicissimaq. substantia persistere adstruunt, vnicum esse rerum omnium & singularum principium profitentur, semper omnibus adstans, cuncta fouens, viuificans, excitans, complens & roborans. De quo sacer ille Orpheus ita cecinit:

Cuncta fouens atque ipse ferens super omnia sese.

Hinc & diuinus ille Plato diuino Sole collustratus ita in Sophista ait: *Animalia cuncta mortalia plantasque & quæcunque terra ex seminibus radicibusve nascuntur, & quæcunque inanimata in terra consistunt, siue liquefieri possint siue non, numquid ab alio quodam opifice fabricata quã a Deo facta esse, cum prius non fuissent, dicimus? An multorũ doctrinam sermonesque sectabimur dicentium ista, naturæ ipsa, gigni a caussa quadam fortuita sine mente hæc agente, vel cum ratione potius scientiaque diuina, quæ ab ipso Deo sit orta?* Nos enimuero Christiana fide ac veritate edocti, primum hoc rerum omnium principium, singulari substantia, & tribus personis conformi, simplicissimaque voluntate, vnitate, maiestate, æqualitate, ac omnipotentia comprehendimus & veneramur, Patremque vocamus, quem illi

bonum ſimpliciter : Filium & verbum patris, nos mentem, primamque ſapientiam illi. Spiritum quoque ſanctum nos appellamus, quem illorum diuiniores boni intellectum & amorem nuncupant, vel animam cuncta viuificantem & animantem alii. De quo Plotinus libro De intellectu cap. 2. ita infit : *Quiſnam eſt potiſsimum qui tradit animo ſapientiam? hic profecto neceſſario eſt intellectus (inquam) qui non alias quidam intellectus ſit, alias vero expers intelligentiæ: ſed verus potius intellectus, qui hanc ob cauſam ſeipſo ſit pulcer. Sed nunquid hoc velut primo, nobis eſt quieſcendum, an potius ſuper mentem quoq; pregrediendum? nempe mens ipſa nobis in altum progredientibus prior occurrit quam principium omnium primum, quaſi in ipſius boni veſtibulo conſtituta, omnia in ſeipſo nuntians & ſignificans, velut quædam ipſius boni figura.* Deinde & eiuſdem libri cap. 3. *Eadem quoq; (inquit) transferens ad vniuerſum, in eo ſimiliter perueniet ad intellectum, cognoſcens eum effectorem reuera totiuſq; artificem.* hactenus Plotinus. Porro in intellectu mundum quendam intelligibilem haberi voluerunt, hoc eſt, omnium rerum, idearum plenitudinem, ſed & in mente omnium iuxta & ſingularum creandarum, gignendarum ac producendarum, id eſt, futurarum rerum ideas, æterna, ſimplici congeneaque ſubſtantia, ſolis relatiuis rationibus ab inuicem diſpeſcitas, perſiſtere intellexerunt, eaſdemque ideas principes eſſe rerum omnium cauſſas arbitrati ſunt, ab eiſque ceu quoſdam actus, pendere & eſſe animas omnes intellectuales intelligentias, corpora cæleſtia, & quicquid in inferiori hoc mundo eſt vſpiam. Proinde proximam creati mundi cauſſam, item & cunctarum proprietatum, menti & intellectui, hoc eſt, verbo Dei & Spiritui ſancto detulerunt : quamquam ne ipſum quidem bonum ab hac creatione ſepararint, vt ex locis iamiam citatis & aliis non raris philoſophorum auctoritatibus patere liquido poteſt: quemadmodum ſacras etiam

Egregia de Deo Plotini ſententia.

iam literas legere est Deo patri per verbum,& in Spiritu sancto,tamquam vni principio mundi creationem tribuere. *Qui fecisti* (inquit Sapientia) *omnia verbo tuo*, & Psaltes, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verum enimuero omnibus exploratum velim,Ideas illas in mente diuina nihil esse ab ipsa Dei substantia & præscientia, id est, omnium præcognitione & voluntate æterna, discretum. Quem, inquam, Deum certum est non tantum singulorum generum, verumetiam specierum ac indiuiduorum omnium exactissimam propriissimamque & constituere, & ab æterno præscire substantiam,compositionem,formam ac vires tum proprias tum communes. & si quid præterea illis insit. Vt & hinc accipias diuinas illas Ideas cuiusuis speciei ac indiuidui principes esse caussas, non modo quod sint, verum etiam cuiusque earum potestatis tam communis quam propriæ. Cui & id mihi pulcre arridere videtur quod plerisq. philosophis placere inuenio: Nempe quod virtutibus certis, id est, certam stabilemque rationem habentibus, non fortuitis,sed efficacibus.potentibus, indeficientibus, nihil frustra in vanumque ex sese mouentibus, moueantur vires in rerum omnium natura consistentes, sed de his in alio nostro opere fusius ac syncerius diis fauentibus differemus. Porro a mente ipsa & intellectu illorum plurimi volunt effusam creatamve animam vnam intellectualem,vniuerso orbi communem,quam idcirco mundi animam vocant. Eandem sub mente illa mundi regina rectriceve, toti mundo præesse,atq per eum totum diffundi, vt scilicet tanquam primæ illi caussæ ministrans, cuncta per eam & sub eius imperio moueret, cogeret, foueret, moderaret, efficeret,primariæ illius causæ, Dei videlicet ipsius præcepto parens, obsecundansque. Quapropter & in animam illam mentem impressisse sensæ-

Ideæ quid sint

Diuina Idea, id est, Deus ipse omnium rerũ caussa princeps.

De anima mundi secundum philosophos plerosq.

runt rerum omnium primarias principesque rationes ſeminales, tantũ ab Ideis diuinis nobilitate diſſitas, quantum ignobiliori ſubiecto ad obſequium infuſæ hærent Quas forſitan intellexerit quiſpiam rationem eſſe omnium producendarum rerum, ac mediorum, quibus Deus ipſe eas producere ac proferre voluerit conſtitueritq. cum facultate qua media illa promouere ipſa poſſit anima: ſi tamen ſimilis quædam anima pio alioqui Chriſtiano admitti debeat. Verum philoſophorum quorundam placita narramus, non approbamus. Illam prẹterea animam ſentiunt per omnia in omnibus diffundi: & omnia menti obedientem, eique miniſtrantem promouere ac vegetare, vt & hinc non ab re dici poſſit inſtrumẽtum primum eorum, quæ Deus ordinato communique euentu, hoc eſt, ſecundum naturam efficit: qua de re hanc animam a mente & intellectu primam vitam nuncuparunt. Cui quoque mentem ſubſtantiam ac rationem; intellectum vero vt eſſet intellectualis, impertiuiſſe in literis fecerunt. Eam denique per omnia flatum ſpirare vitalem ſpiritualemque prodiderunt, dum ſuo ſcilicet ſpiritu per omnia penetrans omnia videt, tangit ſentitque: & id quidem modo quodam ſuo, noſtris ſenſibus longe impari, incognito & multis hominibus diſcriminato, quo denique vnico flatu ſpirituque, actu lucido, vi calida & omnis generationis fomite; ceu ſcilicet interioris vitæ quadam propagine, atq. verius tamquam diuinæ virtutis vehiculo ſemper vbique pullulare animam illam vniuerſalem mundi exiſtimarunt: quum & forſitan intellexerunt ſub Deo ipſo, principium eſſe intrinſecum, quo formarum in materia rationes ſeminales ad ſui ſcaturiginem promotionemque moueantur ac emergant. Sed hæc miſſa fiant. Diſcaueo namque longius me fortaſſis euagatum vela ventis præmature concedere. Iam itaque quæ

Spiritus mundi philoſophis.

quæ diximus paucis perſtringentes addamus, Deum Opti. * Maxi. * omnipotentem, ſummum denique bonum ac liberaliſſima ſua bonitate, rebus cunctis pro ſola ſua voluntate, harmoniam, concentum ordinemque & a ſe & ad ſeſe præſtitiſſe: quem ſtabilem ac inconcuſſum eatenus eſſe vult, quatenus aliter non diſponere decreuit. Harmonico præterea illo conſenſu ſibi omnium creatori miniſtrare voluit: primum quidem (quod ad hunc materialem inferioremque mundum ſpectat) ſecundum philoſophos illos, ipſam mundi animam ac eius ſpiritum: deinde cælũ ipſum extenſum orbibus, figuris, aſtris maximis, planetis, ſtellis & luminibus conſiſtens. Illam itaque animam, hoc quoque cælum, principii cauſſæque ſub cælo formatarum generatarumque rerum & transfuſarum proprietatum rationem quandam iniiſſe, ideo philoſophi illi putarunt, quod ad mundi diſpenſationem, tametſi non ex neceſſitate, vberrima tamẽ Dei bonitate, quadam tenus admittuntur. Quod & Auicenna ipſe in ſuis Metaphyſicis ſenſiſſe videtur: *Quæcunque* (inquit) *his fiunt, oportet præexſiſtere in motibus & conceptionibus ſtellarum & orbium. Ab iis enim ipſa etiam elementa, nonnunquam & artes quædam ſimiliter & res artificioſæ accidentalis ſaltem externa cauſſa quandam ſibi denominationem vendicant.* Placet itaque philoſophis illis formam & ex ea vim occultam omnis mixti eſſe, primum quidem ab Ideis illis diuinis, id eſt, a Deo ipſo omnium creatore & plaſmatore, miniſtrantibus ei anima mundi (ſi Platonicis conſentimus adſerimuſve) deinde & ipſis orbibus cæliciſque corporibus, planetis, ſyderibus, figuris, luminibus, & ſi quid præterea cælo extenſo ſimilis rationis inſit: poſt hæc & elementorum temperaturis cælicis influxibus affectis, cauſſis inquam præparantibus, & materiam ad nouam formam cooptantibus.

Cũcta & a Deo & ad Deũ ex ordine conſtituta sũt.

* *Sapientiſſimũ.*

* *Clementia plurima.*

Proprietatum occultarũ cauſa vnde ſunt.

Habent itaque (iuxta philoſophorum illorum ſenſum) virtutes illæ reconditæ ſuam originem ab expreſſis, ſpecificis determinatiſque formis, a cœlo tamen materiali per vires præparatorias, in archetypo per Ideas ac formas exemplares, quæ omnes cauſſæ ad cuiuſuis rei generationem abſolutam (quod ad communem ordinatamq. Dei conſtitutionem pertinet) conuenire illis videntur. Vnde tandem id eſſe verum commonſtretur, quod iamiam dicebamus, quod Deus ſcilicet rebus omnibus pro libera ſua voluntate, altiſſima ac prę̃ſtabiliſſima bonitate, harmoniam, concentum & ordinem a ſe & ad ſeſe quendam inſtituit, indeque rerum omnium cum prima cauſſa, Deo ipſo, ſympathia, connexio, correſpondẽtia conſenſuſve, Diuinum de ſingulis decretum natura ſequens, non inepte ſtatuatur: hoc eſt, vt omnes vires creaturis rebuſque artificioſis inſitas a Deo ipſo (qui omnium eſt actus primus, & actionis omnis principium creaturis impermiſcibile) miniſtrantib. eis iam dictis cauſſis, quę ideo ſecũdę vocantur, pendere ac eſſe intelligas. Quo tamen pro libera & omnipotenti ſua voluntate (amiſſis quandoque iis, quorum meminimus mediis ac miniſtris) immediate ex ſeipſo ea facit quæ vult, quibus quoque miraculis nomen eſt. Cæterum ex his luce meridiana clarius patere mihi perſuaſi, diuerſos in rebus effectus pendere non ſolum a materiæ varia alteratione ſeu præparatione, sed a diuerſo cæli afflatu, maxime autem a diſcriminatis formis diſcrimine, inquam, non ſolum ſpeciem conſequentem, ſed & cuiuis indiuiduo proprio. Tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuſdem etiam ſpeciei, alia aliis etiam eſſe clariora, vel viribus ignobiliora, pro videlicet ſymmetria, puritate vel confuſione eorũ ſubſtantiæ. Nemini nam-

Effectuũ varietas eſt partim ex materiæ præparatione, partim a cœlo.

ni namque rerum naturalium gnaro dubium esse suspicor, cælicos influxus impediri posse vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas suas exercerent potentias. Cui & illud subscribit Virgilianum:

Igneus est ollis vigor & cælestis origo.
Seminibus quantum non noxia corpore tardant.

Cui etiam pulcre & id Platonicum adstipulatur, secundum merita materię infunduntur vires cælestes. Proinde ex cunctis his diuinioribus meditatis, multis nominib. claret Democriti illius extollenda multum sentētia qua diis, id est, diuinis virtutibus omnia esse plena, constanter asseuerabat. Is quidem cœlestium vires cum inferioribus huius mundi generum, specierum ac indiuiduorum naturis ac proprietatibus conferens, sed & eorum cum superioribus, maxime vero cum bono ipso, connexionem perpendens, a summo ipso bono singula & esse, & propriorum muniorum exercendorum potestatem adipisci doctus, in iis ipsis Dei vires adeoque Deum ipsum clarere cernebat. Quas virtutes nonnulli diuinas illices vel idcirco appellarunt, quod contemplantium animos ad Deum alliciant tam insignem opificem, vel quod potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promoueant functionem, quod & Ouid. præsensisse videtur hoc carmine;

Democriti egregia sentētia.

Est Deus in nobis agitante calescimus illo,
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Porro, nescio quo tandem suggerente Mercurio, a proposito scopo dilapsus quodammodo forsitan videbor: præstat itaque eo recurrere vnde discessi. Incoatam tamen iamdudum hanc disputationem in medium communeque theatrum adductam prius libet absoluere. Quædam enim digitulo tantum tetigimus quę dilucidiori enodatione egere fortassis videbuntur, quam sic accipias velim. Vulgata mul-

tum eſt Ariſtotelis ſententia quod neceſſe ſit mundum hunc contiguum eſſe ſuperioribus lationibus, hoc eſt, cælo extenſo, vt inde vis omnis illius gubernetur, & vt hinc plurimis creditum conſpiciã quod cælum omnium gignendorum ſit cauſſa effectiua. Quapropter vt pro philoſophorum celeberrimorũ tantum non diuinis meditatis rem hãc omnem explicemus operępretium facturus videbor, ſi his quoque adiiciam duplex philoſophis ſublimioribus eſſe cælum, primarium videlicet & princeps, cælum cælorum, quod & ſpirituale a quibuſdam nuncupatur: idemq. illis eſſe intelligitur, atq. anima illa mundi, quæ aſcita ſibi quadam ſimplici plurimum, ſed congenea conſentaneave ſubſtantia, ſpiritus euadit per omnia diffuſibilis, omnium poſt Deum ipſum & ab eo functionum primarium miniſterium. Neque deſunt qui ſincerius exiſtimant cælum illud eſſe in mẽte diuina ceu omnium rerum prototypum quanquã & intelligentias quaſdam eſſe creatas cælo extenſo mouendo atque dirigendo non inficientur. Quod & diuus ille Auguſtinus ſentire videtur ſuper Geneſim dicens, quod Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum omni creaturæ perficeret.

Calũ duplex.

Cui etiam ſubſcribere videtur Bonauentura lib. 2. diſt. 14. 2. Art. his verbis: *Sicut congruum eſt Angelos deputari ad miniſterium hominum, ſic etiam congruum eſt, ipſos deputari ad motum & regimen cælorum, cum in hoc miniſtrent homini viator & diuini ſubſeruiant maieſtati. Et hæc poſitio eſt magiſtrorum tam in theologia quam in philoſophia: quia concors pietati & fidei rationi plurimum eſſe videtur.* Hæc ille. Alterum cœlum velut prioris vmbram quandam & inſtrumentum ſtatuunt, & in eo ſphæras ſitu diſponi pro earum excellentia naturis & viribus ſenſerunt. Quas omnes & viciſſim ſingulas ad primam communemque mundi illam animam, verius autem ad ſpiritualem illam intelligentiam: & hinc

Calũ alterum.

hinc ad Deum ipsum, ineffabili quodam ac obsequentissimo consensu conspirare sunt arbitrati. Itē signa, planetas, sydera, & quicquid præterea in cælo hoc extenso cōstitutum est, vti superioribus seruire, ita inferioribus & submissis potentias suas transfundere, vt & hinc sub terra quædam, quasi cælica gigni cernere sit: dum videlicet corpora illa cælestia propriis lumine radiis ac viribus, id est, afflatibus, materiam formarum auidissimam dispumant contemperantque, in ea seminariam introducendæ formæ rationem ad sui propagationem exstimulant, atq. ad formæ susceptionem plasmatori rite præparant. Sicuti namq. hæc illa, virtute præcellunt, nobilitate ac situ: ita & in inferiora vires suas ipsa transfundere superiora prestabilioraque vniuersi ordo poscere videtur, & benignitas creatoris voluisse perspicitur. Nimirum vt qua ratione est mouens aliquod non mobile, similiter & alterans sit quoddam non alterabile, iisdem dico qualitatibus. Neque enim quod varios afflant influxus, est (vt plerique putarunt) quod qualitatis diuersæ participes sint, sed quod illa viribus a creatore donata sint multiiugis. Quum namque instituta sint incorruptibilia illa cælestia vt vrgerent, regant, & sub creatore tueantur adserantque infima hæc, multimodæ transmutationi obnoxia, æquum fuit, vt multiformes eis impartirentur virtutes, quibus scilicet iuuent exstimulentque subiectæ naturæ vim: non profecto vt sibi simile quicquam producant, sed vt Deo pareant atque subministrent. Quod reuera præstare cælica corpora philosophi putarunt cum vi luminis, tum virtutibus propriis speciem totam consequentibus per radios lumenque in inferiora hæc demissis. Deum scilicet cælicorum corporum radii ad terram (quæ ceu punctum ac centrum ad cæli ambitum & capacitatem existimatur) transmissi

assumta etiamnum forsitan quadam tenuiori & sibi consentanea elementorum, per quæ penetrant, substantia arctantur: proindeque densiores effecti & potentiores, materiam rite & ad portionem æquant coaptantque, & præinfusas in eum seminales rationes ad actum inuitant, donec ad formam tandem materia illa ad amussim, hoc est, pro diuinæ ideę ratione, disponatur, vt & hinc non paucis sensualibus philosophis (vt præscripsimus) visum sit atque receptum, cælum illud extensum cunctorum quæ hoc in inferiori mundo generantur caussam esse effectricē: quod tam rationi profecto alienum est, quam si instrumentum, non autem artificis intelligentiam, operis alicuius formam artificialem efficere putarent. Quamobrem vt cælica illa corpora ministratorię, vel si mauis instrumentariæ, caussæ speciem quandam a Deo iniisse eorum quæ stata naturæ consuetudine producuntur, primoribus illis & fere diuinis philosophis iudicentur, numquam tamen veræ, hoc est, creatricis aut plasmatricis causæ rationem illis concesserint.

Cæterum pro Christiana nostra veraque philosophia hoc loco non pigebit subnectere verba diui illius Augustini, summi profecto & diuini philosophi & doctoris nomen meriti, quibus Deum formarum omnium specificarum & proprietatum singularum auctorem esse & caussam veram principemq. propalam testatur. *Inuisibilium* (inquit) *seminum creator, ipse creator est omnium rerum, quoniam quæcunque nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi primordia: & incrementa debita magnitudinis, distinctionemq; formarum ab originalibus tamquam regulis sumunt. Et mox subdit: itaq; Apostolus Paulus discernens interius Deum creantem atq; formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumens, ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incremē-*

tum

tum dedit. Hactenus Augustinus. Atqui pro huius capitis suprema manu subnectendum duximus, quod proprietatis effectus bifariam discriminatur: aut namq. vtilis est, aut nocuus. Vtilis censetur quo homini quippiam inuitatur adferturve emolumēti, vt (verbi gratia) eius functiones aut vires conseruet; vegetet, roboret, reparet, absoluat, & ab internecioe vindicet: Vel etiam ad meliorem faciliorémq. vitam quicquam adferat vtilitatis. Nocuus autem huic ex diametro contrarius iudicatur. Deinde vtilis inutilisve dicitur proprietas vel toti corpori, vel priuatim cuidam parti. Toti siquidem corpori venenato, singulis item sigillatim eius particulis, theriaca ex vsu est, speciatim vero Hyacinthus, Granatus, Margaritæ, Aurum, cor sedesque virtutum: Corallium autem & Achates stomachum & ventrem solantur, & a noxiis caussis asserunt. Simili modo Napelli vis deleteria toti iuxta ac singulis quibusque partibus inimica cognoscitur. Cæterum proprietatum quæ ab aduersis defendunt, quædam hoc moliuntur noxium, ad se primum quidem conuellendo, deinde immutando. Qua ratione Amethystus vmbilico admotus vini vaporem cum primis allicit & Scammonium bilem reuellit. Alia vero quod flagitiosum est deturbant, ac tandem propellunt, veluti iam dictæ theriacæ cum aliis medicamentis aduersus venena valentissimis contingit, quod & Smaragdo, lapidi Cyaneo & aliis nonnullis familiare esse perpetuo euentu conspicitur. Alia denique præsentem esse vel imminuere caussam diuersam certo indicio commonstrant, vti electro atque Adamanti coram toxico madere contingit, & Torchois vel findi vel omnino ruinam aut maculam quādam efferre dicitur appetente periculo. Eorum rursus quæ viribus occultis nitūtur, quædam ad actionem corporis exstimulatione egent, quemadmodum pleraque pharmaca

Proprietatis vtilis effectꝰ

in actum (vt physicis vulgatum sermonem vsurpemus) reduci necessum est, priusquam ad opus proprium emergant. Alia vero citra omnem a corpore immutationem propria munia exercent, quibus exercendis sola debita applicatione opus est, quod scilicet vires suas actu, vel habitu saltem solam accidentalem potentiam constituente nacta sunt: ideoque sola egent conuenienti ad obiectum admotione, vtque impediens nullum adsit. Qua de caussa Corallium etiamsi stomacho diutius adhæreat, nihil a corpore detrimenti admittit: pariter nec Sapphirus anthracem sanando vires vel tantillo perdit, quanquam & id ei quidam falso adscribant.

De ratione & caussis virium in Gemmis.

CAP. III.

Cognationem certe non obscuram ea quæ huic capiti inserenda sunt, cum iis quæ nouissime disseruimus habere videntur. vtriusque enim capitis idem fere obiectum, eadem pene ratio, idem propemodum argumentum, vt & hic quoque bonam eorum quæ præstruximus partem adiectam intelligi velim: quam & adiecissem profecto, nisi prolixitatis nimiæ καὶ ταυτολογίας, id est, repetitionis accersi metus fuisset. Institutũ itaque adgressi dicimus præclaras multum in Gemmis excellere virtutes. Idque & in magna illas antiquitus fuisse maiestate tam conspicuum est, vt eum nihilo consultius factum existimem, qui illarum dignitatem multis encomiis commendare niteretur, quam qui solis lumen leuiculo quopiam fulgore clarius efficere, aut luxuriantibus aliquot (longe tamen imparibus) pictorum more coloribus illud assequi conetur. Sed enim tantarũ virtutum tamq. vere stupendorum muniorum caussas persequi non omnibus ex æquo facile fuerit. Qua de re, paucis libet de illarum potenti-

tentiarum ratione quædam recensere, nõ floccipendenda. fuerunt enim qui Gemmas viuere, & a sua anima speciales, adeoque fere diuinas functiones exercere crediderunt, quorum iudicium receptum hactenus non est. Aliter Alexander ille Græcus sensit namque quod illarum proprietates elementis vnde constituuntur referuntur acceptæ, nimirum quod hæ in mixto alia edant opera quam extra ipsum, in quo qualitatem elementalem, id est, innatum temperamentum, tamquam instrumẽtum ad opus moueri ratus est. Cuius sententia etiam si plerisq. placeat, multis tamen non mediocribus philosophis vel ideo absurditatis expostulatur, quod instrumentariæ tantum causæ recordatus, effectricem, quæ princeps est, prætermisisse videri potest, quam peruestigare præsentis est negotii. Hermes autem ille Trismegistus cœlum Gemmis occultas proprietates transfundere perhibet: e quo gignendorum seu producendorum omnium facultates tam singulares quam vulgares in hæc inferiora transmitti non dubitauit asseuerare, duplici (vt inquit) modo. Aut videlicet nobiliter & ex amussi, quoties materia in quam cœlum vim suam exercet, eius orbis ac luminis quamdam speciem seu cognationem refert: ad quam scilicet quo propius accesserit gignẽdus lapillus, in hũc felicius ac abundantius propter materiæ symmetriam, connexionem, atq. consensum, cœlum fuisse operatum intelligatur. Sed & ideo multa admiratione dignas Gemmis esse proprietates inditas asserit, quod lumine & perspicuitate cœlo quadantenus patentiores demonstratæ, eius actionem perfectius admiserunt conceperuntq Vnde scilicet tandem hominis spiritus effecti specificis pateant Gemmarum proprietatibus, qua ratione Topazium, Carbunculum, Adamantem, occultis gratiarum proprietatib/ præditas esse confirmãt viri nõ pauci nec incelebres,

Alexandri Græci opinio.

Hermetis de Gẽmarũ viribus sensus.

vt non deuoratis tantum, ſed & etiam geſtatis ſuas edere liceat cælicas potentias: primum quidem in hominis ſpiritus, demum in humores & ſolidiores eius partes, quib. a peſte ac venenis defendatur. Sed enim a cælo hoc ipſum, quicquid recõdita vi poſſunt, Gemmas accepiſſe, vel hoc argumento confirmant, quod magnos parua mole mirificoſque promant effectus. Nulli namque elemento conceſſum volunt paruo corpore plurimum ſubito præſtare, vti nec ignem puſillum magnam vnico impetu lignorum congeriem vrere, vel aquæ pauxillum, terræ plurimum perfundere. Quæ vero cælica vi nituntur, ex haud multa materia (ceu ſcilicet vim eam in non magnopere reluctantia obiecta, facili opera, diffundant) admiratione etiamnum dignas ſuas functiones abſoluunt. Nimirum quod contrariis aduerſantibuſve cauſſis non agunt, & a validiſſima cæleſti potentia in actionem exſtimulantur. Quo modo (vt phyſiologis quibuſdam non vulgaribus placet) Corallium, Carchedonius, Chryſolithuſque Gemmæ, ab Ioue præſertim ac Venere id ſunt indeptæ virtutis, quo ab atrę bilis melancholięve ſymptomatis vel Aferentem adſerere valeant. Deinde & Mercurio Achaten ſacram perhibent, ideoq. & facundiam inuitare, & homini contra venena amuletum eſſe teſtantur. Aduerſus quæ etiam e Creta collectam dictamnum a Phœbo (qui Pythonem transfixiſſe fingitur) id eſt, a Sole omnis vitæ & propaginis fomite mutuatam eſſe profitentur facultatem. Sed & herba Pentaphyllon cælica vi palam prædita creditur non venenatis modo auxiliari potens, ſed vnico folio diariam febrem, ſi bis in dies ſingulos ſumatur: ternis, tertio quoque recurrentem: quatuor autem foliis quartanam febrem pellere atque conficere poſſe laudata. Nec iniuria profecto; quum nempe febres hæ variis pugnent tum naturis tum intempe-

Remedia in febrim.

ranti-

rantiis, haud facile fuerit (si me non omnia fallant) explicare quam ob causam naturalem, vnico simplicissimoque hoc remedio, Pentaphyllo scilicet, tam dissimilis rationis affectus abigi queant, si non virtutem hanc cælum ipsum illi impendisse causeris. Quid præterea Phœbo sacræ Pęonię, a comitiali morbo vel portantem vindicare posse, præter cælum, concesserit naturalis sensualisque philosophus. Neque enim pauca reperias medicamenta quæ similis caliditatis, siccitatis ac modicæ adstrictionis conformes promant qualitates, quarum ratione tametsi geminas edant operationes manifestas, aduersus tamen illũ affectum tam pręstabilia esse minime experiaris. Sed hæc quorsum? nempe vt mirum non sit, quod philosophi illi arbitrari sint, cælum Gemmis occultas profundere potentias: quum præsertim similes potestates in obscurioris substantiæ herbas palam fit illud insinuare creditum. Quid præterea? Nonne a veteribus obseruatum est quarundam arborum: Oleę inquam, Populi albæ, & Salicis folia solstitiali tempore conuerti: fieri etiam vt ipso brumali die frondes quædam reuirescant? Vt & hæc Marcus Varro stupenda discrimina nominarit, quibus videlicet anni tempus discernatur, & ex foliorum versura solstitium, ex recens autem erumpente quarundam herbarum virore brumalis dies internoscatur. Quæ ne iuste quis miretur, non pigebit & hic quoq. contexere, quæ M. Cicero ex Stoicorum placitis refert: *Probatum est*, inquit, *a Stoicis in ipsa bruma musculorum iecuscula augeri, pulegium aridum florere brumali die, item inflatas rumpi vesiculas, & semina malorum quæ in iis mediis inclusa sunt, in contrarias partes se vertere: Ostreis & conchyliis contingere, vt cum Luna pariter crescant & decrescant.* Vnde manifestum esse puto (vti etiam præstruximus) quod & philosophis diligenter probatum receptumque inuenio, quod rebus supernis vis quædam insita

Cõclusio

eſt vehemens, quæ maxima ex parte cum inferiori-oribus conuenit: indeq. ſympathia quædam & ceu conſenſus emergit, quo animantium motus tacitiq. cõcentus cęlicis corporib. (in rebus quæ ſtata natura fiunt) concordare videntur: Quo nomine hæc quoque inferiora cœlicis ſuis numinibus adſcripta reperio, Apollini namque Aries, Leo, Gallus, Crocodilus, Cantharus, a Chęremone Porphyrioq. tribuuntur. Ex arboribus vero Palma, Lotus, Laurus Soli feruntur acceptæ Nimirum quod coram intuearis * Loti folia prius quam ſol emergat contrahi, & eo exorto ſenſim explicari: Mitto quæ de Heliotropio, & aliis non raris herbis, vt literis proditum eſt, ita re ipſa quiuis non negligens explorator proprio obtutu cernere poteſt.

** Lotus hac herba Nili eſt, non arbor.*

Porro de lapidibus multa, nec tamen diſſimilia a Philoſophis Ægyptiis ac Magis perhibentur, qui quoſdam lapillos ſyderũ imagines plane repræſentare adſtruunt, quos & ideo ab iis virtutes in ſeſe concepiſſe crediderunt, & experimento comprobaſſe teſtati ſunt. Quid namque philoſopho naturali mirum exiſtimare ſimilitudinem Gemmarumq. cum cœlo cognationẽ maiorem, efficere vt eius viribus obnoxius pateant atq. hinc valentiores emergant, quum maxime ſimilitudo & exſtimulata tandem germanitas materiei aptam præparationem, & cœlo obnoxium conſenſum non obſcure ſubindicet. A cunctis ſiquidem phyſiologis receptum eſt, quod agentium actus fiunt in patiente diſpoſito (libet enim eorum vulgatam multum ſententiam ad verbum referre) quodque ſingulæ ſimilitudines ſeſe natiuo quodam affectu appetunt. Verum ne hæc quidem abſurda iudicauerit, qui monimentorum magicorum aſtrologicorumque non inuitus meminerit, hi quippe in rebus ſimilitudinem non mediocre ad effectus naturales habere robur certa veluti hypotheſi ſtatuere. Sed vt magica omittamus, qui-

bus vel ſolo nomine multi terrentur, aſtrologicum aliquod adferemus exemplum. Inter omnes aſtrorum peritiores conuenit (quibus etiam medicorum non vulgarium bona pars facto periculo ſubſcribit) Leonis imaginem aduerſus calculum amuletum eſſe: ſi tamen ſtato tempore, hoc eſt, Sole Leonis primum gradum occupante in auro ſculpta, a collo portetur. Cuius rationem nemo, crediderim, aliam facile attulerit ſaltem naturalem, quam conſenſum appetitumque quendam rerum cœleſtium cũ congenea figuratione, in conuenienti materia ab iſta ſaltem harmonia inuitatum procuratumque. Propter quem virtus illa cœli, quæ conſtituto illius configurationis tempore pollebat, a iam dicta parilitate, & materiæ, id eſt, auri, ad menſuram præparatione, in aurum iam dicta imagine figuratum allicitur, trãſfunditur, commeat, quæ proximum geſtantis ſcilicet, corpus ſua vi afficit, qua a calculo ipſum tueãtur. Verumtamen nolim intelligas philoſophos illos, vel etiam me ſentire virtutẽ hanc eſſe imagini, ſed auro tali effigie figurato & efformato transfuſam, vt ſcilicet ſubaudias illos exiſtimare quod pręparatio, qua per ſculpturam dictæ imagini fabricandæ neceſſariam, aurum cœlicis radiis & influxibus concipiendis abunde diſponitur, efficit vt materia hæc patentior reddatur cœlicis afflatibus admittendis, & (vt ait M. Vitruuius lib. 1. de Architect. cap. 6.) de latentibus cœli rationibus, artificioſis rerum inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem rerum peritus vir poſſe credatur. De quibus fuſius ſupra diſſeruimus. Sed enim ne philoſophorum illorum placita abſurdiora putes, quam vt humanam apparentemque ſaltem aliquam non habeant rationem: maxime autẽ quo feliciora, ſublimioraque ingenia oblectemus (non vero quod ita eſſe ſtatuamus) annotanda in primis & hic nobis videtur Platonis illius celeberrimi, &

Mundũ esse animal vnũ sensit Plato. multorum non mediocrium philosophorum celebrata vulgataque sentẽtia, quod scilicet mundus est animal vnum, vna quadam anima intellectuali (ea est de qua paulo ante disceptauimus) sub mẽte principe omnium creatrice vita donatum, quæ (menti obsecundans) congeneo sui spiritu per omnia diffuso vniuersum orbem alit, fouet, moderatur. Cui & id Maronis egregii illius non minus philosophi quã poetæ subscribit: ——— *omnia*

Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus,
Mens agitat molem.

Vna in omnib. vita, omnia inuice cõspirare & cõpassione quadam communicare. Quibus non obscure ostendit naturam hanc transmutationi obnoxiam a natura stabili ordinatriceque regi: singula etiam artus & particulas esse quasdam mundani illius ac magni animalis, eademque saltem communi vita viuere; adde & communi quodam spiritu in propria munia exstimulari. Ideoq. & illorum est consilium, vnam in omnibus vitam sub mente ac vigore, quæ cuncti eius vi & imperio peragat. Ita & tamen vt ad suas functiones obeundas tum cælicis, tum nonnumquam etiam rudioribus instrumentis vtatur. Quapropter & in hac communi omnium vita sentiunt singulas formas cum inuicem, tum per animam illam vniuersalem ad omnium vltimum finem, hoc est, supremum ipsum bonum, tandem conspirare, vt & quæcunque fiant mundi opera, sigillatim mundi partes sint vel ad eas spectent, vt & ad totum. *Pythagoræ de Trinitate per numeros cõpendiosa sentẽtia.* Quod & ipse Pythagoras suis numeris demonstrare contendebat, dum vnitatem omnem numerum constituere, dualem primum, atque ex vnitate & binario ternarium. (id est, Trinitatem quandam) comprehendi, deinde & in simplicem vnitatem alium omnem numerum resolui, multa ingenii dexteritate differebat. Verum vnde digressus est noster tandem redeat sermo. Senserunt item & philosophi illi, quod citra substantialem

lem

lem proximamque caussam non possit in hoc inferiori mundo naturaliter produci substantia, nec sine viuente caussa viuens quippiam generari: deinde & duce quoddam communi diuersa quęque conciliari. Proinde & per substantialem illum mundanę animę vbique præsentem spiritum, omnia consensum, cuius nunc commeminimus, participare volunt. Adde, quod & inter philosophos conuenit, quod lumen intelligentiæ est actus: intelligentias quæ & superiora lumine & spiritu non modo communi, sed & proprio agere. Quid igitur illis arduum fuit opinari spiritum illum vniuersalem, cæli vim materiæ ad eam rite paratæ admouere, vnde rationis eius seminalis virtus ad opus pridem a creatore inseminatum suscitetur. Præstat tamen Chimæricam illam animam, Christianis incognitam, philosophis in hanc persuasionem ductis relinquere: & attendere iis, quæ ratio diuinis oraculis subnixa suadet, & quotidiana naturæ consuetudo commonstrat. Naturam autem sic operari videmus, vt cæli lumen non desit, & rationum seminalium elementis, id est, in ipsa materia latentium per id excitetur fœcunditas. Quemadmodum quippe prudens agricola terram sementemque, sic sua arte ac diligentia pręparat quo speciem rei, cuius in semine rudimentum aliquod a natura delitescere scit, cælum omnibus numeris felicius absoluat: Ita & solertissimam prouidissimamque naturam, vel hominum artificiosum aurum lapillũve sic aptare posse putant, vt quæ in iis per creationem cœpta est virtus, vel insita per naturam, vel artem eius quam proxime æmulam, ad perfectionem tandem exstimuletur. Proindeque nulli iam mirum sit, quod philosophi illi senserũt, cælum & artem sese inuicem nõ raro iuuare cælicis concipiendis viribus, & materiis decenter adparandis, cælestium motiones & situs obseruare docuerint, vel ideo saltem,

Quod pro.

quod hæc ad materiam pertineant, aliter vel aliter aptandam. Nempe quod elementa pro illorum motu, positione, propinquitate aut distantia qualitates euariant, quas non pauci rerum naturalium proximas effectricesve causas existimant, vel saltem in hoc superioribus ministrare, quod pro eorum mixtura & temperamento formam quandam edant, quæ ad specificam quamplurimum disponat. Vt & id sit euidens, quod superiore capite prætexuimus, Deum ordinem quendam constituisse omnium rerum & a se ad se. Quem Deum credi non ab re potest, supra ea quæ ab vniuersali rerum naturalium confluxu quæque species & quoduis indiuiduum recepit, proprietatem quandam humano captui, non ratione, sed solo experimento peruiam ad hominis vsum, liberalissima sua pietate infudisse, atque impertiuisse. Vt & vtilitatem inde homo capesseret, & tanti, tamque reconditi operis admiratione illectus, ad Dei, & Domini sui omnium creatoris contemplationem amoremque raperetur conuolaretque. Hic namque ordo vniuersi, & hæc rerum proprietatumque admiranda varietas, dũ ab intellectu diligentius auidiusque introspicitur, illuminatis tandem mentis oculis, principium suum, quod est bonum ipsum, id est Deum, refert, incomprehensam sublimitatem, ac maiestatem simplicissimam, sapientissimam, potentissimam, benignissimamque virtutem atq. bonitatem esse. Sed institutum tandem absoluamus: forsitan enim longius palati discessimus. Itaque tametsi Trismegistus ille non absurde videri possit sensisse, quod cœlũ lapillis vires abditas impertiatur, proxime tamen earum caussæ non meminit, quam inter philosophos conuenit in materia consistere, & inde suas promere functiones. Qua ratione patet, cœlũ ipsum materiale ac extensum non esse principem proximamque, vel si mauis, coniunctam caussam earum

Cur proprietates occultæ rebus a Deo inditæ sunt.

quæ

[q]uæ in Gemmis latent potentiarum. Quamobrem [c]uum superius ostenderimus, reconditarum virium [c]aussas a nulla fieri complexionali qualitate: sed nec [a]b aliquo elemento aut forma elementorum tem[p]eriem primarie atq. essentialiter consequente, vo[l]uit Albertus ille Magnus cum numerosa non medi[o]cris literaturæ ac iudicii virorum turba, quod spe[c]ies seu substantialis Gemmarũ forma sit delitescen[t]ium, quæ ex iis experimur, facultatum caussa effe[c]trix atq, immediata. Quamquam nec illi forte ne[g]arint substantiali illi formæ vim aliquam adiici cę[l]estem, quæ vel seipsa, nonnumquam autem Gem[m]arum adiuta temperaturis elementalibus, præci[p]uæ illi caussæ suffragetur. His autem non de nihilo [s]ubtexendũ videtur, quod quæ Gemmæ natura pu[r]issimæ nascuntur, & ab omni sorde defecatæ, nullã [a]rtis præparationem ambiunt, nisi vt rite corpori ad[m]oueantur & nihil obstet. Quæ vero terra aut crusta [o]bductæ pretiosum intro cõdunt thesaurum & gra[t]am pulcritudinem, mangorum officio, abiecta [c]rusta, & virtutib. & illecebris diffundendis, idoneæ [r]edduntur. Neq. etiam tibi persuasum velim Gem[m]as æqualiter suis functionibus corpora quæuis et[i]am humana afficere. Quandoquidem pro corporũ [c]um cœlicis orbib. & afflatibus, vnde vim lapilli mu[t]uati sunt non modicam, maiori vel minori consen[s]u, aut eorum corporum conueniente vel aduersan te temperamento & innata proprietate, efficacius aut segnius Gemmas operari contingit.

Alberti Magni de proprietatũ essentialium caussa sensꝰ.

Non in quauis corpora Gẽmas æqualiter operari.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE GEMMIS XIII. QVARVM Diuus Ioannes in Apocalypsi meminit.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

Fundamentis instituti nostri iactis, ab ipso secundi huius libri limine prætexendum videtur, quod diuus ille Ioannes Apostolus Apocalypseos, id est, Reuelationis libri capite penultimo, dum ciuitatis sanctæ Hierusalem de cœlo descendentis, ac Dei claritate illustris structuram describeret, tredecim Gemmarum non sine magno sacramento (quod ne in aliena messe metamus, in præsentiarum prætermittimus) commeminit. Quas non pigebit, ex ordine eo loci seruato, hic quoque recensere. Neque enim video qua meliori ratione, Dominus omnium Deus nobis commonstrauerit, diuinas quasdam Gemmis inesse naturas & proprietates, quam iis ipsis cæli muros, hoc est, eius virtutes, vel (si mauis) Christi Iesu cum duodecim eius Apostolis, Ecclesiæ videlicet capitis & columnarum amplitudidinem, maiestatem, cumulatam denique nobilitatē & inuincibilem virtutem per Gemmas designando. Sunt itaque omnes eæ: Iaspis, Sapphirus, Carchedonius, Smaragdus, Sardonyx, Sardius, Chrysolithus, Beryllus, Topazius, Chrysoprasus, Hyacinthus, Amethystus: nouissimas vero fecit Margaritas. De singulis autem his hoc libro primum ex ordine differere consilii est.

De Iaspidis speciebus & viribus.

CAP. I.

IAspidis plura ab auctoribus enumerantur fastigia. Ea tamen quæ apud Indos nata Grammatias, aliis Polygrammos vocata est: quæque virens, Smaragdo quadantenus similis pellucet (vt & hinc sola substantiæ crassitie ab hoc desciscere fere videri possit) supremam obtinuit maiestatem. Ab hac vero diuersa multum Cypria visitur, colore glauco, substantia pingui, Gallis Iaspis alba dicta. Persica æri similis, Aerizusa nominata, conspicitur. Thermodoontiaca autem Iaspis, cærulearum optima est Cappadox, ex purpureo cæruleum refert in materia opaca, ideoq. non fulget. Phrygia ruboris non nihil admisit. Thracica Indicæ æmula, Chalcidica turbulenta ac variæ multum substantiæ, omnium minime iucunda. Cunctarum vulgo præstantissima est, quæ purpuræ quippiam complectitur. Secundum habet locum, quæ roseum quiddam nacta est. Tertiam obtinet dignitatem, quæ Smaragdum: quartam, quæ Autumnale matutinum serenumque cœlum imitatur. Est & quædam Iaspiachates seu Iaspidem & Achaten quoque complexa, vires vtrarumque perstringere credita. Sunt & aliæ (auctore Vincentio) peregrinæ Iaspidis species ex Thetel numeratæ. *Nam inuenitur* (ait) *in Iaspide scutum habens in collo, & cuspidem in manu, & sub pedibus serpentem, qui habeat contra omnes inimicos virtutem. Item & alius in quo sit homo habens fasciculum herbæ in collo, cuius virtus sit omnes discernẽdi morbos ac sanguinem restringendi: quem Galenum in digito gestasse referunt. Deinde & cruce signatum viridem reperire est, ne quis submergatur efficacem.* Hactenus ille. Hic itaque fere indigitauimus optimam principemque Iaspidem, virentem illam & Indam, quæ (quod præ cæteris amuletum esse credatur) Polygrammos nuncupata

Thetel.

Iaspis quæ optima.

existimatur, quæ tamen celeberrima asseritur, si ex viridi purpureum quiddam complexa, alba præcingatur linea. Vnciis vndecim magnam vidisse Plinius testatur, indeque arte consculptam Neronis thoracatam effigiem. Porro quod ad vires attinet, omnes pro singulari aduersus perniciosissima quæque venena amuleto toto Oriēte deferri, idem Plinius in scriptis reliquit. Verum enimuero eam quæ Grammatias dicitur, alba insignem lineam præferunt, quæ si geminata candidam efferat crucem a nonnullis firmiter prædicatur ferentem adeo contra aquæ iniurias adserere, vt & hūc a submersione vindicare, Gal. medicinæ vsui illas esse confirmat, quod suo adhæsu stomachum firment, quem ventriculi os esse idem auctor dixit, illiusq; rei se periculū fecisse profitetur totq. videlicet ex Iaspide a collo ita suspenso vt stomacho e directo responderet. Affirmatq. sibi coram exploratū esse sculpturę expertes nihilominus prodesse, quam si dracone radiato figuratę fuissent: quales Nechepsus rex insculpi instituit, vt idem Gal. refert. Adde quod Iaspis mulieribus menses cohibet drachmæ pondere deuoratus, sanguinem sudoremque compescit, hydropem & febres arcet, oculorum aciem suo virore reficit, Venereorum petulantem appetentiam retundit: partum proprietate quadam occultiori moderari creditur. Sunt qui ab aduersis casibus gestantem liberare, phantasma pellere, conceptioni aduersari, & oculos ab omni sorde purgare Iaspidem dicant.

Iaspidis vires.

De Sapphiro. CAP. II.

IOVI Phœboque antiquitus sacram sapphirum in duo partiuntur præcipua discrimina. Sunt namque quæ Orientales seu Indæ, sunt & quæ Podiæ, a loco scilicet suæ generationis, appellantur. Inuenio quoque illam & Syrtitem, ab inuentionis loco, vocari.

Sapphiri differentiæ & nomina.

Syrtites.

Quam-

Quamquam non eam putauerim esse, cuius Plinius meminit libro 37. histo. natur. cap. 10. his verbis: *Syrtitæ (inquit) in littore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur, e melleo colore refulgentes, intus autem stellas cõtinent languidas.* Tametsi namque nomine & originis loco conuenire videantur, color tamẽ huius syrtitis, e melleo croco refulgens, manifestius reclamat quã vt a quoquam suspicari deceat hanc syrtem esse sapphirum. Sapphiri namque cœlesti colore conspicui sunt. Porro earum quæ apud Medos reperiuntur, supremam sibi maiestatem vendicarunt, quæ serenissimi verniq cœli colorẽ efferentes, cæruleæ conspiciuntur. & ceu transfusas nubeculas (immixta etiamnum leui quadam purpura) repræsentant: vt videlicet sulphuris primum accensi colorem referant, aureis insuper punctis colluceant scintillentque, ita tamen vt visus aciẽ materiei crassitie retundant, vt & admotarum rerum imaginẽ speculi instar minime reddant. sunt itaque hæ optimæ sapphiri. Multæ tamen aliæ visuntur quę quo magis ab his vel substantia vel colore desciuerint, eo viliores censebuntur. Inter quas tamquam subcandicantes quasdam nubeculas ostentant, præferuntur, vt ab optimis primum sibi locum occupauerint. Supremam olim Sapphirum auctoritatem habuisse, vt apud diuos gratiam ipsa perhibet antiquitas. Tam quippe diis, Phœbo maxime, gratam hanc Gemmam causantur, vt tum pręcipue sua huic sacra placuisse creditum sit, cum inter hæc sapphirum (tamquam videlicet Concordiæ signaculum) etiamsi non citra fastum superstitionemque, ostentarent. Qua de caussa Pontificibus in primis, dein etiam regibus, summis denique viris, præ cæteris dignam, ob propemodum diuinas illius facultates, philosophi iudicarunt. Venereos compescere affectus creditur, ideoque castis præcipuo vsui esse perhibetur: deinde animi in Deum

Sapphiri descriptio.

Sapphiri vires.

Superstitiose credita.

propenſionem, deuotionem, pietatem, cōſtantiam, pacis ambitionem, deorum munera opimaq. (quod ad hanc vitam ſpectat) beneficia inuitare conciliareque fertur: vt vel hinc eccleſiaſticis prӕſulibus omnium maxime dignam rude etiam vulgus profiteatur. Addunt & contra iracundiam, & inuidiam, fraudes & triſtitiam pollere. Adeo ſcilicet contra effrenes animi mores efficax eſt credita. Verum hӕc ad animam pertinent.

Corporis præterea incrementum moliri, ſolidas principeſque fouere & aſſeruare partes, cordis oculorumque vires reficere, horum excreſcentias & puſtulas inhibere: ruptas quoque membranas cogere Galenus & Dioſcorides auctores ſunt. Addunt & aduerſus ſcorpionum ictus & inteſtinas exulcerationes bibi, venenis etiam peſtiferis reſiſtere, & contra veneficia omnia, adde etiam & incantamēta præſidio eſſe, febrientes cordis venis pulſantibus admota iuuare, ſudorem arcere, ſanguinem continere carbunculis abſceſſibuſque calidis, peſtiferis præſertim, mirum in modum aduerſari tradunt. Commentitium puto, quod a pleriſque dicitur Sapphirum Carbunculo exſtincto viribus deſtitui. Sunt & qui falſo iactent ſenſiſſe Dioſcoridem quod Sapphirus araneam in pyxide repoſitam occidat, ſi diutius ſupra animantem pendula amoueatur.

Mitto præterea, quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſorum Magorum præſtigioſa vanitas nugatur.

De Carchedonio. CAP. III.

CArchedonium e Carbunculorum eſſe generibus Plinius inter Latinos philoſophos locupletiſſimus teſtatur. Quamquā & hic præmonitū te velim fere omnia tam Græca quam Latina Apocalypſis exemplaria Calcedonium habere: quum tamen de hoc nomine vocato lapide nihil apud auctores claſſi-

cos

cos inuenerim: de Carchedonio autem multa. Vt & hinc non ab re putem ſcriptorum incuria vtraque exemplaria iam olim vitiata eſſe, quæ præſtruere viſum eſt, ne ſacri textus veritatem ac dignitatem neglexiſſe videremur. Porro Carchedonios putãt imbre diuino generari. Luna plena maxime reperitur. In Naſamoniis montibus naſcitur, deinde & apud Thebas in Ægypto: verum quam prædicti obſcuriores ac magis fragiles, venenoſi & morientis carbonis haud obſimiles. Neque etiam deſunt viri non incelebres, qui iuxta Baſileam Argentinamq. claras multum & inſignes Germaniæ ciuitates quoſdam Carchedonios reperiri adſtruãt. Pręterea auctor eſt Symphonianus Campegius, in Lotharingia quoq. Carchedonios oriri miræ magnitudinis, & ſi ferro percutiantur ſonoros, quos & vi præditos ſcribit aduerſus raucedinem: vocemque clarificare; Ego vero abſolutiſſimo Carchedonio cum Lotharingo collato, hunc non putauerim (tanti viri pace dictum ſit) eſſe verum Carchedonium. Quandoquidem optimus colore conſpicitur medio inter Beryllum & Hyacinthum, accedente etiam leuicula quadam & ſubardente purpura, vt & proinde facilis ſit ſuſpicio coiiſſe Beryllum cum Hyacintho. Ideoque Carbunculis pallidior & ſubobſcurior viſitur, quamquam & Sole vel igne acrior excitetur. Dicunt etiam Carchedonios vmbra purpureos oſtendere, ſub dio vero flammeos videri, & ſoli expoſitos ſcintillare. Qui autem a Lotharingis paſſim circumferuntur rubri ſemper æqualiter conſpiciuntur, tantum abeſt, vt prędictos gratia & proprietatibus adſequantur. Quamobrem ſpurium potius Lotharingum Carchedonium eſſe iudicauerim, vel omnino ignobiliorem eius quandam ſpeciem. Præterea commune omnibus Carchedoniis inuenio, quod ceram ſignandam ſuo contactu ita quidem liquefaciant, vt eius adhæren-

Carchedonii generatio.

Carchedonii deſcriptio.

tem partem conuellant Carchedonii (vt in omni Gemmarum genere) Masculi acrius, fœminæ languidius fulgent. Scalpturæ contumaces esse Carchedonios inuenio. Cæterum facultates eis tribuunt non obscuras contra Cacodæmonas, & atræ bilis symptomata, hoc est tristitiam timoremq. Neq desunt qui victoriam ei promittere audeant qui illum secum gestauerit. Fertur & festucas calfactus trahere. Præcipuæ autem dignitatis sunt mares qui stellas intus ardenteis ostentant, vel cœlesti hoc schemate diuinas fere eius vires attestante.

Mas & fœmina.

Carchedonii vires.

De Smaragdo. CAP. IV.

Viridium Gemmarum iucundissima primaq. habita Smaragdus. Nullus namque color oculis æque placuit, quod horum acies virore maxime demulceatur, vt & eapropter viridaria visus & animi recreandorum gratia petantur. Ideoque fit vt nullis lumina nostra lapillis quam Smaragdis plus oblectamenti consequantur. Nihil quippe cum herbis de viriditate meliori ratione certauerit, quum etiam quarundam virorem non raro Smaragdus superet. Porro optima apud Scythas in altissimis montibus ac in metallis aureis nascitur, vnde non sine magno discrimine ac negotio solet adipisci: Gryphis alitib. ferocissimis in iis auro nidificantibus, & illas tutantibus ab Arimaspis vnico in fronte media oculo insignitis, viris armatis eo auri & Smaragdorum cupiditate nimia consuetis accedere. Cæterum quantum reliquas virentes Gemmas Smaragdi superant, Scythicæ cum substantiæ puritate, tum viriditatis illecebra reliqui sui generis species antecellunt. Secundam vero sibi dignitatem Bactrianæ vendicant. Ab his autem Ægyptiæ. Quamquam & in Britannia maiore (quam nunc Angliam vocant) reperiri non ignobiles, auctor est Albertus Magnus. Post generosissimas

Smaragdi genesis.

Arimaspi.

ſiſſimas itaque quæque pro ſui puritate & viroris conſtanti pertinacia, ſuperior aut inferior æſtimanda fuerit. Porro præclariſſima Smaragdus virenti iucunditate amœniſſima prata proxime repræſentat ſolaque præ omnibus aliis intuitum vbertim explet, & multo labore hebetatam oculorum aciem reficit: vt vel hinc apud ſcalptores maximam inierit gratiam. Quinetiam e longinquo ſeſe offerunt Smaragdi, quod vicinum circumfuſumve aerem ſuo inficiant tinctu. Tametſi vero duodecim eius enumerantur omnia faſtigia, principis tamen & abſolutiſſimæ deſcriptionem hic adnotaſſe ſat nobis fuerit; ea ſiquidem cognita reliquas pro ſuis metiri meritis, ac æſtimare haud difficile fuerit. Selectiſſima itaque Smaragdus ea eſt, quæ viridiſſima, lucidiſſima ac puriſſima exſiſtens, ſuo quidē virore oculos conſtanter explet, ſatiatve: ita vicinum aerem proprio tinctu inficiens, vt neque ſoli, neque vmbris ſeu lucernis cedat: quin potius perpetuo contumacique virenti fulgore ſemper irradiat, ſui ſemper præbet conſpectum, ſubſtantia pertinaci ac duriſſima. Porro Smaragdorum quæ planæ ac leues ſunt, ſpeculi ſpeciem referunt, & imagines rerum admotarum ſupinæ repræſentant. Ideoque in ſcriptis eſt: Neronem gladiatorum certamina Smaragdo conſpexiſſe. Vires huic adſcribunt præſtantiſſimas aduerſus venena omnia: vt & hinc octo granorum hordei pondere in polline deuorata, venenatos a morte vindicare potens iampridem explorata ſit. Affirmant etiam ſerpentis oculos diffluere, ſi optimam Smaragdum diutius intueantur. Comitiali præterea morbo vel a collo pendulam vel annulo geſtatam, ceu amuletum generoſum prodeſſe; Hemitritęumque ſanare confirmant. Iam vero apud omnes conuenit lapidem hunc rerum Venerearum impatientem eſſe. Vt etiam Albertus ille Magnus adſeuerare

Optima probatio.

Smaragdi vires.

non dubitarit, regi Hungariæ cũ vxore rem habenti, Smaragdum quem annulo portabat, in tres diuulsum fuisse parteis. Proinde palam esse creditum comperio, ad castitatem non mediocrem hunc lapillum habere proprietatem. Addunt denique & ipsam memoriam fouere, visum recreare, opes augere. Mitto quæ de lapillo hoc superstitiosorum magorum nugacissima impostura mentitur. Porro qui non vsq. adeo virent, vino & oleo abluti (auctore Plinio) emendantur.

De Sardonyche. CAP. V.

SArdonychas olim Romanis in magno fuisse pretio auctor est Demostratus. Porro numerosa specie visuntur: quarum India parens est, celeberrimæ habentur: post has Arabicis laudem detulerunt, circuli præclaro candore, nec tamẽ nimis gracili, verum in vmbonibus nitido. Optimæ autem iudicantur, quæ colore constant, veluti carnibus humanis vngue interfuso (qualem audio vulgus incarnatum vocare) vtroque nihilo secius colore vtcumq. pellucido atq. languido, ceu scilicet quis rubricam visum transmittere intelligat affuso etiamnum colore, vtcumque glauco. Itaque Indicæ præstant. Colorum quoque varietate suam ostentant dignitatem, vt vix in alia Gemma depingenda naturæ diuina sagacitas magis reluceat. Ex his namque generosiores, radice tamquam a basi quadam nigricante (quam quis non iniuria, e nigro ad cæruleum desciscere crediderit) Onychas primum quadantenus repræsentant: hinc imitante Sardium subrubente zona præcinguntur, a qua deinde linea alba in gyri modum ambiuntur: Tandem vero lata atque diuersa intercapedine in ampliorem, nec minus artificiosum ac candidum circulum meant. Postremo omnibus iis zonis, veluti basis quędam altera substernitur: quæ vt Arabibus niger-

Optima delineatio.

nigerrima est, ita Indis cerea vel cornea conspicitur, quasi videlicet in candido pingui vnguis humanus transfundi, accedente etiam subobscura quadā nubecula, existimetur. Ideoque nemini mirum esse debeat, si quis Sardonychas ex Sardii, Sardæ & Onychus coitu fieri suspicetur, quum Sardonychas palam sit trium illarū Gemmarum referre colores ac substantias. Præferuntur quibus candidæ vel purpureæ zonæ sese ex ordine, citra alterius rei intermixtionem, recipiunt, & albicantes circuli, immixta leui purpura, cœlestis arcus anhelationem quandam referunt. Melleæ vero & fæculentæ reiiciuntur, cum iis etiam, quibus circulus aliquis sese quidem diffundit, non autem recipit. Aduersus venerea pollere, & animi fastum, item nocuos effectus arcere creditur.

Probatio.

Potentia Onychū.

De Sardio. CAP. VI.

SArdium a Plinio Sardam vocari inuenio; tametsi non desint viri non incelebres, qui ab hac Sardiū multū discriminari iudicent, quod videlicet hic ruber, illa vero alba visitur. Forsitan vocum vicinitas Plinio imposuit: fuit autem Sardius apud antiquos non infimi nominis: nunc autem nullus aut minimus eius vsus Porro colore conspicitur rubro, verū subobscuro, vt si quis imaginetur terram rubricam pellucere quidem, sed subobscura offundi nubecula. Adeoque is sui generis optimus censetur, & quo latius ab hac perfectione reliqui abibunt, hoc minus nobiles iudicabuntur. Timorem pellere, audaciam præstare, a veneficiis maleficiisq. gestantem adserere, sanguinem e naribus fluentē compescere, animo lætitiam, ingenio quoq. acumen inuitare, perhibetur; præterea retundere iniurias creditur: vt vel hinc Sardonychas innocuas esse confirment, quod Sardium complectuntur. Sardii item mares acrius ful-

Sardii delineatio.

Probatio

Virtutes Onychū.

gent, ideoq præstantiores habentur, quod & aliis fere Gemmis commune est.

De Chrysolitho. CAP. VII.

Chrysolithi species & genesis.

CHrysolithos multiplici discrimine partiuntur, quarum ignobiliores Arabicæ dicuntur, quod vario colore ac turbulento conspectu sunt. Reperio etiã & Chrysolithos in Germania nasci, in iugis scilicet Misniacis & locis conterminis, splendore tamẽ ad candidum languido, quam aliæ magis fragiles. Selectissimarum India nutrix, quæ quadantenus cęruleæ sunt, marinæ aquæ virorem ita præ se ferentes, vt aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare. Porro partibus respirationis adeoq asthmaticis Chrysolithum conferre tradunt. Aduersus pusillanimitatem, & contra melancholicos, metus stultitiamque pro amuleto defert. Dæmonas prauos pellere, sapientiam, animi quoq. constantiam promouere creditur. Nocturnis item pauoribus, & molestis intersomniis aduersari crebro sum expertus. Addit & Thetel Iudæus Philosophus, Chrysolithos reperiri insignitas fœmina, vna manu auem, altera vero piscem continẽte: mercatoribus vtiles quod stultitiam pellant, inuitent autem solertiam, qua illi suis negotiis bene absoluendis maxime egent. Quamquam & id suam abunde redoleat vanitatem.

Optima descriptio.

Facultates.

De Beryllo. CAP VIII.

Berylli probatio.

BEryllorum India parens est, ita vt raro alibi oriantur. Est autem Beryllus vna ex virentibus lucidisque Gemmis. Probatissimæ sunt quæ limpidi maris virorem proxime referunt. Ab his Chrysoberylli paulo languidiores, fulgore in aurum vergente, laudantur. Sculpuntur singulæ forma sexangula, quo color alioqui hebes & languidus angulorum excitetur repercussu: vix namq. aliter politæ fulgẽt. Porro quam-

quamuis decem eius faciant genera, ſat tamen nobis eſſe putamus principem indicaſſe, vel hoc præſertim nomine, quod hac cognita, facile cuiuis fuerit reliquas ſpecies ad iam indigetatæ Berylli faciem metiri. Oculis humentibus, ructibus, ſuſpiriis, iocinoris quoq; malis, illius ex qua dilutum (infuſionẽ noſtri Seplaſiarii vocant) non mediocriter auxiliatur. Inuenio & hanc Gemmam aduerſus hoſtium iniurias, & contra ſegnitiem pollere, ingenio prodeſſe & cõiugatos inuicem conciliare.

Vires.

De Topazio. CAP. IX.

QVÆ de Topazii inuentione varia adferuntur, tamquam a noſtro inſtituto aliena (quod & in ſingulis fere capitibus obſeruare adnitimur) omittimus. Porro Topazium Gemmarum ampliſſimam tradit Plinius, vt etiam Arſinoæ Philadelphi vxori ſtatuam præbuerit quatuor cubitorum in delubro aureo ſacram. Duplex eius differentia eſt, priorem Praſoiden, id eſt porraceam, alteram autem Chryſopteron: rectius autem Chryſopterin (hoc eſt ad filicis herbæ virorem inclinantem) nuncupant. Neque enim a voce Græca πτερὸν, Latinis alã ſignificãte aut pennã, verũ a voce πτερὶς filicem herbam indicante, Chyſopterin deriuari putauerim: eſt namque filicis viror quam porri dilutior. Vt ſit Chryſopteros, vel ſi mauis Chryſopteris Topazius aureo colore, transfuſa inſuper blanda quadam viriditate ad glaucum accedente. Qualem Topazium mihi æſtate ſuperiore commonſtratum fuiſſe reminiſcor, ſubſtantia quidẽ non mediocriter tenui multum autem pellucida, colore tamẽ ex flauo in pallidum languido, immixto etiamnum aqueo quodam virore, adeoq; filicis foliorum viriditatem repræſentante. Solæ autem hæ præcellentium Gemmarum limam admittunt vſuque atteruntur. Topazii laus

Duplex Topazii genus.

non vulgaris profecto: quandoquidem vires ei aduersus sanguinis eruptiones tribuuntur: ideoq. vulneri admota sanguinem e vestigio compescere: iracundiam præterea ac venerea cohibere creditur. Nec desunt qui facto periculo audeant affirmare, quod manus Topazium habens, ab aqua bulliente citra iacturam eripi possit: vt quæ aquæ feruorem vsque adeo temperet, vt ab ea omnem bullam mox pellat & colorem nocuum. Mirum vero, quod vires pro Lunæ augmento aut decremento euariet: vt & hinc lunaticos iuuare perhibeatur. Sunt qui hunc lapillum stultitiam pellere, delirium auertere, a momentanea morte ferentem vindicare, & phrenitidi obnoxiis amuletum esse prodant.

Facultates.

De Chrysopraso, CAP. X.

CHrysoprasum & Chrysoprasium Plinius scribere videtur; nam lib. 37. cap. 8. Topazii genera discriminatim narraturus in hunc modum scribit: *Duo eius genera faciunt, Prasoidem atq; Chrysopteron similem Chrysoprasio.* Nec ita multo post subdit: *Vilioris turba est Prasius, cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus distinctum est candidum.* Præfertur his Chrysoprasius porri succum & ipsa referente, sed hæc paululum declinans a Topazio in aurum. Eiusdem vero lib. cap. 5. Beryllorum discrimina descripturus: *Vicinum* (inquit) *genus huic est pallidius, & a quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque Chrysoprasius.* Item & eius libri, cap. 11. *Colos* (inquit) *appellauit Chrysolithum aureum, Chrysoprasum herbaceus.* Puto tamen vel scriptorum vel typographorum oscitātia Chrysoprasio pro Chrysopraso, & prasius pro prasus substitutum esse, vel hac ratione, quod vtramq asserit porri succum referre, cui Chrysoprasi & prasi voces longe melius respōdent: sicuti & ibidem his pro is, & Chrysopterin pro Chrysopteron reponendum censeo,

censeo, vt scilicet in hunc modum Pliniana lectio castigetur Et duo eius genera faciunt Prasoidem atque Chrysopterin similem Chrysopraso, & demum vilioris turbæ est prasus (nisi tamen prasius vocem adiectiuum quoddam esse cēseas) cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his Chrysoprasus porri succum & ipsa referente. Palam enim est Plinium eo loci Chrysoprasum tribus Prasi generibus conferre, eundemq. præstantiorem habere velle. Sed hæc missa.

Emendatur Pliniana lectio lib. 37. ca. 8.

Chrysoprasus itaque lapis porri viriditate ad aurum inclinante conspicitur: ideoq herbaceum colorem limitatur. Optimus itaque est qui aureis guttis conspergitur. Mirum quod lumini tam importunū scribūt quidam, vt genuinum decorem per solas tenebras ostentet. Vires ei tribuunt contra sacrā auri sitim. Cordis vires reficere, & oculorum imbecillitatem finire creditur.

Descriptio.

Virtutes.

De Amethysto. CAP. XI.

PRæcipua inter violaceas Gemmas Amethysto laus & auctoritas: eius autem plura enumerātur fastigia. Porro Indicæ supremam sibi vendicarunt maiestatem: post has vero Arabicæ, Armeniacæ, Ægyptiæ & quæ in Galatia reperiuntur. Infimæ omnium quę in Thaso aut Cypro gignuntur. Singulæ tamen violas vtcumque referunt, fulgent quoque, scalpturæ vt si quæ aliæ faciles. Absolutissimam purpuram Indicæ repræsentant: inter quas eæ quidem præcellunt, quæ veluti ex carbunculo irradiantis in murice rosei cuiusdam nitoris iucundam anhelationem effundunt. Quarum, quæ blando quodam aspectu tamquam ignitam eiaculantur scintillam generosissimæ atque efficacissimæ putantur. Neque etiam hic adnotare pigebit, quod accedunt quidem Amethysti o-

Delineatio.

Probatio.

mnes ad vini ruborem, verum eo non adepto in violaceum finiuntur, vt purpuræ videlicet fulgor vsqueadeo igneus non sit sed vt vini colorem euariet. Quamquam inueniam & Amethystos quosdam ad Hyacinthos deficere, alios vero ad vinum magis: nullæ tamen vinosi coloris expertes omnino laudantur. Quæ vero ad crystallum ceu subaldida quadam ac leui purpura desciscunt, cunctis ignobiliores habentur. Veneris gemmam coloris luxus & illecebra vocari fecit. Aristoteles auctor est amethystũ vmbilico admotum vini vaporem primum ad se traherе, deinde eum discutere: proindeque a crapula & ebrietate ferentẽ vindicare; homini præterea contra toxica amuletum esse comperio. Addunt & alii malas illum arcere cogitationes & præcox felixque ingenium efficere. Ad hæc vigilantem & principibus gratum reddere eum a quo portetur. Sunt qui grandinem auertere & omnia prospera inuitare illum tradant. Mitto hic quæ de hoc lapillo superstitiosi impostores credulis nimium auribus insusurrant, tamquã videlicet Christiano instituto indigna, qualia fere sunt etiam quædam ex iis, quæ partim paulo ante, partim etiam & in aliis huius libri capitibus, e certis tamen auctoribus, retulimus, cuius te vel ideo monitum cupimus, ne qua egregio illi censori, aut alii similis farraginis homini calumniãdi ansa relicta videatur: quæ ea venia a nobis prodi posse iudicauimus, qua ab aliis prodita fuisse videmus, quamquam ea omnino prætergressi simus, quæ præstigiosam illam Magiam plus redolere cernebantur, quam Christianam eruditionem deceret admittere.

Potentia.

De Hyacintho. CAP. XII.

Delineatio.

HYacinthus a sui nominis flore nomen habet: eius namque colorem quam proxime repræsentat. Est itaque Hyacinthus colore quidem fuluo, ab

ab Amethysto (Plinio teste) differens quod quæ in hoc emicat viola, in illo dilutior conspicitur, vt quis scilicet ab Amethysto ad aurum immixta etiam leui quadam sed subobscura purpura, descíscere dixerit Hyacynthum. Triplicem eius inuenio differentiam; est enim qui ad rubrum plus inclinat, ignique purpurascit magis, cui nonnulli primam adiudicarunt auctoritatem. Est & alius, e fuluo croceum repræsentans, quique igne obscurior redditur Tertium e fuluo ad cœruleum non ingratam præ se fert anhelationem, inde sapphirini nomen habet, cui alii supremam maiestatem adiudicant, vel hoc nomine quod Hyacinthi, Sapphirique naturas complecti ex vtriusque tinctura videatur. Hic præ omnibus aliis aera sentire perhibetur, sereno scilicet cœlo ceu gratulabundus, impensius superbiens, nubilo autem aut omnino obscuro iniucundior, humiliorque adparens. Probantur qui nec obscuriores nec clariores sunt, quique igni admoti vtcumque purpurascunt. Mirum quod temporum constitutionibus quoque affici videantur, vt cœlo placido pelluceant: ingrato vero tamquam eius iniurias ægre ferentes tristi aspectu compareant, vt vel hinc cœlestis illum esse naturæ, non ab re quis asseueret. Probatissimus quisque frigidissimus ore sentitur, & scalpturæ contumax vix tandem cedit. Porro quod ad facultates spectat, pertinaci frigiditate corpora densare atque reficere, somnum conciliare, virtutes (cordis præsertim) tueri, a populatim sæuiente peste, cum manifesta sua qualitate, tum recondita quadam proprietate gestantem adserere, creditur. Ideoque pro amulero collo suspenditur e regione cordis, vt cutem contingat. Nec desunt qui Hyacinthum confirment diuitias augere, & animi alacritatem efficere; præterea & a fulguribus portantem defendere.

Genera.

Probatio

Proprietas.

De Margaritis. CAP. XIII.

Genesis Margaritarum.

OMnibus certe notiores sunt Margaritæ, quam vt earum delineatione opus esse suspicor. Porro quod ad earum originem attinet, varia est auctorum sententia, cuius tamen diuersitatem dissimili earum genesi acceptam tulerim, non autem illorum aut ignauiæ aut oscitantiæ; nec enim video cur cuiquam mirum videri debeat, si pro diuersa cœli constitutione illarum generatio variet. Quid namque prohibet aliter nasci eas, quæ ab Erythræo mari, quæve a Taprobane & Troidis, vel etiã ab Arabiæ petuntur littoribus? secus autẽ quæ a Paria vicinisque Austrinis vel etiam occiduis Septentrionalibusq. Oceanis ab edoctis vrinariis solertissima petuntur arte. Proinde Plinium rerum naturaliũ peritissimum nullius inscitiæ aut negligẽtiæ insimulandum censeo, quod de Margaritarum natalitiis aliter scripserit quam Austrinarum, Occiduarumque nuper inuentarum regionum lustratores literis prodidere, quorum monimenta prætereo ne prolixior fiam. Sat namque nobis in præsentiarum fuerit apud omnes conuenire, Conchas pro sua ætate ac magnitudine maiores, pro roris vero (appetente genitali tempore) concepti puritate vel obscuritate generosiores vel ignobiliores eniti. Qua ratione vberiorem has cum cœlica natura, quã cum æquorea consensum & cognationem obtinuisse manifestum puto. Flauescere deinde has vel igne, vel omnino senecta, atque etiam crassescere, læuoremque sensim deponere omnibus in confesso est. Inuenio præterea & concham præuisa manu apprehensura, sese continuo comprimere, vt pote suas operituram diuitias, gnaram scilicet, quod harum caussa impetatur, inimicam quoque manum si forte comprehenderit, amputare: iustissima (vel Plinio auctore) tãtæ teme-

temeritatis, luxus & auaritiæ pœna. Eſt & præterea apud Vogeſum in Lotharingia montem amnis Margaritarum ferax: verum non vſque adeo ſplendidæ ſunt. Mirum tamen quod quæ per geneſim gratia in eis deſideratur, per columbas reſarcitur: quæ ſcilicet deuoratas puriores tamdem eas cum fecib. reddunt reſtituuntque. Præferuntur, quæ candidiſſimę, lucidiſſimæ, rotundiſſimæ, leuiſſimæ, & minimi ponderis ſunt; maxime autem ſi natura perforatæ ſint. Porro præcipua margaritis laus eſt, quod ſiccitate innata corporis redundantias abſumunt: vt vel hinc vires, ſpiritus, cor & principes corporis partes recreent. Ideoque contra cardiacos & melancholicos affectus plurimum celebrantur, magnoque vſu commendantur. Adde quod a vulgaribus peſtiferiſq. morbis defendunt, & diarrhœis magnopere conferunt; hac tamen ratione, vt vel in polline vel alio quouis modo inſumantur. Oculorum præterea abundantem humorem finire, ideoque & viſui prodeſſe, oculis ſcilicet quam tenuiſſimo earum puluere immiſſo, traduntur. Neque enim ſolo geſtatu quippiam illas poſſe reperio, quam inexplebili humano luxui arridere.

De Carbunculis. CAP. XIV.

POſteaquam de tredecim illis, quarum ſacra Apocalypſis meminit, Gemmis, ſermoni coronidem impoſuimus, pro noſtri abſolutione inſtituti, de aliis, qui nunc paſſim in vſu ſunt lapillis, operæpretiū fuerit diſſerere, a pretioſiſſimiſque Carbunculis ordiri. Carbunculos itaque (ab igniti carbonis colore ita vocatos) inter ardentes igneaſque Gemmas ſupremam ſibi vindicaſſe maieſtatem, apud omnes conuenit. Porro in numeroſas diuaricantur ſpecies: ſunt namque qui Garamantici, Indici, Æthiopici, Alabandici nominantur, ſinguli ſcilicet a ſuæ genera-

tionis loco. Persuasum autem habeo præsenti huic nostro argumento abunde facturum me satis, si Carbunculorum quatuor genera explicauero. Itaque verissimo generosissimoque, imo & imperatoribus dignissimo proprie vocato Carbunculo, Balagium, Rubinum, ac Granatum Gemmas vulgatissimas annumerabimus: hæ siquidem inter ardentes ignem a certissimo Carbunculo propius repræsentant. Porro selectissimorum carbunculorum multiplicem inuenio differentiam. Quidam enim colore vehementer igneo, in modum ardentis prunæ translucent, ita tamen vt extremus earum igniculus in Amethysti violam desinere videatur: sed & per tenebras lumē diffundunt nō iniucundum: sunt & alii qui pinnaro fulgore pellucent. Alii alba præcincti venula, qui coloris præstantia atque illecebra nullis aliis cedant, quibus etiam familiare esse perhibent inter ignitas prunas ceu mortuos languidosq. comparere: super effusa autem aqua, carbonibus exstinctis, e vestigio priori gratia ceu rediuiuo colore gloriabundos resplendere: tanto naturæ miraculo, vt hinc Carbunculi genus hoc præcipuum nonnulli reputent. Hunc Carbunculum Apyrotum nuncupari comperio, quod ignem non videatur sentire. Demum & hunc sequitur qui sandrastos quibusdam, aliis Garamātites vocatus est. Hic ex India vel Arabia, qua meridiem spectat, petitus superiorum splendore atque igneo colore nobilis, aureas insuper guttas continet, veluti stellantes: intro quidem semper, numquam tamen in facie conspectas, hoc etiam ordine disseminatas, vt Hyades cum guttarum numero tum serie iudicari valeant. Ideoque & hoc Carbunculi genus viri quidam nō incelebres, ceteros albis (quod aiunt) equis præire confirmant, quod præ aliis longe vberius cælestes complectatur virtutes, syderumque concepisse similitudinem videatur. Qua de re & Chaldæis sa-

Apyrotus

crum

crum quibusdam æstimatum est. Gemmarum omnium carissimæ sunt Carbunculi, vt eadem sit earum cum reliquis comparatio, quæ auri ad metalla quæuis analogia. Iucundiores tamen existimantur, quæ Amethystizontes dicuntur: quarum scilicet extremus igniculus in violam desinit, ac purpuræ quãdam effert anhelationem. Porro in omni carbunculorum genere, mares fœminis excitatius fulgent, fœminę autem ceu pinguiores crassius nitent. Quod autem ad vires attinet, Carbunculi singulis quibus Gemmæ omnes aliæ præditæ sunt virtutibus commendantur, vt vel hinc omnium nobilissimi sint habiti. Soli siquidem eiaculato igne fulgoremve rutilo solem imitari vel hoc schemate palam conspiciũtur Vt & hinc præ cæteris Phœbo dicari creditum sit, quem cunctis syderibus tamquam regem præesse adstruunt philosophi. Ideoque & solum hunc lapillum suam in reliquos posse figuram imprimere, quum tamen alius nullus in idem præstando sit, Aristoteles auctor est.

Carbunculi vires.

Cæterum Carbunculis proximam sibi gratiam dignitatemque Balagius coloris iucunditate & illecebra fecit: Lapis quidem colore rubro & prælucido, sed qui superaffuso sublanguido quodam fulgore cramesinum vulgo dictum colorem quadantenus referat. Sequitur deinde Rubinus lapis ita vocatus, laudatus maxime si per tenebras in speciem blandæ cuiusdam scintillæ micare videatur & simplicissima consistat substantia. Illis denique Granati succedunt longe obscuriore ac minus grato colore, tamquam videlicet opaca quadam vmbra vel nubecula Rubinum offundi iudices. Lapis certe non rarus, proinde & hoc æui in minimo pretio habitus. Porro harum Gemmarum vt quæque magis minusve ad verum Carbunculum accedit, ita commendatior aut ignobilior, & clarioribus aut

Balagii delineatio.

Rubini descriptio.

Granati delineatio.

Probatio.

Balagii vires. obſcurioribus proprietatibus donata cenſetur. Balagio itaque ſimiles ac Carbunculo facultates, ſed imbecilliores tribuunt. *Rubini vis.* Rubinum aduerſus peſtilentem aerem pro inſigni amuleto portant, & contra terrentia ſomnia. *Granati vis.* Granatum præterea melancholiæ aduerſari & cor reficere credunt. Adulterantur autem omnes vitro rubore infecto: ſed & elanguidos foliis bracteiſq. quibuſdam rubicundiſſimis ſubſtratis excitatiores reddunt, vt nō ſit facile a ſpuriis veras ſecernere. Scalpturæ veriſſimæ cōtumaces ſunt; adulteratæ cote deprehenduntur; quod fragiliore ac molliore ſint compareantq. materia, ſed & centroſa ſcobe dignoſcuntur, nonnumquam etiam puſtulis argenteis intus nitentibus.

De Adamante. CAP. XV.

MAximam in rebus humanis ſibi gloriam aſciuit Adamas, multo quidem æuo ſolis regibus, & iis paucis agnitus. Nunc autem tam creber, vt omnibus pene in deliciis ſit & luxu. Eſt autem generoſiſſimus Adamas colore ferro candenti haud abſimilis. *Adamātis deſcriptio & genera.* Fatiſcit hircino ſanguine, maxime ſi aliquot ante dies hircus petroſelino, ſilere montano & vino ſit educatus: plumbo item diſſolui reperio.

Porro in ſex Adamantem partiuntur genera. Indicus non in auro naſcitur, ſed quadam cum Cryſtallo cognatione, candore placido translucet. Huic proximus eſt Arabicus, minori tantum, nec alibi quā in ſynceriſſimo auro generatus. *Probatio.* Incudibus & ferreis malleis vterque deprehenditur: ita namque iis vterque reſiſtit, vt indomitus citra omnem iacturam a ferro & incude ſeſe explicet. Quinimo puſilla tametſi mole, ignibus etiam vaſtiſſimis iniectus, medius pertinax atque illæſus ita permanet, vt nullam prorſus ignis actionē admiſiſſe (etiam ſi multos dies ibi perſeueret) palam oſtendat, vnde & indomitam antiquis

tiquis

tiquis vocari Gemmam inuenire est. Est & alius Adamas Cenchros nominatus milio magnitudine respondens. Alius deinde Macedonicus cucumeris semen æquans. Hunc sequitur Cyprius in sulphureum desciscens, qui licet a prioribus fulgoris lãguore deficiat, præcipui tamen in medicina vsus est Plinio. Postremus vero Siderites ferreo fulget nitor Hunc ab antiqua petitum minera passim dici audio, atque ideo ab inerti vulgo reliquis præferri. Sic vulgus ignauum suo ducitur sensu, vt crebro vtilissima quæque pro optimis reponat. Hic namque siderites ictibus cedit & malleis, adeo videlicet ab adamantis natura palam degenerans, vt vel hinc solam apud eos nominis gratiam vsurpasse credatur, qui rebus externis contenti ad omnem veritatem oscitare consueuere. Neque pigebit etiã secundo recensere, non sine magno naturæ miraculo fieri, vt vis illa Adamantis indomita, qua scilicet suarum partium integram contra ferri ignisque iniurias connexionem pertinaciter tuetur, ab hirci sanguine calido quidẽ & recenti ita afficiatur, vt tandem conniueat & atteri patiatur. Indeque seposito omni superbo, quo antea gloriabatur, fastu, malleis & incudibus cedat, vt sese in minimas etiam partes frangi, mangonum vsui, permittat, qui iis postea fragmentis nullam duritiem non superant Porro maxima Adamantis quantitas auellanæ nucis magnitudinem & formam æquare perhibetur. Generosissimus itaque & selectissimus iudicabitur Adamas, qui iam narrata descriptaque inuicta natura præditus, crystallo paulo obscurior, ferrum candens nitore refert, cæruleoque quodam intersuso splendore, ita quidem refulget, vt flammeum solaremque quendam radium transmittere videatur; quasi scilicet vario translucentique suo fulgore quandam cœlestis arcus anhelationem repræsentet. Porro vires Adamanti fere

Mira Adamãtis ad hircini sanguinis vim dissensio.

Probatio

Proprietates.

diuinas tribuunt Philosophi, efficaciores tamen in auro, quamquam quibusdam placere inueniam ferream quandam tenuissimam bracteam substerni debere. Contra venena & incantamenta amuletum esse præsentaneum testantur, qui Adamantem præsente toxico madere confirmant. Ideoque pestiferis caussis resistere creditur: negantque ferentem fascinari posse, adeo scilicet cacodęmonibus inuisus esse perhibetur. Insaniam, metus quoque vanos, ac terrentia intersomnia arcere fertur. Gemma reconciliationis prædicatur, quod hostilem demulceat furorem, & viri cum vxore necessitatem foueat. Ab incubis & succubis eum adserunt, qui adamantem portat. Vanum omnino & præstigii quandam præ se ferens imaginem eorum nugamētum puto, qui adamantem dicunt vxoris insciæ ac dormientis capiti suppositum statim prodere sit pudica, necne. Vel hac ratione quod ipsa a mariti consortio, quasi fugibunda statim excidat, si quidem fideli toro iniuriam impudica fecerit: Adamante scilicet marito castoque toro indignam mulierculam hoc schemate palam ostendente. Huic lapillo natura rerum omnium parens tale cum Magnete dissidium ingenuit, vt illo præsente omnem vim tractricem a Magnete direptā plane conspicias. Quin magis tractum ab hoc ferrū feroci quadam vi ab admoto Adamante reuelli cernere est. Vt & hinc multis visum esse suspicer Adamantem aliis Gemmis iunctum ipsarum ad se virtutem omnem trahere, quod non crediderim. Cæterum num reconditas illas vereque admirandas proprietates ad dęmonum imposturas demandabimus, quod earum caussam naturalem nemo (vt puto) adferat exactam, vti censori nostro ac similib. viris parum circumspectis, nihilq. suæ ignorantiæ concedere volentibus forsitan videtur? absit non ab hoc tantū vno, sed & a quouis alio vere docto & pie Christiano.

Dissidiū.

Quin-

Quinimo eapropter in Dei & Domini nostri omniũ creatoris propensiorem admirationem feramur, eiusque magnificentiam ardentiori studio ac necessitudine efferamus.

De Achate. CAP. XVI.

MAximam tempus auctoritatem ademit Achate, non quod viribus minus quam antiquitus polleat, sed quod copiosior sit: qua enim occasione solet in rebus humanis elationem fastumq. raritas adferre: eadem etiam multitudo, & crebrior familiaritas contemtum parere consueuit. Plinius auctor est Pyrrhum Epirotarum regem Achaten habuisse, nouem Musis cum Apolline citharam manu tenente insignem: nulla arte, sed sola naturæ solertia ac virtute, sponte maculis ita discurrentibus, vt Musis quoque singulis sua redderentur insignia.

Porro tam est vulgaris Achates vt delineationem eius & genera scribere omnino superuacaneum arbitrer. Probatissimæ vero sunt perspicuæ, quæque leoninæ pelli similes sunt, vel etiam nigræ albis intersectæ lineis. Mercurio sacram Achaten rudis nimirũ antiquitas credidit, eamque præsertim, quæ apud Indos nata est, vbi vario colore, guttis etiam Phœniceis conspersa visitur. Cæterum omnem Achaten venenis pestiferis, araneorum atque scorpionum ictibus aduersari, prudentiam ac facundiam præstare ab aduersa fortuna tutari, visum fouere, cor recreare, sitim ore contentam arcere adstruunt. Nec desunt qui tum maxime efficacem scribunt, cũ setis leoninis inuoluta defertur, quod quam a vanitate quoque absit, iudex esto.

Probatio.

Virtutes.

CAP. XVII.

Genesis & delineatio. ALectorius lapis in ventriculo capi reperitur, obscuri crystalli similis & colore & substantia, nisi quod paulo crassior apparet, non excedens fabæ magnitudinem. Probatur, quæ intus velut stagnantem ingesti cibi micam, modicam nec vsqueadeo obscuram ostentat. *Probatio* Sunt quoque qui audeant affirmare caponem, in quo Alectorius sit absolutus, bibere numquam, ideoque strenuis militibus ex vsu esse creditur. Proinde Milonem Crotoniensem eius Gemmæ in ore contentæ præsidio, nullo vmquam certamine superatum prædicant. Porro Alectorio vires tribuunt non incelebres contra pericula quævis. *Virtutes* Præterea Venerem ciere, homini constantiam, mulieribus virorum gratiam conciliare, ferenti quoque facundiam præstare, potens creditur. Sed & sitim ac cordis æstum arcere ore inclusa experimento non raro constat.

De Torcoide. CAP. XVIII.

Genera & delineatio. TOrcoiden tam in magno pretio esse fere apud omnes conspicuum est, vt multi suo tunc demũ luxui aliqua ex parte satisfactum putent, cũ præclaram quandam nacti fuerint.

Duo itaque sunt eius fastigia, a suæ scilicet propagationis loco nuncupata. Inferior siquidem Hispanica: altera Indica seu Orientalis nuncupatur. Vtraque tamen consimili, crassa & minime perspicua substantia. Porro Hispanica colore vtcumq. virente, subobscuro adeoque ingrato conspicitur: ideoq. respuitur ceu vilissima. Indica autem ex herbaceo cyaneo quodam lactescente nitore gratiam init non vulgarem. Colorem igitur præbet ceu in cęruleum ex viridi, lacteum quiddam perfusum imagineris: Raro circa rimam venulamve reperta. Probatissima

tamen

tamen est, quæ simplicissima, & persimili substantia, *Probatio.* purissimoque & citra omnem labem colore suam commendat iucunditatem. Mirum quod de diuinis eius virtutibus caussantur. Noui reuera virum quendam insulanum, mihi quidem multa necessitudine deuinctum, qui dum viueret Torcoiden in deliciis habebat, annuloque aureo perpetuo gestabat. Is cum forte, ex sæua ægritudine in fata concederet, eundem quoque retinuerat. Tumque naturæ quodam veluti miraculo contigit, vt Torcois illa, quæ superstite etiamnum suo domino cum numerosis sui generis myriadibus de pulcritudine ac integra puritate certare potuisset, tamquam heri sui necem lugens, longe tum obscurior adpareret, adeoq. continuo rimam per medium porraceam efferret, vt & hinc tum maximam suę maiestatis partem deposuisse videretur. Proinde de ea mihi aliquando comparanda auiditatem abegi. Ego namque cum ob periucundas lapilli illecebras, tum ob ingentes vires, quibus idem vir, facto periculo, Gemmam eam pollere constanter asseuerare solebat: eam si quãdo liceret, quauis etiam ratione comparare constitueram. Sed enim meus me fefellerit error, nam dum in auctione venui expositam eandem illam litura & vitiis conspersam contemno, hanc alter ciuis vili coemtam e vestigio mihi ostendit. At cum illam ego pristina, ceu postliminio rediuiua synceritate & maiestate (renouato domino) perspicio, occœpi mecum vehementer mirari, inopinatum naturæ ac admiratione dignissimum portentum, deinde & a re nata, meam damnare infelicitatem. Vel hoc euentu coram edoctus diuina quadam lapillum illum facultate donatum esse. Porro ostendendis prodigiis *Vires.* illustris plurimũ est Torcois, vt & vix credibili virtute ferentem ab imminenti periculo (tamquam videlicet innato contra aduersa quæq. quodam amu-

leto medicamentoq.) fortiter vindicare celebretur. Adde quod cor & oculos recreare, & hilaritatem prosperitatemque adsciscere creditur.

De Corallio. CAP. XIX.

Genesis. Corallium & Lithodendrum appellari inuenio, quod arboreus lapis appareat. In mari mollius primum crescit, inde vero duratur. Cumque sub aqua quidem vireat, statim atque hanc superarit, rubescit. Adstruunt candidas illud intra aquam proferre baccas, quæ extra eam in sanguineas degenerent: easque & forma & magnitudine ad hæc,& colore corna satiua repræsentare. Mirum quod tactum lapidescit si viuit, proinde restibus primum reuellunt, aut ferramento acri præcidunt: qua de re Corallium Theophrastus, a radendo,Græcæ voci alludens, illud appellauit. Porro arboreum esse Corallium,vel ipsius rami palam ostenderint.Diuersam preterea a ferro ignito naturam Corallium exhibet: illud namq vt aqua,ita & hoc molliore aere ilico duratur. *Probatio.* Cõmendatissimum est quod rubicundissimũ vel albissimum, æquabili vsquequaque concremento, forma fruticis, ac terenti facile cedens. Quod autem in lapidis exactam duritiem coiit, scrupulosum, inane, lacunosumque est, damnatur. In magna antiquitus,apud Indos presertim,fuisse auctoritate Corallium in literis comperio. Hi namque pro eo suos olim consueuisse Vniones permutare traduntur. Nunc autem quod crebrius est, in magno adeo non est pretio. *Vires.* Dæmonas infensos arcere perhibetur. Vt & hinc suspicandũ sit prudentem vetustatem, Corallio per diuersas formas (non sine licet fastu quodam aut illecebra nunc vsurpetur) effigiato, & ex ordine infilato, preces Marianas docuisse numerare. Magnus illius in medicina vsus percrebuit.

crebuit. Quandoquidem refrigerat ſiccatq. mediocriter: Ideoque ſanguinis reiectionibus & eruptionibus prodeſt. Album vero corallium a collo ſuſpenſum, vt ſtomachum vel pectus contingat, e naribus conſuetum fluere ſanguinem raro compeſcuiſſe vidimus. Cor præterea & ventriculum, vel ingeſtum, vel extra, vt adhæreat admodum, roborat. Surculos eius pro amuletis infantulorum collis appendunt: fulminibus & marinis æſtibus tempeſtatibuſq. reſiſtere æſtimatur. Proinde Ioui Phœboque ſacrum putatum eſt. Religioſum præterea geſtamen eſſe amoliendis periculis comperio, vt decore ac religione gaudeat. Ad hæc & contra veſicæ tormina & calculi mala, in puluerem vſtos ſurculos, & ex aqua potos auxiliari fertur: item & lienem abſumi ſi id medicamentum ſæpius potetur, Oculis deinde prodeſſe, vlcerum caua explere, cicatrices tenuare, deniq. & ſurculos ex vino potos vel ex aqua (ſi febris vrgeat) ſomnum conciliare Plinius auctor eſt. Nec deſunt, qui affirment illius pollinem eroſis dentibus infarctum, ægros dentes radicitus eruere, demum & gingiuas firmare. Commentitium omnino puto quod Coralli puluere fruges euadant vberiores. Quamquam & Coralli puluerem inueniam amaras aquas dulces efficere.

De Corneolo. CAP. XX.

Delineatio. Corneolus Gemma e[illegible]garis minii colore. ſub-languido tamen, [illegible] videlicet in humanam carnem [illegible]fuſa ſit. Rheno frequentiſſima [illegible]. *Probatio.* Probatur quæ puriſſima iuxta ac nitidiſſima conſiſtit ſubſtantia, colore carneo translucido. *Vires.* Sanguinem propalam cohibet, liuentes dentes ſuo polline emendat omnem ab eis detergens ſordem. Iracundum animum placare creditur.

De Cyaneo Græcis, Cæruleo Latinis, vulgaribus autem Lazuli vocato lapide.

CAP. XXI.

MAgnam profecto auctoribus peperit obscuritatem legentibus vero perplexionem, cærulei seu cyanei nominis diuersa significatio: aliis scilicet sub hac voce cæruleum arenam cum cyanea Gemma confundentibus: aliis autem solam eadem dictione metallicam arenam complectentibus. Plinius namque naturalis historiæ lib. 33. capite vltimo ita infit: *Cæruleum arena est, huius tria genera fuere antiquitus: Ægyptiũ, quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur facile, cum que teritur in quatuor colores mutatur, candidiorem, nigriorem, craßiorem, tenuioremve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceßit his Puteolanum & Hispaniense, arena ibi confici cœpta.* Dioscorides item lib. 5. cap. 97. sic habet ad verbum; *Cærulei origo ex arariis metallis est. In Cypro copiosus ex arena litorali, secundũ quosdam sub cauatos specus maris inuenitur, quod & magis probatur.* Galenus vero Simplicium pharmacorum libro nono, inter metalla Cæruleum reponit. Deinde Paulus Ægineta de Cæruleo Dioscoridis sententiam pene ad verbum refert: quam etiam Plinius, eo quo diximus capite, imitatus palam ostendit non de Gemma sermonem se facere, sed de metallico Cæruleo: quod ærosa quamuis substantia, non tamen lapidea, consistere ad oculum videre est: vt vel hinc in confesso esse debeat, iis locis auctores illos, Dioscoridem, Galenum, Paulumque (dico) non de Cæruleo lapide, Cyaneaue Gemma disseruisse, verum de metallico illo Cæruleo quo ad generosas imagines pictores ti consueuere. Galli azurum vocant. Sed enim Plinius idem ille libr. 37. quem Gemmis dicauit ita habet: *Reddetur & per se Cyanos accommodato paulo ante lapidis nomine colore cæruleo. Optima Scythica, dein' Cypria,*

posteriore

postremo Ægyptia. Adulteratur tinctura, idque in gloria regis Ægypti ascribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœminasque. Inest aliquando & aureus puluis, non qualis in Sapphirinis: Sapphirus enim & aureis & punctis collucet, cæruleæ & Sapphiri raroque cum purpura. Optimæ apud Medos, nusquam tamen pellucidæ. Quibus verbis statim ab ipso lumine videtur Plinius vtrumque confundere, Cæruleum scilicet metallicum & Gemma cærulea. Primum quidem vel hoc maxime, quod Scythicæ, Cypriæ & Ægyptiæ rationem habuerit, quemadmodum etiam superiore lib. 33 de arenoso Cyaneo singulariter agēs Cyanei Ægytii, Scythici & Cyprii meminit. Hinc reuera non mediocrē hoc loco video imposuisse difficultatem viris etiam doctissimis, aliis videlicet de vtrisque confuse Plinium intelligentibus, aliis de solo arenoso cæruleo hos torquentibus sermones, auctorem insimulantibus damnantibusque tamquam hanc inter Gemmas arenam male collocarit. Inter quos Hermolaus ille Barbarus, vir alioqui peritissimus, ac de re medica & Plinio optime meritus (pace tanti viri, pro veritate tamen dixerim) nescio qua iudicii adumbratione perculsus, non veretur Plinium negligentiæ calumniari. Mihi vero (absit omnis arrogantia) Pliniana lectio rectius consultiusque hoc loco, id est lib. 37. cap. 9, castiganda videtur, & in hunc modum suo auctori reponēda: Reddetur & per se Cyanos nomine, accommodato paulo ante Iaspidi colore cæruleo. Vt his scilicet verbis & Iaspidis & Cyaneæ Gemmæ substantias conuenire quidem, sed colore alterum ab altero discriminari declaret ostendatq., vt & quis ex Iaspide Cyaneum lapillum ementiri posse intelligat, si illi colorem cæruleum addat. Cui & id optime adstipulatur, quod mox subnexuit. *Adulteratur* (inquit) *maxime tinctura*. Quod demum hoc loci Plinius non de cærulea arena disserat mani-

Castigatur Pliniana lectio lib. 37. ca. 9.

festant hæc eius subiecta verba: Inest aliquando & aureus puluis cum iis quæ sequuntur, quæque supra retulimus. Nam & ea non arrosæ illi arenæ, sed Cyaneæ (vulgato nomine Lazuli vocatæ) Gemmæ ita ad amussim consentanea esse constat, vt nemini dubiũ (meo tamen iudicio) esse debeat Plinium hoc loci de sola Cyanea gemma agere: neque etiam facile credendum fuerit tam celebrem auctorem, ac rerũ naturalium tam indefessum acrem ac peritum indagatorem scriptoremque, vulgatissimam hanc gemmam latuisse. Neque etiam vel leuiter suspicandum puto, quod agnitæ nusquam meminerit, quum præsertim diligentissimum sese naturę mirabilium perscrutatorem, præconem, promulgatoremque semper exhibuerit. Sed neque huic nostræ opinioni refragatur, quod iam citatis locis Ægyptii, Scythici, Cypriique Cærulei meminerit. Quid namque impedit vtramque, cæruleam arenam dico ac Gemmam Cyaneam, tribus iam indigetatis locis oriri? Sed enim libri 33. cap. vltimo ad Ægyptium maxime probari scribit, secundo loco Cyprium, nouissimo vero Scythicum reponit: quibus accessisse adnotauit & Puteolanum & Hispaniense. Vbi vero de Cyanea gemma (quæ ei Cyanos per se vocatur) hoc est libri 37. cap. 9. scribit, omnibus Scythicam præferri dicit. Dein Cypriam commendat, nouissimam autem Ægyptiam æstimat. Ecce quam hic vltimam facit, illic primam effert: vt & hinc non de iisdem Plinium diuersis his locis scribentẽ intelligere debeas. Quinimo Sapphirum hũc capite cum Cyaneo lapillo postea complexus, ita infit: Cæruleæ & Sapphiri raro (vbi etiam coniunctionem, que semouendam puto) cum purpura, &c. His ego certe rationibus eo sum adductus, vt Plinium illis locis nõ de arena Cyanea aut Gemma tantum, sed libro trigesimotertio de Arenoso Cæruleo, libro autem trigesimoseptimo

de Cyanea Gemma capiendum exiſtimem. Quis enim (obſecro) tam inerti, aut in Plinium alioqui grauiſſimum auctorem tam inſenſo ingenio fuerit, vt ea, quæ Cyaneæ Gemmæ (emendata licet lectione) Plinius propalam tribuit arenoſæ illi arenæ quadrare inaudiat: quam nemo lapidea ſubſtantia vel puluere aureo gloriari recte quidem dixerit? Potius itaque Lazuli vulgo nuncupatæ Gemmæ conſentire hæc profecto videbuntur: cum ea ſubſtantia ſit lapidea, Iaſpidi ſcilicet germana, aureumque puluerem coram oſtentet. Qua de re ſubinde vehementer mirari ſubiit, hoc loco Plinii ſenſum tot tamque celeberrimos auctores Plinianę lectionis etiam ſtudioſiſſimos hactenus (quod legerim) ita fugiſſe, vt vtrumque confuderint, magno humanæ conditionis detrimento: dum nempe apud omnes fere ſeplaſiarios harena pro Gemma in medicandis corporibus quam ineptiſſime vſurpatur. Sed hæc quorſum, eo nempe vt melioris doctrinæ gratia omnem de medio tolleremus implicationem, & aliquam Pliniano ſenſui adferremus reſtitueremusve lucem. Eſt itaque Cyanos Cæruleave Gemma lapillus ſubſtantia quidem Iaſpidi haud abſimilis, colore Cæruleo. Probatur aureo puluere conſperſa. Vnde & ſtellarum lapidem dici inuenio, quod ſtellis ſimiliter lumini expoſitus aureo puluere ſcintillet. Præfertur quę Cæruleum ſui nominis praſtantiſſimum (quem noſtri Azurum vocant) colorem aſſequitur, conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento. Lapis eſt ſculpturæ non vſqueadeo contumax. Vidi ego ex eo cantharidem tam affabre tamque graphice conflatam, vt eminus veram iudicarem: puluere nimirum aureo tam appoſite, quod in animante fuluum natura fecit, imitante, vt eum lapillum ad id muneris procreatum quiuis ſanæ mentis non immerito iudicaſſet.

Deſcriptio.
Potentia.

Porro quod ad vires attinet. Aduersus melancholicos affectus eius pollen toties ablutus, dum eius dilutum peregrinum nullum præ se ferat saporem efficacissime ingeri, literis & experientia confirmatur. Melancholicum enim humorem per inferna deponit, non lotus vero, cum infernis superiora, non citra magnum laborem, commouet. Nec desunt qui pueris a collo gestatum nocturnos arcere pauores testentur. Oculorum aciem reficit atq. demulcet. Collo appensus prægnantes ab aborsu adserere perhibetur. Volunt autem appetente partu semoueri.

De Chelidonio. CAP. XXII.

Generationis locus.

CHelidonius vel Chelidonia (vtroque enim genere dicitur) lapillus est paruus, perspicuus minime: e iuuencularum hirũdinum ventre exsectus. Mense Augusto, Luna crescente, reperiuntur optimi, magnaque ex parte bini, aliquando autem singuli, in earum scilicet ventriculis aut iecusculis. Dicuntur namq. (auctore Plinio) matres exclusis pullis hunc dare lapillum deuorandum. Inuenio & hic quoque solertissimæ naturæ non supprimendum miraculũ: nempe quod illarum pulli per coniuncta rostra in sese reconditas has gemmas prodant. Dicunt etiam & has debere erui priusquam primigenius pullus terram contingat. Quamquam ne hoc quidem sua vanitate carere putem. Hanc bifariam discriminari tradit Plinius: aut enim est ruffa, aut nigra, vel potius ex pullo nigricans, hirundinum vel pauonum colore, minimeque pellucet, sed aspectu ingrata visitur; sunt & earum aliquæ, parte quidem vna nigricantes, altera vero purpurascentes, nigris intercurrentibus maculis. Probatissimas esse comperio, quæ substantia purissima ac simplicissima, & aureis guttis insigniuntur. Porro singulæ tametsi iucundæ sint & pusillæ

Differentia.

Probatio.

Vires.

pusillæ magnis tamen virtutibus præditæ adstruuntur, vt & de ipsis recte id occini possit;

Regnat in exiguo præcellens corpore virtus.

Ruffam siquidem sub ala sinistra gestatum lunaticos, hoc est, comitiales, insanos, & languidos sanare perhibent. Præterea & facundiam, & apud homines gratiam, promouere confirmant. Nigricantem vero similiter portatam testantur reges & principes conciliare, & cœpta negotia pro animi sententia absoluere, omniumque gratiam inuitare. Eius vero ex aqua dilutum, oculorum aciem reficere dicunt. Neque superstitione vacare putem, quod ruffam in panno lineo mundo, nigram autem in croceo tantum inuolutas suis præstare potestatibus nugantur, cui & id accedit quod parentibus præsentibus erutis vires effluant.

Hic magna mihi profecto incessit admiratio de viri cuiusdam de literis alioqui bene meriti, nō leui oscitantia, qui in scholiis suis in Marbodeum vbi agit de Chelidonia auctorem citaturus, quo Chelidoniā Gemmam oculis ostendete proficeret; Plinium adduxit libri 8 cap. 27. & libri 25. cap. 8. & 12. quibus in locis non de Gemma, sed de eius nominis herba palam est Plinium disseruisse; Siquidem, vt rem per capita ex ordine recenseamus, ita habet dicti iam capitis 27. titulus: Quæ animantia quas herbas ostenderint cerui, lacerti, &c. Demum in contextu de Chelidonia agens ita infit: *Chelidoniam vsui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes.* Deinde libro vigesimoquinto, vbi constat Plinium de herbarum viribus disceptationem ex professo instituisse, capite octauo sic habet: *Animalia quoque inuenere herbas, in primis Chelidoniam: hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt erutis etiam oculis.* Capite denique eiusdem libri duodecimo, posteaquam Centaurium

Contra Amstelredamū.

vtramque maiorem scilicet & minorem oculos iuuare tradidit, ita subnectit: *Iam Chelidonia supradictis omnibus mire prodest.* Ex quibus luce meridiana clarius esse constat Plinii locos hos ab Amstelrodamo nostro citatos non posse ad Chelidoniam Gemmam torqueri, verum de similis nomenclaturæ herba tãtum debere intelligi. Quæ ideo annotauimus ne quis eius auctoritate falsus, in similem errorem impingat.

De Aetite. CAP. XXIII.

Genera. AETITÆ quatuor genera refert Plinius, vulgato tamen nomine singuli, Aquilæ lapides vocãtur. *Probatio.* Vidi ego cinereo colore Aetiten, alterum albo, tertium pullo. Sonitu dignoscuntur, si quatiantur: tum enim in sese conceptum lapillũ manifeste produnt. *Delineatio.* Lapis est cortice duro, scabro & minime læui. Sunt qui aquilam in nido marem & fœminã habere adstruunt, negantque illam sine eis oua parere: ideoque solis iis, quæ e nidis eius alitis erutæ fuerint vim medicam concedunt. Nihil igne hic lapis deperdere creditur. Porro Aetites grauidis, quæ ob v- *Virtutes.* teri imbecillitatem fœtum ægre continent, brachio sinistro alligatur magno earum vsui, parturientibus autem brachio admoueri debet: fœminibus item alligata citra dolorem (notatu dignum) fœtum dicitur extrahere. Nec desunt, qui hanc velint statim a partu auferri, ne vterus sequax partum vitiet. Mirum quod furem prodere fertur, si quis in pane conditum offerat: neque enim mansum, vel etiam cum ea decoctum quicquam, furem deuorare posse confirmant. Tritum & cerato exceptum comitiales strenue iuuare cõperio. Mitto quę de hoc lapide pręstigiosi illi ac toto cœlo aberrantes magi nugantur: neque enim vxorum furta deprehendere, vel futura pręsagire hæc citra incantamenta posse crediderim.

Quo

Quo ego quæ de furis proditione prænotaui, referrem, si non auctorum ridicula, & non digna fide grauitas & fides reclamaret.

De Magnete. CAP. XXIV.

NAtura, vt saxis vocem homini obloquentem, immo & Echo resonãtem dedisse videri potest: ita & Magneti sensum manusq. tribuisse quodammodo non inepte existimetur. Ferri namq. indomita propemodum pugnacissimaq natura trahenti illi extemplo cedit, vtque propius accessit ab eo cõtinetur & quodam veluti complexu cohęret. Sunt qui ab inuentore, ita vocato in India pastore, nomenclaturæ illius rationem adferant: quibusdam autem Siderites, aliis Herculeus nominatur. Hic tametsi in Ida primum repertus sit, passim tamen apud Hispanos & in aliis quoque locis nascitur. Qui vero a Troade petitur, qui & albus pumici haud absimilis comparet, fœmineus est, & non vsque adeo efficacis potentiæ, ideoque respuitur. Æthiopicis laus & præcipua commendatio, iis præsertim, qui ad cæruleum magis inclinant, quales maxime in Æthiopia Zimiri regione arenosa reperiri inuenio. Æthiopici argumentum est, quod Magnetem quoque alium trahit. In metallis ferreis oritur. Hunc Germani atq. Itali habent, ferrugineo tamẽ seu pullo magis colore: qui qua parte cæruleum propinquius refert, acrius trahit Auctor est tamen Diogenianus probatissimum Magnetem argenti adeo similẽ esse, vt incautos facile fallat, quem & ad maleficia præstantiorem esse testatur. Porro omnibus præfertur, qui maxime trahit, & qui vstus Hæmatiten fere repræsentat. Quod autem ad vires attinet; Potus triobolorũ pondere ex succo fœniculi hydropicis aquam detrahit: ferro itẽ intoxicato vulneratis præsenti remedio subuenit, oculorum medicamentis imponitur, præterea &

Nomina · *Genesis.* · *Probatio.* · *Virtutes.*

ad epiphoras: adusta vero crematus tritusque sanat. Commentitium puto, quod de Magnete quidam nugantur: Nempe quod in somnis ignorantis fœminæ capiti subditus, adulteram lecto deturbat: fidelem vero probamque vxorem ad mariti amplexus, etiam dormientem prolectet. Vanum insuper, nec e re publica esse iudico, quod quidam Magnetem furibus suo fumo atque nidore vsui esse narrant, quasi scilicet ad furta lapis natus sit. Hic subit vehementer mirari, admiratione non vulgari dignam huius lapidis tractricem virtutem, qua videlicet ferrum non solum, quod contingit coram trahere; verum etiam & suo contactu similes in id transferre vires trahentes, vnde & aliud quodcunq. congeneum ferrum conuellere possit, vt viderim non raro plures acus hac ratione sese suspendere, tamquam scilicet mutuis sese manibus inuicem comprehendissent. Quinimo non desunt, qui facto periculo affirmare audeant, ferrum a Magnete in libra posito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nempe ferri grauitas vi lapidis absorbeatur. Porro tractricem hanc virtutem ab Vrsa cœlesti magnetem mutuatam esse coniectant, argumento quod acus hoc affricta libere in solarib. horologiis pendens ad Vrsam saltem minorem fere moueatur; Magnetis potentiis acum sequacem trahentibus: Vrsa vero vtrũque acum & lapilli in ea virtutem, ceu sibi affinem congeneamve, conuellente atque alliciente, eademque vi sidus hoc appetente. Quod si ita est, facultas illa Magneti cum ab initio perfusa est, tum perpetuo Vrsæ radiis & influxu vegetatur. Proinde si quis eorum, quæ de lapilli huius trahente potestate diximus, rationem expetat, non inscite responderi possit, virtutis eius caussam esse cum lapilli specificam formam, tum eius germanitatem cum ferri natura, & eorum quidem vtriusque consensum cum Vrsa

illa cœlesti, cui & obnoxior sit lapillus ipso ferro. Quibus & id adstipulari video, quod solum ferrum Magnetis viribus patere palam conspiciatur, easq. contumacius retinere perpendatur. Adhæc, quod (auctore Plinio) vulnera asperiora fiunt ferro Magnete contacto. Porro huic lapidi contrariã inuenio Theamedem Gemmam, omne a se ferrum respuentem profligantemque. Est & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri liquorem alliciens Lapillo item illi cum allio discordia est non obscura: is siquidem allio illitus, tractricem omnem facultatem perdere fertur. Dissidet etiam cum Adamante, qui & iuxta positus illum trahere non sinit, quinimo conuulsum iam ferrum admotus ilico reuellit. An autem vires hæ occultæ mirificæq. Cacodæmonum imposturis adscribi debeant, an potius inde auidius admirandus atq. laudandus Dñs omnium creator Deus, ac per ea quæ in hoc lapide facta sunt, sempiterna eius virtus & diuinitas magis cognoscenda, & in mirabilib. suis operibus benedicenda, tuum esto iudicium Lector.

Theamedes.lapis Discordia.

De Hæmatite. CAP. XXV.

QVando superiore capite Hęmatitis meminimus, non ab re quędam & hic de eo recensere operępretium videtur. Duo itaq. Hęmatitis genera Plinius facit: alterum a Magnete cognominatum, sanguineo exterius colore, ideoq. tritus is sanguinem refert, ferrum tamen Magnetis modo mimine trahit. Hunc pro vero Magnete a non paucis pharmacopolis damnoso errore venundari vidimus. Alterum autem Hęmatiten dicit item Plinius venis rubentibus discerni, hoc est, ab optimo desciuisse iudicari: ita enim Plinium intelligo. Hic siquidem Dioscoridi probatissimus est, non qui intermistas habet venas rubentes, sed & qui puro colore (vt eius verbis vtar) niger est, durus, in se æqualis, & nulla infectus sorde nulloque zonarum excursu. Itaque duæ nobis

Probatio.

præcipuæ hæmatitis ſpecies relinquuntur : Altera exercitiis rubens, interius autem nigricans, vt Magnetis colorem quadãtenus imitari videatur : altera vero omni ex parte nigra. Quamquam nec me fugiat alia etiam a Plinio numerari illius faſtigia, verum duo hæc noſtro inſtituto ſuffecerint. Neque enim de ſingulis Gemmis, ſed de ſelectiſſimis vulgatiſſimiſq. differendum ſuſcepimus. Porro quod ad vires attinet, oculis cruore ſuffuſis mire prodeſt, muliebre profluuium ſiſtit, & cum mali punici ſucco iis qui ſanguinem reiiciunt confert. Veſicæ præterea vtilis eſt, & ſerpentium ictibus. Ex lacte oculos a lacrymis vindicat. Imo & ipſos procidentes ingenita vi continet cohibetq. Calfactoriæ & extenuatoriæ eſt facultatis.

Virtutes

De Succino. CAP. XXVI.

Geneſis.
Plin. lib. 37. cap. 3.

VAriæ multum de Succini ortu auctorum ſententiæ ſunt. Prætermiſſis tamen de eius origine & natura, opinionib. diuerſis, ſed & de eo ridiculis Poetarum fabulis, in India atque Germania Plinius tradit naſci defluente medulla arboris e pinearum genere: quemadmodum e Ceraſo gummi, & ex Picea, reſina redditur. Erumpere namque humoris abundantia, ſuccoſumque primũ eſſe, deinde vero vel rigore vel tempore autumni denſari atque durari cõfirmant, & intumeſcentibus tandem marinis æſtibus rapi, ac in littora nonnunquam tranſportari aduerſa. Indeque ſuccino nomen, quod pini arboris ſuccum eſſe credatur, argumento quod attritum pineum referit odorem, accenſumque tedæ modo nidore flagret. At liquidum primo ſtillare indicio quidem ſunt quædam intus translucentia. Porro ſuccinorum tria eſſe præcipua genera literis proditum eſt. Primum, quod melleo colore conſpicitur: ſecundum quod Phalernum vinum: tertium, quod candidum

Genera.

refert, quod & odore præſtantiſſimum eſt. Præfe- runt quidam Phalernum, fuluum ſcilicet ac translucens conſimili vndequaque ſubſtantia & concremẽto, ea tamen lege vt non nimio ardore flagret, ſed leuem tantum ignis oſtentet anhelationem, non autem igneum fulgorem adſequatur. Apud multos autem album odoris illecebra commendat. Rude quidem primum & auſterum legitur, tandem vero adipe lactẽtis ſuis incoquitur, deinde expolitur. Porro quod ad ſuccini virtutes ſpectat, infantibus pro a- cu[illegible] albos menſes, ſtomachi fluxiones, ventuſque profluuia ſiſtere, crebro didicimus experimento. Cor & cerebrum vel odoris præſtantia propalam recreat. Ex melle teritur ad oculorum finiendas humiditates. Attritum & calfactum feſtucas, quiſquilias & leuiſſima quæque allicit & trahit, pręter Ocimi tamen ſurculos, quos auctore Plutarcho, reiicit repellitque, vna etiam cum iis quæcunque oleo perfuſa fuerint. Succinum ſeplaſiariorum officinis charabe, barbara Arabum voce dicitur. Hoc genere & Lyngurium vel (vt aliis placet) Lyncurium contineri, coloris, ſubſtantię & proprietatum congenea germanitas, multis perſuaſit: forſitan enim fuerit ſecundi generis, hoc eſt, Phalerni ruborem referentis ſpecies quædam ardẽtior. Fabuloſum omnino eſſe ſuſpicio eſt, quod pleriſque Gemmarum perſcrutatoribus videtur, Lyncurium ex Lyncis animalib. vrina harena mox a deiectu contecta, Solis deinde ardore concreta ac durata conſiſtere.

Probatio.

Vires.

Lyngurius.

De fictitiarum veris Gẽmis differentia & dignoſcendi ratione.

CAP. XXVII. & vltimum.

NOn mediocrem fidei ac maieſtatis partem Gemmis ademit de republica peſſime meritorum hominum pertinax auaritia & luxus. Quandoquidẽ

inde factum est, vt tam subtili dolo fere omnis generis Gemmæ adulterentur, vt a fictis veras dignoscere vix sit aliquis modus. Sunt quippe qui ex veris, at vilioribus, alterius generis lapillos ementiuntur: vti iam vsus percrebuit multo contumacique igne Sapphiro Adamantem fingere, & tanta arte imitari, vt multis hic fucus non raro imposturam faciat: vocantque album Sapphirum. Quibus longe pernitiosiores sunt, qui nitro, vitro ac aliis vilissimis materiis, sua nequitia naturæ opus, sagacissimamque & inuincibilem artem tantum non assequantur, qui vtinam a republica amandarentur· suis namque id genus fallaciis tam huic quam auctoribus qui solerti studio & diligentia de verarum Gemmarum natura & viribus doctissime disseruerunt, ita quidem imponunt, vt dum qui ementitas decepti, pro germanis emerunt, easque iis non esse præditas facultatibus deprehendunt, quibus philosophi naturales donatas esse confirmarunt, & Gemmas & de ipsis definientes auctores vel vilitatis, vel mendacii, atq. temeritatis damnent, vel etiã plerunque male audiant qui certissimas absolutissimasque commendant. Vt itaq. impostorum vitari queant scelestissimi fuci, paucis Gemmarum probandarum rationem persequi libet, vbi primum te monuerimus & has multo æuo senescere, proindeq. & gratiam & vires sensim multis seculis deponere. Pellucentes igitur lapilli sereno ac matutino cœlo, omnino autẽ in horam quartam probari debent. Re namque compertum est iis horis ac aeris constitutione penitius longe introspici posse quicquid vitii habeant. Porro & pondere internosci comperio, quamquam & hic diuersas multum auctorum esse sententias animaduertam. nõnullis enim placet generosas grauiores esse: aliis cõtra sentientibus, eas scilicet leuissimas minimique pon-

Gemmas tandẽ senescere.

Hora probandis gemmis opportuna.

Pondus.

ponderis esse, quod & facto periculo deprehendi, nec id citra rationem fuerit, vel hoc præsertim nomine quod fictitias cum ab ignobiliori, adeoque & minus efficaci gente, tum ex longe obscuriori ac magis terrestri substantia fieri palam sit, quibus etiam Plinius adstipulatur lib. 37. capit. vlt. *Experimenta* (inquit) *pluribus modis constant. Primum pondere grauiores sentiuntur. Post hæc corpore: fictitiæ pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute & capillamento, fulgoris incōstantia,* &c. Quibus coram ostendere videntur, quod a falsis intelligat veras pondere superari. Cui & id suffragatur quoque, Margaritas præfert, quæ minus graues sunt. Examinantur denique & corpore. Ementitis quippe bullo in profundo comparant, quas & scabra cute & capillamentis, staminum tenuissimorum instar intercursantibus, conspicias: fulgore item inconstante atque iniucundo, nitore videlicet priusquam aciem complectatur elanguido. Certissimarum siquidem splendor colorve non in facie tantum (vt in adulterinis) sed & per omne corpus, quibusvis etiam forma & situ gratissimæ iucundissimæque visuntur, ceu scilicet ad sui decoris spectaculum blanda quadam oculos alliciant comitate: quo namque diutius inspiciuntur, hoc magis delectant, ac gratiæ non inefficaci illicio obtutus explent. Laudatæ item limam non capiunt: vt vel hoc solo veras a falsis dispescere mangonum magna pars norit. Sunt tamē qui Smaragdum & Topazium excipiant. Deinde & ignibus propinquæ non spuriæ, illæsæ euadunt: excepto tamen Chrysolecto ignium rapacissimo. Ad hæc duriores maxime commendantur, nimirum quod lapidi propria sit durities. Quod autem ad optimarum delectum pertinet, æqualibus cauas vel extuberātes postponunt. Oblongas quadratis prætulit antiquitas: verum nunc anteponunt quadratas, vt quibus angulo minima olim fuerit auctoritas, nunc versa

Generosa mineris ponderis.

Bulla ementitas ostendūt.

Fulgoris inconstātia.

Argumentū a lima.

Experimentum ab igne.

Laudatorum electio.

vice clarior sit gratia. Illas sequuntur quæ lenticulæ forma, deinde quæ triangulæ. Omnium vero nouissimæ æstimantur rotundæ, quamuis forsitan omnibus præferri deberent si figuræ rationem spectes.

Epilogus Nostris vero his lucubratiunculis ad vmbilicum tandem perductis, postremo te quoque beneuole lector admonere visum est, nil tibi mirum esse debere, quod Gemmas quandoque masculino, aliquando autem fæminino genere scripserim, nimirum cum vtroque genere ac promiscue illas collocari apud classicos auctores crebro legere sit. Cuius quidem rei vel vnicus mihi testis & auctor est idoneus Galenus ille Medicorum ab Hippocrate abunde princeps lib. 9. simplicium pharmacorum.

CLARISSIMO AC ERVDITISSIMO VIRO FRANCISCO RVEO MEDICO,

Insulis artem Apollineam profitenti, frater Paschasius Balduinus canonicus Phalempinensis S. P. D.

Hac Epistola super his duobus Ruei libris iudicium continetur primum: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, deque earum admiratione, vsu, abusu, & viribus tractatur.

PErlecto libello quem de viribus ac natura Gemmarum nuper elaborasti, non potui tibi non gratulari optime Franciſce, hoc a te argumenti genus esse tractatum ac illustratum, tum quod tuam professionem non dedeceret eiuſmodi studiorum inquisitio, tum quod nos quibus potiſſimum sacris operam nauare opus est, per molesta animi anxietudine atque labore leuaueris. Ea enim nonnihil ad sacra pertinere nullus reor, inficias ibit, quum tam sedulo ac serio illis interſerantur, ac ordine diſponantur. Atque penitius iſta exquirere, quia per varia prophanorum ſcripta diſperguntur, atq. ea mente ab eis explanantur, vt ad temporale commodum proficiant per otium nobis non conceditur. Sed & pontificiis decretis plus nimio eiſdem incumbere vetamur, cogimur quoque præſcriptis diuinis ſacras euoluere literas: *Scrutamini ſcripturas*, inquit ipſe ſacroſanctorum oraculorum conditor, *Quia vos putatis, in ipſis vitam æternam habere*, &c. Quod vero Ioannis

Apocalypſeos locum tibi potiſſimum delegeris, ibiq; traditum ordinem tenueris, ac deinceps cæterarum Gemmarum quæ celebriores habentur, non omiſeris elucidationem, maxime probo. Certiſſimum enim ac ſolidiſſimum locum qui in diuinis literis habetur, & qui tuo congrueret inſtituto ſelegiſti, vtpote cuius interpres & auctor idem eſſet, de quo ambigere nepharium ſit. Illa autem nomenclatio quæ in Exodi libro digeritur cap. 28. incertior ob variam interpretum translationem, & diuerſas ſcriptorum opiniones habetur. Si voces Hebraicæ perinde compertæ eſſent, atque Græcæ, nulla fuiſſet eligendi ratio, niſi forte quia hæ ad ſacerdotalium ornamentorum ſplendorem, illæ autem ad ciuitatis diuinæ cultum & ornatum pertinent. Nūc quia Hebraicus ſermo pauciſſimus fuit agnitus, qui externarum linguarum habuere peritiam, tum ob venuſtatem, tum ob ſolitariam Hebræorum vitam, qui ab aliis gentibus ſegregati, earum commerciis rarius vterentur. Græcus autem tam nobis familiaris vt in quotidianum vſum noſtrum tranſierit, merito quod ſic vſitatum habetur, præ altero tibi in explanationis materiam ſumſiſti, ne ambiguis fundamentis iactis totum quod ſuperſtrueretur, vacillaret. Hebræi ſiquidem maxime huius ætatis, tanta caligine in horum notitia cæcutiunt, vt pluſquam talpas exoculatos credere fas ſit: niſi forte quorundam lapillorum Hebraica vox in externam linguam deriuata antiquæ veritatis veſtigia etiam cæteris nationibus reliquerit, ac inde a primis auis ad nos vſq. permanarit illorum incolumis nomenclatura. Quorum præter Sapphirum qui ipſis vniuoce quoque dicitur, & Iaſpidem *Iaſeph* nominatum, nullum crediderim hac ratione cognitum: tametſi etiam in Iaſpide aliud interpretes nōnulli ſentiant, eundē in Beryllum vertentes, cæterorum nomina ad linguam noſtram translata variant, aliis

Hebraica nomina Gemmarum.

Sapphirus Iaſpis.

aliis alia suspicantibus. Vnde non satis compertum habetur, an idem diuus Ioannes sacris illis gemmis antiquitus per Mosen proditis alludere vel conuenire voluerit; quandoquidem in nominum descriptione cum interpretibus antiquis non plurimum dissentit, hoc est, tantum in carbunculo, achate, Ligurio & Onychino, quarum vice Chalcedonium siue Carchedonium, Sardonychen, Hyacinthum & Chrysoprasum constituit, vt non satis liquidum sit de interpretum fide, quum iam omnis illorum versio in dubium a nonnullis vocata sit. Arbitror tamen illum non eosdem lapillos adiicere voluisse, quum onychis, qui apud Mosen inter duodecim Gemmas memoratur nullam mentionem fecerit, quem pleriq. omnes in eo nomine ab Hebraica voce *scoham* tralatum vocitant: nisi forte Sardonychem idem Ioannes pro illo statuerit, quod Iosephus facere videtur, cuius onychini lapilli in tuo opusculo vix recordatus es, quum tamen præ cæteris in veteri instrumento eius mentio frequentius repetatur. Arbitror id consulto tibi accidisse, quod malignioris sit naturæ, nec inter celebriores Gemmas supputetur, neque tantæ sit dignitatis & vsus vt curæ tibi fuerit illum enucleatius explicare. Quod idem in Lyncurio, quem nostrates theologi aut physiologi Liguriũ appellitant efficere visus es, nisi quod succini naturã demonstrans eius aliquantulum memineris. Porro cæterorum qui sacris libris continentur, quos tamen Apocalypsis non habet, gaudeo te nõ fuisse oblitum, quatenus non minus e re theologica fuerit, hos noscere quam illos. Carbunculum & Achaten Exodi liber cap. 28. atque Ezechiel nobis exhibent, adamas quoque ab eodem Ezechiele cap. 3. & a Zacharia vsurpatur, quamuis hoc potius interpreti Latino quam veritati tribuerim. Neque enim Hebraicus sermo ibi permittit Gemmam omnium nobilissimam intelligi: quum durities indidem tantum,

Probatio

Virtutes

non præ signis eminentia petatur, vt etiam sit e silice illic memorato. Intellexerim itaque pro illo aliquod saxi genus: quod etiamnum Græcus interpres ostendit, in petram eam vocem vertendo. Sunt qui in Exodo ac Ezechiele loco Iaspidis adamantem collocent, tanta est Hebræorum oculis offusa caligo. Nec non sunt alii, qui pro vitro, quod Iob cap. 28. ab interprete positum est vocem Hebraicam Zezucith, in adamantẽ vertendam autument. Idipsum pene in omnibus Gemmis reliquis vsuuenit Hebræis vt subinde nouam vel aliã pro alia excogitent: sic sunt cæci errorum magistri, quib. illæ diræ a sacro Psalte profusæ imputantur. Obscurentur, inquit, oculi eorum ne videant. Est quoque eodem cap. Iob vocabulum, quod in Corallium trahunt, quum nusquam in sacris habeatur: id autem est pro quo, excelsa, traduxit interpres Latinus, minus considerate vocem Hebraicam pro altera sumens. Inuenimus quoque alteram vocem, in eminentia, in eodem capite versam quam etiam volunt esse cuiusdam Gemmę symbolum Gabis ea dictio scribitur. Hæc autem dixerim, vt tuum consilium approbem, qui diui Ioannis Gemmis explanandis, reliquas etiam vsu & dignitate celebriores non omittendas censueris, inquies eas quæ sparsim in diuinis literis leguntur, tametsi clarum non sit, quæ sint verisimile fuerit contineri. Non abnuerim tamen illud primum seculum, quo sacræ conditæ sunt scripturæ, hoc est, Mosis ætate, nõ vsque adeo fuisse edoctum, vt omnium Gemmarũ pernouerit naturas & vires, quum inficiari nõ queamus, illud tũc primum omnem ruditatem exuisse, & perspicuum sit ab ætate Plinii, nõ parum immutatam esse earum gemmarum æstimationẽ, & quibusdam non parum pretii accessisse, quum eo tempore primum vel secundum dignitatis locum obtinerent vniones, nunc autem vix quartum sortiantur, H. S. id est,

Gabis.

Gemmarum admiratio.

est, sestertium centies vna Cleopatræ Ægypti reginę Margarita: quæ summa non minus æstimatur ducentis & triginta quatuor milibus trecentis quoque & septuaginta quinque ducatis. Potuerunt itaque eo rudi seculo Adamantes & nonnulli alii lapilli primæ nunc indicaturæ fuisse ignoti: & qui maxime tunc dignitatis fuere, temporis accessione, nobiliorib. cedere cœperũt. Ecce quo me protraxit tuus de Gemmis & lapillis operosus labor. Cernis quis tandem Epistolæ finis erit, si cuncta examussatim pergam edicere quæ fœcundum hoc tuum argumentum parere possit, si mysticas a singulis Gemmis significationes eruere parem: si duodecim fundamenta his lapillis ornata, portasq. singulis Margaritis exstructas, theologorum more ad morum fabricam, & sacramentorum expressionem trahere velim. Quem hæc contemplatio, atque tam decori habitaculi adumbratio, ad vitæ purioris splendorem non pertrahat? quis prauos mores ad rectitudinis lineam huius ciuitatis tam speciosæ desiderio non corrigat? quis tam obesæ mentis & hebetis ingenii, qui non ex his perpendat, quanta munditie præpollere debeant ciuitatem tantis ornatam miraculis ingredi cupientes, quum nihil coinquinatum, vt palam diuus ipse Ioãnes asserit, in illam recipiendum sit. Iam paulisper non pigebit animum attendere in eos, qui horum lapillorum gestaminibus gaudent onerari, vel vt se ad exercitia spiritualia inde promoueãt. quod in illis mirificis vestibus quas sacerdoti magno apparatas legimus, factum credimus: vel vt eorum fulgoribus sese venditent, apud vulgus ignobile gloriolam quampiam ex his captantes, & quiddam diuinum sibi arrogantes, quod Tyrio regi impingit propheta Ezechiel, quem in medio ignitorum lapidum ambulasse suggillat: de quo paulo ante dixerat. *Eo quod eleuatũ cor tuum quasi cor Dei.* Et post, *Omnis lapis pretiosum ope-*

Gemmarum pretium.

Contra luxũ in gemmis gestandis

rimentum tuum. Eiusmodi homines quis non fateatur degeneris esse animi, qui propriis ornatibus priuati, hoc est, virtutib. denudati, exoticos & externos cultus asciscunt, tiaras, digitalia, cingulos, & quid non, frequentissimis lapillis infarciunt? perinde ac si in illos vertendi essent, animi natiua ornamenta fastidientes. His hominibus si vel mentis mica inesset, cura diuersa, ea nimirum quæ omne factitium & commentitium aspernatur, in primis appeteretur, qua honestos mores illis ipsis lapillis designatos induere satagerent. Excellens quidem naturæ opus & non exiguum miraculum est Gemmarum natura & vis, si spectetur materiæ temperamentum & quædam lucis cum elementari crassitie copulatio, & eo præcellentius quo durabilius: & tam est mirabile, vt ipsa naturam suam totam vim in earum opificium collegisse ac effudisse videatur. Quamobrē has gestaturis, quia summopere intuentium oculos alliciūt, expedit, vt in cuiusdam insignioris operis symbolum aut signum adsumantur, quo mens haud in paucis naturæ gradibus illas antecellens vegetior, & ad suæ operationis promtitudinem accommodatior reddatur: & ad æternā beatitatem, ad quā benignus cōditor illā destinauit, compendiosius perueniat. Hoc præcipuum horū lapillorū munus crediderim, quod si defuerit, indignum prorsus celsitudini humanę gestamen poterit iudicari, ne vnde corpus quod corrūpitur ornatum aucupatur, inde maius dispendium animus cœlestib natus incurrat, & ne nimio lapillorū fulgetris addictus, lapideus etia ipse animus euadat, ac proinde a sua conditione decidat: nec ab iis honoris subsidium quærat, quib. ipse opinionem honoris elargitur. Hac ratione agnoscant reges & pontifices, & quicunq. horum gestiunt adiacenti luce gloriosiores apparere, eorundem vires, illasque ad animi vegetationem transferant, vt in Sapphiro sit castitas &

Admiratio earū rursꝰ, & gestatio licita qua.

cœle-

cœlestium amor, in Carbunculo ardens caritas, in Adamante iustitiæ constantia, in Smaragdo facilis humanitas, & in cæteris simile aliquid quod menti virtutem tribuat: ne quiddam simiaticum referant, hoc est, ne sicut simia in purpura fastum quendam ostentent, & se ridendos præbeant. Nolim tamen salubres Gemmarum vires attenuare. corporib. humanis oppido quam profuturas, si cõmode illis applicentur. Quas vires & proprietates vt reliquarum [illegible], fuerit physicorum vestigare: illa vero signa quæ mentem moueant, theologorum: vt in eadem re tractent medica physici, & diuina theologi, atq. sic vnumquodque membrum in mystico Christi corpore, suo munere digne perfungatur. Vides optime Francisce, tui libelli lectione me non parum fuisse delectatum, qui tot verbis gaudium testatum reliquerim & affectus hos velut œstro percitus, vel potius numine afflatus ediderim, ne prorsus perditum laborem tuum autumes. Nam si eiusmodi fructus neutiquam sequantur, frustra fuerat a sacris tuum argumentum petisse. quandoquidem luce clarius est in his Gemmas esse memoratas non vt corpori decorando seruirent, sed animi virtutibus vel conquirendis vel conseruandis proficerent. sed neque alioqui plurimum decuisset eundem libellum cuius ἱερουργούντων dicare, quibus sacra tractare semper incumbit: sed neq. me censorem statui oportuisset, cuius vires tantæ rei expediendæ impares sunt. Non pauca etenim e philosophorum adytis, nonnulla e theologorum placitis in medium deduxisti, de quibus certum ferre iudicium difficile fuerit, quando nec summus philosophus possit omnibus his sufficere, & theologus interdum conniuebit, nonnunquam dissimulabit, modo nihil sit oraculis cœlestib ac ecclesiasticis dogmatibus repugnans. Eiusmodi sentimentorum nonnumquam

Vires naturales.

narratorem non aſſertorem ſuſpicio, quod habeas non infimos auctores quibus acceptum feras quod expromis & quibus te tuearis, quum liberum ſit in pleriſque vtranque partem fouere. De quibus nunc eſſet longius quicquam diſſerere, præſertim quum probe calleas quid intus habeam. Relinquo ſua aſtrologis apoteleſmata, theologorum turbam non modo refragantem, ſed manibus pedibuſq. illo adrepentem interim diſſimulo, de quibus nihil mihi [illegible]
quam putaueram, præſertim [illegible] fueris,
cuius ſeria interpellare, piaculi quiddam refert. Vale.

FINIS.

ALARDVS RVEVS ETIAMNVM puer, Patris obseruandissimi libellum Lectori commendat hoc Elegiaco.

Qui legis inuisi conuiuia cruda Thyestæ,
Discerptumque vagis curribus Hippolytum.
Oedipodemque oculis captum : structamque venenis
Medeam, regum bellaque ficta legis.
Qui legis Harpyias, Centauros, Gorgonas, Hydram,
Quid nisi monstra, precor, prodigiosa vides?
Talia quæ cruciant animum male sana facessant,
Quæque virum sapiant per lege scripta patris:
Hic vim gemmarum tractat, quæ cognita longe
Illarum vincit commoditate decus.

Eiusdem ad Patrem integerrimum Epigramma.

Ecce pater volitant totum tua scripta per orbem,
Docta per æternos scripta legenda dies:
Nempe tuo exemplo me nostrum nomen in auras
Spargere vis: tutum tunc mihi pandis iter.

DE ASTROLOGIA LIBER VNVS; IN QVO OBITER INDICATVR, QVID illa veri, quid ficti falsiq. habeat, & quatenus arti sit habenda fides: in quo denique multæ rerum Physicarum abditę amœnissimæque causæ explicantur; tum prouerbii origo; QVARTA LVNA NATI.

Auctore

LEVINO LEMNIO
Medico Zirizæo.

CLARISSIMO, ORNATISSIMOQVE viro, vtriusque Iuris Consultißimo, D. Cornelio a VVeldam, inuictiss. Cæsari Carolo a consiliis, LEVINVS LEMNIVS *Medicus* S. P. D.

QVAMQVAM vrbis nostræ viri primarii, totusque fere Senatorius ordo, diu multumque me inuitarint, atque identidem inuitent, vt rem Medicam quam supra annos vndeuiginti apud nostros exercui, aliquo scripti genere illustrem, atque exteris quoque testatum faciam, qua vsus sum medendi dexteritate, quo successu; hactenus tamen ob multas magnasque causas constanter iis sum obluctatus. Primum, quod assiduæ in ea Medicinæ parte versarer; quæ tota in actione consistit; atq. hinc vltro citroque inuisendis ægrotis essem occupatior, quam vt illi negotio vacare aut vllam operam impendere liceret. Deinde quod dicendi artibus tenuiter instructus, nec doctrina satis excultus, scribendi difficultatem, variosq. euentus, atq. ancipites exitus pertimescerem. Et quamuis illos aliquo obsequio, officioq. demereri par est; atq. his nostram approbare industriam, quorũ consilio & auctoritate Medicis salaria decerni cœperunt: ea tamen huius cõsilii mei ratio subinde a scribendo deterruit quod tale quiddam me præstare, efficereq posse diffiderem. Nunc

vero propemodum expugnari animum meum patior, postquam tam instanter id a me exigunt, insistuntque tot amplissimæ dignitatis viri, & tu præcipue vir Clarissime, si quando principis tui munia, & delegatas functiones, summa cum laude, ac pari Reipubl. commodo, apud nostrates Belgas obire soles; quum nõ ita pridem studiose apud me hoc egeris, vt vulgari more, prognostica in vulgum proferrem; idque eo agebas instãtius, quod hæc soleam per singulos Lunæ, Solisque decursus, & curricula non ἀμφιβολικῶς, aut ambigue ciuibus nostris denuntiare. Nam in his sciscitandis vrgendisque defatigare ingenium meum consueuerunt illustres viri D. Hieronymus a Seroeskerka, Equestris ordinis & dignitatis heros, D Liuinus a Burgk vrbi nostræ a Secretis, cuius in rebus politicis ante complures annos spectata virtus & prudentia, tum Iacobus ille Susius, cui præter generis claritatem, & nominis splendorẽ raras ingenii dotes naturæ parens est elargitus. Quæ cum illis, tum plerisq. aliis, quibus cum versari & cõsuetudinem habere consueui, innotescant: hactenus tamen ab his publicitus exhibẽdis abstinui, quod viderem passim exagitari, & proscindi conuiciis artis huius Professores, tum vanitatis atque imposturæ insimulari: tametsi vt ingenue fatear, paulo impudentius, & acriori, quam par est, stomacho id quidam factitasse videri possent; nisi quorundam nugitas, & prognosticandi libido superioribus seculis creuisset in immensum, sic iniquum illis petendum fuisse interpretor, vt æquum ferrent. Ego vero, vir ornatissime, artem ipsam vtilissimam, omnibusq. amplectendam esse censeo, modo quis ea legitime vtatur; modo ne cum pietatis iactura coniuncta sit, & morum integritati officiat, modo ne quid detrimenti Resp. ex illa capiat. Itaque non verebor hanc versare aleã, & (quo tibi, nostroque Magistratui gratificer, Astrologiæ

ogiæ aliqua ex parte aſſertor eſſe, & extra contem-
um, quantum ipſa patitur, hanc vendicare ; cuius
uota pars Medicis vſui ſit, & neceſſaria, Galenus in
b. De diebus decretoriis (modo ne ſuppoſititii ſint,
tque illi falſo inſcripti) tum Hippocrates De aere &
ocis demonſtrare mihi videntur. Cæterum ne quis
emere quibuſvis aſſentiatur, iudicium delectumq.
s adhibendum ſtatuo, quæ ab Aſtrologis prodire ſo-
ent. Multa enim merito improbari in hac progno-
ticandi temeritate, quædam minus recte, & præter
ationem impugnari. Itaque commonſtrandum du-
i, quouſq. progredi fas ſit, & in quibus culpandi di-
inaculi quidam, quorum improbitate effectum eſt,
t ars ipſa contemtui eſſe, & deſpicata haberi cœpta
it. Hæc autem vir magnifice ſub tuis auſpiciis, & no-
minis tui fauore perficere ſtatui, vt qui in medendis,
profligandiſq. morbis; in tuenda ſarciendaq. ſanitate
Lemnii experimentum ſumſiſti, atque illum cumu-
atioribus, quam eius tenuitas eſt merita, laudibus
exornaſti; ita eiuſdem in his, quæ minoris ſunt mo-
menti, qualecumq. ingenii ſpecimen accipias. Deus
opt. max. diu te nobis conſeruet incolumem, vna cũ
D. Antonio Catſio ſingularis ingenii viro; cui præter
antiquæ nobilitatis inſignia, exacti excuſſiq. iudicii
laudem defero: quem vt habes eiuſdem vrbis ciuem,
ita nactus es in celebri illo Hagenſi conſeſſu eiuſdem
honoris eiuſdemq. dignitatis collegam, & mu-
nicipem. Ex Zirizæa, anno incoatæ
ſalutis, M. D. LIII. No-
nis Martii.

PASCHASII OENII APVD ZIRIZÆOS Archididascali, in Operis commendationem Epigramma cum primis eruditum.

Ecquid ab incepto properas desistere cursu?
Et retrahis, veluti tactus ab angue pedem?
An tua, vix lecto titulo, censura libelli
Tam temere auctorem damnat, agit ve reum?
Dente Bionæo diuina mathemata rodis,
Aut cælo æquari somnia vana putas?
Falleris haud dubie: nec enim conuellit honestas
Artes, nec fumos vendit amore lucri.
Altius hunc purum subuexit in æthera Phœbus,
Quam qui sic læuo tramite serpat humi.
Nil minus, ac verbis alienis diuitat aures,
Ingerat vt loculis mille talenta suis.
Nulla futurarum sunt hic præsagia rerum,
Nec quæ cælesti condita mente latent.
Longe aliud Medico scribendi præbuit ansam,
Iustaq; suscepti causa laboris erat.
Sunt quibus Astrologi vel sidera vertice tangunt,
Et quicquid fingunt numinis instar habent:
Sunt qui præcipites vel ad infima Tartara mittunt,
Astrologisque ferunt vanius esse nihil.
Iudicium morbo superante videlicet illos:
Atque hos transuersos, quo lubet, error agit.
Lemnius imbutus meliore Pallade, neutris,
Assensus medium (non sine mente) probat.
Astrologos sequitur sacras duntaxat ad aras,
Quas si conscelerent, deserit Astrologos.
Quid veri, falsiq; habeant, velut indice monstrat;
Quatenus & Physicis rebus habenda fides.
Proinde fac expendas ad amußim cuncta, priusquam
Lector, Aristarchi munus obire pares.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI

De Astrologia

LIBER VNVS.

ASTROLOGIA, artium vetustissima, ob diuinandi, nugandique temeritatem, atque impudentiam plus quam coniecturalis & commentitia, a veteribus explosa est; adeo vt huius Professores ab eruditis aliquot proscindi conuitiis & suggillari cœperint, prorsusq. vanitatis, atque imposturæ insimulari: quod ipsum nemo vmquam in artis contumeliam ab his esse factum in animum induxerit, nec calumniandi morbo, aut libidine arti præclarissimæ; aut iis, qui illo ex professo sunt addicti, insultasse, sed ea mente in hoc argumento incaluisse, quod perspicerent credulam vulgi turbam ac promiscuam plebem plus satis illis fidere, illorumque responsa tamquam ex tripode dicta arripere, sic vt omnem spem ac fiduciam in illorum dictis collocarent, iisque fixius inhærerent. Denique cum huius doctrinæ professores nihil non pollicerentur, multorumque mentes inescarent, vel incantarent potius spe fallaci atque ambigua, certatim a cordatioribus horum professio cœpit irrideri, atque exsibilari.

Lib.17. Sic Corn. Tacitus : *Mathematici*, inquit, *genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in nostra Ciuitate & vetabitur semper & retinebitur.* Sic Seneca : *Patere*, inquit, *Mathematicos aliquando verum dicere, qui Claudium, postquam princeps est factus, singulis mensibus, singulis annis efferunt: & tamen mirum non est, si errant, horam eius nemo nouit.* Fauorinus quoque apud Gellium prolixe contra illos agit, illorumque professionem magno verborum apparatu subruere, atque inter cætera huiusmodi argumentis conuellere tentat. Aut aduersa dicunt euentura Astrologi, aut prospera. Si prospera, & fallunt, miser eris, frustra exspectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser eris frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera, iam inde ex animo miser eris, antequam fatum finies. Si felicia promittunt, eaque ventura sunt, tum plane duo erunt incommoda, & exspectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi deflorauerit. Nulla igitur huiusmodi præsagiis habenda fides. Erasmus itidem tali vtitur dilemmate, contraque illos sic ratiocinatur : Aut vera prædicunt Astrologi, aut falsa, aut ambigua: Si ambigua, perinde est, ac si nihil prædicant: Si falsa, cõtumelia est deludi mendacio: Sin vera, aut læta sunt, quæ dicuntur, aut tristia : Si tristia, miser eris ante tempus, & conduplicabitur malum ; frequenter enim metus impendentis mali, est ipso malo grauior. Consequitur igitur, inutilem esse futurorum scientiam. Iam vero Cicero non patitur viros cordatos mollibus cogitationibus effeminari. *Nam si ante*, inquit, *mors ipsa aduentet, quam Chaldæorum promissa sumus consequuti, spoliati magnis quibusdam bonis destituti, illusique videbimur. Quod si desiderãdo pendemus animis, cruciamur, angimur.* Et cum hæc persuasio Iudæorum quoque mentes occupasset, multosque auerti a Deo curiosa astrorum obseruatione indignaretur

In ludo Claud.

Lib.19. cap.1.

Tuscu. 1.

gnaretur

garetur Hieremias: *Iuxta vias gentium*, inquit, *nolite discere, & a signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt.* Pari zelo incitatus Esaias sic insultat populo Iudaico splendidis promissis deluso, atque auida spe futurorum destituto: *Stent, & saluent te Aruspices cæli, qui contemplantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent futura tibi: ecce facti sunt vt stipula, ignis consumsit illos.* Postremo, quo probatio sit efficacior, Christi testimonia proferam: qui cum nolit nos anxie discruciari futurorũ exspectatione, solicitam illam obseruandi curam animis nostris his verbis eximit: *Nolite quærere, quid esuri sitis, aut bibituri, & nolite in sublime tolli:* hoc est; Nemo vestrum sit tam diffidentis fluctuantisque animi, vt superuacua, & nihil profutura sollicitudine diuexetur, vt qui ex Astrorum cursu procul in futurum consulunt, ac sciscitantur a Genethliacis, quos euentus successusque sint habituri. Hæc autem, & pleraque alia, quæ hic congeri possent, & quibus inuadi a nonnullis Mathematici solent, ipsorumque placita luxari; non eo accipi velim, quasi Astrologia despici, contemnique mereatur: quum non artis, sed Professorum vitia hic designentur, qui ad imposturas nonnumquam illa abutuntur, fumosque imperitæ multitudini offundunt. Habet enim Mathematice suas apodixes, nec omnino incertas, nec fallaces: sed intra has professores eius non consistunt, vt qui nulla certa & probabili ratione, nulla demonstrationũ peritia fortunas, euentaque rerum, & contingentium causas explorata compertaque habere se exerte profitentur: qua persuasione incautis miris modis imponunt, & ignaras mentes ludificantur. Sic minutula quædam, vt pluuias, vt tempestates, fulgura, coruscationes, tonitrua, caritatem, atque annonæ penuriam, morbos denique populares, quos ἐπιδημίας Græci vocant, quotannis denuntiāt

Cap. 10.

Cap. 47.

cum fere nihil tale subsequi soleat, sed magna ex parte in cōtrarium omnia deuergant; quo sunt eam existimationem passim cōsequuti, vt pleriq. illos hallucinari, & cæcutire in assertionibus pronuntient, tū raro scopum attingere & collimare. Quum autem eorum plerique sint a pietate synceroque Dei cultu alieni, nec (vt sacri vates olim factitabant, quos ob id videntes Scriptura vocat) ex Dei præscripto suas prędictiones moliantur, nec ad amussim Euangelicam illas exigant, non verentur tamen inconsiderate decernere quas clades sit acceptura Respubl. quis futurus rerum status, quis cursus, quæ fortuna cuique obuentura sit, regibus, satrapis, dynastis, heroinis, opulentisque matronis: nam tales potissimum captant, ac venantur, spe & cupiditate lucri. De plebeis vero atque tenuioris fortunæ infimæque sortis hominibus, qui Deo opt. max. etiam num curæ sunt, & ex quibus nonnumquam emergūnt ad opes, ad principatus, ad imperia, nulla mentio. Obseruatum est anno incoatæ salutis vigesimo nono supra sesquimillesimum, grassante Cardiaca sudorifera (quē affectum inter contagiosas ephemeras refero, morbisque aliis populatim ingruentibus prorsus fuisse elingues, ac pisce magis mutos. Insuper cum ab anno incarnati Seruatoris trigesimo ad hunc qui nobis voluitur, quinquagesimum secundum, iam quartum Oceanus, dissipatis aggerum molibus, maximā Belgicæ partem oppresserit, tantamque hominum pecudumq. stragem dederit, vt nemini non terrorem & miserationem, tum luctuosum funestumque spectaculum incusserit, a nullo tamē Astrologorum hæc calamitas vel est præuisa, vel denuntiata; magno argumento, hæc ipsa non tam siderum concoctionibus ad quas omnia illi reducunt, quam vltioni diuinæ esse assignanda. Quod si istarum rerum professores dexteritate quadam, atque artifici coniectura vti

Reg. 1. c. 9.

Prou. 10.
Psa 112.
1. Reg. 2.

ra vti norint, facile efficiunt, vt euentus illorum dictis respondeant, aut non penitus aduersentur repugnentque. Nam pleriq. illorum vafricie quadam atque Vlyssæa calliditate regiones omnes perlustrant, & studia populi obseruant, tum in quem fauor hominum inclinet: qui rumores disseminentur, vel in laudem, vel in probrum cuiusque: quod huic regi cũ finitimo controuersiæ, aut simultates; quæ sit inter fœderatos conspiratio; inter ciuiles cõtentio; inter competitores concertatio: sic illis fere astra minari aiunt qui opibus minus valent, quiq armorum, atq. amicorum præsidio sunt destituti: Nunc Rex Britanniæ periclitatur; nunc Imperator inuictus sinistri aliquid exspectat; nunc Galliarum Rex aliquid monstri alit, & quo regni limites proferat, bellum meditatur, etiam quum tale quiddam numquam illi in mentem venerit; nunc Turca infestissimus Christianorum hostis ceruicibus nostris imminet, atque Europam terra mariq. inuasurus dicitur; nunc Ecclesiastici proceres ditione seculari spoliandi, quod nonnullos, qui his non optime volunt affectare imperiũ videant. Sic modo huic, modo illi minitatum est fama, fauore, opinione, ac fortuna nutante, aut hunc, aut in illum minus propensa. Hæc quum non malitiose, nec petulanter, insolenterq a me dicantur, sed eo studio, vt quæ vitia arti subesse sentiam corrigantur; nolim me fraudi esse, aut a quoquam interpretari malignius, quum nemo me huius artis sit studiosior, illiq. addictior. Nam is demum huic arti debitum honorem deferre videtur, qui inspectis obseruatisq. sideribus, mentem in illorum opificem erigit, quique horum vires, & quam habent in res inferiores efficaciam Deo asserit, illud exclamans identidem:

Tu stellas numeras, quarum tu nomina solus
Signa, potestates, cursus, loca, tempora nosti. — *Oui. Lib. Meta. 5.*

Vel vt familiarius cum illo agas, verbiſque popularibus, illi ſuas laudes & magnificentiam decantes: *Tu numeras ſtellarum myriadas, & ſingulis nomina imponis, Verbo tuo Domine cæli ſtabiles ſunt, & ſpiritu oris tui conſiſtit omnis virtus & ornatus eorum. Tu præcipis Soli, & non oritur, & ſtellas claudis veluti obſignaculo. Video cælos opera manuum tuarum, Lunam & ſtellas quæ tu fundaſti.*

Pſ. 146. Pſal. 32. Iob 4. Pſal. 8.

Quæ cum euidenter demonſtrent, Deum nihil temere, nihil fruſtra, aut fortuito, ſed omnia prouide & ſolerter in hac mundi vniuerſitate conſtituiſſe; nec paſſim ſtellas, omni vi ac facultate deſtitutas, vagari otioſius: certo ſtatui poteſt a viris etiamnum Chriſtianis, inferiora hæc motibus cæleſtibus duci, influxuque ſiderum ſeruari, foueri, ac vegetari herbas, frutices, arbores, virgulta, metalla, fodinas, & ſubterranea quæque. Sic Lunæ impulſu ſuos æſtus habet Oceanus, & continenter diſſultat ac reciprocatur; ſic Soli ſecundum Deum debetur, quod non intermittit ſtatis vicibus;

Apud Ciceron. Tuſc. I.

> *Cælum niteſcere, arbores frondeſcere,*
> *Vites lætificæ pampinis pubeſcere,*
> *Rami baccarum vbertate incurueſcere,*
> *Segetes largiri fruges, florere omnia,*
> *Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier.*

Nec ſolum vi & calore Solis vegetabile quodque, vt ſtirpes, atque arbores fructiferæ matureſcunt, & incrementa ſumunt; ſed mentes quoque humanæ vigent, atque illuſtrantur. Nam magna ex parte ſagaciora exſiſtunt, minuſq. obſtupeſcunt, quæ huic ſideri vicina ſunt, quæq. Sol ipſo fulgore ſuo propius irradiat; ad quod ſic alluſit Dido Virgiliana:

Æneid. lib. 1.

> *Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:*
> *Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.*

Et quoniam ſidera non vnam ſeruant faciem, ſed varias formas, ac diuerſos colores ſibi aſciſcunt, vel ex ſitu loci, cælique ambitu, quem permeare ſolent,

ſolent, vel ex obiecti natura, & re quapiam illis offuſa, (vt gemini nuper conſpecti ſoles, & totidem irides præter ſolitum auerſoque a Sole curuamine exporrectæ) ideo curæ eſt rerum Phyſicarum ſtudioſis, quid illa portendant, exactius obſeruare, atque ex his prænuntiare ſerenitates, ventos, pluuias, turbines:

Anno 1552. Ian. 19.

> *Ac tempeſtates dubio prædicere cælo,*
> *Et quando infidum remis impellere marmor,*
> *Conueniat, quando armatas deducere claſſes.*

Virgil. Geor. 1.

Sic nautæ apud Belgas biduo ante Solis & Lunæ congreſſum, & totidem diebus poſt hunc, Oceani aſſultum obſeruant, quem indigenæ voce gentilitia *Sprinckſtroom* vel, *Chierſtroom* vocant: nam eo tempore mare intumeſcit, ſolito altius, & fluctus crebreſcunt. Cuius rei ignarus Cæſar, cum in Oceano Gallico infidam ſtationem eſſet nactus, amiſſis armentis, conuulſiſque antennis & artemone, propemodum claſſem eliſit Similem Oceani æſtum & Luna plena conſtanter fieri videmus, quo tempore conchylia, & teſtacea quæque turgeſcere & impleri contingit. Hæc autem & pleraque eius generis tempeſtatum & rerum futurarum præſagia, quæ ex phyſicis prænotionibus eruuntur, non improbat, nec obſeruari vetat Chriſtus quum inquit. *Hypocritæ, faciem cæli noſtis diiudicare.* Sed vult iis, quæ menti cultum adferunt, parem adhiberi diligentiam, eorumque obſeruatores eſſe tum oculatos, tum curioſos. Medico vero eatenus obſeruanda ſiderum ratio, quatenus ad quadripartitas anni varietates, ad corporum mutationes, ad morborum inſultus ſpectat. Sic Galenus cum primis; inquit: *Neceſſarium vnaquaq; in regione, vbi artem Medicam obire inſtituis, perſpexiſſe cuiuſque ſideris emerſus obituſque, quia tempora anni ab his circumſcribuntur.* Quod ipſum rectiſſime præcepiſſe mihi viſus eſt; quum corpus humanum magnas ex hac viciſſi-

Commen. belli Gal.

Luc. 12.

De morbis vulgar. comment. 1.

tudine mutationes sustineat, humoribus aliis vel emergētibus, vel subsidentibus. Sic euidenter perspicimus vere efflorescere sanguinem, & spiritus erigi; æstate flauam bilem efferuescere, atque iras exacui; autumno restagnare melancholiam, mentemque deiici, atq obnubilari; hibernis mensibus redundare pituitam & corpus veterno opprimi. Iam cedo, in quam caussam aliam referri velis muliebris profluuii statas fixasq periodos, quam in Lunæ motum? Nam quibus naturalis is fluxus est futurus, exactis triginta plus minus diebus, quibus lunare curriculum conficitur, excitari solet: quod si serius, vel citius fluor ille decurrat, præter naturæ ordinem, atque ex morbo id fieri constat. Sic iuuenculis, atque iis quæ nubiles sunt, maturæque viro, a decimoquarto ætatis anno, ad primum & vigesimum pubescente Luna, ipsaque in cornua modo falcata, menses profluunt, obseruata climacterici anni ratione. Ab ea vero ætate ad vigesimum octauum, aut trigesimum primum. Luna medio orbe diuisa, hunc sexum prolui contingit: Quæ vero ab eo annorum decursu ad trigesimum quintum prouehuntur Luna plena eaque in orbem circinata, mensium profluuio obnoxiæ sunt. Effœtis autem, & quarum ætas ad quinquagesimum annum vergit, sensim desinunt muliebria, aut madores non confertim, nec affluenter, sed collapsis meatibus, & conniuentibus locis, quarta Luna, iamq. senescente, promanant. Atque hinc prouerbiali schemate, QVARTA LVNA NATOS dicimus, quibus sinistra, parumq. auspicata rerum omnium sunt initia. Quod ipsum non tam ad diem quartum, licet in eo humores etiam rarescant subsidantque, quam ad postremum Lunæ quadrantem refero. Nam qui senescente Luna, aut post huius dodrantem nascuntur, partim ob sideris defectum, partim ob enitentis debilitatem ægre atq laboriose in lucem prodeunt.

7. & 9.

Cum

Cum enim parturienti loci dehiſcere aut dilatari incipiunt, confeſtim erumpente humoris profluuio, muſculos membranaſq. macerari, ac lubricas fieri contingit; qua vligine vulua deſtituta; vt quarta Luna aſſolet cunctantius partus abſoluitur, adeo vt vix magno conatu ac molimine ex tam anguſtis aridiſq. latebris infantulus eluctetur. Tale enim quiddam in partu imaginari debemus, quale in nauigiis, magniſque molibus ſubducendis obſeruamus, quæ vncta oleoque perfuſa commodius propelluntur; vel trochleis, vnguine, ſeuoq. illitis ac delibutis fune ductario quaqua verſum minimo negotio incitantur. Ceterum in conceptu & partu omnia contraria exiguntur: in illo enim moderata ſiccitas & ſcabrities; in hoc læuor, & mera lubricitas exquiritur, labraque vda atque hiantia. Sic ſternutamentum in conceptu, oſcitatio in partu noxia eſt: quod per illud dilatari ac diduci, per hanc præter rationem concludi conſtringique vterum contingat. Porro iis quæ parturire incipiunt, ſalutaris ſternutatio; quæ vero concepturæ ſunt, oſcitatio: ſic vt poſt congreſſum maritalem oſcitare mulierem, firma plerumque conceptus argumenta præbeat; ſternutare vero effluxum eius quod adhæſurum erat, indicat. Quamobrem inſtante vrgenteque partu, aut ſecundis hærentibus ſternumenta ciere vtile eſt, quod hiſce Aphoriſmis Hippocrates aſtruit: *Mulieri quæ ſtrangulatu vterino moleſtatur aut difficulter parit, ſternutatio ſuperueniens, bonum.* Item Aphoriſ. 49. *Vt ſecunda procidat, ſternutatorio appoſito, & nares apprehendito & os.* Puerperæ itaque, vt incepta perſequar, commodum facilemque partum Luna plena experiuntur, quod vterus humore mucoſo affatim madeſcat, cuius adminiculo infantem procliuiter deſilire contingit atque elabi. Quamobrem mulieres, quæ obſtetricandi munus obeunt, ruptis ſecundis, ac profluente humore

Simile.

Lib. 5. Aph. 35.

lubrico, sedulo instare operi par est, atq parturientem, vt alacriter eniti studeat, placide exstimulare, præsertim vbi quarta Luna pariendi labor inciderit. Quod si illam occasionem, atq. huius rei conficiendę opportunitatē præterlabi sinant, tam difficile partus absoluitur, vt toto vitæ tempore illa enitendi difficultas & delassatio vtrique adhæreat; sic vt in posterum dubia sint valetudine ac vacillanti, omnibusque membrorum functionibus improspere vtantur; maxima tamen calamitatis pars in fœtum recidere solet. Nam hoc illi accedit ad malorum cumulum, vt vitam agat ærumnosam, atque infelicem plerumq. in aggrediendis rebus successum habeat: siquidem non tam corporis viribus quam consilio & prudentia, quibus res maximæ perfici solent, sunt destituti. Hinc igitur prouerbii origo profluxisse mihi videtur, quæ tamen apposite ad conceptum referri potest. Qui enim concepti sunt vtero destituto humore, quo fœtus alitur, quo vires & incrementa sumit, non possunt omnibus numeris suis perfici, omniumque partium facultatibus absolui; quod fere vsu venire solet iis, qui quarta Luna arentique vulua, vt Esdras ait, concipiuntur. Sic videre est illos, qui a prouectioribus, vergentisque matronis progenerantur ob corporis ariditatem plerumque esse graciles, macilentos, strigosos; ob spirituum vero densitatem rigidos, præfractos, refractarios, totosq. ἀγελάστους atque a Gratiis alienos: nisi forte in ea ætate progenitores blandi atque hilares, tum modice vino concalefacti procreandis liberis operam dederint. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari & lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensibus in amplexus ruere. Nam ea pars anni prouerbium nobis peperit: *Nullus equus est tam effœtus, tamque exhausto corpore, quin mense Maio hinnitum edat.* Quo intelligunt neminem tam senilis aut deuexæ

Psal. 4. Cap. 5.

ætatis,

ætatis, quin in amœnissima illa anni parte aliquid inesse iuuenilis animi testetur, aut aliqua hilarioris, erectiorisque mentis indicia proferat. Hinc elice, qui fiat, vt infantium nonnulli viuidi sint, alacres, erecti, gesticulosi, moribusq plane Comicis: & quod ad externas notas attinet, corpore succulento, colore florido, vultu blando, facie honesta & liberali, vt quibus bifida illa oris compago decenter sit expressa; non os distortum; non frons tetrica & superciliosa; non labra deformiter exporrecta, & proturberantia; non dentes exserti, & prominentes; sed quod ad oculos, ad lineamenta, totiusq corporis speciem attinet, prorsus amabiles, & gratiosi. Cuiusmodi constitutionis hominibus temperamentum æquabile & symmetron Galenus attribuit, quod omnes facultates tum naturales, tum animales inculpatas inoffensasque obtineat. Alii vero his dissimiles, & toto diametro oppositi taciturni sunt, cogitabundi, atque animo plane demisso, deiectoque, aut quam pro ea ætate sedatiore; colore denique exsangui, aut qui albo est deterior giluo, aspectu vero toruo, fronte obducta:

De temp. 1. & 2.

Obstipo capite, & figentes lumine terras,
Murmura qui secum, & rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello.

Per. Sat. 3.

Quos ego vel ex morosis, vel seniculis, vel valetudinariis prognatos iudicare soleo; quibus fere, dum progignendæ soboli dediti sunt, vires flaccescant, ac languide remisseq. connubiali munere perfunguntur. Sunt etiam pleriq. minus salaces minusque feruidi, & qui grauate huic rei operam impendunt; hi quo vxoribus gratificentur, atque illas pacatiores magisq commodas experiantur, pensum concubitus persoluunt quidem, sed frigide, flaccide & oscitanter. Quo fit, vt proles, si quas excitent, degeneres, minusque generosæ exsistant; quod illis spiritus

cum humoribus parcius contractiusq. distribuantur. Hinc arrepta est occasio quibusdam, vt dies, & signa quædã inominosa vitent. Cum enim per totius corporis partes Luna voluitur, studiose cauent, ne quod membrum aliquid incommodi sentiat. Sic Luna cũ Scorpio inhæret (quod insecti genus nõ in terris tantum ictibus infestum & exitiale est) in re venerea sibi inducias imperant, nec consultum arbitrantur illas partes defatigare, quas Luna perreptat, & quæ Scorpioni attributæ assignatæq. sunt. Non desunt, qui in ipso interlunio concubitum fugiant; quod nõ abs re mihi facere videntur; quum eo tempore venæ arescant, & natura iis prę̨sidiis, quibus res ista perficitur, sit destituta. Quod si eiusmodi conditionis homines vel casus, vel necessitas, seu debiti solutio (sine qua constare nequit pax domestica) ad concubitum impulerit, cum fere meticulose sese operi accingant, nec exacte rẽ ipsam perficiant; fit, vt vel fructus præsentis operis frustrentur, vel qui cõcipiuntur, aut nõ sint vitales, aut macilẽti & squallosi ex humoris defectu in vitam prodeunt. Similes animorum affectiones in infantem recidere solent, si quando vel ira, vel mœrore, vel quauis alia perturbatione mentem opprimi, aut obnubilari contingat. Sic Socratem dicere solitum accepimus; *Corporibus ebrietate diffusis, aut ira percitis nõ impendendam operam procreandis liberis: nam fætus moribus & membris mutilos obliquosq; procreant.* Sic Diogenes aliquando conspicatus adolescentem lasciuum, atque improbis moribus; *Ebrius te, inquit, proseminauit pater.* Nec sane aliunde, quam ex perturbati animi motibus proueniunt tot vitiati atque ante diem exturbati conceptus, tot abortus informes & inelaborati, tot prodigiosi partus, tot monstra portentaq. hominum, tanta denique deliratio, tantusque error mentis, & alienatio; adeo magni refert, quo quisque sit animi affectu, qua corporis constitutione,

Ἐρωτικῶς.

Plato de Repub. 6.

tione, vbi propagationi prolium eſt deditus, aut in rem veneream incumbit. Auxiliantur aũt his rebus efficaciter aſtrorum concurſus: eaque ab Ariſtotele veriſſime eſt prolata ſententia: *Homo generat hominẽ & Sol.* Quæcunq, enim in humore & calore conſiſtunt, eoq. perfici debent, Solis ac Lunæ motibus ſubdita ſunt. Quod ipſum obſeruantes agricolæ, ligna quo minus carie infeſtentur minuſque vermiculis & teredini obnoxia ſint, ſilenti Luna cædere ſolent; vtpote humore excrementitio minus imbuta. Quæ vero ſeruntur, plantantur, inſeruntur, & inoculantur: 2. *Phyſic.*

> *Aut vbi cultores aliena ex arbore germen*
> *Incidunt, vdoq; docent inoleſcere libro,* 2. *Georg.*

creſcente Luna tempeſtiuius ea perficiunt. Nam citius adoleſcunt, atque incrementa capeſſunt ſucculenta quæque, atque affluentius humore perfuſa. Sic colonis curæ eſt, frumenta ſeneſcenti Luna in horrea conuehere, quo ſicca permaneant, atque a gurgulionibus minus impetantur. Quod ſi humida tempeſtate, aut ſtatu cæli Auſtrino ſata, demeſſaſque fruges inferri contingat, vel renaſcũtur, vel aſſeruata promtiſſime vitium contrahunt. Sic zythus, eaq. potio, quæ cereuiſia Belgis dicitur, ex huiuſmodi fruge decocta citiſſime acore vitiatur, tum panis confeſtim mucidus fit, ſituq. obducitur. Atq. huc refero, quod cereuiſia (vt triuiali voce vtar) menſe Martio cocta, ſerius aceſcat. Quia maza polentaria, aut cremor ille frumentaceus (cuius decocto huiuſmodi liquamẽ & colore fulueſcit, & ſapore tantum non vini naturam aſciſcit) ex aeris temperie minus corruptelæ ſentiat. Nam eo tempore lupi ſalictarii flores, atq. frumenta tempeſtiue recondita, in eumque vſum macerata, perennare ſolent, & per totius anni decurſum nihil vitii aut noxæ contrahere. Sic aqua cæleſtis, quæ menſe Maio delabitur, ob aeris ſalubrita- Mout. Hopp.

tem omnis corruptionis expers eſt, quum id tem-
pus inter calorem feruidum, & frigus intenſum, ceu
intra duo extrema conſtitutum, maxime tempera-
tum exſiſtat; diffuſa ſcilicet vndique floreſcentium
ſtirpium, herbarumq. ſuauitate & fragrantia. Quo
fit, vt nihil contagii concipiat, aut quod illi putredi-
nis cauſam præbeat, aſſumat: adeo vt illam poſt tri-
ennium in vſum depromſerim defecatiſſimam, at-
que omnis vitioſæ alienæque qualitatis expertem.
Cum igitur res inferiores ſic afficiat cęli qualitas, tã-
taq. vi polleat, Sol ipſe dux & moderator omnium,
ipſaque Luna (vt cetera pręteream) ſuas vires confe-
rat, licet aliena atque aſcititia luce ſplendeſcat: non
temere profecto, nec ab re ſiderum meatus obſer-
uant Medici;

1. Georg. *Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculantur, & ortus*
Temporibuſque parem diuerſis quattuor annum.

Multi enim morbi ſtatis fixiſque temporibus re-
currunt, atque impulſu ſiderum agitatis humoribus,
poſtliminio recrudeſcunt. Sic qui morbo comitiali
cõuelluntur, atq. epilępſia concidunt quum aut Lu-
na incoatur, aut impletur, magna ex parte huic ma-
lo inuoluuntur, ſtatu fere cæli nubilo atq Auſtrino,
ipſoq. ſidere iis corporis partibus infixo, in quibus de-
liteſcit is humor, qui huic malo cauſam præbet & ſe-
minarium, Ideoque circa ea tempora purgationes his
moliri ſtudeo, tum coercere morbi ſæuitiam amule-
tis, atque alexipharmacis; inter quæ præſentanea
comperi Pęoniam maſculam. Galeno etiamnum ce-
lebratam, ſcyllam, & illi congenerẽ Pancration, fru-
ticulum, quem viſcum vocant (quem graphice his
verſibus expreſſit Virg. in lib. 6 Æneid.

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice, ſic leui crepitabat bractea vento;
Quale ſolet ſiluis brumali frigore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,

Et

Et curuo fœtu teretes circumdare truncos.

Alcis animantis vngulam, postremo humani cra- Eclaræ. nei scobem aut ramenta: eaq. omnia vel exsiccantis ratione vel totius substantiæ vi & proprietate. Quã- obrem accurate siderum ratio obseruanda Medico in explorandis excutiendisq. morbis; in exhibendis catapotiis; in secãdis venis; in ciendis ex morbo suppressis mensibus: sic, quo ars naturæ adminiculetur, iuuenculis, atq. iis, quæ in ætate florida hoc præsidio ad præcauendos morbos opus habent, in nouilunio aut plenilunio circa malleolos venam ferire iubeo, aut cucurbitulis coxis admotis scarificari. Sic horum decursu præsagia critica stabilire, fulcireq. soleo, succenturiata Hippocraticis. Nam hecticos, tabidos, marasmo & marcore affectos, quosq. immodica siccitate atq. atrophia, hoc est nutriendi defectu implicari contingit; Silicernia deniq & capulares senes silenti Luna, æstuq. maris subsidente, exstinctum iri denuntio. Plethoricos vero, & quos morbis ex plenitudine aut humorum redundantia tentari video, ceu Peripneumonia, Pleuritide, Lethargo, Apoplexia, Catoche, Caro, Catalepsi, morbisq. aliis pituitosis & intercutaneis, Luna plena, æstuq. Oceani exundãte interituros pronuntio, aut saltẽ plerosq eorum pro morbi conditione manifestam alterationem subituros, subsequente critica sanguinis eruptione, vel ex quauis parte alia spontanea humorum purgatione. Hæc vero verbosius a me dicuntur, quod Astrologiã plurimi faciam, nec velim quemquam ab hac professione deterreri, sed incitari potius, & calcar adiici, modo in his versetur, quæ generi humano sint vsui, & absit in obseruando superstitiosa vanitas, atq. in pronuntiando inconsulta temeritas. Nam ad hunc modum is, qui sapientiam conscripsit, seu Solomon, seu Philo, obseruasse memoratur astrorũ decursus, totiusq. cæli ambitum. Ex his enim vices rerum varias, atque

Cap. 7.

innouationes insolitas, subsequi videmus. Non enim
temere, aut ex nulla causa firmamentum opus tam
spectabile, & visenda specie, oculis hominū exhibuit
Deus; sed vt Mose teste, sit in signa & tēpora, in dies
& annos. Diuinatricem vero Astrologiam, seu iu-
diciariam (quam nonnulli profitentur verius, quam
præstant) non omnino improbo, modo intra fines
suas ipsa consistat, modo ne religioni fiat iniuria, &
pietati iacturam inferat, modo ne nos, nostraque o-
mnia siderum necessitati superstitiosius astringat.
Quod autem præter artes innumeras, Mathematica
potissimum sit amplectenda Medico, neminem, qui
in operibus naturæ sit exercitatus, quiq. in rerū con-
templationem mentem habet erectam, ignorare
existimo. Quis enim rei Medicæ cādidatus ab Astro-
logiæ placitis tam est alienus, qui quotannis non ob-
seruet, quid astra efficiant, & quas vires exserant in
terrena concretaque ex elementis corpora cælestes
causæ? Sic vel ex plebe quiuis facile perspexerit, Ca-
niculæ ortum, atq. ardentium stellarum congressum
vrere corpora, & siticulosa efficere, febres ęstuosas
excitare, siccitates & squalores (vt Hippocratis ver-
bo vtar) inducere: sub qua tempestate ac cæli statu
canes aguntur in rabiem; homines extenuatis reso-
lutisque spiritibus flaccescunt & resoluuntur; sues
grandinosi fiunt atque strumosi; pecudes & iumen-
ta lassitudine vlcerosa, languoreq. morbido efficiun-
tur, præsertim vbi aura æstiuis mensibus egelida est,
aut flantibus Etesiis & Euronoto tepescit. Nec solū
quicquid spirat ac vitale exsistit, his iniuriis expositū
est, his malis obnoxiū, sed inanima quæque, atq. ipsa
alimenta ex aeris a ambientis qualitate noxam con-
trahunt ac vitiantur. Sic etiam apud hos qui polo Ar-
ctico subsunt, carnes rancescunt, & vermiculis scatēt,
panis mucore, situq. obducitur: zythus & quæ Belgis
Biria dicitur, primo quoq. tempore euadit acida; re-
stagnant

Genes. 1. & 2.

De morbis vulgar. li. 1.

ſtagnant apud hos putei,& velut Cocytus, aut Camerina mephitim quandam exhalant; veſtes a tineis a blattis papyracea eroduntur; fruges rubigine; herbę vredine infeſtantur; teneros olerum cauliculos, plātarumq. aſparagos ac turiones erucæ depaſcunt; e caſeis ſcaturiunt teredinum examina; vinum in cellariis, niſi in intimos receſſus reconditum, porticibus feneſtriſq. Aquiloni oppoſitis, modo fluctuat ferueſcitque, modo pendulum fit, ac mellis lentore tenax & glutinoſum; ex cuius potu calculi in renibus, in articulis purulenta concretio & tophacea durities cōgelaſcunt. Quæ cum magno mortalium damno ac detrimento quotannis ſpectemus, quis nō aſſentiat aſtrorum curſus effectuſq. obſeruandos Medico, tum rationem ineundam, qua horum incommoda declinari, euitariq. poſſint? Ceterum nolo quiſquam exiſtimet, ſic me patrocinari Aſtrologis, vt omnia illorū demonſtrationibus ſubiiciam: neque enim penitus Mathematicis rationibus inhæreſcunt Medici, vt qui in materia & humorum commixtione, morborum tum cauſas tum differentias perquirant, quum Mathematici morbos, eorumq. ſymtomata ad ſiderum concurſum referant. Sic Martis aſpectus, vt iſti ſtatuunt, bilioſos efficit, irritabiles, feruidos, ſuiq. generis morbos parit, nulla habita flauæ bilis; aut rubræ choleræ ratione; Saturni ſidus melancholicos effingit; tetricos, moroſos, amarulentos, quartaniſque obnoxios]: pari modo de reliquis ratiocinantur. Hinc Perſius, quod Cornuto philoſopho indiuulſe cohæreret, tantuſque eſſet vtrinque animorum conſenſus, ac ſympathia, aſtrorum motibus his numeris id adſcripſit;

Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo — Satyr. 5.
Conſentire dies, & ab vno ſidere duci:
Noſtra vel æquali ſuſpendit tempora libra
Parca tenax veri, ſeu nata fidelibus horis

Diuidit in geminos concordia fata duorum:
Saturnumq; grauem, nostro Ioue frangimus vna.
Nescio quod certe est, quod me tibi temperat astrum.

Quibus sane vt non repugno, ita Medicorum sententiæ potius adhæreo. Nam firmioribus illi rationibus mihi niti videntur, vt qui ad qualitatum elementarium mixturas, ad temperamenti differentias, ad humorum exsuperantiam & defectum omnia referant. Siquidem Medici in morbi naturam, eiusque symptomata defixi, decumbentem periculo eximũt, mortiq. eripiunt, in tempore atque opportune adhibita venæ sectione, aluiq. ductione, tum iis quæ vrinas, quæque sudores eliciunt atque humorum collectiones discutiunt, quorum præsidio sublata humorum redundantia & ebullitione, discussa putredine & oppilatione, mitescunt morbi, & quæ comitari solent accidentia consopiuntur. Nec vero Medici, quãlibet dira minentur astra, quantumuis siderum aspectus formidabilis exsistat, sibi moras iniici patiũtur, aut a legitima curandi ratione absistunt; sed cum morbus vrget & infestus est, omnia quæ dictat ratio, quæ suadet experiẽtia (queis duobus tota medicina nititur) non segniter circa ægrotum moliũtur, nec a venæ sectione deterrentur in ea etiamnũ parte corporis, cui Luna insistit, atque immoratur. Et profecto hoc vno mihi semper visa Medicorum sententia potior, quod quum ad sanitatem tuendam, profligandosq. morbos sua consilia dirigunt Medici, vnica ratione & denuntiare morbos, & iis commode mederi norunt, vitæque & valetudinis incommoda diserte prædicere, & dextre propulsare: quum Astrologi non ad curandi rationes, sed euentuum modo prædictiones nonnumquam malefidas intenti sint, omniumq. morborum, & contingentium causas assignent astris, quæ vt donem in corpus, illiq, cohęrentia aliquem locum, effectumque sortiri: hoc tamen

axioma

axioma,ſeu pronuntiatum, vt rationi & vero cõſentaneum,omnibus perſuaſum eſſe conuenit: *Aſtra nec animo imperare,nec mentem aut voluntatem illorum vi incitari.* Anima.n.non eſt elementaris; & aſtra,ſi quid efficiunt,non agunt,niſi in ea,quæ ex elementis conſtant, atq. e rerum concretione conflantur. Inſuper & hoc paradoxi loco adiiciam,cui,quod ad probationem non deeſſe rationes intelligam, ego lubens aſſenſum facio,& neminem non aſſentiri credo,nempe:Lõge minores motus ciere in corpore aſtra, multoq.inefficacius & tardius impellere ad agendũ concurſum influxumque ſiderum,quam qualitates ipſas elementares,quam humores corpori cognatos & familiares,quam ipſa alimenta,ex quibus humores ſuam naturam,ſuaſq qualitates ſortiuntur. Aliquanto enim concitatiores, magiſque feruidos vinum facit, meracius liberaliuſq. hauſtum,quam Martis rutilantis radii. Nonnulli.n.vbi vino plus ſatis incaleſcunt, ad arma proſiliunt paulo ardentius,quam ſi ex aſtris impelli contingat; deniq.paulo acrius lumbos incitant.parteſq. corporis abditas atq. obſcœnas tentigine afficiunt ſcincus,bulbi,orchi,ſatyriones,cicercula, fungi, eruca, naſturtium, rapæ,napi, eryngium,cinara,ſcolimos,quam Veneris, aut cuiuſuis ſideris influxus & inclinatio. Sic ſalubris diæta,victuſque temperantia,& frugalitas optimum corporis habitum motuſq. animi ſedatos conſtituunt; praua autem viuẽdi conſuetudo,quæ luxum vitæq intemperantiam comites trahit, deterrimum corporis habitũ efficit: ex quo fere ſimiles animorum motus, affectioneſq. emergunt. Nam plerumque vt Galen,aſſerit, *Animi mores corporis temperaturam ſequuntur.* Cæterum nemo tã eſt infelici conſtitutione corporis, nec tã inæquali intemperie, quin ſalubri alimentorũ vſu & laudabilis ſucci cibis,appoſitiſq. exercitiis, deprauatũ corporis habitum ad cõmodiorem poſſit reducere. Hu-

mores n. atq. alimenta ſubinde alteraſcunt, atq. alia in alia promte tranſeunt qualitatum permutatione. Sic admodum facile eſt ex Cholerico vel Melancholico ſanguineum perficere, vel vt ad qualitates potius hæc referam, frigido & ſicco, vel alterius qualitatis tẽperamento calidum atq. humidum inducere, tametſi vel Martis, vel Saturni ſidus rapit in contrarium. Sic quod ad internas notas attinet, ſępe videas Phlegmaticum veternum & torporẽ excutere, Cholericũ cõcitati animi impetus, atq. excandeſcendi procliuitatẽ cohibere; Sanguineum ad ſeueriores motus ſe cõponere; Melancholicum anxium, & ex nulla cauſa ſollicitum animũ exſuere. Vt. n. feræ & immanes beſtiæ cura atq. officio hominum manſueſcunt, & cicurantur exſuta natiua inſitaq. feritate: vt deniq. generoſi ac feroces equi palpo & popiſmate cõdiſcunt,

Inſultare ſolo, & greſſum glomerare ſuperbum:

Ita natura hominis mutationib. aſſueſcit, fingentiſq. obſequitur arbitrio; ſic vt non in corpore modo, verum etiã in animo ad diuerſos mores & ſtudia ad aliam vitæ conſuetudinẽ reducantur. Natura. n. humana, vti ſtirpes & virgulta cultu domita & cõdocefacta in omnẽ partem flexilis atq. obſequioſa eſt. Siquidẽ

Ex Plinii Epiſtolis.

Vt laus eſt cera, mollis cedenſque ſequatur
Si doctos digitos, iuſſaque fingat opus;
Et nunc informet Martem caſtamve Mineruam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum:
Sic hominum ingenium flecti, ducique per artes
Haud rigidas docta mobilitate ſolet.

De vſu part. Gale. lib. 1.

Quod ipſum nemini abſurdum videri debet, quum ſint homini inſita virtutum ſemina, ipſaq. mens imbuta ſit artibus etiam ante artes. Ratio enim menti indita, omnes artes in ſe complectitur, illaſq. animo incluſas elicit, vt nos attritu ſilicis ſcintillantes igniculos. Quod ſi huc accedat proba inſtitutio, mentemque diuinitus afflari contigerit, nõ eſt quod quiſquam

quam metuat quamlibet ferale ſidus aut noxiũ. Dici autem vix queat, quam commode, quam inculpate, quãq. ex vſu valetudinis in his qui liberaliter incorrupteq. ſunt educati, perfici contingat naturaliũ facultatum potentias, ceteraq. inoffenſe adminiſtrari, quib. ſanitas conſiſtit, & conſeruatur: qualia ſunt cibus & potus, quies, exercitatio, ſomnus, vigilia, aeris ambientis qualitas, affectiones animi, ex quibus fere infinitę corporum differentiæ, motuſque animorum diſſimiles oriuntur. Gentes. n. & nationes omnes nõ ſolum locorum interſtitiis diſtant, ac diſcretæ ſunt, ſed etiam cultu inter ſe differunt, lingua, moribus, alimentis, corporum atq. animorum varietate. Sic intra vnius ciuitatis mœnia, intra eiuſdẽ domus ſepta, & ædium conceptacula, quæ ingeniorum morumq. diſſimilitudo perſpicitur? quale animorũ diſcrimen, quanta corporum diſparitas? Iulius Firmicus, quo artem ſuam plauſibilem factitet, eamq. attollat in immenſum, omnium rerum ordinem, curſum, fortunã, caſus, atq. euenta ad ſuam profeſſionem refert, cæloque & aſtris horũ cauſas aſſignat: quod vt in præſentia non libet refellere, in eoq. eſſe contentioſum: ſic educationem maximã habere vim, ac plurimũ hac in re momenti obtinere prorſus ſtatuo, illiq. omnia expenſa acceptaq. refero, vt quæ in tota ratione mortalium ſola (vt Plin. verbis vtar) vtramq. conficiat paginam. Nam ſi multorum populorum ſtudia, mores, propenſiones, conatus atq. molimina libeat excutere, inuenies non ab aſtris, ſed ab educandi ratione, & patria conſuetudine hæc ipſa pendere: ſic

Naturalis histor. lib. 2. c. 7.

> *Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo*
> *Muſa loqui, præter laudem nullius auaris:*

In arte Poet.

Sic Theſſali veneficii infames; Leontini poculis addicti, petulantesque ac laſciui; Sybaritæ luxu perditi, faſtuque turgidi; viles Cares, & venale mancipium; Mileſii molles & delicati; in diſciplina milita

ri seueri Lacedæmonii, & eorum coloni Crotoniatæ, callidi ac fraudulenti Thraces; Galatæ stolidi & (vt Paulina vtar voce) ἀνόητοι: Cretenses, vt idem ex Epimenide refert, semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri; Galli agiles, erectæq. mentis, & inquietæ, ingenio vario, versatili, panurgo, & nato rebus agendis: obiter illos

Gal. 3.
Tit. 3.
Galli.

Esse putes quamuis hominem: tum dicier apte
Grammaticus, Rhetor, geometer, pictor, aliptes.
Augur, schœnobates, medicus, magus, omnia nouit.

Iuuenalis Satyr. 3.

Itali magnificentia regia, & maiestate prorsus heroica spectantur, incessu moderato, cultu habituque corporis decenti & composito, ingenio ad dicendum apposito; ceterum simultatum atque iniuriarum tenaces, ac vindictæ auidi; Hispaniarum populus, qualem Horatius in arte Poetica producit Achillem,

Hispani.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.

Britanni in cultu, & corporis nitore splendidi, in victu delicati, & sumtuosi: sed plerique eorum inhospitales, & inhumani, ne dicam crudeles; vt qui in victos inclementer sæuiant (quum olim Romani, orbis domitores, vt Salustius ait, nihil præter iniuriæ licentiam eripere soleant) doctrina tamen, & institutione iam pridem illorum ingenia mitescere, minusque ferocire didicerunt. Germani magnanimi, atque animosi, sed ex veteri instituto prædationibus assueti; quæ, vt Cæsar ait, nullam habent apud illos infamiam, vbi extra fines cuiusque ciuitatis perpetrantur: eas enim exercendæ iuuentutis, minuendæque desidiæ causa tolerari prædicant, & ne ea ętas otio ac veterno torpescat. Flandri ex Pleumosiis, Gordunis atque Aduaticis conflati, lingua & manu promti sunt, in bello audaces, & nullis posthabendi, nisi poculis atque amoribus illorum virtus languesceret. Quod vero ad huius gentis vulgarem & verna-

Britãni.
In Catil. bello.
Germani.
De bello Gal. 6.
Mela li. 3
Flandri.

vernaculum loquendi vſum ſpectat, nuſquam gratior verborum blandities, & lenocinium, nuſquam maior comitas, affabilitaſq. ſermonum. Nec ſolum in patrio natiuoq. idiomate diſerti ſunt, linguaq. fluxa, volubili & flexanima, ſed externas peregrinaſq. linguas tam exacte ſonare conſueſcunt, vt non cuiuis promtum ſit, innata ne ſit hęc illis, an aſcititia, diiudicare; adeo penitus gētilitia loquēdi proprietas illis aboletur. Quæ naturæ dotes pleriſq. nationib. in diſcendis, exprimendiſque linguis prorſus denegantur. Brabanti, quos *Ambiuaritos* olim dictos ex Cæſare colligere licet, ſymposiis gaudent & compotationib. dediti ſunt: quod teſtātur tot apud illos encænia & ſodalitates, tot dies Geniales & Soteria; quo fit vt ſenectutem minus grauē atq. oneroſam ſentiant, nec vt ceterarum nationum ſeniculi moroſi aut querali exſiſtāt, nec inertis & ſomniculoſę mentis, ſed qui ingraueſcente ętatę viuant hilarius ac mores plane Comicos ſcenicoſq. exprimant; ſic vt quam minimū imaginationibus melancholicis ſe inquietari patiātur, imo his obſiſtant potius, atq. obluctentur. Qua viuēdi ratione efficiunt, accedente aeris tēperie, vt longæui ſint, tum cruda omnes viridiq. ſenecta. Batani, quos Hollandos modo vocant, olim (vt Lucanus & Tacitus teſtantur) inter inferioris Germaniæ populos virtute & belli gloria præcipui, nunc vero reſides, & diſſueti bello, ob vberrimū annonæ prouentū, rerumq omnium affluentiam obeſi, ac ventricoſi potius eſſe ſtudent, quam bellaces: ſic vt pleriſque,

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede extet.

In his tamen nihil fuci deprehendas, nec illos quidquā vel ſimulare, vel inſidioſe agere: quo ſpectat illud Cæſaris, qui a nonnullis admonitus, vt ab Antonio & Dolabella ſibi caueret: *Non iſtos*, inquit, *metuo obeſos, & rubicundos, ſed illos macilentos & pallidos*, Brutum & Caſſium deſignans. Itaq Hollādi, tametſi ad res gerendas minus appoſiti videantur, & ab vſu armorum alieni, humanitatis tamen & candoris haudquaquam ſunt expertes: in ædib. vero & domeſtica ſupellectile omnia apud illos ſpecioſa ſunt, & muliebri cura ni-

tescunt. Zelandi, qui a Cimbris profluxisse memorantur, Mattiaci Tacito dicti, moribus plerumq rusticanis atq. incultis exsistunt, sed laboris patiẽtes, in rebus aggrediendis audaces, in bello intrepidi; in conficiẽdis negotiis celeres & expediti, in re nautica strenui. Negotiatores illorũ callidi & cati; ad rem attenti, in contractibus astuti, versipelles, & polytropi: inter quos sunt minuti quidã & ignobiles, qui quum non liberaliter, nec ingenue mercaturã exerceant, omnia callide, versute, insidiose agunt, vtq. Virgilianus ille Sinon,

——— In vtrumq; parati·
Aut versare dolos, aut iisdem inuoluier ipsi.

Qui vero ex erythrodano, quam rubeam vocant, quæstum faciunt, atq. emolumenta spectant: quiq. saperdas & salsamenta venditant, deniq. salinatores ipsi, quorũ in Zirizæa ex viris primariis maior, quam apud reliquos Belgas copia est, optima rerum contractarum fide vtuntur, magistratus etiamnum interposita attestatione, affixaq. mercibus peculiari tessara, sic vt nulla in his suspicio, vel fraudis, vel doli mali incidere possit. Qui autem a plebeis moribus remotiores, atq a negotiandi consuetudine alieni, literis & disciplinis se oblectãt (quorum sane apud hos permulti) simili fere sunt ingenio, quo fuisse Aristotelem & Isocratem refert Cicero, quorũ vterq suo studio delectatus contemsit alterum. Quæ æmulatio hoc effecit superioris ętatis memoria (nam id vitium nunc sublatum est) vt nulla fuerit inter eruditos cõsiliorum studiorumq. cõmunicatio; nulla inter eiusdem artis candidatos & symmystas vitæ coniunctio, nulla societas; rari amicorum cœtus, rari conuictus domestici, congressusq familiares: quum tamẽ propter sermonis festiuitatem tempestiuis moderatisque conuiuiis impense se delectatum apud Ciceronem refert Cato: atq. ab his non modo non auocat, verumetiã inuitat atq. illectat Plato: non certe ob aliud, quam vt quisq animi nebulas, & quæ vel inuitis nonnunquã obrepunt, absurda phantasmata, huiusmodi laxamentis discutiat, diluatq Nec

sane

sane cuiusquam magis interest φιλανθρωπίαν *inter se co*-lere & fouere,quam corũ, qui humanitatis studiis sunt imbuti. Hæc aũt morum atq.ingeniorũ discrimina (quæ nullius, vel iniuria, vel contumelia, sed illustrandi argumenti causa obiter a me referuntur,vt quæ in rudi atq.imperita plebe passim elucescant) partim ab auitis moribus & progenitorũ natura, partim ex alimentis atq. ambientis aeris qualitate, præcipue autẽ a prima institutione atq.inueterata consuetudine profluxerũt. Sic videre est plerasq. gentes rebus inclinatis, ac statu publico labẽte in deterius, ac corruptissimos mores esse prolapsas: rursus alios mutatis morib. relictoq.veteri atq.inolito errore,erectos in melius,ac laudabile vitæ institutũ,asciuisse. Sic obseruatũ est nostra & auorũ memoria,Cisalpinos aliã vitam,alios mores assumsisse , vel alterius gẽtis coalitu & cõmixtione, vel per nomophylaces.h e. legũ conditores,saniori inducta disciplina. Sic Belgæ cultissimis morib. esse cœperũt,postquã huc inuecta negotiatio & tot opulentissima emporia erecta sunt; postquã huc inducta artium atq. humanitatis studia; quæ profecta primum ab Academia Louaniensi (qua nulla celebrior)progressu temporis in finitimas quasq. regiones deriuari,propagariq. cœperũt:postquam deniq inuictiss.Imp. Carolus eius nominis V. has oras frequentare cõsueuerit,tot viris Heroicis, atq illustribus,tot inclytis ambactis (vt Cæsaris voce vtar) stipatus. Quib. reb.effectum est,vt homines olim barbari,atq.ab omni humanitate alieni nunc lingua,cultu,moribus quosuis non ementiri, sed ad viuum exprimere didicerint. Sunt. n. istiusmodi hominum ingenia propemodum vti frutices, atq arbusta, quæ si cõmode & accurate tractes,facile vt ait præstãtissimus Poeta,

Exuerint siluestrem animum,cultuque frequenti
In quascunque voces artes,haud tarda sequuntur.
Quippe solo natura subest.

Vt igitur vitiosum ac deprauatũ corporis habitum admodum facile est mutare in melius ; ita quæ cuiq. gentilitia sunt,& cognata , quæq. a prima saliua,atq.inter ipsos nutricũ amplexus inhæserunt,admodum procliue est,si quid habent vitii,vel eximere , vel coercere,nulla habita siderũ ratione, eaq.vel neglo-

cta, vel non anxie obſeruata. Cæterũ in his quæ ad res, ad alimẽta, ad qualitates ſpectant, non patiar aſtrologiam debita laude fraudari; ſed metas ſtatuo, atq. iis fræna iniicio, qui impudentia quadam circulatoria vagantur longius, & (quod hinc quæſtus manat vberrimus) inexplorata pro certis, dubia pro veris, incognita pro cõpertis hominum mentib. ingerunt: quo non aliud conſequuntur miſeri, qui ab his reſpõſa petunt, atq, oracula ſcitãtur, quã vt excuſſa expugnataq. animi ſtabilitate in cõſultis motib. ducãtur. Nã pleroſq noua Genethliacorũ ꝑſuaſione imbutos, ingraueſcentib. morbis, aut calamitate aliqua ſęuius ingruẽte, remedia q̃libet pręſentanea reſpuiſſe, omniaq. vitę & valetudinis ſolatia, ac doloris lenimẽta penitus auerſatos, ſic vt metũ mortis, aut inanẽ aliquã opinionẽ impẽdentis mali, q̃ ex vanis quorundã auguriis cõceperant, ægre ſibi eximi paterẽtur: Alios obſeruari tã ſupina ſecuritate, tantaq licẽtia ętatẽ tranſigere, vt freti quorũdam pręſagiis, ne dicã præſtigiis, nullis mouerẽtur terrorib. nec vllis periculis, vlliſq. malorũ aut morborũ inſultib. cõcuterentur: ſic vt prorſus ſibi ꝑſuaderẽt, ea omnia, q̃ generi humano quãlibet acerba diraq. ac formidãda ſingulis momẽtis impendẽt, nihil ad ſe ꝑtinere, ab iiſq. ſe omnino fore tutos atq. im̃unes. Quod ipſum hi ſolũ ſibi ꝑſuaſum habere & poſſunt & debent, qui ſe verbo Dei fulciunt, eoq. ſubſiſtunt, quiq. ex fiducia in Seruatorem nulli nõ expetendã atq. optabilem illam εὐθυμίαν iure ſibi vendicant, quæ quid efficiat in animis hominũ, cũ Paulus ad Rom. abunde demonſtrat, tum Pſalmi & Prophetæ nuſquam non teſtificantur. Huc igitur noſtri inſtituti ratio, atq. huius narrationis ſcopus dirigitur: ne quis Aſtrologiam figmentis nugiſq. contaminet, nec ſuperſtitioſius ſiderum vires in fortunas, in liberos animi motus, in cõſilia actioneſq. noſtras ac voluntates tamquam illorũ neceſſitati obſtrictas, penetrare ſinat: poſtremo (in quo totius rei cardo vertitur) ne ſit alter in conſultationib. expetẽdis nimium vel curioſus, vel credulus; alter in iis pronuntiandis plus ſatis aut præceps aut temerarius. Siquidem vt Virgiliano carmine rem finiam, *Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ.*

F I N I S.